

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**KENT YOKSULLUĞUNU KONUT SORUNU ÇERÇEVESİNDEN KARŞILAŞTIRMAK: FRANSA VE
TÜRKİYE’DE İLERİ MARJİNALLİK**

Doktora Tezi

Cansu TEKİN

ANKARA, 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

ANABİLİM DALI

**KENT YOKSULLUĞUNU KONUT SORUNU ÇERÇEVESİNDEN KARŞILAŞTIRMAK: FRANSA VE
TÜRKİYE’DE İLERİ MARJİNALLİK**

Doktora Tezi

Cansu TEKİN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Metin ÖZUĞURLU

ANKARA, 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**KENT YOKSULLUĞUNU KONUT SORUNU ÇERÇEVESİNDEN KARŞILAŞTIRMAK: FRANSA VE
TÜRKİYE’DE İLERİ MARJİNALLİK**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Metin ÖZUĞURLU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Prof. Dr. Metin Özüğurlu

2- Prof. Dr. Hüseyin Tarık Şengül

3- Doç. Dr. Yiğit Karahanoğulları

4- Prof. Dr. Şenay Gökbayrak

5- Doç. Dr. Neriman Berna Güler

Tez Savunması Tarihi: 15.10.2021

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Metin Özüğurlu danışmanlığında hazırladığım “**Kent Yoksulluğunu Konut Sorunu Çerçevesinden Karşılaştırmak: Fransa ve Türkiye’de İleri Marjinallik** (Ankara.2021) ” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 02.11.2021

Cansu Tekin

İmza

ÖNSÖZ

Elbette burada sayamayacağım kadar çok insanın bu tezin gerçekleşmesine katkıda bulunduğunu söylemeliyim. Özellikle 2214 Tübitak Doktora sırası yurtdışı araştırma bursu, bu tezin yapılmasını mümkün kılmıştır. Orada bana desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Gülçin Erdi'ye ayrıca teşekkürü borç bilirim. İsimlerini buraya yazmasam da herkese teşekkür ederim. Ancak kimileri var ki bu tez onlar ve onların argümanları olmasa asla gerçekleşmezdi. Doruk Ateş ve Gülsün Mutlu'ya çalışmadaki yardımları için teşekkür ederim.

Çok değerli danışmanım Prof. Dr. Metin Özuğurlu, her an yanımda olmuştur. Her düştüğüm çıkmazda elini uzatmış, beni oradan çekip çıkarmıştır. Bana tanıdığı özgürlük alanı için ayrıca teşekkür ederim. Prof. Dr. Tarık Şengül, tez izleme komitelerinde her daim beni cesaretlendirmiş, kavramsal tartışmalarda beni zorlamayı ihmal etmemiştir. Kendisi bu çalışmada yer almayı kabul ettiği için kendimi şanslı hissediyorum. Doç. Dr. Yiğit Karahanoğulları, çalışmanın bütününe yakından, titizlikle takip etmiştir. Hem metodolojik hem de kavramsal katkılarını asla es geçemem. Prof. Dr. Şenay Gökbayrak'tan aldığım dersler, konut sorunu ve sosyal politika arasındaki bağı kurmamı kolaylaştırmıştır. Doç. Dr. Berna Güler, hiç tanışıklılığımız olmamasına rağmen jürimde yer almayı kabul etmiştir. Objektif değerlendirmeleri ve çalışmaya tüm dikkatini vererek okuduğu için kendisine sonsuz teşekkürler. Doç. Dr. Taner Akpınar'ın ise en büyük talihsizliği odalarımızın yan yana olmasıdır. Başım ne zaman sıkışsa kendisini rahatsız etmişimdir. Tüm nezaketi için teşekkür ederim. Doç. Dr. Utku Balaban, bende bu konudaki merakımı 2013 yılında uyandırmayı başarmıştır. Kendimi ondan ders aldığım için şanslı sayarım. Önerdiği Trint programı tezde birkaç aylık bir süre kazandırmıştır.

Dostum, Özge Kahraman, her başım sıkıştığımda akıl hocalığı yaptı. Onun büyük kalbiyle tanıştığımda, hayatımda hangi duygunun eksik olduğunu, ona hayatım boyunca ne kadar ihtiyacım olduğunu anladım. İsmet Buğra Eke, her düştüğümde beni kaldırmak için arkadaşlığımızın 13 yılı boyunca yanımdaydı. Hakkını ödeyemem. Hep elinden tutabilirsem ne mutlu bana.

İki ciğerimden biri Ebru Başgül ve ona günde 3 kez verdiğim yoklama, beni ilerleme konusunda ve tezin bittiğine dair beyanlarıyla cesaretlendirdi. Bıkmadan usanmadan yanımda olan dostuma teşekkür ederim. Diğer ciğerim Hazal Yerlikaya, ufuk açıcı tartışmaları sayesinde konuya ilgimi hep sıcak tuttu. Hüsnü Can Dural bu

sırada sürekli olarak motivasyonumu sağladı. Yağız Alp Tangün, metodolojik olarak her karşılaştığım sorunda, bir çözüm merkeziydi benim için. Kendisinin engin bilgisinden yararlanma şansına eriştiğim için şanslıyım. Skype ekibimizin ilk doktoru Batuhan Ersöz, eğlencesi, yaptığı ilham verici çalışması ve tezin biten bir şey olduğunu ispatlaması ile beni cesaretlendirdi. Aynı zamanda ara ara sorduğum anlamsız sorularla psikolojik desteğini ihmal etmedi. Duygu Kabak, nam-ı değer tez buddy'im, bu tezi birlikte bitirdik. İki yıl boyunca hiç görüşmesek de kendisi tezimin bütün kavramsal tartışmalarına hakimdir. Bana benden çok inanan ve güvenen Pınar Buket Kılınç Pala, umarım sözlerine layık olabilirim. Dostum olduğun için şanslıyım. Hayatıma son dakika girişiyle, çalışmanın son bölümünü yazarken boğuştuğum onca rahatsızlıkta yanımda olan, teze noktayı koymam konusunda beni cesaretlendiren ve tashih düzeltmelerini yapan canım Tayfun Dizdar'a "725" kere teşekkür etsem yine az. Kısacık zamanda kat ettiğimiz yol inanılmaz.

Funda Başaran, kız kardeşim, dostum, akıl hocam... Dünyadaki hiçbir güzel söz kendisinin bana yalnızca bu tez için değil, hayat için gösterdiği dayanışmayı karşılayamaz. Öğreniyorum. Umarım bir gün ben de onun gibi ışık saçabilirim çevreme. Arkadaşım Onur Özgür'e, sorduğu zorlayıcı sorular için teşekkür ederim. Kendisiyle bir süreci daha bittirdik, pek çok şey gibi. Pekcan Yalçın'ın psikolojik desteği ve dostluğu, düştüğüm karanlığa el uzatması önemlidir. Hakan Yüksel ile saatlerce yaptığımız telefon konuşmaları ve bana doktora başarı kriterlerini hatırlatmasını asla es geçemem. Evin Miser, bana her daim bir telefon kadar uzağımdaydı. Doktora sürecinin getirdiği en güzel dostluğu kendisiyle yaşadığıma inanıyorum.

Bu tezi daha erken bitiremememin tek pişmanlığı babamın bu anı yakalayamayacak kadar yakın zamanda aramızdan erken ayrılması. Baba, teşekkür ederim tüm inceliğin ve sevgin için. İnsanı insan olduğu için sevmeyi ve herkesin yarasına dokunmayı senden öğrendim. Umarım iyi kalbinden birazı bana da geçmiştir. Beni ve kardeşimi birer feminist olarak yetiştiren annem ve babam, kalbimin içini gözlerimden okuyan kardeşim hakkınızı ödeyemem. Biz hala bir aradayız.

Son olarak katılımcıların her biri konuşmayı, yalnızca her söylediklerini doğrudan yazmam koşuluyla kabul etmişti. "Sadece doğruları söyleyeceğiz ama bizim ağzımızdan yazacağına söz ver" dediler. Seslerinin duyulmasını istediler. Oysa onlar bana ses oldular, bilmiyorlardı. Bana ses verenlere teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER.....I

ŞEKİLLER, EKLER VE TABLOLAR LİSTESİ.....IV

KISALTMALAR.....V

GİRİŞ.....1

I.BÖLÜM: İLERİ MARJİNALİĞİN TEORİ VE METODOLOJİSİ

1.1. Başlamadan Önce Birkaç Not.....5

1.2. Mekan Tartışmalarında Epistemolojik Problemler.....10

1.3. Sahaya Wacquant ile Bakmanın Gerekliği: Vaka, Kavramlar, Sınırlılıklar.....17

1.4. Wacquant'ı Uygulamaya Koymak: Vaka Çalışması ve Temel Araştırma Metodlarına Dair.....27

1.5. Sahaya Dair Kavramsal Notlar: Sınırlar, Sorunsallar, Amaçlar.....33

II. BÖLÜM: YOKSULUN MEKÂNSAL SINIRLARLANMASININ KISA TARİHİ: FRANSA'DA VE TÜRKİYE'DE BARINMANIN TARİHSEL VE MEKÂNSAL SINIRLARINI ÇİZMEK

2.1. Kentlerin Yoksullardan Korunma Çabası ve Yoksulların Kentleri İşgali 1600-1800.....37

2.2. Kentlerde İşçileşme, Uluslar Arası Düzenlemelerin Gündeme Gelmesi ve Mekânın Üretimi.....54

2.2.1. Fabrika İle Zaman ve Mekan Kontrolü.....58

2.2.2. İşçi Meskenlerine İlişkin Sermayenin Hevesi.....67

2.3. Konut Sorununda Yeni İnşalar ve Sınırlar Oluşturmak.....70

2.3.1. Sermayedarların “Hayırseverlik” Faaliyeti Olarak Konutun İnşası: Fransa.....70

2.3.2.Sınıf ve Soy Esasına Göre Konut: Osmanlı Devletinde Mekanın Kontrolü.....	75
2.4. Fordizm, Refah Devleti ve Vatandaşlığın Birleşimde Fransa ve Türkiye’de Mekânın Kullanımı (1920-1950)	77
2.4.1. Ulus Devletin Oluşumunda “İmtiyazsız, Sınıfsız Kaynaşmış Bir Kitle” Yaratmak: Türkiye’de İşçi Meskenleri.....	77
2.4.2. Vatandaşlığın Anlamını Konut Hakkı Üzerinden Sorgulamak: Fransa’da Konut Sorunun Çözümü.....	86
2.5.Refah Devletinin Kaybında Konut Sorununu Karşılaştırma.....	100
2.5.1.Fransa: Evrensel Rejimin Kurulması.....	102
2.5.2. Türkiye: Klientalizmin Uygulanması	106
III. BÖLÜM: KONUT SORUNU BAĞLAMINDA SÜRGÜN MEKANLARINDA YOKSULLUK: TÜRKİYE VE FRANSA ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	
3.1. Saha gözlemleri.....	111
3.2. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar.....	114
3.3. Araştırma Bulgularının Sunulması.....	116
3.3.1.Ücretli Emegın Sosyal Vasfının Kaybı	116
3.3.1.1. Sosyal Harcamalarda Değişiklikler.....	116
3.3.1.2. Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması.....	128
3.3.2. Makroekonomik Süreçlerden Kopuş.....	132
3.3.2.1. Kamu Politikalarında Planlı Daralmanın Emek Rejimlerine Etkisi.....	132

3.3.2.2.Beşeri Sermaye Masalı.....	136
3.3.2.3. Emek Piyasalarında Cinsiyet, Irk ve Mekansal Ayrımcılıklar.....	139
3.3.2.4. Enformel Ekonomi ve “Yolunda” Olmak.....	148
3.3.3. Bölgesel Damgalama.....	156
3.3.3.1.Mekansal Utanç.....	160
3.3.3.2. Bedende Yerleşik Mekan.....	162
3.3.3.3.Hayatın Mekansal Sıkışması ve Kentsel Sürgün.....	166
3.3.3.4. Yapısal Şiddetin Maddi Yansımaları.....	170
3.3.3.5. Polis Kontrolü	178
3.3.4. Umudun ve Vafsin kaybı ile Uzamsal Yabancılaşma.....	183
3.3.5. Hinterland Kaybı.....	188
3.3.5.1. Dayanışmanın Farklılaşması.....	188
3.3.5.2. Şüphecilik ve Mahalleyi Sahiplenme.....	192
3.3.5.3.Yerel Agoranın Kaybı.....	197
3.3.6. Yoksulluğun Metalaşması	200
3.3.7. Sosyo-Sembolik Parçalanma: Direnişin İmkânı Kalmadı Mı?	215
SONUÇ.....	222
KAYNAKÇA.....	226
EKLER.....	252

ÖZET.....	266
ABSTRACT.....	267
ŞEKİLLER, EKLER VE TABLOLAR LİSTESİ	
Tablolar:	
Tablo 1. Araştırma Yapılan Yerde Yaşayanların Uyrukları.....	121
Tablo 2. Araştırma yapılan yerde yaşayanların gelir durumları.....	125
Tablo 3. 1 Ocak 2019 ile 31 Aralık 2019 tarihi arasında konuttan çıkanların gittikleri yerler.....	184
Tablo 4. ADOMA sosyal konutlarından yararlananların ortalama kalış süresi 2019.....	185
Ekler	
Ek 1: Marsilya’da Bulunan 16. Yüzyılda İnşa Edilmiş Olan Yoksul Evi ve Hücreler.....	252
Ek 2: Fransa’da Araştırmanın Yapıldığı Sosyal Konut Binasının Dışarıdan Görünüşü.	253
Ek 3: Binadaki Koridorların Biçimi.....	254
Ek 4: Prefabriklerin yerleştirildiği alanın üstten görünüşü	255
Ek 5: Fransa Görüşmeci 15’in nöbet sırasında merdiven korkuluğunda çekilmiş fotoğrafı.....	256
Ek 6: Yapısal şiddetin maddi yansıması olarak çöp.....	257
Ek 7: Görüşmeci Listesi.....	258
Ek 8: Mülakat Soruları.....	261
Ek 9: Etik Kurul Onayı.....	264

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANRU: Agence Nationale Pour La Rénovation Urbaine

CAF: Caisse des Allocations Familiales

CFDT: Confédération Française Démocratique du Travail

CGT: Confédération Générale du Travail

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

CMU: Couverture Maladie Universelle

CSG: Contribution Sociale Généralisée

DALO: Loi Instituant Le Droit Au Logement Opposable

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DSQ: Développement Social Des Quartiers

DSU: Développement Social Urbain

HBM: Sociétés d'Habitations à Bon Marché

HLM: Habitations à Loyer Modéré

HVS: Habitat et Vie Sociale

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

JALB: Juenes Arabes de Lyon et Banlieues

KHK: Kanun Hükümünde Kararname

LOV: Loi D'orientation Pour La Ville

MIB: Mouvement Imigration Banlieues

MPF: Mouvement Populaire des Familles

MRU: Ministère de la Reconstruction et de l'Urbanisme

OECD: Organization for Economic Co-operation and Development

OFPRA: Office français de protection des réfugiés et apatrides

PERCO: Plan d'épargne retraite collective

PERP: Plan d'épargne retraite populaire

RMA: Revenue Minimum d'Activité

RMI: Revenue Minimum d'Insertion

PRV: Pacte de Relance Pour la Ville

RSA: Revenue Solidarité Active

SEM: Sociétés d'Economie Mixte

SHP: Sosyaldemokrat Halkçı Parti

SRU: Loi Relative a la Solidarité et au Renouvellement Urbain

TOKİ: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TYP: Toplum Yararına Programlar

USH: Union Sociale pour l’habitation

ZAC: Zones d’Aménagement Concerté

ZUP: Zones à Urbaniser par Priorité

ZUS: Zones urbaines sensibles

GİRİŞ

Bu çalışma, “nerede oturuyorsun” sorusunun zihnimde yıllardır uyandırdığı rahatsızlığın cevabını, Utku Balaban’ın dersinde Wacquant’ın “Kent Paryaları” eseriyle bulmam sonucunda ortaya çıkmıştır. Wacquant ile tanışana kadar kentsel sürgün, kentsel yafta, “terra non grata” alanlara dair hissettiğim duygunun kavramsallaştırıldığını bilmiyordum. Bu önemli tanışıklık 2013 yılından itibaren devam etti. Kent sosyolojisine dair duyduğum ısrarlı ilgi, yıllar içerisinde çalışmanın ortaya çıkmasını kolaylaştırdı.

Ancak, ilgimin beni getirdiği yerden ziyade uzun zamandır ortaya çıkan kent isyanlarının, yoksulluğun artışının ve prekaryanın doğuşunun da yıllar içerisinde çalışmayı beslediği söylenmelidir. Ekonomi ve siyaset kurumlarının gün geçtikçe arttırdığı yapısal şiddetinin doğrudan hedefi olan kentteki gruplar, ülkelerinin geç veya erken kapitalistleşmesinden ne derece etkileniyordu sorusu, zihnimde pek çok ülkedeki kitlelerin yaşam standartlarını karşılaştırmama uzun zaman sebep oldu. Bu süre zarfında pek çok ülkede gözlem yapıldı. 2018 yılında 2214-Tübitak Doktora Sırası Yurtdışı Araştırma Bursuna başvurduğumda ise çalışmanın Türkiye’nin karşısında Fransa ile yapılması gerektiğine ikna olmuştum. Fransa ile tarihsel olarak yaşanan kesişimler, erken dönem cumhuriyet kadrolarının üzerindeki etkisi, Türkiye’nin ekonomi politik açıdan kent yoksulluğu incelendiğinde mayasını anlamak için elverişli olabileceğini düşündüm. Bunun yanında Fransa’da araştırma yapmak benim açımdan oldukça kolay olacaktı. Uzun zamandır Wacquant’ın “Kent Paryaları”nda karşılaştırma yaptığı Paris banliyölerini yakından tanıma, sıklıkla ziyaret etme fırsatım olmuştu. Aynı şekilde Türkiye’de de kentsel sürgünün ne olduğunu yakinen gözlemlemiştim. Bu yaşam deneyimi, bir anlamda düşünümsellik pozisyonundan bakmamı kolaylaştırdığı gibi etnografik gözlemin koşullarını da sağlamıştır. Etnografik gözlemin kazandırdığı ise kavramların savurgan bir şekilde kullanılmasının önüne geçmiş olmasıdır. Böylece ülkeler, mahalleler, kent yoksulları arasındaki farklar ve benzerlikler hem mikro hem de makro açılardan kolaylıkla tespit edilmiştir. Kavramların kullanımı konusunda ortaya çıkabilecek dikkatsiz tutumların önüne bu şekilde geçildiği söylenmelidir.

Her kentin gerçekliği başkadır. Bu başkalık içerisinde ortaklaşan hakikatlerin ise bulunması elzemdir. Öyleyse yapılması gereken iki ülke karşılaştırmasındaki tarihsel süreçlerden başlayarak, kentleşmenin, yoksulluğun

toplumsal tarihinin izleğini sürmektir. Böylesi bir çaba, sürgün mahallelerindeki iktidar biçimlerinin görüngüsüne ilişkin de bilgi verebilir. Aynı zamanda tarihsel olarak yapılan kazı, çalışmanın temel iddialarından birinin de harcını oluşturur. Sürgün mahalleleri devlet eliyle inşa edilmiştir ve bu durum mahallerinin, makro ekonomi politikalarının dönüşümüne paralel olarak dönüşmesine, simgesel ve yapısal şiddetin bu mahallelere yönelmesine neden olur.

Bu çalışma, 2000 sonrasındaki yapısal uyum programları aracılığı ile tüm dünyada uygulamaya konan dönüşümlerin, konut sorunu bağlamında Türkiye ve Fransız işçi sınıfı mahallelerindeki dönüşümlerini, mülksüzleştirme pratiklerini, dönüşüm sürecinin yapısını alan araştırmasında incelemektedir. Esasen sosyal politikalardaki dönüşümün merkeze alınmasının nedeni en çıplak biçiminde emek çerçevesinden dönüşümü okumayı amaçlamaktır. Mekan toplumsal iktidar ve güç ilişkileri ile açıklanmalıdır ve konut sorunuyla birleşen üretim ilişkileri bunun en önemli parçasıdır. Yoksulluğu evrenselleştiren ve işçi sınıfının evrensel güç kaybına neden olan etkenler, piyasa yönelimli devlet politikalarıyla açıklanmalıdır. Mekan incelenmek isteniyorsa halen güçlü olan ulus devletlerin politikalarının araştırma sınırlarına dahil edilerek yapılması gerekmektedir. Alan araştırmasının gerçekleştirildiği yerlerde inceleme devlet, sosyal sınıflar ve şehir yönetimi üçgeni ile şekillenir. Bu nedenle kent mekanı tarihsel ve siyasi bir inşadır (Wacquant, 2014: 19). Esas ampirik amaç ise kapitalist ekonomi, emek piyasaları, kamu politikaları ve sonunda kent sahnesinde görünür olan tüm varoluş biçimlerinin erken ve geç kapitalistleşmiş iki ülkede ne denli farklılaştığını, benzeştiğini ortaya koymaktır. İşçi sınıfı mahallelerinin benzerlik ve farklılıklarını, ileri marjinalliğin biçimlerini ve görüngülerini art zamanlı tarihsel dönüşümler biçiminde ele alarak betimlemeyi de hedeflenmektedir.

İki farklı ülkede saha çalışması yapma şansına nail olmak bu tezin en özgün yönünü oluşturuyor. Saha çalışması yaparken özellikle görüşmecilerin sözlerinin kesilmeden sabırla dinlenilmesinin önemi fark edildi. Aynı zamanda genel bir soruyla başlayarak, sohbet havasında ilerlenmesi ve mülakat sorularının motomot sırayla sorulmaması görüşmecilerin daha rahat hissetmesine ve kendini açmasına neden olduğu söylenebilir. Üstelik böylesi bir yaklaşım mülakatların daha uzun sürmesine, derinleşmesine ve arkadaşlık kurulmasına neden olmuştur. Mülakat yapmak gerçekten de kondisyon isteyen bir iş. Bu nedenle beslenme, dinlenme ve

uykunun adeta bir sporcu gibi önemli olduğu fark edilmiştir. Özellikle yetersiz beslenme ve su içmeme nedeniyle her iki alan çalışması sırasında da sağlık sorunları yaşanmıştır. Yine de her halükarda söylenmelidir ki “girilmez”, “tehlikeli”, “yakınından bile geçilmemeli” olarak yaftalanan mahallelerin söylemsel düzeyde tehlikeli olduğu belirtilmelidir. Girilmez denen yerlere girmek konusunda ısrarlı olunmalıdır. Merak olgunlaştıktan sonra her alan bir araştırma mekanı, her konu bir araştırma nesnesi olabilir. Belle de Mai ve Çinçin’de araştırma yapmış olmak beni cesur değil sadece merakı konusunda ısrarlı birisi yapar.

Elinizdeki çalışma üç temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri alanında kent yoksulluğunun, sosyal politika aracı olarak konut sorununa getirilen çözümler ekseninde neden incelenmesi gerektiğini açıklamaktayım. Bu açıklama yapılırken elbette ki titiz bir biçimde seçtiğim metodolojik pozisyonumun böyle bir perspektifte öne çıkmasını da temellendirmekteyim. Araştırmanın sorunsalları ve sınırlılıklarına dair detaylı bilgi de yine ilk bölümde yer almaktadır. Tüm kent literatürünü yazmak, yapılan saha çalışmasına gelmeden okuyucuyu sıkmak anlamına gelecektir. Üstelik çalışmanın bir doktora tezi olduğu düşünüldüğünde böylesi bir çabanın sayfa sayısını artırmaktan başka bir çıktı sağlamayacağı da ortadır. Bunun yerine en özlü şekilde kuram, kavram ve konu arasındaki köprüler kurulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise sosyal politikaların tarihsel olarak kentleri koruma çabası içerisinde yoksullara yönelik olarak nasıl araçsallaştırıldığı detaylı olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Özellikle Fransa ve Osmanlı Devleti temelinde başlanmış, Türkiye Cumhuriyeti’nde de şekillenen politikaların üzerinde durulmuştur. İkinci bölüm tezin en zor ve en uzun sürede yazılan bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölüm yazılırken sayısız tarih çalışması okunmuş adeta samanlıkta iğne aranır gibi konuya ilişkin bilgi toplanılmaya çalışılmıştır. Cezanın dönüşümü, kitlelerin disipline edilmesi, yoksulun kamusal alandaki varlığının biçimlendirilmesi üzerine sayısız değerli çalışmaya bu tezde yer verilemese de kendimi okumaktan alıkoyamadığım bir yıl boyunca heyecanımı diri tutmamı sağlamıştır. Çalışmanın ikinci bölümü oldukça kapsamlı hazırlanmış ve 16. yüzyıldan başlayarak 1990’ların başına kadar olan süreçte kent yoksulluğunun mekansal sınırlanmasının açıklanmasına çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm ise tezin yazılma amacının ve sorusunun nitel araştırma yapılarak ve araştırmanın verilerinin paylaşılarak oluşturulduğu bölümdür. Alan araştırması aktarılırken görüşmecilerin konuşmaları doğrudan aktarılmıştır. Ancak yine de tikelden genele gidildiği, genelin tikel üzerindeki etkisinin görülmesi için kavramsal çerçeve içerisinde hareket edilmeye özen gösterilmiştir. Bu durum aynı zamanda sosyal politikalar, kent politikaları, çalışma rejimleri hakkında mülakatlar ile iç içe geçirilerek bilgi verilmesini gerekli kılmıştır. Üçüncü bölüm okunduğunda görülecektir ki Fransa ve Türkiye’de kent yoksulluğu aynı kumaştan dikilmese de farklılıklar kadar benzerlikler de mevcuttur.

Alan araştırması sırasında çalışmanın temel sorularına ilişkin yanıtlara ulaşmada güçlük çekilmedi. Üstelik alan çalışmasının neden önemli olduğu ise alanın kendisinin konuşmasına kulak verilen noktada ortaya çıktı. Alan çalışmasının aktarıldığı üçüncü bölümde geçen yoksulluğun metalaştırılması kavramsallaştırması çalışmaya özgünlüğünü katan, geliştirmeye açık bir kavram olarak ortaya çıktı. Belki de bu çalışma en baştan bu konuya yönelseydi literatüre katkı sunma konusunda önemli bir adım olabilirdi. Bundan sonraki çalışmalarda bu kavramsallaştırmanın olgunlaştırılması hedeflenmektedir.

Tezin alan araştırmasının aktarıldığı son başlıkta direnişin imkanı sorgulanıyor. Ben, bulunduğum pozisyon ve yıllardır aklımı meşgul eden soru itibariyle cevabı barınmanın bir kamusal hak ve metadışı olarak herkese, vatandaş olmaktan bağımsız bir biçimde sunulması gerektiğini düşünüyorum. Yaşanan tikanıklığın, toplumsal hareketlerdeki parçalanmanın ise bu şekilde aşılabileceğine inanıyorum. Bu nedenle vergilerle finanse edilen, sosyal politikanın taşıdığı tarihsel anlama sahip genel bir barınma sunumu talep edilmelidir. İşgal hareketleri böylesi bir pozisyondan bakılarak incelendiğinde yeni çalışmalara da kapı açacaktır.

I.BÖLÜM

İLERİ MARJİNALLIĞIN TEORİ VE METODOLOJİSİ

1.1.Başlamadan Önce Birkaç Not

Kente ilişkin olarak yapılan tartışmalarda, çoğunlukla, kent ve kırsal arasındaki savaş ve bu savaşın kazananını belirlemeye yönelik -sanki açık değilmiş gibi- tarihin işaret edildiği araştırmalara sıklıkla rastlanır. Ancak, bu analizin yapılabilmesi için ekonomik ve politik iktidarın kuruluşunda hangi süreçlerden geçildiğine de ayrıca dikkat edilmesi gerekir. Süreçlerin incelenmesinin ise farklı disiplinlerden olduğu kadar bir de çalışma ilişkileri ekseninde yapılması elzemdir. Özellikle de sosyal politikanın gelişen anlamı, belki böylesi bir çaba ile açıklığa kavuşabilir. Bu bağlamda, Wacquant'ın metodolojisi, kent ve çalışma ilişkilerinin kesişim noktasını aydınlatmak için sorulan temel iki sorunun yanıtını aramada elverişlidir: Mülksüzlere ne olur? Yoksulluk, çalışma ve mekanın üretimi arasında ilişki var mıdır? Bu soruların cevaplarını bulmak için ise 16. yüzyıldan itibaren teknolojik gelişmelerin araladığı, sanayi devrimine giden ve “*o güne kadar masum bilinen koyunların insanları yemesine*” (More, 2014: 135) varan sürecin günümüze değin geçirdiği dönüşümün genel, tarihsel bir izleğinin çıkarılması gerekir. Feodalizm 11. ve 15. yüzyıl arasında gelişmiş ancak çözünmesi 15-17. yüzyıl arasında yaşanmıştır (Zubritski vd., 1979). 16. yüzyıldan itibaren piyasa ticaretinin etkisiyle ortaya çıkan kapitalizm (Wallerstein, 1974) ile birlikte başlayan yoksulluk ve sosyal politika tartışmaları, zaman içerisinde değişim geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Bu serüven aynı zamanda “kanlı yasaların serüveni”dir (Marx, 2009: 698). Eğer yoksulluğa sosyal sorun olarak bakılacaksa Avrupa’da feodalizmin çözünmeye başladığı 16. yüzyıldan, sanayileşmeye giden süreçlerin ele alınması gerekir. Çünkü bu andan itibaren kitlelerin “özgürleşip” çalışmaya, çalışmayanların ise mekansal sınırlamaya tabi tutulması görülecektir. Foucault (2005: 105) mekan ve yoksulluk arasındaki ilişkiye dikkat çeker ve sorar: “*Kapitalizm, başlangıçta yeni sorunlarla, özellikle el emeği, işsizlik sorunlarıyla karşı karşıya geldiğinde ve on yedinci yüzyıl toplumları büyük isyanlarla tanıştıklarında, niçin kapatmaya başvuruldu?*”. Foucault kapatmayı bir sistemler bütünü olan iktidarın disipline edici işlevi olarak ele alsa da diğer yandan Wacquant, Foucault’dan kavramlarını ödünç alarak kentin “adı kötüye çıkmış” mahallelerini açıklamaya çalışmıştır. Wacquant için iktidar, bir sistemler bütünüdür ve aynı

zamanda ekonomik temelde kentin bu bölgelerine ilişkin yaftalanmanın art zamanlı tarihsel dönüşümler ile açıklanabileceğinin üzerinde durur (Wacquant, 2012). Yoksulun damgalanmasına ilişkin Goffman da tarihe işaret etmekte ve yoksulun her daim damgalandığını, bunu sadece kapitalizm sonrasında değil öncesinde de görülebileceğini belirtmektedir (Goffman, 2009). Damgalamanın zaman içerisinde yoksullara üzerinde yoksul olduğunu vurgulayan kıyafetlerin giydirildiği fiziksel biçiminden bir nebze uzaklaşmış olsa da sembolik biçiminde süreklilik görülür. Kente gelen kitlelerin barınma sorununa ilişkin getirilen çözümler iktidarın şiddet kullanım araçlarının sembolik biçimlerinin yansımalarıdır. Böylece konut sorunu ve mekanın üretimi arasındaki köprüünün direklerinden birini de sosyal politika kurumsallaşmaları ve çalışma ilişkileri oluşturur. Konut sorunun ve mekanın üretiminin kötü şöhretli mahalleler ve yoksulluğun ele alış biçiminin tarihsel, ekonomik ve hukuki incelenmesi mekansal sınırlamanın sınırlarını sunar. Nihayetinde kent havasının, gerçekten, özgür kılıp¹ kılmayacağı merak edilecektir.

Yoksulun yönetimi, siyasi ve iktisadi dönüşümlerle paralel olarak araçsallaştırılmış, iktidarların sembolik gücünün somutlanması olarak kullanılarak yoksulu kimi zaman mekansal olarak sınırlamış, kentlere sürmüş, işçileştirmiş, emek arzının yokluğunda korumuş, sonrasında işsizliğe mahkum etmiş, müşteri kılmış, cezalandırmıştır. Bütün bu dönüşüm ise çalışma ilişkileri ve iktidar arasındaki ilişkinin iktisadi ve politik somutlanmasıdır. Kapitalizm ile sosyal politika arasındaki ilişkinin izleğini çıkarmak kavramsal bir bakışı netleştirmesinin yanında bir de sosyal politika tartışmaları içerisinde konut sorunu çerçevesinde kent ve mekanın üretiminin her iki ülke açısından nerede olduğunun da anlaşılmasını sağlayacaktır. Sosyal politikanın bu haliyle tartışılması, aynı zamanda Koray'ın (2013: 23) dikkat çektiği bir diğer eksikliği de giderecektir: sosyal politikayı, sosyal ve siyasal ekonomi içerisinde anlama amacı kaybolmuştur; kayıp giderilmedir. Anlam çabası ise mekanın üretimde en çarpıcı şekliyle görülür. Zira mekan, toplumsal güçlerin hem hedefi hem de ürünüdür (Smith, 2017: 122). Kapitalist sanayileşmenin kentleşmenin ürünü olduğuna dikkat çeken Castells (1968) de, kentin tarihin ürünü, toplumun yansıması, kendi meskenini inşa eden insanın mekandaki eylemi olduğunun altını çizer. Bu bağlamda çalışmanın bir tarih çalışması olmadığı akılda tutularak yalnızca sosyal

¹ Alman orta çağ yasası. "Stadtluft macht frei". Buna göre eğer bir serf kente gelip 1 yıl 1 gün süreyle kentte kalırsa özgür olacaktır. Hayatının geriye kalan kısmını kentte devam ettirebilir. Eğer yakalanırsa fiziksel cezaya tabi tutulur ve mekansal olarak sınırlanır. Detaylı bilgi için bkz: Sack, 1980.

politika, çalışma ilişkileri ile bağlantılı olarak mekanın üretimi ve yoksulluk konularının kesişim noktasının iktisadi ve politik dönüşümlerin odağa alınarak incelenmesi söz konusu olacaktır.

Sosyal politikanın kurumsallaşması mülksüzleşen kitlelerin kentlere akını ve sanayi devrimi ile birlikte ele alınmalıdır. Buğra, sosyal politika tartışmalarında iki eksenin hakim olduğunu belirtir. Bunlardan ilki, mülksüz kitlelerin ücretli çalışmaya dahil edilerek kamu kaynaklarının, piyasanın esenliği için kullanılması yolu ile dayanışmanın hayırseverliğe terk edilmesidir. İkincisi ise toplumu emek piyasasının önüne koyarak yoksulluğu politik bir sorun olarak ele alan hak temelli bir anlayıştır (Buğra, 2015: 12-13). Zaman içerisinde sosyal politika ilk biçimine içkin olan paternalizmden sıyrılmış, ulus devletin meşruiyet kaynağı haline gelmesine katkıda bulunan hak temelli anlayışı harekete geçirmiştir. Genel hatlarıyla bu şekilde ifade edilse de her halükarda sosyal politika alanında yaşanan gelişmeler, sosyal politikanın anlamına ilişkin de dönüşümleri getirmektedir. Çoğu zaman sosyal politikaya ilişkin kolektif mücadeleyi kırdığı, sınıf bilincine ket vurduğu yönündeki eleştiriler gelmiştir. Unutulmaması gereken ise ortaya çıktığı günden itibaren anlamını genişleten sosyal politikanın artık yalnızca işçi sınıfı için değil kitleleri kapsayan, kapitalizmi dönüştürme noktasında metadışlaştırma için araçsallaştırılabilecek öneme sahip olduğudur. Bu bağlamda araştırma, çalışma ilişkilerinin denetimin ve cezalandırmanın bir aracı haline getirildiğine vurgu yapılırken diğer taraftan sosyal politikanın kapitalizmi dönüştürme gücünü yok saymamaktadır.

Sosyal politika, bireyler arası güç ve fırsat dağılımını ve en geniş anlamıyla toplumun yapısında değişiklik yapma amacını taşıyan, maddi, kültürel ve duygusal gereksinimlere karşılık verebilecek her türden politikadır (Esin, 2013). Başlarda dar anlamda emekçiler ve üretim süreçleriyle (Talas, 1990) sınırlıyken böylesine geniş bir kapsama ulaşması, toplumsal mücadeleler sonunda olmuştur. Haliyle yapılacak olan inceleme, bir anlamda sosyal politikanın hem varlığına hem de özüne ilişkin fikir sunması açısından kıymetlidir. Sanayi devrimiyle birlikte kent tartışmaları içerisinde sosyal politika tarihine bakmak, birikim rejiminde ciddi bir dönüşümün yaşandığı Avrupa ülkelerinde ilk nüvelerin ortaya çıkması açısından incelemeye değerdir. İngiltere ile başlayan ve ardından çalışmanın sınırlarına dahil olan Fransa, Osmanlı Devleti - ardından gelen Türkiye Cumhuriyeti ile

arasında süreklilik olduğunu düşünerek²- ve Türkiye'nin sosyal politika ve mekan konularındaki karşılaştırmalı ekonomi politik analizi büyük oranda tarihsel anlatı içerisinde aktarılmaya çalışılacaktır. Özellikle Fransa ve Osmanlı Devleti arasındaki iktisadi ilişkiler ve sonrasında erken dönem cumhuriyet kadrolarının büyük oranda Fransız Devrimi'nden etkilenmiş olması ilişkiselliğin başlangıç noktalarından birini oluşturmaktadır. Kurucu kadroların mekanın örgütlenişi ve düzenlenmesine ilişkin yasaklar da dahil olmak üzere pek çok yasal sürecin ortaya çıkmasında Fransız Devrimi'nin etkisi oldukça fazladır. Üstelik Osmanlı Devleti ve Fransa arasında çalışma ilişkileri odağa konulduğunda sermayenin birikimi konusunda da ilişkisellikler açıkça görülür. Burada çizgisel bir tarih olduğu ve tüm ülkelerin de kapitalizmin etkisiyle aynı dönüşümleri art zamanlı olarak yaşayacağı iddia edilmemektedir. Amaçlanan, öncül örneğin getirdiği benzerlik ve farklılıkların ortaya çıkarılmasıdır. Yalnızca mekan ve toplum arasındaki ilişki değil, tarihsel bir sermaye birikiminin mantığı, mekan ve toplumun tarihsel diyalektiğini de açıklar (Smith, 2017: 123). Bu bağlamda mekanın üretimini insan gerçekleştirir. Kapitalist kentin mekansal formu elbette ki feodalizmden farklıdır ve elbette ki bu form, üretim biçiminin kendisine içkindir. İncelenen mekan, somut mekandır ve üretim mekanları üzerinden bir inceleme yapılacaktır. Soyut mekansal atıflar gözden kaçırılmadan, farklı somut mekanların arasındaki ilişkinin incelenmesi ve örtülü anlamların açıklanması çabası söz konusudur.

Kapitalizmin erken aşamalarında coğrafi gelişme, toplumsal ve iktisadi gelişmenin anahtarıydı. Kapitalizmin coğrafyası görelî mekanın üretimi aracılığı ile gelişti ve bunu başlangıçta mutlak mekana yayarak başardı (Smith, 2017: 136). İktidarın zaman içerisinde biçim değiştirmesi söz konusu olsa da en nihayetinde kontrol amacını, farklı tarzlarda ve farklı mekanlarda örgütlemiş ve sınırlarını meşruiyet için duyduğu kaygı belirlemiştir. Söz konusu iktidarlar, konu yoksul ve mülksüz olunca ise oldukça yaratıcı davranabilmiştir. İlkel sosyal politika formülasyonları da bunu açıklıkla gösterir. Burada sosyal politikanın kapitalizmi sürekli taciz ettiği reddedilmemektedir. Aksine sosyal politikaya kimi dönemlerde, kimi gruplar için birer kontrol mekanizması şeklinde araçsallaştırıldığı, bu yönü üzerine de düşünülmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Devlet erkinin bir aracı olarak sosyal politika, hakim iktisadi koşulların taşıyıcısı olan ideoloji ve

² Makal, çalışma ilişkileri tarihini incelediği eserinde iktisadi, siyasal, toplumsal mirasın özellikle emek söz konusu olduğunda, Osmanlı'dan devralınan insan gücü, örgütlenme deneyimi ve hukuki düzenlemelerin teamül oluşturması açısından sürekliliğine işaret eder. Süreklilik ve kopuşa ilişkin tartışma için bkz: Makal, 1999: 29-45.

hegemonyadan ayrı düşünülemez. Zaman içerisinde metadışlaştırma eksenli politikaların toplumsallığın hak temelinde inşasını yeniden gerçekleştirdiği de unutulmamalıdır.

Yoksula ilişkin tecrit ve mekansal sınırlama talebi yeni bir talep değildir. Denetimin kurulmasının sağlanma aracı olarak da çeşitli kurumların inşası aracılığıyla oluşturulan mekansal sınırların konulması gibi tercih edilen yöntemler 16. yüzyıldan itibaren yoksulluğun yönetimine ilişkin geniş literatürde kendisine yer bulmuştur. Bu dönemden itibaren günümüze değin yoksulun üremesinin sınırlanması³, tembelliğini kontrol altına almak için iş etiğinin kazandırılması gerekliliği⁴, yönetilmesi⁵, yeterlilikleri (Sen, 2001), beşeri sermayesi (Beck, 2011), etnik kökeni dahi bu incelemenin konusu olmuş, cezalandırma, suçlama, sınırlama, dışlayıcı kapatma ile sonuçlanmıştır. İlginç olan ise yoksula karşı duyulan korkuya rağmen yine de yoksula muhtaçlığın, kapitalizmin kendisine içkin oluşudur.

Ülkelerdeki endüstrileşmeden itibaren yoksulların mekansal sınırlaması ve mekanların/alanların üretimi Wacquant'ın dikkat çektiği haliyle devletin sağ ve sol elinin farklı biçimlerini içerir. Ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta bulunmaktadır. Yoksulun mekansal olarak sınırlanmasının biçimi ve konumu üretim biçimlerinin dönüşümüne paralel bir şekilde değişir. Kırdan, şehirde, mahallede veya ulus devlet sınırları içerisinde... Bauman (2014) için ise harekete sahip olmak ya da olmamak tarihsel olarak toplumsal sınıflar arasında gidip gelen bir hürriyettir.

Sack için ortaçağda kentler, derebeylik sisteminden arta kalan alanlarda toplum, ekonomi ve alanın kaynaşmasını sağlayan mekanlardı. Bu dönem için dikkat çeken ise “*kent hayatının özgür kılmasının*” nedeni tüccarların çoğunlukla kentlerde yer alıyor olması ve mal ve hizmetlerin kent içerisine ve dışına ulaşımı oldukça özgür ve sınırsız olarak kurgulanmış olmasıdır. Her ne kadar tüccarlara böylesine bir mekansal özgürlük tanımlanmış olsa da seyahat konusunda çok da istekli olmadıkları görülür. Seyahat özgürlüğünün

³ Maltus, yoksulların yoksul olmalarından dolayı suçlu olduğunu, bu nedenle de nüfus geometrik artarken, yoksullar üremeye devam ettiğini, besinlerin üretimi aritmetik arttığı için kıtlık olduğundan, yoksullara nüfus kontrolünün uygulanması gerektiğinin altını çizer. Bknz: Talas, 1990: 40

⁴ Bentham, yoksulları ıslah ederek onlara faydacı etiğin kazandırılması yolu ile çalışmaya katma ve işe yarar hale getirilmeyi önerirdi. Bknz: Bauman 1999; Buğra, 2015; Kovancı, 2003.

⁵ Locke ve özellikle de Voltaire için bu durum söz konusudur. Locke için yoksullar halktan dışlanmıştır. Çünkü bir insanın yaşam hakkına sahip olması için mülk edinmesinin gerekli olduğunu belirtir ve bu mülkiyetin halktan sayılmayan yoksullar ve mülksüzlere karşı da korumak gerekir. Bu durum uzun süre yoksul ve emekçi kitlelerin siyasal yaşamda yer edinmelerini engellemiştir. Voltaire de aynı şekilde işçilerin eğer temel ihtiyaçlara muhtaç olmazsa çalışmayacağını iddia eder. Bknz: Ağaoğulları vd., 2009: 187-229.

kazanılması için kent surları içerisinde belirli bir süre geçirilmesi yeterlidir (Sack, 1980: 183). Braudel ise 17. yüzyılın esas travmasını yoksulların, suçluların, delilerin, genç kadınların kapatılmasında bulur. Üstelik workhouses, zuhthaüser ve maisons de force gibi yerlerde zorla çalışmaya mahkum edilmek de akıl alır değildir (Braudel, 2014: 68). Genel hatları ile 16. yüzyıldan başlayarak çağdaş zamana gelene değin mekan, kapitalizm ve çalışma ilişkilerinin düzenlenişine bakılırsa denetimin tarihsel uğrakları ortaya çıkacaktır. Fox–Piven ve Cloward (1972) da sosyal yardımların tarihinin göz önüne serilmesini çalışma hayatının denetimi ve örgütlenmesi üzerinden inceler. Wacquant da bu incelemeden etkilenmiş ve epistemolojik pozisyonunu biçimlendirmiştir.

Bu çalışma inatla ve gayretle mekanın toplumla bütünleşik ve tarihselliği barından bir inceleme olduğunu savunmaktadır. Bu yolla da aslında insan etkinliğinin mekanı yeniden yapılandıramayacağına dair dar epistemolojik pozisyonları karşısına almaktadır. Böylece kapitalizmin mekanı kullanma biçimini bir anlamda tarihsel ve coğrafi bir analize tabi tutarak “sürgün mahalleleri”nin anlaşılabilirliği düşünülmektedir. Sürgün mahallelerini anlamak için tarih, iktisat ve siyaset arasındaki diyalogun iyi dinlenmesi gerekir.

Başlamadan önce son olarak metodolojik hatırlatmalara başvurmak gerekiyor. Mekanın ve sosyal politikanın içerisinde bir hak olarak konutun tarihi açıklanırken dikkat çekilmesi gereken bazı noktalar vardır. Bu çalışma mekana, mahali mekanların oluşum sürecinde konut sorununa getirilen çözümlerin tarihselliğini inceleyerek cevap aramaktadır. Amaçlanan kentin sürgün mahallelerinin yapı ve özne arasındaki çekişmeler ve izlenen siyaset sonucu tarihsel olarak inşa edildiğini açıklamaktır. Bu durum konut sorununa getirilen cevapların tarih içerisindeki süreklilik halkalarıyla bağlantılı incelenmesini de gerekli kılar. Böylesi bir incelemenin metodolojik açıdan kimi noktalarda boşa düşme tehlikesi barındırdığı fark edilmiştir. Bu boşluklardan kaçabilmek için ise kurulan yöntemin ve sahip olunan temel pozisyonun açıklanması gereklidir.

1.1.Mekan Tartışmalarında Epistemolojik Problemler

Mekan, kente toplumsal anlamını katan, katılan anlamın süzülerek sosyal bilim haline gelmesinde incelenmesi gereken bir kavramdır. Mekanın, emek dönüşümü ve sosyal politikalar ile ilişkisini anlamak gereklidir. Bu bağlamda kavramın eşitsizlik temelinde ele alınmasından önce epistemolojik anlamının tartışılması gerekir.

Mekan neyi anlatır? Mekan bu anlatıları nasıl üretir? Her ne kadar 19. yüzyıl sonunda mekanın ekonomi politiğinin izleğinin çıkarılması mümkün olmuşsa da bilim-felsefe ikiliğinin ilk oluşum aşamalarında, sosyal bilimin niçin bir bilim olarak ele alınması gerekir tartışmalarında dahi mekanın anlamlandırmasının izleği sürülebilir. Bakıldığında, Newton mutlak mekan ve görelî mekan kavramları arasındaki ilişkiye fizik yasalarıyla bakarken zaman içerisinde süzülecek toplumsal mekan kavramının gelişmesine olanak tanımıştır (Sack, 1980: 72-79). Kavramsal olarak toplumsal mekan ele alınırken epistemolojik bir hakikatin arayışı devreye girmiş ve kent bilimi çalışmaları içerisindeki akslar oluşurken inceleme biçiminin faklılaşmasını da sağlamıştır. Böylece toplumsal mekan, fiziksel mekanın bir alt setiyken, zaman içerisinde açıklanması gereken bağımsız bir olgu halini almıştır (Smith, 2017: 115). Ancak toplumsal mekanın anlamının netleştirilmesi 19. yüzyıl ekonomi politik yaklaşımına kadar beklemek zorundadır.

Sosyoloji ilk adımlarını atarken Durkheim (2014) da mekana ilişkin epistemolojik yaklaşımını sunmaktan sakınmamıştır. Toplumsal mekanın, fiziki mekanın ötesinde anlamı olduğu, öznelere yapılar içerisinde anlamını kazandırmanın mekanın tarihsel ve toplumsal bağlamı olduğuna işaret etmiştir. Mekanın bir kavrama dönüşmesi meta mübadelesiyle yakından ilişkilidir. Meta mübadelesinin varlığı mekanda soyutlaşır, bu nedenle de kapitalizm, mekanı da metaya dönüştürür (Sohn-Rethel, 1972: 48-49). Belki de hem Lefebvre hem de Harvey mekanın üretim biçimini açıklamada bu nedenle daha çok kent sosyolojisi içerisinde dikkat çekmiştir. Lefebvre, eleştirel kentsel düşünceye olan katkısının fark edilmesi için biraz daha fazla beklemek durumunda kalmıştır.

Lefebvre, kenti bir mekanlar sistemi olarak görmüş ve mekanın üretimini kavramsal olarak tartışmaya açmıştır. Mekan, ideoloji ya da siyasetten arındırılmış bilimsel bir nesne değildir; her zaman politik ve stratejik olmuştur. (Lefebvre, 1976: 339-52). Bu bağlamda Lefebvre'ye göre mekana fiziksel anlamının yanında üç anlam daha katılmalıdır; yaşanan, tasarlanan ve anlamlandırılan. Lefebvre, toplumsal üretim ilişkilerinin kapitalist üretim ilişkilerini oluşturmadaki merkezi ve zımni rolüne odaklanarak mekanın, toplumsal ve tarihsel önemine işaret eder ve üretim ilişkilerinin gerçekleştiği yer olarak ele alınması gerektiğini vurgular. Yeniden üretim, insan ilişkileri ile bu mekanda diyalektikleşerek çatışmacı karakterini kazanır ve toplum bir bütün halinde kentleşir (Lefebvre, 2013). Lefebvre için kent, toplumu sanayileşmeden doğar. Kent toplumu, süreç ve praksis içerisinde

olan, doğuşu ve gelişimi muhtemel bir nesnedir. Kent, bir mübadele alanıdır. Mübadelenin vardığı yer ise kentin bir mücadele alanı haline gelmesidir. Lefebvre, kente denk düşen mülkiyet türlerine dikkat çeker; menkul, korporatif, kapitalist. Bu biçimler birbirinden ayrışarak ve birbiriyle mücadele ederek tarihi meydana getirirler. Böylece devlet iktidarıyla perçinlenen burjuva düzeni meşrulaşır (Lefebvre, 2013: 36). Lefebvre, kent mekanının endüstriyel olana tabi hale geleceğini belirtmektedir. Sonuç ise sanayi rasyonalitesinin kent rasyonalitesini tasfiye etmesi olacaktır (Lefebvre, 2013: 43). Bu nedenle Lefebvre, kent gerçeğinin kavranmasının anahtarının üretim ilişkilerinde olduğunu söylemektedir.

Ekonomik mekanın düzenlenmesinin temsilleri, iktidarı, eşitsizliği ve planlamayı anlamayı sağlar. Kentin verdiği işaretleri anlamak ve analiz etmek Saussure'den bu yana kentin virtüel varlığının göstergesini oluşturur; böylece fenomenolojiden çözümlemeye ve mantıktan da diyalektiğe geçiş sağlanır (Lefebvre, 2013: 50-53). Sermaye tüm yerküreyi mutlak ve görelî mekanlara ayırır. Böylece Lefebvre'nin belirttiği mekanın üç anlamının da işlevsel kullanımı sağlanır. Sermayenin de bu mekanlar içerisinde varlığı üretilir ve fiktif mekanlar oluşur.

1960'ların başında Castells ve yeni kent sosyolojisi, hem Newton'dan dayanağını alan pozitivist paradigmadan kopardığı toplumsal mekanın inşasını öngörmüş hem de 1968 sokak hareketlerinin de çıkışıyla radikal eleştirel kanadın gerçekteşmesini başarmıştır. Castells'in (1968) "kent sosyolojisinin imkanı"na dair spekülatif sorusu, alana dair epistemolojik tartışmaların da kapısını aralamıştır. Gerçekten de kent sosyolojisinin imkanı var mıydı? Kitlesel tüketim, kent sistemi, kent planlaması ve kentteki toplumsal hareketler üzerine düşünmenin yeni bir bakış açısına ve yeni bir bilime imkan vereceğini belirten Castells, mekanın üretimi konusunda coğrafi bir bakış açısını da müjdelemiştir. Castells, kentsel nesnenin kurulması ve bilginin Marksist yaklaşımla üretilmesinin kapısını aralamıştır (Feldman, 1978: 137). Çalışmalarında endüstri toplumunu, aileyi ve cemaatleri kente biçimini ve tarihin veren bir güç olarak ele alan Castells için kentsel eşitsizlik, yalnızca tüketimle değil aynı zamanda kent hizmetlerinden eşit faydalanma noktasında da kendisini göstermektedir (Castells, 1968). Sonraları Bourdieu da bu bakış açısını geliştirecektir. Castells'te coğrafya bir kader olmaktan çıkar, toplumsal güçlerin ürünü ve hedefi haline gelir. Ancak, Castells analizine Althusser'in tarihsel

materyalizm anlayışını hedefe alarak başlar Marx'ın değil. Castells'e gelen eleştiriler de epistemolojisinden Althusser çıktığında geriye bir pozitivist kaldığı olur (Gülhan, 2019: 92), eleştirel kuramcı değil.

Althusser'den etkilenen Castells için yapılan eleştiriler mekanı açıklamada kullandığı toplum düzeylerinin görece bağımsızlığı üzerinden ilerlemiştir. Yapıların ve öznelerin diyalektiği tarihsel materyalizmin çarpıtılması sonucu, kimi zaman eksik, kimi zaman da Castells'in Althussercilik günahıyla mücadelesini getirmiştir (Harvey, 2009). Oysaki Harvey, zaman içerisinde hem Althusserci olmadığı hem de Althusserci olduğu yönünde eleştirilecektir. Althusser'e kalan ise, tüm neoliberal ekonomik müdahalelerin sorumluluğunu üstlenmektir.

Harvey, mekanı düşünürken tarihsel materyalizm ile coğrafyayı bir araya getirir. Marksist perspektif, mekandaki eşitsiz gelişimin koşulları için kapitalizmin yapısal ve daima tekrarlanan sorunlarına bakmaktadır. Harvey, mekanın üretimindeki eşitsizlik için üretimdeki eşitsiz bölüşümü işaret ederken spekülasyon sermaye döngüsünün de bu eşitsizliği derinleştirdiğini belirtmektedir (Harvey, 2009). Coğrafyanın metodolojisini uzam/yer ikiliğinde açıklarken ülkeler, bölgeler, mekanlar, alanlar arasında anlama biçiminin farklılaşabileceğini vurgulamaktadır. Bir anlamda coğrafyanın felsefesini pozitivist bir biçimde ortaya koymaya çalışmakta ancak bir coğrafyayı açıklarken kullanılan metodolojinin işaret ettiği felsefeyi kullanmanın zorunlu olmadığına dikkat çekmektedir (Anlı, 2017: 63). Lefebvre'nin kapitalizmin uzam üreterek ayakta kaldığı tezinin 20. yüzyıl için mümkün 21. yüzyıl için ise sadece abartı olabileceğini söyleyen Harvey (2008: 49), fiziksel mekanın tarihsel göreliliğine coğrafyacı olmasından mütevellit vurgu yapmıştır ve metanın kullanım ve değişim değerini mekansal analizine dahil etmiştir. Epistemolojik duruşunu bunun üzerine kurgulamış ve Althusser'in düşmüş olduğu "romantizm"den sıyrılarak Engels'e benzer biçimde toplumsal yapıların tarihsel materyalist açıklamasını toplum bilimi içerisine coğrafya temelinde koymuştur. Etkileşim içerisinde olanlar yalnızca mekan ve toplum değildir, belli bir tarihsel mantık, sermaye birikiminin mantığını ve toplumun tarihsel diyalektiğini yönlendirmektedir (Smith, 2017: 123). Böylece mekan, maddi üretimin dolaylı sonucu haline gelecektir.

Meta ilişkilerini kent içerisinde somut olarak görmenin bir yolu da konut ve kent yoksulluğunun ilişkisine ve geçirdiği dönüşüme bakmaktır. Lefebvre'nin ve Harvey'in bizi savurduğu yer ise Bourdieu'nun sembolik iktidarı ve tabi ki Wacquant'ın kentteki eşitsizlikleri adlandırdığı kent paryalarıdır. Bir konutun kullanım ve değişim değeri yalnızca konutun büyüklüğü tarafından değil konumu açısından da değerlendirilir. Mekansal ilişkilerin coğrafyası yalnızca konuta ilişkin değil, sınıfsal olana dair de vurguyu taşımaktadır. Bu vurgunun epistemolojik tartışmasının yapılması da Wacquant'a kalmıştır. Ampirik gerçeğin karmaşık çeşitliliğine değinmek Wacquant için keyiflidir; çünkü o, kentin sürgün bölgelerine ilişkin yaftaları okuyucunun yüzüne çarpmakta ve coğrafyalar arası düşünme imkanı sunmaktadır. Coğrafi mekanın toplumsal görüngüsü, sermaye ve emek arasındaki ilişkinin düzenleniş biçimine ve toplumsal söylemlerin üretimine ilişkin de vurguları taşımaktadır. Mekanın üretim aracı olması ile mekanın üretimi başka ve birbirine bir bakımdan içkin olgulardır. Harvey'in üzerinde durduğu mekanın üretim aracı olması işlevinin sonuçlarının Wacquant'da mekanın Bourdieu'cu anlamda üretimi üzerinden tartışılması söz konusudur. Unutulmaması gereken nokta ise iki duruşun da birbirini dışlamadığıdır.

Wacquant için mekanın üretimi kapitalizmin bekası için katkıda bulunmaktadır. *“21.yüzyılın soyhulaştırılmış mahalleri, iktisadi olarak alt yapıya, siyasi olarak üst yapıya tabidir”*. Kent mekanı siyasi olarak oluşturulmuştur; iktisat da devletin aracılığıyla eşitsizliği yaratma amacına olan hizmetini sunmaktadır (Wacquant, 2008a: 203). Wacquant, Bourdieu'den *“toplumsal mekanı”* alır. Buna göre toplumsal mekan, failler ve fail gruplarının karşı karşıya geldiği yerdir. Bourdieu, Marksizm eleştirisini kendinde ve kendisi için sınıf ayrımında yapmakta ve bu ayrımın aslında toplumsal hareketlerde var olan grupların o hareketler içerisinde nasıl konumlandığını açıklamakta yeterli; ancak o hareketin ortaya çıkması için içerisinde bulunduğu konumların, iktisadın, siyasetin anlatısında eksik olduğunu söylemektedir. Bir anlamda Bourdieu faillerin hikayelerinden direnişin hikayesine gitmeye çalışmaktadır ve bu açıdan değerlidir.

Sosyologların tanımladığı sınıflar ile gerçek sınıflar arasında farklar vardır ve bunlar çok katmanlı olan toplumsal alanın farklı boyutlarında oluşurlar (Bourdieu, 1985: 197). *“Kağıt üstündeki sınıflar”* gerçekten de belirli ortak özellikleri taşısa da bir araya gelerek bir eylem ortaya koymaları onları *“mümkün sınıflar”* haline

getirmektedir. Devlet iktidarı bu sınıfların adlandırılmasını ve biçimlendirilmesini mümkün kılmaktadır (Bourdieu, 1985). Bourdieu'nun sınıfa ilişkin tartışmasında ortaya koyduğu simgesel değer kavramı, sınıflar arasındaki temel tüketim maddelerinin benzer olsa da sınıfsal farkların simgesel ifadesinin gerçekleşeceği gösteri toplumunun (Debord, 2016) kent mekanında performe edilmesi için seçilen ürünlerin farklılaşmasıdır. Burjuvazi ancak kendisini savurganlığında var ederek, sınıfsal gerçekliğini ortaya koyabileceği bir tüketim toplumu inşa etmiştir (Baudrillard, 2015). Bourdieu, zaman içerisinde Marksizme ilişkin eleştirilerini yumuşatmış ve toplumsal grupların tartışmasını kültür eksenli açmaya çalışmıştır.

Esasen Wacquant'ın metodolojik katkısından bahsetmeye düşününsel sosyolojiden başlamak gerekir. Tüm teorilerin bilinç altındaki oluşumları irdelenir, gün yüzüne çıkarılır, temizlenir ve belki özele en derinindeki evrenselinin bulunmasına imkan tanır. Düşünümsellik kaygısı Wacquant metodolojisinde kritik bir ilkedir. Bir sosyolog için “bilimsel yüzleşme” bilen öznenin ayrıcalığının sorgulanarak entelektüelin kendi yanlılığını da fark ettiren bir konuma savrulmasına imkan vermektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 201). Aslında belirli zaman ve mekanda yaşayanların kendi içerisinde bulundukları ortam ve toplum hakkında kafalarında nasıl bir imge oluştuğu oldukça kritik bir sorudur (Bookchin, 2012: 320). Özellikle kentin yoksul mahallelerine ilişkin yapılan pek çok incelemede, entelektüel uğraşı içerisinde olanlar çoğunlukla yansızlık iddiasında bulunurlar. Ancak bu yansızlık iddiası geçmiş dönemde edinilmiş, sınırlanmış, oluşturulmuş düşünceler içerisinde şekillenir ve yansızlığın bir anlamda yanlılığı ortaya çıkar.⁶ Sürgün mahallelerinde yaşayanlar için cevap açıktır ve yansız olmanın imkanı yoktur. Kent yoksulluğu ancak bunu yaşayanların deneyimleri ile anlaşılabilir. Wacquant için yansızlık iddiası yoksul mahallerine ilişkin geliştirilen beceriksiz ve yaftalayıcı politikaların aklanması dışında başka bir işe yaramaz.

Wacquant'ın hocası Bourdieu'dan etkilendiği görülse de marjinallik, etnisite, ceza ve sınıf konularının yeni cephelerini anlamada hocasının çizdiği sınırları aşmıştır. Sembolik iktidar kavramını almış ve devletin yerelde yürüttüğü politikaların anlaşılması için kullanmıştır. Toplumsal yapı ve devlet arasındaki ilişkilerin haritası çıkararak “marjinalliğin zihinsel yapıları”nı anlama imkanı sağlamıştır (Wacquant, 2011: 219-220). Ancak ileri

⁶ Son dönemde oldukça tartışılan ancak bu çalışmada kullandığı eril ve ayrımcı dil nedeniyle kendisine kesinlikle yer bulamayacak olan “nöbetleşe yoksulluk” kavramsallaştırması ve uğraşı sonunda ortaya çıkan kitap da bunlardan biridir.

marjinalliği inceleyen araştırmacılar için dikkat edilmesi gereken altı boyut olduğunu belirtir. İlk olarak toplumsal istikrarsızlık ve hayat güvencesizliği vektörü olarak ücretli emeğin geçirdiği dönüşümü alır. Artık ücretli emek toplumsal niteliğini yitirmektedir ve bireyselleştirilmektedir. Ülkeden ülkeye farklılıklar bulunsa da ortak nokta en büyük darbenin alt sınıf ailelere, gençlere, kadınlara ve yaftalanmış etnik sınıflara olduğudur. İkinci olarak makroekonomik akımlardan işlevsel kopuşu işaret eder. Büyümenin iş yaratmayışı, kent sürgünlerine yenilerinin katılmasına neden olacaktır. Üçüncüsü, mekansal sabitleşme ve yaftadır. Cezalandırılmış mekanlardaki yafta, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Utanç ve suçluluk hissinin eşlik ettiği bu yafta yoksul bölgelerin birliktelik duygusunu zedelemektedir. Bu zedeleme hali, sosyal yardımlara ne kadar teşne olunduğuna göre de değişmektedir. Böylece düşük ücretli işler, yaftadan kurtulmanın bir aracı haline gelmekte ve ücretlerin giderek düşmesi meşrulaştırılmaktadır. Dördüncü olarak uzamsal yabancılaşma ve mahalin çözülmesi gelmektedir. Burada mahalden kasıt, insancıl, tanışıklığın olduğu, “yuva”ların dağılmasıdır. Eskiden ortak amaçların olduğu mahalleler, artık bireysel amaçların ve hayatta kalma mücadelelerinin gerçekleştiği mekanlara dönüşmüştür. Ekonomik güvence arayışında kırılmalık ve toplumsal ortaklıkların zayıflaması bu durumu beslemektedir. Beşincisi hinterlandın yok oluşudur. Alt sınıfların hayatlarını sürdürebilmelerinin olanağı kimi zaman “gayri meşru” kimi zaman ise “meşru” kayıtdışı işlere yönelmesini gerekli kılar. Son olarak ise toplumsal parçalanma, simgesel yarılma ya da güvencesizlerin tamamlanmamış doğumu gelmektedir. Bu yeni marjinallik çağında parçalanmış sınıfsal konumların bir araya gelebilecekleri söylemi mekanı üretmekten uzaktadır. Bu da nesnel parçalanmanın şiddetini artırmaktadır (Wacquant, 2011: 257-271).

Mekan sürekli akış içerisinde. Bu akış sermayeden, kültürden, siyasetten bağımsız kılınamaz. Eşitsiz gelişim, kapitalizmde mekan üretiminin somut manifestosudur (Smith, 2017: 140). Mekan kavramının üretimine ilişkin kısa bir bilgi verilen bu bölümde dikkat çekilmeye çalışılan esas şey şudur: Mekan yaşamaktadır. Mekan, edilgen bir yapı değildir. Mekan, eylemlerin ve öznenin üreticisidir. Yaratıcı yıkımdan, mekanını tarihsel-coğrafi diyalektiğine, üçüncü mekandan, sermayenin üçüncü döngüsüne değin mekan eylemsiz değildir, sürekli hareket halindedir (Gülhan, 2019: 112).

1.2. Sahaya Wacquant İle Bakmanın Gerekliiği: Vaka, Kavramlar ve Sınırlılıklar

Kapitalizmin eşitsiz gelişimine ilişkin mekan vurgusunun hakim olduğı araştırmalar son 20 yılda sosyal bilimler içerisinde popüler hale gelmiştir. Yapılan çalışmalar içerisinde, tarafımca, en dikkat çeken Wacquant'ın çalışması oldu. Wacquant'ın sahip olduğı epistemolojik konumun bir kısmı yukarıdaki bölümde incelenmiştir. Tekrar etme hatasına düşülmeden kent ve kente ilişkin kavramsallaştırmaların neden bu bakış açısıyla inceleme nesnesinin ele alınmasına gerektiğinin aktarılması gerekmektedir.

Wacquant, Bourdieu'cu epistemolojik ve analitik çerçeveden kent, yoksulluk, prekarya, kentsel sosyal politikaları inceleyen bir sosyolog olarak anılmaktadır. Konuyu ele alırken pek tabi ki Engels, Durkheim, Weber ve bunların yanında Mauss, Witgenstein, Elias, Goffman'dan yararlanmakta ve tartışma zeminini bu hatlar üzerinden kurmaktadır. Wacquant için Chicago Okulu ırkçı, cinsiyetçi ve iktidarın yorumunun körlüğüne saplanan bir akımken, Marksist yaklaşımlar da çok meşhur epistemolojik günahlardan biri olan “ekonomik belirlemeciliğe” saplanmıştır ve kültürel yanları eksiktir (Slater, 2016: 238). Gerçekten de bakıldığında Chicago Okulu kenti bir biyolojik topluluk olarak ele almaktadır. Kentteki konumlar dönemin ruhuna da uygun bir biçimde libertarian bir yaklaşımla incelenmekte ve hak edişler ve mücadeleler için bir doğa durumuna atıf yapılmaktadır (Şengül, 2009: 308). Aslında Wacquant, Marksist perspektifi E. P. Thompson gibi kültürel dokunuşla zenginleştirmiştir.

Wacquant, devlet yapısı ve politikaları, sembolik sistemleri, devletin mekanın toplumsal tahakkümdeki inşası üzerinde durmaktadır. Altyapı kurumlarını reddetmemekte, üst yapıyı ise mekansal ölçekte genişletmektedir. Böylece ceza ve kent arasındaki köprüyü kurar ve kentin sürgün bölgelerini incelemesine katar (Wacquant, 2011).

Wacquant, bir Avrupalının gözünde Parisyen olmasının onu kentli, bir Parisyen için ise yaşadığı semtin Saint Ouen⁷ olmasının, onu işçi sınıfından bir banliyölü yaptığının farkındadır. Değerlendirmenin bu ikiliği onu

⁷ Geçtiğimiz üç yıl boyunca bu bölgede sıkça bulunulmuş ve gözlem yapılmıştır. İlginç olan ise bu bölgenin mutenalaştırmanın konusu haline gelmesi, gökdelenlerin arasında kalan bir hipergetto görünümü sergilemesidir. Sosyal konutlarda yaşayanlara yönelik denetim ve taciz ise sıklaşmıştır. Paris büyümektedir ve yoksullar kentin çoklu merkezlerine daha uzak olan bölgelere sürülmektedir. Özellikle 14 numaralı metro hattının 2021 yılı içerisinde açılmasıyla Saint Ouen'in uzaklığı örneğin Champs-Élysées'ye 20 dakika

beslemekte ve konuya ilişkin güttüğü “düşünümsellik kaygısı” konuya olan epistemolojik mesafesini belirlemektedir.

Tarih, düşünümelliğin araçlarından birisidir. Her sosyoloji tarihsel, her tarih de sosyolojik olmalıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 74). Düşünümellik ile aşılmaya çalışılan yapı ve eylem dikotomisidir. Düşünümellik, dış dünyayı algılama bilgisini ve yöntemini kullanan bireyin, aynı bilgi ve yöntemle kendisini algılaması, kendisini sorgulamasıdır (Coulon, 2010). Yapı ve eylem düşünümellikte buluşarak ortaya çıkan düğümü bu şekilde çözmektedir.

Bourdieu'nun düşünümsel sosyolojisinde yapı ve failin birlikteliği esasen failin içerisinde bulunduğu sorgulamadan gelir. Eyleyen, yapı içerisinde kendini sorgular. Bu nedenle düşünümsel sosyolojide yapı ile fail ayrılmamaktadır (Uca, 2014: 109). Fail, düşünümsel düşünürken eyleme kapasitesinin sınırlarının farkındadır ve tutarlıdır. Düşüncesinin merkezinde kendi deneyimi bulunur. Uca, düşünümsel sosyolojinin failin rızasını alamadığı durumlarda failin yapının kurallarına uyarak elde ettiği değiştirme ve dönüştürme kapasitesi aracılığı ile yapıyı yıkabilir, dönüştürebilir potansiyele sahip olduğunu belirtmektedir. Yapı içerisindeki manevra kabiliyeti, failin düşünümsel sosyoloji ve bilinçdışı süreçleri aracılığı ile farkına vardığı sınırlamalar ve kısıtlamalardan sıyrılmakta ve eylem kapasitesinin meşruluğunu bu yolla temin etmektedir (Uca, 2014: 110-1). Bir yanda yapı ve eyleyen, diğer yanda makro ve mikro çözümle arasındaki ayrışmanın aşılması sağlanmaktadır. Fenomenolojik yaklaşım ile yapısal yaklaşım birleştirilerek simgesel iktidarın bütünlüklü bir ekonomi politikasının yapılmasının mümkün kılınması amaçlanmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 14).

Düşünümsellik, bilimin araçlarını kendi üzerine çevirmektir (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 36). Bourdieu ve Wacquant’a göre (2014: 216-217) bilimsel “öznel”in üretiminin toplumsal koşullarının bilgisindeki her ilerlemeye karşılık, bilimsel nesnenin bilgisinde de bir ilerleme görülür ve bunun tersi de doğrudur. Bu durum araştırmanın nesnesi, bilimsel alanın kendisi, yani bilimsel bilgin gerçek öznesi olduğu zaman en net şekilde görülmektedir. En nihayetinde bilgi öznesinin kendi tarihi vardır ve bu durum hakikatin tarihselliği olduğuna ilişkin bir savrulmayla sonuçlanmaktadır (Foucault, 2005: 164). Araştırmacı bu kaygıyla araştırmasını yaparken

mesafeye inmiştir. Geçtiğimiz yıllarda buraya gidebilmek için ortalama 1 saat 30 dakika metroda vakit geçirmek 3 aktarma yapmak gerekiyordu.

bilgi üzerinde iktidar kurmadığı gibi kendi içerisinde bulunduğu bilinçdışı ya da farkında olduğu konumunun da etkisini gözlemler.⁸ Deneyimden süzülen bilgiye ulaşmak için araçların araştırmacının kendi üzerine çevrilmesi gerekir. Bu öz çözümleme, araştırmacıyı toplumbilimin toplumsal-tarihsel koşulları üzerine de düşünmesini ve koşulları açıklamasını gerektirecektir (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 37).

Bourdieu, insan eylemlerinin değişmez yasalara içkin olduğu vurgusuna karşıdır. Bu yasalar, Durkheim'ın “önüne geçilemez zorunluluklar” adını verdiği şeyden çok toplumsal kökenlerinin gerekli bilgisiyle donatıldığı takdirde çoğunlukla siyasal olarak bozulabilecek tarihsel ilişkilerdir (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 45). Sennet için, tarih ancak insanlar başkaldırdıkları, direndikleri, tepki gösterdikleri zaman vardır. Alan sadece anlam ilişkilerinin değil, güç ilişkilerinin ve bu ilişkileri değiştirmeyi hedefleyen mücadelelerin yeridir (Sennet, 2005: 88-89). Bu nedenle mekanın politik örgütlenmesinin tarihi kritiktir. Kent mekanında bu tarihsel dönüşümleri inceleme nesnesinin dışına atmak, tarihselliği kaçırmak, mevcudu değişmez, ebedi kılmak anlamına gelir ki bu da iktidarı, eşitsizliği, adaletsizliği doğallaştırıp, olağanlaştırma tehlikesi taşır (Alkan ve Duru, 2007).

Her bir alan, kendi mücadeleler tarihine sahiptir. Önemli olan, metodoloji ile bunu faş edebilmektir. Eğitim sistemi, devlet, kilise, siyasal partiler, sendikalar birer aygıt değil, alanlardır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 87). Düşünümsellik, bir yöntem olarak içerisinde bulunan iktidar ilişkilerinin anlaşılmasına da olanak tanımaktadır. Bourdieu, tahakküm ilişkilerinin en nihayetinde ve mutlaka bir direniş biçimine sahip olacağını söylemektedir. Tahakküm altındakiler, hangi toplumsal evrende olurlarsa olsunlar her zaman belli bir güç kullanabilecek durumdadırlar (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 66). Ancak tahakküm altındakilerin verecekleri mücadelede dikkatli olmaları gerekmektedir. Zira sistem içerisinde dikey mobilizasyonu hedefleyen bir strateji, kurum tarafından el konulmaya yol açacağı gibi şiddet eylemlerine yönelmek ise tahakküm koşullarına “hapsedilme” getirmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 65). Hem yıkıcılığa hem de tahakküme direnmek gerekir. Bu direnişin farklı toplumsal ve tarihsel koşullar içerisinde farklılaştığı da açıktır. Dünyadaki direnişlerin tarihi, her daim mekanın tarihsel ve toplumsal anlamından bir parça taşımaktadır. Bu durum konut sorunu ve sosyal politika incelendiğinde de farklı olmamaktadır.

⁸ Gerçekten de araştırma yaparken sorulan soruların bir kısmı ancak aynı toplumsal sınıfları işgal ettiğim görüşmeciler tarafından anlaşılırken bu soruların neden orada olduğunu başka meslektaşlarıma açıklamak durumunda kalmıştım.

Direnış ve direnişin mekansal anlamı, Wacquant metodolojisi içerisinde emek süreçlerinin dönüşümünü okurken yaşadığı hayal kırıklığını taşımaktadır. Taylorist ve Fordist üretim biçimlerine eşlik eden sosyal ve örgütsel haklara sahip olmuş sınıfların varlığından sonra üretimde postfordist paradigmanın gelişı ve Keynesyen refah anlayışının kaybı, Wacquant için vurucu bir etki bırakmıştır. İktisadi ve politik dönüşümlerin gerçekleştiğı bu yeni yıllar, kentin işçi sınıfı mahallelerine ilişkin yaftaların oluştuğı yıllardır. Postfordist üretim biçimi, işçi sınıfı mahallerinin sönümlenmesinin, kentin bu bölgelerinin çürümesinin, dışlayıcı kapatmanın, devletin cezai kurumlarının bu bölgelerde yaşayanlara odaklanarak yaftalamasının başlangıcıdır. Harvey'in (2008: 49) “*merkez-çevre sermaye birikimi açıklaması kaba bir indirgemeciliktir ve Hegel'in yeterince anlaşılamamasının sonucudur*” değerlendirmesine benzer biçimde Wacquant, sürgün bölgelerini incelerken genelliklere hapsedilmiş sembolik değerlendirmelerin uzağında konumlanmaktadır. Düşünümsellik kaygısıyla bölgeye ilişkin genel bilgilerin ancak buralarda yaşayanların düşünceleri üzerinden kavranabileceğine vurgu yapılır.

Wacquant (2008a) için kentte yükselen ileri marjinallik temelindeki yoksulluk rejimi, ücretli emeğin güvencesizleşmesi, refah devletinin çözünmesi, işçi sınıfı mahallelerindeki dayanışmanın zayıflaması ile ortaya çıkar. Bu bağlamda kentteki neoliberal yeniden yapılandırmanın Bourdieu'cu anlamda “toplumsal gruplara”, esasen sınıflara etkisini araştırmak için kavramsal bir zemin hazırlamıştır. Devlet ve piyasa ilişkisinin yanında dayanışmayı çözen, işgücü piyasalarında enformelleşmenin getirdiğı hayatta kalma mücadelesinin sunduğu resmin, disiplinler ve coğrafyalar arası karşılaştırma imkanını sunması kritiktir.

Wacquant, öncelikle ileri marjinalliğin nasıl oluştuğuna yanıt arar. Ona göre ileri marjinallik, ücretli işlerdeki kırılma, sosyal devletin sosyali öncelemekten çok piyasayı önceleyen neoliberal devlete dönüşümü ve eşitsizliğin giderek artışı ile beslenmektedir. İleri marjinallik, “*neoliberal devrim*” eliyle yayılır (Wacquant, 2008c: 115). Devletlerin kamu mallarını metalaştırması ve deregülasyon politikaları sonunda kitleler 1980 öncesinden farklı nedenlerle iş bulamaz hale geldiler. Artık yeni sosyal gerçeklik şudur: iş azlığı ve yetersizliği ile birleşen emek arzının çokluğu ve devletin değişen rolü ile birleşen ayrımcılık... Zaman içerisinde ölçek ekonomisinin bitişı ve stoksuz üretim sonucunda fabrika alanların çevresinde oluşturulan işçi yerleşimleri de

sönümlenmiş ve bu bölgeler “*kentin hastalıklı bölgeleri*” olarak yaftalanmıştır. Bu durum kent üzerine çalışanlar için kimi kolaylıkları beraberinde getirmiştir. Kavramların ezbere kullanılması sonucu getto, geçmişteki komünal anlamından sıyrılarak aşınmıştır. Wacquant’ın önemli katkılarından biri de komünal getto-getto-hipergetto arasında çektiği sınırlardır.

Wacquant (2011: 13), komünal gettoyu Weberyen anlamda bir kapatma ile ele almaktadır. Kapatmanın fiziki ve sosyal sınırları katı bir şekilde bellidir. Komünal getto Wacquant’na göre daha çok siyahların toplandığı, sınıfsal homojenlikten ziyade etno-ırksal bir birleşme temelinde kapatmadır. Buralar, sıkışık homojen mekanlardır (Wacquant, 2011: 13). Gettonun konumu ve tarihi zaman içerisinde değişmiştir. Bu değişim gettonun kendi evrimlerini kendi içlerinde taşıyan özerk, sosyomekansal uydular olmadığı anlamına da gelmektedir (Wacquant, 2011: 61). Değişimin kendisi aynı zamanda Wacquant için “sınıf altı” kavramının bir masal kavram olarak değerlendirilmesine de yol açar. Bunun yerine proletersizleşme kavramını daha açıklayıcı bulur. Weberyen anlamda dışlayıcı kapatma gettoların en önemli özelliğidir. Bu kapatma gettonun içinde ve dışında değiştirici etkiler yaratmaktadır.

Getto, dışlayıcı kapatma aracı olarak halen varlığını sürdürmektedir. Wacquant, gettonun artık yapısal bir dönüşüme uğradığına dikkat çeker. Araştırmacılar çoğunlukla kentin ileri marjinalleştirilen bölgelerine “sınıf altı” kavramsallaştırmasıyla uğrarlar. Günümüzün gettosu ille de yoksullukla eşleştirilmemelidir. Çünkü artık getto, geçmişin komünal gettosundan farklı olarak, mesleki, ailevi ve sınıfsal çeşitlilik barındırmaktadır (Wacquant, 2011: 63). Tüm dar gelirlielerin yaşadığı yerler getto olamaz. Böyle bir egzotikleştirmeden uzak durmak gerekmektedir. Bu bağlamda Wacquant, getto sakinlerinin medya aracılığı ile kurulmuş imgeler üzerinden özel isimler taşıyan bir insan soyu olmadığına dikkat çeker. “*Getto sakinleri ellerinden geldiğince yaşam koşullarını iyileştirmeye çalışan insanlardır*”. Üstelik kendi içerisinde örgütlenme becerisi geliştirme gayretine de sahiptirler (Wacquant, 2011: 64-65). Dikkat edilmesi gereken eskinin gettosu ırksal kapatma aracını kesin olarak gösterirken günümüz gettosu, ücretli emeğin yıpranması nedeniyle güvencesiz yaşayan heterojen gruplardan oluşmaktadır. Kent merkezindeki çürüme, sanayi sonrası postfordist üretim yapılanması ile doğrudan bağlantılı hale gelmiştir. Bu nedenle de mekanın üretiminin emek eksenli okunması gereklidir.

Emek eksenli okuma, mekansal sınırlama açısından sosyal politikanın etkisi altında ele alındığında görülecektir ki, mekanın üretimi sosyal politika ve endüstrileşme ile eşanlı örgütlenmiştir.

Hipergetto da Wacquant'ın kavramları arasında, yeni, merkezsiz, belirli bir bölgeyle sınırlı, örgütlenmiş yapı anlamında karşımıza çıkmaktadır. Burada ırk ve sınıf temelinde birleşik bir ayırım söz konusudur. Bu da emek piyasasının ve refah devletinin kent merkezinden çekilmesi bağlamında gerçekleşir. Ayrıca bu ayrımlar tacizkar, her yere el atan bir polis gücü ile cezai aygıtın harekete geçirilmesini gerektirir. Hipergettonun mekansal düzeni, kurumsal tertibi, nüfus içeriği, kent toplumundaki yapısal konumu ve işlevi yenidir (Wacquant, 2011: 60). Bourdieu'nun simgesel iktidarı ile birleşen yoksullaştırma, bu bölgelerde yaşayanlar için ağır sonuçları beraberinde getirmektedir. Homojen, ırksal, sınıfsal birliktelikten çok heterojen ve çok çeşitli pozisyon sahiplerinin bir araya geldiği yerlerdir. Gelir dağılımında üst basamaklara çıkanlar ise hızla buraları terk ederler. Kalanlar için terk etme özlemi bakidir.

İşçi sınıfı mahalleleri üzerindeki iktisadi ve politik etkenleri bu yol ile belirlemek mantıklıdır. Enformelleşme, prekaryalaşma, ırk, cinsiyet ve mezhep ayrımının sürmesi, refah devletinin gerilemesi, devletin planlı daralması, kamunun daralması, hizmetlerin metadışlaştırılma dereceleri etkenlerinin her biri mekanın üretimi noktasında sosyal siyasetin etkisinin de açıklıkla görülebildiği alanlardır. Kent çalışmalarında aşağıdan kutuplaşma çözülmesi bunların ele alınışını etkiler ve ezilenlerin evrensel yoksulluğunun anlaşılmasını sağlar. Haklardaki çözünme ve kayıplar, neoliberalizmin devlet geleneklerine saldırısı ve kuralsızlığın kural haline gelmesi, kalıcı huzursuzluk ve yabancılaşmanın yanında (Wacquant, 2011: 17) vatandaşlığın anlamının içinin boşalmasına neden olurken geri döndürülemez hasarlar da bırakmaktadır.

1980'ler sonunda yaşanan dönüşüme ilişkin olarak kent yoksulluğu tartışmaları da görünür hale gelmiştir. Sanayi toplumlarından yaşanan dönüşümün beş ortak özelliğini sıralayan Mingoione için dünyanın bütün kentleri Amerikanlaşacaktır. Onun gördüğü dünyada, bütün ülkelerde dilencilik ve evsizlik artmış, ücretli istihdamın hem yapısı değişmeye başlamış hem de azalmış ve işsizlik artmıştır. Bunun yanı sıra gangster grupları sıklıkla görülür olmuş, kent merkezlerinde psikolojik desteğe ihtiyaç duyan insan sayısı artmış ve son olarak terk edilmiş alanlardaki artış, tüm ülkelerde yaygınlaşmış, kentleşme pratiğinde bir Amerikanlaşma

eğilimine dikkat çekmiştir (Mingoione, 1993: 324). Avrupa’da özellikle Fransa için söylenen sanayi sonrası şehirlerin yoksul mahallelerinde görülen kentleşme modelinin A.B.D gettosu modelini izleyeceğine dair inanışa Wacquant katılmaz. İşçi sınıfı mahallelerinde illaki Amerika’daki ayrıştırma pratiklerinin olamayacağını Fransa örneği üzerinden ele alarak kavramlarını üretmiştir. Bu nedenle farklı örgütsel yapıları, farklı işlevleri ve farklı toplumsal morfolojileri ortaya koymak için Fransa ve A.B.D. gettolarını karşılaştırmıştır. Karşılaştırmayı yeni tür yoksulluk esasında yapmakta ve bu karşılaştırmının Amerikanlaşma tezini doğrudan çürüttüğüne inanmaktadır. Wacquant için bu tezin ortaya atılması gettoyu meydana getiren öğelerin yanlış yorumlanmasına dayanmaktadır. Yapılan hatalar en açık şekilde Amerikan şehrinin tarihi gerçeklerinin bilinmemesi ve gettolaşma incelenirken mekansal farklılaşmayla, kamusal ayrımla, ekonomik yoksullaşmayla, yabancıların ve göçmenlerin bir yerde toplanmasıyla, fiziki dışlanmayla, mevcut konut sayısındaki azalmayla, şiddet suçlarıyla kavramsal olarak karıştırılmasıdır (Wacquant, 2011: 15-16).

Wacquant’a göre, Amerika’da 1960’lardan sonra çöküşle nitelendirilen “şehir içi mahallelerin” ya da diğer bir deyişle siyah gettolarının, açık bir biçimde fordizmin sonu ve refah devletinin geri çekilmesiyle eş anlı okunması gerekmektedir. Komünal gettonun çöküşü istihdam, emek, refah sistemleri, eğitim, emeklilik reformları, konut, sağlık gibi sosyal politikanın alanına giren konularda hükümet politikalarının dönüşümüyle eş anlıdır. Bu durumun Amerika’daki sınıf ve ırk ile birleşen yoksulluğun ekonomi politikasını anlamaya çalışırken unutulmaması gerekir. Getto, etno-ırksal bir kapatma aracıyken ekonomik fayda sağlama ve sosyal dışlanma sağlayan kurum olarak nitelendirir. Ancak Wacquant için bu bölgeler, kötü şöhretli mahallelerden ziyade yaftalanmış nüfusun kendi içerisinde örgütlenmesine olanak tanıyan mekanlardır.

Çöküş yeni kent formunu böylece yaratır: hipergetto. Hipergetto refah devletinin geri çekilmesi sonucu ırksal ve sınıfsal birleşimin görüldüğü kentin terk edilmiş alanlarıdır. Amerika’da daha önce niteliksiz işgücü rezervi olarak görülen komünal gettodan (Drake ve Cayton, 1970) farklıdır. Hipergettolarda, siyah işçi sınıfına yönelik çıplak ayrımcılık ve ayrıştırma görülür. Fransa’da durum bundan karmaşıktır. Tüm bu üretim biçimlerindeki dönüşüm sonucunda değişen cezai devlet, gettoyu da dönüştürmüştür ve 50’lerin etno-ırksal komünal gettosundan 90’ların devletin cezai şiddeti ve yoksullukla birleşen hipergettoya geçilmiştir. Hipergettoya geçiş

ise emek piyasasının ve refah devletinin, kent merkezinden çekilmesiyle olmuştur (Wacquant, 2011: 13). Bunu yaparken Wacquant diğer bir masal kavram olarak değerlendirdiği “sınıf-altı”ndan uzak durulması gerekliliğini açıklar. Sınıf-altı bir masal kavramdır. Çünkü şehirde yoksulluk ve ırkın ele alınışında ırk ayrımı yapılan kent merkezlerindeki günlük hayatın ve sosyal ilişkilerin dönüşümü ile kast ve sınıf yapılanmalarını açıklayan ekonomik, siyasal ve sosyal dönüşümlerin arasındaki ilişkileri incelemede elverişli değildir (Wacquant, 2011: 61).

Wacquant, gettonun araştırmacılar tarafından kurtarıcı, kolaylaştırıcı bir kavram olmasından ziyade kendi içerisinde coğrafi ve bölgesel olarak farklılaşacağını söyler ve bu kavramın yüzeysel kullanım imkanını araştırmacıların elinden alır. Wacquant’ın ilk tezi, gettodan hipergettoya geçişte tarihsel bir analiz etrafında ırksallaşmış marjinalliğin yeniden üretiminde devlet yapısının ve siyasetin merkezi rolünü ortaya çıkarmıştır. Bölgeler devlet, devletin etkisindeki medya ve kimi araştırmacılar tarafından yaftalanır ve sürgün mahallelerine dönüşür. Bu dönüşüm yeni kimliklerin ve dayanışma biçimlerinin inşasına olanak tanıyabilir. Bölgeler, farklı dayanışma biçimlerini örgütlemesi bakımından yerleşiklerinin kendilerine yapıştırdıkları bir kimlik olarak kimi durumda, kimi mekanlarda, söylemekten çekinmediği yerler haline de gelebilirler. Kesin olan şu ki, sürgün mekanlarında yeni kimlikler inşa edilir.

Sermayenin evrenselleştirici eğilimi yoksullukta birleştirir ve yoksulluğun formlarını evrenselleştirir; yoksulu değil. Yoksulu daha çok bulunduğu mekana hapsetmekte ve “*terra non grata*”⁹ üretmektedir. Bölgesel damgalama sadece kolektif kapasiteyi baltalamakla kalmaz, alt sınıf ailelerin tanımlanması ve eylemleri; ayrıca önyargıyı da tetikler ve kitleler ayrımcılığa maruz kalırlar (Wacquant, 2008c: 116). Bölgesel damgalanma, sosyoekonomik entegrasyon ve sivil katılım yolunda bir engeldir (Wacquant, 2008c: 117). Kentin bu marjinalleştirilmiş alanları, evrensel olarak benzer yaftaları taşıyıcılar da kendine has özellikler, elbette ki, sergilerler. Geçerli bir sosyal güvenlik ağının yokluğunda, kronik işsizliğin ve eksik istihdamın ağırlığından ezilen yaftalanmış mahallelerin, hayatta kalma, temel tüketim maddelerine ulaşım adına yıkıcı dilin ve sembolik şiddetin eziyetinden kaçabilmek için enformel ekonomiyi tercih etmeleri olağandır (Wacquant,

⁹ “*Persona non grata*”dan esinlenerek Wacquant’ın ürettiği terim. Kentin istenmeyen bölgeleri olarak düşünülebilir.

2008b: 60). Metropolün marjinal mahalleleri devletin maddi ve sembolik iktidarının aşığı doğru çözümlenmesini yaratır (Slater, 2016: 240-1). Sembolik ve maddi iktidar Wacquant için yaftalama araçlarından biridir. Bu yol ile devlet, faili tabakalaştırmakta ve sınıflandırmaktadır (Wacquant, 2014: 1699). Harvey de benzer şekilde devleti "burjuvazinin yürütme organı" olarak değerlendirir. Devlet bir toprak üzerinde tanımlanır, örgütlenir, idare edilir. Bunun nasıl meydana geldiğinin eskizi düşündürücü, ama çok kısadır. (Harvey, 2008: 52). Kent kaynaklarından faydalanmanın derecesi de eşitsizliğin bir göstergesi olarak Pahl'ın araştırmasında öne çıkmıştır. Bu dağılım sırasında devletin oynadığı rol, Wacquant'ın ele alışına benzerdir (Wacquant, 2012). Pahl için kent eşitsizliğinin ortaya çıkmasında etken olan kent, kentsel kaynakların dağılımdaki eşitsizlik, kent yöneticilerinin değerleriyle ilişkilidir (Şengül, 2009: 312). Burada Wacquant'ın dikkat çektiği "devletin sağ ve sol eli"nin biçimi üzerine tartışmak gerekir.

Devletin sol eli, ekonomik ve kültürel sermaye yoksunu kesimlere yardım eden, koruyucu bir eldir. Sağlık, eğitim, konut gibi alanlarda geliştirdiği sosyal politikaların vatandaşlara sağladığı güvenceyi somutlaştıran kamu politikalarıdır. Bu alan ne denli metadışlaşırsa sağ elin müdahalesi o denli azalmaktadır. Devletin sağ eli ise metalaşmanın faili olan ve yeni baskılar üreten piyasa, ekonomi ve hazine bakanlıkları gibi kurumlardır (Wacquant, 2012; 2009). Bu şekilde Wacquant, Karl Polanyi'nin (2005) çifte hareketini ve Fraser (2013)'ın neoliberal çağı yeni toplumsal hareketler kavramsallaştırmasını açıklama çabasına cevap verir: Evet, karşı hareketler vardır ama bu hareketler toplumun alt katmanlarında değil, devletin içerisinde. Devlet toplumsal sorunları çözmek yerine fiziksel ve toplumsal uzama hapseder. Bu yaklaşımın Carl Schmitt'in ceza devleti problematikini de kimi noktalarda çözümleyeceği iddiasındadır. Ekonomik deregülasyon, etno ırksal bölünme ve devletin yeniden yapılandırılmasının oluşturduğu "kader üçgeni" hakkında daha geniş bir anlam çabası Wacquant'ı cezacı devletin araçlarının sürgün mahallerinde neler olduğu konusunda düşündürmektedir (Wacquant, 2008b: 58).

Devletin sağ elinin güçlenmesi ve kolektif hareketlerin zayıflaması arasındaki korelasyon hiç de manidar görünmez Wacquant'a. Ona göre siyaset sürekli doldurulması gereken, boş alana izin verilmeyen bir alandır. Bu alanı kimin dolduracağı kritiktir. Piyasa ise tüm boşluklara sızmakta ustaca davranır. Piyasa, tüm

faaliyetlerini organize etmek için minimalist bir devletin hayalini kurar. Aynı zamanda engellendiğini hissettiği noktada müdahale edilmesi için gayretli bir cezacı devleti arzular (Wacquant, 2008b: 67). Cezacı devlet, neyin tartışmaya açık olup olmadığını belirler, isyanın sınırlarını çizer, simgesel iktidarının kapısını aralar. Kritik olan, yapılacak değerlendirmede ulus devletin demokrasi ve vatandaşlık inşasındaki geçmişi¹⁰. Bu cezalandırıcı sınırlama genel olarak sosyal yardım cephesinde, kamu yardımı alıcılarını “işgücü” adı altında kuralsız hizmet ekonomisinin standart dışı alanlarına zorlamak için tasarlanmış tedbirlere eşlik eder. (Wacquant, 2008c: 117).

Daha da önemlisi neoliberal cezacı devlet, sosyal eşitsizliğin çarpıcı olduğu, demokratik geleneklerin yerleşmediği veya zaman içerisinde aşındığı ve yapısal değişikliklerde ortaya çıkan şokları hafifletebilen kamu kurumlarından yoksun olduğu ülkelere sızdığında etkileri daha yıkıcı olacaktır (Wacquant, 2008b: 57). Cezai devlet mekanın üretimi ve konut sorunu söz konusu olduğunda iki şekilde görünür. Birincisi;

“Binlerce konut birimi bir gecede imha edilir ve bina sakinleri bitişik alanlarda veya fakir bölgelere daha fazla yayılarak “sorunun çözüldüğü” görünümü yaratılır. Ancak kent yoksullarını dağıtmak, onları politik olarak daha az görünür ve daha az yıkıcı kılar; onlara istihdam sağlamaz ve sosyal statü kazandırmaz. (Wacquant, 2008c: 117).

İkincisi ise şöyle gerçekleşecektir:

“Gelişmiş marjinalite artışıyla başa çıkmanın ikinci tekniği, tersi bir kavrayışı gerektirir: işin parçalanması ve etnik (ırksal veya ulusal) hiyerarşinin istikrarsızlaştırılmasıyla ortaya çıkan bozuklukları mahallenin etrafına sıkı bir polis drajeti atarak konsantre etmeye ve içermeye çalışır. Sonunda ise daha asi unsurlarının kronik olarak sürgün edildiği hapishaneleri genişletir.” (Wacquant, 2008c: 117).

Bu biçimiyle konut sorunu ve mekanın üretimine ilişkin iki patika görülmektedir. Wacquant’ın tanımladığı ilk patika Türkiye’nin toplu konut politikalarında finans piyasalarıyla da el ele izlediği ve kendi orta sınıfını ve

¹⁰ Fransa’da bir yıldır devam eden eylemlerde sıklıkla “Louis XVI, Louis XVI, on l’a décapité, Macron, Macron, on peut recommencer” (Türkçesi: “16. Louis, 16. Louis, kafasını kesen biziz, Hey Macron Hey Macron biz bunu yine yapabiliriz.”) ve “1789’dan 2019’a” yazılı afişler görülmekte ve sloganlar duyulmakta. Üstelik 1789 tarihi, eylemciler için Cumhuriyetin başlangıcını işaret ederek şuan geline nokta Cumhurbaşkanlığı monarşisinin içerisinde bulundukları cumhuriyetle ve sosyal haklarla bağdaşmadığını vurgulama amacının taşıyor. Eylemcilerin esasen emeklilik yaşı ve sosyal haklar için sokağa çıktığı bir durumda böyle bir vurguda bulunmaları dikkat çekici. Bu tip bir yazılamanın benzeri 20 yıl içerisinde Türkiye’de bulunmaz. Eylemler sırasında halkın kendine özgüveni, tarafımca, oldukça şaşırtıcı bulundu. Üstelik bir eylemde polis müdahalesi olmamasına alışmak zaman aldı. Her ses, kişisel tarihimde bir bomba, biber gazı ile özdeşleşmişken burada sendikanın farklı grupları ve eylem kapasitelerini toplayan yapısında eylemcilerin bu yüksek ses çıkaran eylem araçlarını kullanıyor oluşu ilginçti. Bu farklılık ancak halkın kendine olan özgüveni ile açıklanabilir.

burjuvazisini konut politikaları ile yaratmayı amaçlayan yapıyken, ikincisi Fransa'nın belediyeler, sivil toplum ve piyasa ile konut politikasında ve ceza sistemlerinde izlediği patikadır.¹¹ Ancak üretilen her iki çözüm de yoksulluğun ve kentsel çöküntü alanlarının başka bölgelere saçılmasından ibarettir (Harvey, 2009; Engels, 2007).¹² Toplumsal mücadele, mekanın karında somutlaşmaktadır (Bourdieu, 2018: 110). Failler böylece bir mekanı işgal eder ve varlıkları, karşılıklı etkileşim içerisinde olan pek çok farklı fiziksel uzamın ötesine geçer (Bourdieu, 2018: 106). Mekanın tüketim biçimi, failin toplumsal alanı işgal biçimini de yansıtır. Sosyal ayrıştırmanın izleri mekansal ayrıştırmalarda görülmektedir. Bourdieu bunu Paris'te Sen nehrinin iki yakasındaki farklılık olarak ifade etmektedir.

1.3. Wacquant'ı Uygulamaya Koymak: Vaka Çalışması ve Temel Araştırma Metodlarına Dair

Bu çalışma ekonomiye neoliberal müdahale ile başlayan, erken ve geç kapitalistleşmiş iki ülkede emek piyasalarının, kamu politikalarının, devletin rollerinin ve sosyal politikaların, mekanın üretimindeki rolünü kent yoksullarını temele alarak açıklamaya çalışmaktadır. İkinci amaç ise erken ve geç kapitalistleşmiş iki ülkede, Fransa ve Türkiye'de, ileri marjinalliğin bahsedilen boyutlardaki yansımalarını benzerlikler ve farklılıklarını ortaya koymaya çalışmaktır. Kent yoksullarının yaşadığı bölgeleri, alt gelir gruplarının yoğunlaştığı alanlardan ziyade ileri marjinalliğin görüldüğü bölgelerin "*kentsel sürgün*" kavramıyla açıklanması çabasının altında, araştırma nesnesinin mekanın kendisinden veya sakinlerinden ziyade marjinal bölgelerdeki bireylerin içerisine çekilmeye zorlandığı ekonomik, siyasi ve sosyal süreçler kadar aynı zamanda sosyal ağlar ve kültürel formlarında açıklanma amacı yatmaktadır (Wacquant, 2016). Sürgün, neoliberal aklın bireye yüklediği sorumluluk değildir, yeterliliklerle açıklanamaz. Çalışma ekonomisinde beşeri sermaye yaklaşımı ise halihazırda işsizliğin bileşenlerine bakıldığında temelini kaybettiği açıktır. Aksine sürgün, gayet kolektiftir, topluluklar arası ilişkide gizlidir ve ekonomik, sosyal ve sembolik iktidar ile birebir ilişkilidir (Wacquant, 2016). Kurumsal mekanizmaların incelenme nedeni ve önemi de budur. Böylece aşağıdan kutuplaşma

¹¹ Benzer şekilde favelada yaşayanlara Brezilya ulusunun hainleri gözüyle bakıldı. Brezilyada cezalandırıcı devlet neoliberalizmin zaferinden aldığı coşkuyla tüm gücünü yoksullar üzerinde farklı biçimlerde uygulamaktan çekinmedi. Bknz: Wacquant, 2008b.

¹² Üstelik bu saçılma hali kimi durumda kentsel eşitsizliğin yerinin değiştirilerek geride bırakılan alanların mutenalaştırılmasına da önayak olur. Buna ilişkin rant tartışması için: Smith, 2017.

yaklaşımı ile sanayi sonrası prekaryanın (Standing, 2015) sürgün bölgelerindeki konumlarının da açıklanması sağlanacaktır. Bu tip bir inceleme ırksal ve sınıfsal karşılaştırma imkanını doğurduğu gibi iki ülkedeki mülksüzleştirilmiş, sürgün edilmiş, dışlayıcı kapatmaya maruz kalan kesimlerin üzerindeki mekansal baskı biçimlerini de anlama imkanı doğuracaktır.

Üçüncü olarak sınıf eylemlerinin/eylemsizliklerinin, devletin sağ ve sol eli ile demokrasi ve vatandaşlık fikrinin etkisi ile açıklanabileceği iddia edilmektedir. Böylece benzer üretim ilişkilerinin dönüşümünden geçen, benzer mülksüzleştirme deneyimini yaşayan, sosyal devletin daralmasından aynı rahatsızlığı duyan iki ülkedeki kent yoksulları arasındaki toplumsal eylem farklarının da açıklanması hedeflenmektedir. Ayrıca bu tip bir inceleme yakın çağın sürgün mahallelerinde gündelik hayatın dokusu, tarihsel değişimlerdeki iktisadi ve politik güçlerin incelemesi ile sağlanacaktır. Böylece iki ülke arasında yoksulluk, eşitsizlik, sosyal politikalar ve isyanlar arasındaki benzeşen ve farklılaşan yönler de ortaya konulacaktır. Şimdiden söylenebilir ki prekaryalaşma, enformelleşme, ırk ayrımı, kamu hizmetlerindeki daralma her iki ülkede de benzerliklerin ortak temasını oluşturmaktadır.

Fransa'da genel hatlarıyla dışlanma, sınıf esasının hissedildiği bir biçimdedir. Ancak ırksal kökenin etkisiyle kimi zaman artmış, azalmıştır. Türkiye'de ise daha çok muhafazakarlaşma ve Türkleşme üzerinden ilerleyen bir yapı görülmüştür. Belki de burada vatandaşlığın hamurunun zaman içerisinde iktidar söylemlerinde kullanılan dil ile değişimi ve politikaların kaygan zemini aydınlatılmalıdır. Her iki ülkedeki konut politikalarının bir sosyal politikacı gözü ile açıklanması için tarihsel uzamdaki değişimlerin yarattığı siyasi dönüşümlerin incelenmesi ile mümkün hale gelecektir. Wacquant (2011: 14) için hipergettolaşma esasen siyasetin konusudur. Bu nedenle seçilen konu, politik ekonomiden ayrı düşünülemeyeceği gibi, düşünümsellik kaygısıyla alan araştırmasının yapıldığı mahallelerde ikamet edilerek katılımcı gözlem de yapılmasını gerekli kılmıştır. Yoksullar, işçiler, prekarya, proletarya adına ne dersek diyelim bir biçimde kentte yaşar, kentte dayanışır, kentte karşılaşır ve isyanını kent içerisinde örgütlenir hale gelmiştir.

Her koşulda mekansal sınırlanmanın biçimi oldukça tarihseldir ve üretimin dönüşümü ile iç içe gerçekleşmiş durumdadır. Üstelik bu konuda genel tarihsel akslar ortaya dökülürken maalesef kaynakların sınırlılığının da etkisiyle ikincil kaynakların da müthiş sınırlı olduğu bir alanı inceleniyor olmayı getirmektedir. Ulaşılan

kaynaklar yoğunlukla tarihçilerin çalışmalarından elde edilerek çalışmanın odak noktasının süzgecinden geçirilerek iletilmiştir. Üstelik bir de Osmanlı kaynaklarını temele alan çalışmaların dikkat çektiği üzere tutulan kayıtların daha çok mali kaygılarla tutulması, emek üzerine yapılan düzenlemeleri bulabilmek için iğne ile kuyu kazma işine girişilmesini gerekli kılmıştır. Böylece her iki ülkede seçilmiş bölgeler özelinde sınıfsal oluşum, sosyal politikalar ve isyanın biçimleri üzerine düşünme araçlarını oluşturmak gerekir.

Çalışmanın bir tarih çalışması olmadığı akılda tutulmalıdır. Aksi halde tarihi kendi yasalarına sahip olarak gören tarihselci bir bakış açısıyla konuya bakıldığında iddia edilenin aksine sürekliliklerden genele, mikrodan makro açıklamaya köprü kurulmaya çalışılmazdı ve tikel olayların üzerinde dönemsel ve bölgesel analiz imkanı kalmazdı. Bu durum konut sorunu, mekansal sınırlama/yaftalama ve sürgün mahallelerinin oluşumunu tek bir değişkene, tek bir ana indirgeme tehlikesi taşır. Bu tehlikeden uzaklaşabilmek için ise zaman ve mekan arasındaki simetri göz önüne alınarak tarihsel olarak kurulan zincirin bağlantı noktalarını belirlemek gereklidir. Bu bağlamda konutun biçimi, konutun mimari evrimi, özel alanın dizaynı, fiziki koşullarına bu çalışmada yer verilmedi. Açıklayıcı bir çabayla makro bir anlatı sunabilmek adına yer yer zamansal kesintilere uğranılsa da daha çok mekan ve bu bağlamda konut sorunun toplumsallaşma ile olan bağına kurmaya özen gösterilmiştir. Böyle bir yöntem toplumsal sınıflar ve konut sorunu arasındaki bağı kurmaya olanak sağlar. İnceleme yapılırken toplumsal sınıflar ve konut arasındaki bağın tarihsel olarak dönüşümü fark edilmiştir. Ancak bu ilişki oldukça karmaşıktır. Bu karmaşanın çözülmesinde ise belirli değişkenlerin saptanarak bunlar üzerinde yoğunlaşarak aşılması gerekli olmuştur. Mekanın ve özelde konut sorununa ilişkin getirilen çözümlemede çeşitli aktörlerin ve taşıdıkları rollerin getirdiği kurumsallıklar mevcuttur. Bu kurumsallıklar açıklamadan dışlanamaz. Bu nedenle de açıklama yapılırken kurumsallaşma pratiklerinin etkileri de göz önünde bulundurulmuştur. Mekanın bir sürgün biçimi, sınırlandırıcı, oluşturucu gücü toplumsal sınıfların incelenmesi açısından göz önüne alındığında tarihin aktarımının dönemeçlerine ulaşmak mümkün olmuştur. Bu açıklama, kuşkusuz olarak yapı ve öznenin içerisindeki iktisadi ve siyasi koşulların da açıklamasını gerekli kılmaktadır. Bir bağımlı değişken olarak mekan, toplumsal ilişkilerin gözlem sahası olarak ele alındığında bir yerleşme, yerleştirilme alanı olmaya imkan tanır. Çok yönlü bir bakış açısı ise mekanı toplumsal ilişkilerin gözlemlenebileceği bir alan olarak ele almayı gerektirir. Mekanın toplumsal iş bölümündeki yeri, ve

işbölümüne göre düzenlenmesi izlenen metodoloji ile uyumlu olarak mekanın, konutun, yeniden emek süreçlerindeki dahilini anlamayı kolaylaştıracaktır. Üstelik kimi tarihsel duraklarda mekan, konut ve işbölümü arasında doğrudan bir ortaklık inşa edilmiştir. Emek ve mekanın zaman zaman iç içe geçen, zaman zaman birbirini dışlayan yapısı bir anlamda art zamanlı tarihsel dönüşümlerin emek ve mekan penceresinden incelemesini de kolaylaştırır. Üstelik mekana, konuta dair yasal müdahaleler özel ve kamusal alan arasındaki çarpıklıklara da, iktidarın sembolik ve mikro şiddet içeren biçimlerini de gösterebilir. Bütün bunlar toplumsal sınıflardan ayrı düşünülemez. Böyle bir epistemolojik pozisyonun getirdiği ise mekanın ve konutun sembolik anlamlarının tarih içerisindeki dönüşümünü faş etme olanağıdır. Öznenin yaptığı tercihlerin bölgesel ve zamansal farklılaşması ise farklılıkları gün yüzüne çıkaran etkiler olacaktır.

Çalışmada nicel verilerden yararlanılmasının yanında, mahalle sakinleriyle yapılmış derinlemesine görüşmelerden ve etnografik gözlemlerden oluşan bir metod belirlenmiştir. Böylece şehrin adı çıkmış mahalleri incelenirken önceden inşa edilmiş söylemlerin ötesine geçilmiş ve bu bölge sakinlerinin her gün yaşadıkları mücadele ile yüzleşerek, bunun parçası olunmuştur. Bu yol ile etnografik gözlem kurucu inşanın hem gerekli bir aracı hem de itici gücü olarak tescil edilmiştir (Wacquant, 2011: 20).

Çalışmada yapısal analiz, saha gözlemleri ve kuramsal inşa el ele ilerlemiştir. Hem Çinçin hem de Belle de Mai, geçmişin vasıflı işgücü havuzlarının olduğu yerlerdir. Bölgedeki fabrikaların kapanmasıyla bu alanlar kutuplaşmış, yeni kapitalizmde artık siyasal ya da “ekonomik olarak bir faydası olmayan figüran nüfusların barındığı ambar olarak görülmeye (Wacquant, 2011: 21)” başlanmıştır. Yapılan görüşmelerde bu dönüşümden bahsedilmiştir.

Araştırma yapılırken yerleşiklerle bağ kurmak uzun zaman almıştır. Fransa’da ortak alanlarda sosyalleşme sağlanırken aynı zamanda bu karşılaşmalar sonucunda özellikle Fransa’da Belle de Mai bölgesinde daha önce bir proje vasıtasıyla bölgede ikamet eden kişilerle karşılaşmış ve yardımlaşmıştır. Başka bir karşılaşma ise bölgeye ilişkin araştırmasını ve çalışmasını tamamlayan bir belgesel çekim ekibiyle olmuştur. Şanslı olunan kısım ise Marsilya’nın çoğunlukla Türkiyeli göçmenlerin yaşadığı bir yer olmasıdır. Böylece sosyal hizmet alanında eğitim almış ve halihazırda Belle de Mai’de çalışan Türkiye kökenli araştırmacıdan hem yardım

alınmış hem de yer aldığı projelere dahil olmak kolaylaşmıştır. Karşılaşmalar sonucunda bölgeye ilişkin tanıklıklar ve hikayeler paylaşılmıştır. Aynı zamanda devam eden proje kapsamında bölgede yapılan çalışmalara katılmıştır. Sennet'in de belirttiği gibi mülakat yapacak kişinin üçüncü bir kulağa ihtiyacı vardır. Mülakat, yapan kişiler ile görüşmeciler arasındaki ilişkinin biçime dair ipuçları verir: karşılıklı, ama dostça değil, bilimsel ama mikroskobun altındaki bir böcek gibi değil (Sennet, 2005: 51). Bu da ancak güvenmedikleri birinin de kendilerinden olduğunu hissetmeleri ile mümkün olmuştur. Bu nedenle komşuluk ilişkisi kurmak böyle bir metotta önemli ve elzem hale gelmiştir. Böylece komşuluk ilişkileri geliştirilmiştir. Kontrol grubu olarak bu dönemde 4 kişiyle görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler yarı yapılandırılmış soru formlarıyla, esasen bir sohbet ve deneyim aktarımı havasında geçmiştir. Yardımlaşma ve dayanışma yolu ile dil engeli, sosyolog ve sosyal çalışan dostlar vasıtasıyla aşılmıştır. Üstelik birkaç kişi ile araştırmanın Türkçe ile gerçekleşmesi mümkün olmuştur. Yapılan ön çalışmalar, araştırmanın temel kavramlarının sahada nasıl ortaya çıkacağına dair bir önsezi geliştirilmesini sağlamıştır. Araştırmaya başlamadan önce etik kurul onayını beklerken aynı zamanda görüşülecek kişiler belirlenmeye çalışılmıştır.

Mahallede kabul gördükten sonra siyasal süreçlere etki için oluşturulan mahalle kolektiflerinden kişilerle görüşülmüştür. Kent hakkı için kurulmuş ve 2018 yılında tedbirsizlik sonucu çöken bir bina için oluşturulan kolektife katılmıştır. Bu kolektif her yıl yapılan anma için gösteriler düzenleyen ve sergiler açan bir kolektiftir. İçerisinde sosyolog, şehir bölge planlamacısı, mimar barındıran bir oluşumdur. Kendileriyle yıkılmak üzere olan bir binaya merak üzerine girmem ile karşılaşmıştır. Böylece yarı yapılandırılmış sorulara şekil verilmeye devam edilmiştir. Ardından ortak sosyal mekanlarda kurulan ilişkiler aracılığı ile dinlenen hikayeler, kullanılan kavramlara ilişkin soru setini hazırlamaya da yardımcı olmuştur.

Görüşmecilerin farklı etnik kökenlere ve sosyal aidiyetlere sahip olması araştırmayı zenginleştiren bir etkide bulunmuştur. Özellikle bölgede prekaryanın yoğun ikameti söz konusudur. Bourdieu'ya göre sosyolojinin görevi, toplumsal evreni oluşturan toplumsal yapıların içerisine gömülü olan hakikatin dışarıya aktarılması kadar aynı zamanda bu yapıları yeniden üreten mekanizmalara da odaklanmasıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 17). Bu bağlamda elbette ki alanın kendisinin konuşması kadar yapılara ilişkin bilginin aktarılması da

elzemdir. Bu durum ikincil işgücü piyasası, eğitim, sağlık ve sosyal güvenliğe ilişkin deneyimlere dair bilgimi artırmıştır. Halihazırda yapılara ilişkin olarak mekanın üretiminin konut sorunu özelinde sosyal politika içerisindeki yerine dair yapılan çalışma, özellikle çalışmanın ikinci bölümü, bu amaçla hazırlanmıştır. Ancak görüşmeler dikkatli bir çabayı da beraberinde getirmiştir. Kimi zaman söylemsel olarak aktarılan bilginin yasal düzlemdeki karşılığının daha farklı olduğuna rastlanılmıştır. Gerçeğin çarpıtılmasını içeren bu bilgileri ayıklamak da ayrıca zaman almıştır. Aynı şekilde sözel olarak ifadesinin güç olduğu durumların da şahidi olunmuştur. Bu tanıklıklar gözlem olarak çalışmada saha verilerinin aktarılacağı bölümde yerini almıştır. Ayrıca yerel seçim arifesinde ve grevler sırasında Fransa’da bulunma imkanı hem seçmenlere vaatlerin bulunduğu broşürleri doğrudan edinilmesine sebep olmuş hem de grev sırasındaki taleplerin yazılı olarak arşivlenmesini sağlamıştır. Belediyenin ücretsiz dağıtılan yayınlarının da incelendiği düşünülürse bu çabanın da muhakkak araştırmaya katkısı olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Ama araştırmanın bel kemiğini, mahallelerdeki mekansal gözlemler oluşturmuştur. Mahallelere ilişkin yazılan tez, gazete haberleri, istatistik raporları da ikincil kaynaklara dahildir. Yoksulluk, yalnızca istatistiklerle, gelirle, hayat standardıyla ele alınabilecek bir mesele değildir; ancak bunlar da gerekli ve ikinci kaynak verileridir.

Tez sırasında görüşmecilerin isimlerine yer verilmedi. Bunun yerine kodlar oluşturulmuştur. Fransa’da yapılan görüşmeler için “Fransa Görüşmeci” kodlaması, Türkiye’de yapılan görüşmeler için ise “Türkiye Görüşmeci” kodlaması kullanılmıştır. Bu görüşmelerde bireyler, toplumsal yapının birer yansıması olarak ele alınmıştır. Mülakatlar sırasında alınan ses kayıtları yukarıda bahsedilen araştırmacının yardımıyla yapılmıştır. Birlikte gidilen sahada Fransızca engeli bu şekilde doğrudan anlık tercümeler ile aşılmıştır. Her iki ülkede 19 Fransa’da 12 Türkiye’de olmak üzere toplam 31 kişi ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Ses kayıtlarının deşifresi için Trint programından yardım alınmıştır. Her iki alan araştırmasının ses kayıtlarının deşifresi yaklaşık olarak 1750 sayfa tutmuştur. Ses kayıtlarının deşifresi yaklaşık iki ayda tamamlanmıştır. Deşifre sonunda alan araştırmasının aktarıldığı üçüncü bölüm son şekline kavuşmuştur.

1.4. Sahaya Dair Kavramsal Notlar: Sınırlar, Sorunsallar, Amaçlar

Bu tezin temel amacı sanayi sonrası kentte yoksulluk, mekan ve kurumlar arasındaki ilişkinin konut sorunu özelinde iki ülke üzerinden açıklamasını yapmaktır. Kent marjinalliği her yerde aynı kumaştan dikilmemiştir (Wacquant, 2011: 11). Bu iddia kendi içerisinde marjinalliği anlamak için onu üreten genel mekanizmaların yanında özgül koşullara bakmak gerektiğini taşımaktadır. Yaklaşım Fransa ve Türkiye karşılaştırmasında genel mekanizmaları anlamayı sağlarken direnişin özgül biçimlerindeki farklıları da kavramayı da kolaylaştırmaktadır. Sermayenin uluslararasılaşması tartışmasında kesin olan bir nokta sermayenin yarattığı eşitsizliğin uluslararasılaşmasıdır.

Devlet, sembolik iktidarın merkezidir (Bourdieu, 2015). Bu bağlamda özellikle bu iki ülkedeki bireysel ve kolektif bazda kent isyanlarına ilişkin bürokrasi içerisinde üretilen söylemler de iktidarın merkezinin şeklini ortaya koyulmasına yardımcı olacaktır. Aynı zamanda, çalışmada vatandaşlık ve demokrasinin kent ve sosyal politika arasındaki bağını kurarak konut sorununa farklı coğrafyalarda verilen tepkilerin değişme nedenlerini anlamayı da kolaylaştıracağı umulmaktadır.¹³ Bu nedenle, siyaset, emek ve iktisat arasında çalışma alanlarının belirlenmesi kent literatürünün içerisine düştüğü darboğazı çözecek, alanı zenginleştirecektir. Wacquant'ın soyut teori ve somut etnografiye kapı açan kavramsallaştırması esasen coğrafyalar arasındaki karşılaştırmayı mümkün kılmaktadır. 2019 Aralık ayında vermiş olduğu röportajda tam da bu konuda erken ve geç kapitalistleşmiş iki ülkenin incelenmesi gerektiğini belirtmiştir (Akçaoğlu, 2014).

Araştırmanın dayanağını oluşturan temel varsayım emek sürecindeki değişimlerin kent yapısında değişimlere neden olacağı, bu değişimlerin ise en çıplak haliyle görüleceği konut sorununun çözümünün devlet ve piyasa arasındaki ilişkinin dönüşümünden kaynaklandığıdır. Karşılaştırmalı bir çalışma yapılması hedeflenmekte ve şu sorulara cevap aranmaktadır:

- Mülksüzler ve yoksullar kent mekanında tarihsel olarak sınırlanmışlar mıdır? Bir kentin yaftalanan mahalleleri hangi tarihsel, iktisadi ve sosyal süreçler sonucunda oluşur?

¹³ Bu çabayı içeren çalışmalar elbette daha önce yapıldı. Örneğin, Topalov (1989) 1975-1987 arasında Fransız kent araştırmalarının duraklama dönemi Fransız Komünist partisinin duraklama nedenleriyle bağdaştırır. Bunun yanında Döğol'un oluşturduğu kalkınma planlarının, 1974'te d'Estang'ın, 1981'de de Mitterand'ın seçilmesiyle bağlantısına da işaret eder.

- Denetimin kent mekanına yansımaları çalışma ilişki perspektifinden yaklaşıldığında iktidarın odağını değiştirir mi?
- Kent yoksulluğu hangi siyasal iklim sonucu oluşan yasal düzenlemeleri doğurmuştur?
- Neoliberalizmin emek piyasası politikalarına ilişkin çizdiği dönüştürücü genel ve ülke temelli çerçeve ile kent mekanını düzenleyen yasalar arasında nasıl bir açı söz konusudur?
- Erken ve geç kapitalistleşmiş iki ülkede yoksulluğun deneyimi konut sorunu bağlamında hangi noktalarda ortaklaşır ve farklılaşır? Bu bağlamda yaftalanmış bölgelerin sakinleri için ortak amaç ve hedefler saptanabilir mi?

Bu tezde kentin yaftalanmış mahallelerdeki durum, artzamanlı tarihsel dönüşümler kapsamında ele alınmaktadır. Mekanlar ekonomik ve politik dönüşümlerin somutlaşmış görüngülerini sunarlar. Bu bağlamda etnografik gözlem yöntemi çalışma için en uygun yöntem olarak belirlenmiştir. Araştırma aynı zamanda nesneleştirilen öznenin, benim, nesneleştirmesini de taşımaktadır. Yapılan araştırma yalnızca kent yoksulluğunun karşılaştırmalı incelemesini öğrenme amacını taşımamaktadır. Bourdieu'nun da dediği gibi (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 207) aynı zamanda kendi hakkımda, kendi araştırma nesnem hakkında, herhangi bir bakış biçiminden daha çok şey keşfetmemi de sağlamıştır; Sennet'in de ifade ettiği üzere ne olduğumuzun en mahrem gerçeği nesnellikte, geçmişte bulunduğumuz ya da bugün içerisinde bulunduğumuz toplumsal konumların tarihinde kayıtlıdır. Bir mülakatçı, kendi yaşamının yansımalarına kulak vermekten ziyade, deneyimini diğerlerini anlamak için kullanan kişidir (Sennet, 2005: 56). Bu nesnellikten bir vazgeçiş getirmez.

Araştırmanın yapıldığı bölgelerdeki yaşam alanlarının içerisinde gömülü olan anlamın ortaya çıkarılması gerekir. Bunun için yaşam stratejileri, tahayyül edilen ve fiziki toplumsal konumların ortaya konması, kaynakların dağılımına ilişkin gözlemler ön plana çıkmıştır. İkinci olarak, yaftalanan mahallelerdeki yerleşiklerin kendilerine ait bir kimlik ve kültür oluşturmalarının ya da hali hazırda oluşturulmuş olan dezenformasyona uğramasında simgesel iktidarın uygulanma biçiminin etkisinin ortaya konması da önemlidir.

En yaygın olarak bu etki, kimi zaman kentteki yerel hizmetlerin dağıtılması ile ortaya çıkarken, medyanın bölgelere ilişkin inşa ettiği söylemler aracılığı ile olabilir.

Böylece mahalle kültüründen ve antropolojik yansımalarından sıyrılarak genelliklere ulaşmaya bir adım daha yaklaşmak hedeflenmiştir. Bu yöntemle ortak tanıklıklara ışık tutulması amaçlanarak makro ölçekteki düzenlemelerin gündelik hayata yansımalarının yakalanması sağlanacaktır. Böyle bir yöntem kullanılmazsa yalnızca alan araştırmasının araştırmacıyı yerelliklere hapsedme tehlikesi vardır. Amaç etnografik gözlemi kuramsal inşanın hem gerekli bir aracı hem de itici bir gücü olarak hayata geçirmektir. Saha gözlemleri, yapısal analiz ve kuramsal inşa el ele ilerlemiş, algı, tanıma ve eylem kategorileri biçiminde bedende yerleşik (Bourdieu, 1999) hale gelmiştir.

Gerçekleştirilmiş etnografik gözlemlerden faydalanarak çağın iktisadi siyasi etkenlerini içererek bir resim çizmek amaçlanmıştır. Kamu hizmetlerinin planlı daralması, proleterleşme, prekarya koşullarının yükselmesi, ekonominin kayıtdışı hale gelmesi gibi genel eğilimlerinin yansımaları kolaylıkla konut politikaları özelinde kent mekanı geneliğinde, gözlemlenebilir sonuçlar doğurmaktadır. Neoliberal dünyanın kentinde yoksulluk ancak bunu yaşayanların deneyimleriyle kavranabilir. Yoksulluk rakamlara indirgenemeyecek kadar karmaşıktır. Ayırıştırma ırksal ayırıştırmayı da beraberinde getirir ve bu durum devletin de kolaylaştırmasıyla kentlerde mülksüzleştirmeyi artırır. Kent dışlanmışları ise radikalleşir (Wacquant, 1993: 380). Devletin sağ ve sol eli arasındaki çekişmenin somut yansımalarına dokunmak, vatandaşlık ve hak arasındaki mesafenin boyutunu anlamayı kolaylaştırır. İsyanlar sonucunda veya öncesinde üretilen iktidar söylemleri, mesafeyi açıkça görünür kılar. Sembolik iktidar kendisini, Schmittyan¹⁴ bir şekilde ikilikler üzerinden dayatır. Bu ikililiklerin mekan tarafından inşası ve alt üst edilişinin tarihselliğin anlaşılması gerekir.

Elbette, karşılaştırmalı sosyoloji gereklidir. Karşılaştırma praksişi imkanı sağlamanın yanında hakikatin yaftalarından sıyrılmasına da yardımcı olmaktadır. Bu tez, bazı sınırlılıklara sahiptir. İlk başta her ne kadar ilerlemeye çalışılsa da bir dil engeli mevcuttur. Özellikle yaşanan küresel pandemi bunda etkilidir. Kurulan

¹⁴ Carl Schmitt'in 1950 yılında yayınlanan Yeryüzünün Nomos'u kitabı mekan ve tarihin totalitenin inşasına yansıma biçimlerini irdeler. Nomos bir toplumun siyasi ve sosyal düzeninin mekansal olarak görünür kılındığı dolaylımsız biçimi ifade eder (Schmitt, 2006:70). "Her yeni çağ, her yeni dönem, farklı toplumların, iktidarların, mekansal ayrımını, sınırlarını, düzenini getirir" (Schmitt, 2006:78-9).

yakınlıklar ise bu engelin aşılmasında etkili olmuştur. Türkiye ayağında ise araştırma yapılacak bölgedeki gruba girememesi engeli fark edilmiştir. Bu engel ise yine tanışıklıklar yolu ile giderilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde, epistemolojik ve metodolojik pozisyonlar belirtildi. Yapılan çalışmanın yöntemi konusunda da bilgi verildi. İkinci bölümde tarihsel olarak Fransa ve Türkiye’de konut sorunu bağlamında barınmanın mekansal sınırlarının tasnifi yapılmıştır. Bu tasnif, sosyal politika ve kent literatürünün iç içe geçmesi sağlanarak yapıldı. Üçüncü ve tezin son bölümü ise alan araştırmasının aktarımının kavramsal ve kurumsal çerçeve ile gerçekleştirildiği bölümdür. Fransa ve Türkiye’de neoliberalleşmenin kentin dışlanmışları üzerindeki etkisini nasıl iktisadi ve siyasi kararlar ile görünür kıldığını incelemektedir. Bu karşılaştırma Fransa’nın Marsilya kentinde, Türkiye’de ise Ankara’da yapılan alan araştırmasının sonuçlarının ve devletin sağ ve sol eli arasındaki çekişmenin hissedilen boyutlarının aktarılmasıyla yapılmıştır. Tartışmanın sosyal politika ekseninden yapılması erken ve geç kapitalistleşmiş iki ülkedeki farklılıkları çalışma hayatının niteliği ile ilgilidir. Karşılaştırma içeren çalışmalar, Bourdieu ve Wacquant (2014: 240)’ın dediği gibi herkesi hiçbir çelişki olmadan nesnesini hem tikelletirmeye, tikel bir örnek olarak algılamaya, hem de genelleştirmeye, genel soruların sorulması sayende tekil görünümü altında saklanan değişmez özellikleri keşfetmeye yöneltecektir. Özgür emeğin, ekonomik ve politik güç eşitsizlikleri içerisindeki benzer ve farklı yönleri kritiktir. Böylece bölgelerdeki mülksüzleşme ve sürgün halinin küresel genelliklerin yanında hayatta kalma stratejileri ve isyanlara etkisi alan araştırmasının aktarıldığı bölümde aydınlığa kavuşacaktır. Ayrım ve benzerliklerin dayanakları elbette iki ülke için tamamen benzer veya farklı denilemez. Bourdieu’nün de Fransa’nın güneyinde yer alan kendi köyündeki evlenme pratikleri ve Cezayir’deki pratikleri karşılaştırdığı çalışmasını değerlendirirken belirttiği önemli bir amaç vardır; egzotik olanı aşına, aşına olanı egzotik kılma çabası (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 54). Araştırmacı kendi kendisini nesneleştirmiş ve nesneyle ilişkiden çok nesneyi anlatma ve açıklama amacına ulaşmıştır. İş bu çalışma da bunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

II. BÖLÜM

YOKSULUN MEKÂNSAL SINIRLARLANMASININ KISA TARİHİ: FRANSA'DA VE TÜRKİYE'DE BARINMANIN TARİHSEL VE MEKÂNSAL SINIRLARINI ÇİZMEK

2.1 KENTLERİN YOKSULLARDAN KORUNMA ÇABASI VE YOKSULLARIN KENTLERİ İŞGALİ

Endüstri öncesi toplum, Avrupa modern kent toplumunun hazırlık sahasıdır. Geç Orta Çağ ardından gelen erken modern aşamada, yoksulluk ve sosyal statülerin çoğunlukla bir mekana ve zamana bağlı olarak sürdürülmesi dikkat çekicidir. İlk başta maddi yükümlülüklerin köylerde, toprağa bağlı serfler ile doğduğu bilinmektedir (Bookchin, 2012: 46). Ancak kentlerin oluşması ile birlikte kır ve kent arasındaki çatışma hız kazanmıştır. Yoksulluk, kent yaşamı için uzun süre hastalık, suç, pisliğin taşıyıcısı olarak algılanmıştır. 16. yüzyıl boyunca devam eden salgınlar, bir yandan kiliselerin yoksul ve muhtaçlara yönelik oluşturduğu yardım politikasından ziyade daha merkezi müdahaleye olan ihtiyacı gösterirken, diğer yandan da yoksulun, mülksüzün, muhtacın mekansal sınırlandırılması için de meşruiyet zemini hazırlamıştır.¹⁵ Buğra'ya göre, Ortaçağ Avrupa'sında sadaka ile geçinen yoksul, rahatsızlık uyandırmamaktadır. Çünkü toplumsal işbölümü içerisinde yoksullar, Hristiyan ruhların sadaka verme yolu ile yaratıcıya olan ibadetini, ruhlarının selametini gerçekleştirme işlevine sahiptirler (Buğra, 2015: 25). Üstelik yoksulun yardımı kabul etmesi de bir biçimiyle ibadettir; ne de olsa bu yol ile “tanrının kusursuz yarattığına” inanılan toplumsal katmanların pekiştirilmesini sağlamaktadır (Vanleeuwen, 1994 : 598). Sırada kamusal düzenin korunması için yoksulun işgücü ve ardından “özgür emek”, yoksulluğun

¹⁵ 1500-1522 arasında Fransa'da meydana gelen salgınların yayılma nedeni muhtaçlar ve yoksullar ilan edilmiştir. Veba salgını nedeniyle 1515 yılında karantina hastanelerinin inşa edilmesi yönünde kararlar alındı. Ancak hayata geçirilmedi. Salgınlara ilişkin alınan en çarpıcı tedbir ise şuydu: muhtaç, yoksul ve kimsesizler derhal şehirleri terk etmeliydiler! Çünkü hastalığı onlar yayıyorlardı... Eğer şehri derhal terk etmezlerse yakalanacaklar ve zorla çalıştırılacaklardı. Yakalanan evsizler, muhtaçlar ve yoksullar ikişer halde zincirlenerek kentlerin altyapı hizmetlerinde çalıştırıldılar. Ancak buralarda çalışma şartıyla, kraliyet hazinesince sosyal yardımlar için ayrılan paydan faydalanabileceklerdi. Bu dönemdeki zorla çalışma, yoksula yönelik 21. yüzyılın mucizevî sözcüklerinden olan “workfare”ın icadını getirdi. O dönem Paris'te yaşayan bir doktor günlüğüne şunu yazacaktı: “Ölenlerin çoğu yoksul. Böylece belki kentteki dilencilerin sayısı azalacak ve kent temizlenecek.” Sonuçta hastalığı yayan yoksullardı. Ölmeleri de hayırlı (!) birkaç şeye vesile olacaktı. Detaylı bilgi için bkz: Geremek, 1994:124-127.

ise “sosyal sorun” haline getirilmesi gelmektedir.¹⁶ Yoksulluk, bir sosyal sorun olarak tartışılacaksa 16. yüzyıl Avrupa kapitalizmiyle başlayan yoksulların işgücü haline gelmesi ile olan bağlantısı gözden kaçırılmamalıdır (Buğra, 2015: 25).

Özgür emeğin ortaya çıkışı aynı zamanda mülksüzleşmenin biçimi ve tarihine ilişkin fikir vermektedir. 16. yüzyıla giderken yoksulların işgücü olarak görülmesi başlamıştır. 16. yüzyıl aslında köylülüğün durumundaki bozulma ile birlikte köylünün topraktan koparak farklı kentlere gidişinin düzenlenmesi ve sınırlanmasına ilişkin farklı yasaların ve önlemlerin incelenmesini de gerektirir.¹⁷ Hobsbawm (2008) İngiltere’de bu dönemde pamuk üreticilerinin sermaye birikimindeki artan orana dikkat çekmektedir. Özellikle çitleme hareketi ile toprağın ticarileşmesi başlamış, ortak tarım arazileri yün sanayinin ihtiyaç duyduğu hayvan yetiştiriciliğine yerini bırakmıştır. Çitlemeler önemlidir çünkü kapitalizme geçişte çitlemeler, mutlak mekanın tarihsel örneğini sergilemektedir (Smith, 2017: 133). Coğrafi mekan, bu yol ile bir üretim aracı olarak özgür emeği üretmeye başlamıştır. Ne olursa olsun bu yüzyılın artık yardımlarda kurumsallaşmanın ve yardımların politik ve ideolojik aygıt olarak kullanmaya başlanmasının ilk adımlarının atıldığı yıllar olarak adlandırılması doğru olacaktır. 16. yüzyıl başında yoksulun mekansal olarak sınırlanmasına yoğun bir çaba eşlik etmiştir. Diğer sanayi öncesi toplumlara benzer biçimde Osmanlı’da da kentsel nüfusun artışını denetleyici ve köylünün topraktan kopmasını önleyici “çiftbozan akçesi” gibi kurumlar görülmektedir (Tekeli, 2011 : 229). Ancak yine de kentlerde mülksüzün varlığı devam etmiş ve kente gelişi engellenmeye çalışılmıştır. Bu çabanın kendisi incelemeye değerdir.

Avrupa kapitalizminin sosyal politika tarihi kapitalist emek piyasasının yaratılmasını amaçlayan düzenlemelerle doludur. Geremek (1994) yaptığı incelemede dönem itibariyle yoksulluğun bir sapma olmadığını, yardım alan yoksulların ve mülksüzlerin sayısının nüfus içerisinde önemli bir sayıya tekabül ettiğine işaret etmektedir.¹⁸

¹⁶ Vanleeuwen(1994) tam da bu noktada Avrupa genelinde sosyal yardım uygulamalarının işlevlerini tartışır.

¹⁷ De Maddalena özellikle 1500-1750 arasında Avrupa köylüsünün durumuna ilişkin detaylı bir inceleme yapar ve yoksulluğun köylüleri daha çok etkilediğini ileri sürer. Bknz: De Maddalena, 1974.

¹⁸ Yoksulluk ve dilencilik bu dönemde sınırlı bir toplumsal kesimi ifade etmez veya işsizlik ile ilişkilendirilemez. Öyle ki bu Oxford ve Cambridge Üniversitesi bursiyerlerinin dilenmesini düzenleyen yasalar mevcuttur. Bknz: Quigley, William P., 1997. İlginç olan başka bir durum da dokuma tezgahlarında çalışan vasıflı İngiliz ve Fransız kadınlar da ekonomik daralma veya kıtlık zamanlarında dilenir, fuhuş yaparlar. “*Partout la misere est le meilleur recruteur de la prostitution.*” (Sefalet, dünyanın her yerinde fuhuş için en iyi işe alım uzmanıdır). Lyon ipek dokuma işçileri de her ne kadar nitelikli emek gücüne sahip olsalar da kimi zaman dilenmek durumdadırlar. Bknz: Van Leeuwen ve Marco, 1994.

Ancak yine de yoksulun işe koşulması, yoksulun ahlaki kapasitesinin göstergesi olmuş, çalışmanın reddi ise mekansal kapatmalara eşlik eden yoksul çalışma evlerinin kurulmasına cesaret vermiştir. Bu cesaretin oluşmasına dini söylemler ile birleşen paternalizm etkilidir. Genel itibari ile bu dönemde Fransa ve İngiltere’de yoksulluk, aylıklık ile eş anlamlıdır, çalışmamak yüz kızartıcıdır. Çalışma evlerinde kendilerine yer bulamayanlar ise kent dışına gönderilmiştir.¹⁹ Kentlerin yoksullardan, dilencilerden, vahşilerden “korunması” sorununa verilen en “zekice” yanıt bu olmuştur. Dönem itibariyle yoksul yardımları, zenginlerin vicdanlarını ve pencerelerini sağlam tutmaları için ödedikleri fidyedir (Lis ve Soly, 1979). Yoksulun cezalandırılması ve kontrolü, dayaktan asılmaya kadar giden teferruatlı işlemlerden oluşmaktadır (Geremek, 1994: 155-6).

Diğer yandan yoksul ve mülksüze ilişkin geliştirilen bölgesel politikaların 16-18. yüzyıl aralığında Osmanlı’da da benzer özellikleri göstermesi dikkat çekmektedir. Özbek, çalışmasında ilginç ve ihtiyaç duyulan bir vurgu yapmaktadır. Kimi tarihçilerin Osmanlı romantizmi ve ajitasyonuna, toplumsal dayanışmanın sözlü inşasına karşı çıkarak vakıflar üzerine yapılan araştırmalardaki muhasebe kayıtlarını göstermektedir. Bu kayıtlar yoksula yardım amacının vakıflar bünyesinde oldukça sınırlı kaldığı gibi, Osmanlı’nın iddia edildiğinin aksine dönem itibariyle yoksulluğun ne olacağına ilişkin verdiği cevapların Fransa ve İngiltere’den çok da farklı olmadığını ortaya koymaktadır (Özbek, 2002: 10). Üstelik bu tip vakıfların imparatorluk için kritik kentlerde oluşturulduğu görülmektedir. Hayırseverliğe, aile, kan bağı ve hemşirelik ilişkilerine terk edilmiş yoksulluğa kurumsallaşmış cevapların verilmesi ve kentin idaresi için, Osmanlı İmparatorluğunda 1850’lere kadar beklemek durumunda kalınacaktır. Ancak öncesinde çok kısıtlı da olsa vakıflar aracılığı ile imarethane²⁰, misafirhane ve eramilhaneler (Budak, 2016) aracılığı ile yoksula yardımın ve kentin idaresinin sınırlı da olsa düzenlediği görülmektedir (Singer, 2006).

Sosyal yardım reformların farklı mekan ve zaman deneyimleri sonucunda, nihayetinde benzer uygulamalarla ortaya çıktığı görülmektedir. Avrupa genelinde 16-18 yüzyıl arasında yoksulun disiplini genel anlamda şu dört araçla sağlanmaktadır: Cezaevleri, yoksul evleri, çalışma evleri ve hayırseverlik. (Spierenburg, 2007: 1-11).

¹⁹ Genel olarak parishlerin girişine yoksulların isimleri çivilenerek ayırt eden işaretlerle kimin yoksul olduğu da belirlenirdi. Her kent kendi yoksuluna bakmalıydı. Özellikle Grenoble ve Rouen’de ekmek yardımlarının olduğu görülür. Fransız devrimi sırasında da ekmeğe ulaşım kritik bir konudur. Bknz: Geremek, 1994.

²⁰ Yoksullara yemek dağıtan vakıf içerisindeki oluşumlara verilen isim. Hatta Fatih İmaretinde 1500’lü yıllarda günde 1500 kişi beslenmesini buradan karşıladı. Bknz: Singer, 2006.

Daha dikkatli bakıldığında 16. yüzyılda sosyal yardım reformlarının Fransa’da daha erken başlamasına rağmen İngiltere’de daha etkili uygulandığı görülmektedir. Bu dönemde Fransa’da küçük aile çiftlikleri yaygındır. Adam Smith’in İngiltere için yazdığına benzer bir yoksulluk Fransa’da da vardır. 1544’te yoksulluğa ilişkin olarak I. Francis’in çıkardığı yoksul yasasıyla yardımların kilise tekelinden alınarak sivil otoritelerce yürütülmesi, böylece yardımların sekülerleştirilmesi çabası gösterilse de (Farnam, 1888: 302), yoksulların, dindarların ruhani duygularını tatmin etme işlevselliğinden koparılması nedeniyle bu düzenleme kilise çevrelerinden tepki çekmiştir (Jütte vd., 1994: 119).

Dönemi inceleyen tarihçilerin yazıları arasında yoksullara ilişkin sayısız şikâyet bulunmaktadır. En dikkat çeken ise üretilen çözümlerdir: dilencilerle anlaşma, “yabancı” yoksulların kentlerin dışına sürülmesi, yerel otoriteler tarafından zorla çalışmanın uygulanması... (Geremek, 1994: 148). Yoksullar, Hristiyanların ruhani rahatlamaları için bir araçken (Himmelfarb, 1985) dilencilik, şiddetle cezalandırılan ve ölüme²¹ varan sonuçları olan bir davranış olarak görülmektedir (Polanyi, 2005: 186). İlginç olan ise kentlerin çalışamayacak durumda olanları barındırmaları ve bakımlarını sağlama noktasındaki fikir birliğidir (Buğra, 2015: 38). Esasen bu fikir birliğinin altında, yeni gelişen endüstrinin ve emek talebinin olduğu görülmektedir. Bu noktada, çalışma evleri (workhouse), darülaceze gibi kurumsallaşmalara gidilmesi ilginç bir tesadüf yaratmaz. Yoksulun tespiti çalışabilir durumda olup olmamasına bağlıdır. Çalışabilir durumda olan ancak çalışmayan yoksul doğrudan suç ile ilişkilendirilmiştir (Beier, 1983: 5).

Söz konusu Fransa olduğunda da yoksulluğa yaklaşım benzerdir. Geremek (1994: 150)’e göre, Grenoble kentinde 1513 yılında imzalanan anlaşmayla dilencilerin kent dışına sürülmesi yasallaşmıştır ancak 1520’de meydana gelen büyük veba salgınıyla, Hristiyanların ruhani duygularını tatmin etmek ve tanrıdan yardım ve koruma talep etmek için zekâtlar kent dışına sürülen dilencilere gönderilmiştir. Salgın ortamında zenginler, yoksulların bulaşıcı hastalıklar yolu ile de kendilerini öldürebileceğini fark etmiştir (Van Leeuwen ve Marco, 1994: 594).²² İlginç olan bir nokta da bu dönemde kentin ruhban sınıfından gelen öneridir. Buna göre salgına yakalanan hasta dilencilerin, yoksulların, muhtaçların kent içerisindeki hastanelerde bakımı yapılarak sağlığına

²¹ Thomas Paine (2008:226) sorar: “Neden yoksullardan başka hemen hemen kimsenin idam edildiğini görmeyiz?”

²² Van Leeuwen ve Marco (1994) bu nedenle yoksullara isteseler de istemeseler de aşının ve kimi sağlık hizmetlerinin zorla sunulduğunu belirtir.

kavuşturulacaktır.²³ Karşılığında ise nehrin kontrol altına alınması için yürütülen projede çalışmaları beklenmektedir (Geremek, 1994: 148-150).²⁴ 1500'lü yılların ikinci yarısı salgın hastalıkla mücadeleyi getirmiştir ve bir anlamda da sağlık sisteminin ve sosyal yardımın merkezileşerek vergiler ile finanse edilmesi gerekliliğinin farkına varılmıştır. Ancak yoksulu damgalamak²⁵ ve cezalandırmaktan öteye yine gidilememiştir. 1548 Mayıs'ında Grenoble şehrindeki yoksullar bir bir kayda geçirilmiştir. Ardından kimlerin çalışabilir durumda olduğu, kimin desteği "hak" ettiği, kimin "yüzü kızarmayan arsız bir dilenci" olduğu, kimin tekstil atölyelerinde çalıştırmaya gönderileceği yönünde kategorize edilerek tasnif edilmiştir (Geremek, 1994: 150).

1532 yılında Paris, Lyon ve Rouen kentleri birleşerek yoksullara karşı bir eylem planı oluşturmuştur. Eylem planının içerisinde tüm "başıboş", çalışabilir durumdaki yoksul ve dilencilerin kenti 8 gün içerisinde terk etmeleri ya da kendilerine yeni bir efendi bulması emredilmiştir. Eğer 8 günün sonunda bunu yapmazlarsa muhafızlar tarafından zincirlenerek kent lağımalarında zorla çalıştırılacaklardır (Geremek, 1994: 153; Foucault, 2013: 112). 1606'ya gelindiğinde ise çıkan yasalarda yoksula olan tavır değişmemiş, kamçı, saç kazıma, damgalamanın bedene yapılması gibi "önlemler" ile kentlerin korunması²⁶ amaçlanmıştır (Foucault, 2013: 113). 16. yüzyıl için Fransa'da bölgesel farklılıklar olsa da aynı muhtaçlığı, sefaleti, mücadele için üretilen benzer çözümleri görmek mümkündür. Yerel yönetimlerin bu dönemde izledikleri politikalar basit olarak şunun üzerine kurulmuştur: yoksulu çalışma evine kapat; kapatamıyorsan kentin dışına sür; kent içinde kalan yoksulları sınıflandır ve yaftala; hastaneleri ve sosyal yardım yapan kuruluşları merkezileştir ve son olarak yardımları yerel idarenin vergilerini organize ederek yap. Özellikle merkezileşmeden uzak Fransa'da bölgeler arasındaki ekonomik farklar, yoksul ve mülksüzlerin ekonomik açıdan daha iyi durumdaki kentlere yönelmelerine neden olmuştur. Çünkü yardımlar bölgenin ekonomik gücüne göre farklılaşmaktadır.

1529 yılında Lyon'da aktarılması gerekli olan "Grande Rebeyne" isyanı meydana gelmiştir. Bunun esas nedeni tahıl fiyatlarındaki artış ve kırdan sürülen yoksulların kentlere akın etmesiyle zaten mevcut olan gıda kıtlığının

²³Bu durum Fransız devrimine gitmeden önce başlayan kilise karşıtlığını da güçlendirmiş hatta birkaç yıl sonra sağlığın sekülerleşmesi için adımlar atılmıştır.

²⁴ Çalışabilir durumda olan yoksulların ne olacağı sorusu uzun yıllar tartışıldı. En sonunda gelen yanıt ise yine aynı oldu. Kent dışına sürmek... Bknz: Geremek, 1994: 150. Benzer şekilde bir tekstil şehri olan Rouen'de 1525'de evsiz ve dilenci sayısı artmıştır. Sonraları yoksulları düşük ücretle kent surlarının tamiri için görevlendirdiler de bütçe kısa sürede bitmiştir (Geremek, 1994: 152).

²⁵ Damgalamanın bedensel ve açıklıkla uygulaması 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Bknz: Dean, 1999: 63.

²⁶ Kente gelen yoksullar, kimi durumda kentlere girmemeleri için surlara yerleştirilen okçuların hedefi olmaktadır.

derinleşmesidir. Yoksulların, dilencilerin, muhtaçların “terbiye” edilmesi ve suçun kontrol altına alınması amacıyla bulunan çözüm ise “*Aumone Generale*”i kurmaktır.²⁷ Böylece kentin içerisindeki tüccarlardan yoksullar için alınacak desteğin garantisi ve karşılığında destek veren kişilerin iş yerlerinde zorunlu çalışması kabul edilmiştir (Geremek, 1994: 156-158). Aumone’lerin kuruluş nedeni, tahıl fiyatlarındaki artış ve arkasından mülksüz ve yoksullar tarafından ambarların yağmalanmasına ilişkin çıkan isyan olunca esas amacının da ekmeğin dağıtımının organizasyonu olduğunu tahmin etmek çok da zor olmamıştır. Aumone’lerin yardım etmeyi kabul ettiği insanların ise sürekli olarak suçla ilişkilerinin kontrol edildiği, en az 7 yıldır yardım alınan Aumone’nin bölgesinde yaşayıp yaşamadığı ve tabi ki çalışabilir durumda olup olmadığı araştırılarak yardım verilmiştir (Geremek, 1994: 158). Bu, esasen yoksula bakıştaki uzaklaştırma, sürme, dahil etmeme isteğinin dayanağını ortaya çıkarmaktadır. Aumone’lar aracılığı ile yoksul kitleler baskı altına alınmaya, kent dışından gelen “yabancı yoksulların” girişinin engellenmesine ve oluşturulan dilencileri “avlayan” ekipler ile kontrol edilmeye başlanmıştır. Çalışabilir durumda olan yoksullar ise önceki örneklere benzer şekilde ücret karşılığı değil, gıda karşılığı olarak kentin altyapı hizmetlerinde zorla çalışmaya yönlendirilmişlerdir. Dilenmeye devam edenler için ise Lyon kentinin duvarlarının bir kulesi hapisane için ayrılmıştır (Geremek, 1994: 159). Fransa’da yoksullara yönelik politika geliştirme amacıyla ilk kurumsallaşma 16. yüzyılın ikinci yarısında mümkün hale gelmiştir. Saraydan ayrı bir iktidar alanı açılmaması, kurumsallaşmayı geciktirmiş olsa da bu konuda benzer bir yaklaşım, Osmanlı İmparatorluğunda da görülür. 16-18. yüzyıl arasında İstanbul’daki dilenciler ve serseriler toplanarak yol bakım onarım işleri gibi muhtelif işlerde çalıştırılıp köylü ve zanaatkarların yanına amele ya da ırgat olarak verilmektedirler (Özbek, 1999: 35-37). Aynı zamanda dilenciler için meslek sertifikasına benzer bir “cer kağıdı” uygulaması mevcuttur. Bu kapsamda kendilerine tayin edilmiş bir başbuğun sorumluluğu altında dilenebilmeleri mümkündür ancak çalışabilir durumda olup dilenmeyi tercih edenler yine yakalanarak ağır cezalara çarptırılmaktadır (Özbek, 2016: 39). Unutulmamalıdır ki 16-18. yüzyıl aralığında Osmanlı Devletinde yoksulluğa yönelik politikalar, benzer biçimde paternalizm ve dini duygular kaynaklıdır. Çoğunlukla padişahın hayır işleri vasıtasıyla bu yardımların organizasyonu söz konusudur. Haliyle bir kurumsallaşmadan bahsetmek güçtür.

²⁷ Araştırmanın gerçekleştirildiği bölgede de şans eseri yaşanan ev, bu dönemde inşa edilmiş bir yoksul çalıştırma evine komşudur. Ek 1’de görülebilir.

Yoksulun mekansal sınırlanmasının en çıplak hali ise İngiltere’de görülür. 1601 tarihli Eski Yoksul Yasaları dahilinde düzenlenen parish²⁸ denilen yerel alanlarda yoksulun yönetimini gerçekleştirilmektedir. Artık mekân, toplumsal ve ekonomik gelişmenin önemli bir merkezi haline gelmeye başlamıştır. 1834’te Yeni Yoksul Yasası çıkarılana kadar pek çok değişikliğe uğramış olan 1601 tarihli Eski Yoksul Yasaları için şu genel özelliklerden bahsetmek gerekir: Yoksulu mekansal olarak sınırlamakta, çalışabilir durumda olup olmamasına ve yaşına göre kategorize etmekte, damgalamakta, denetlemekte²⁹, çalışabilir durumda olup çalışmamak ölüme varabilecek fiziksel cezalandırmalara³⁰ neden olabilmektedir. Vergiler ise bu yoksul evlerinin veya çalışma evlerinin bütçesini oluşturmaktadır. Vergilerle finansman yardımın hayır niteliğinden bir bakıma sıyrılarak sekülerleşmeye atılan adım (Himmelfarb, 1985; Polanyi, 2005) olarak görülmektedir.

İngiltere’deki parishler arasında da yine yardımın kalitesi açısından farklar bulunmaktadır ve bu farklar çok genel betimlemelerle yoksul yasalarının karmaşıklığını açığa çıkarmaktadır. Çoğu parishte yoksul evi olmadığı gibi, mülk sahipleri vergi vermemenin yollarını ararken,^{31 32} yardım organizasyonunda bulunanlar ise bundan çıkar sağlamaya³³ çalışmaktadır (Özügürü ve Güngör, 1997: 4). Parishler arasındaki fark, kentlere yoksulların gelişinde büyük bir etkidir. Özellikle Fransa gibi yoksulluğun merkezden uzak parçalı ve ekonomik açıdan birbirinden farklı yerelliklerin sorumluluğuna bırakıldığı düşünüldüğünde bu dönemde kentlere gelen sayısının oldukça fazla olduğu söylenebilir. İngiltere’de de benzer şekilde bu durumun önlenmesi için 1662’de Yerleşim Yasası çıkarılmıştır. Yerleşim Yasası, kentin yoksulunun kentten ayrılmasını zorlaştıran hükümler içermesinin yanında aynı zamanda kent dışından gelen kişilerin yardıma muhtaç olması durumunda kenti 40 gün içerisinde terk etmelerini zorunlu kılmaktadır (Polanyi, 2005: 284). Düzenleme, büyük ölçüde ulusal emek pazarının

²⁸ Kilisenin söz sahibi olduğu yerel ölçekteki yerlerdir. Burada kiliselerin vergi toplama hakkı bulunur. Devrime kadar Fransa’da Katolik kilisesi kraldan sonra en güçlü konumdaydı. Evlenme, cenaze, eğitim ve sağlık üzerinde ciddi bir kontrolü olduğu söylenmelidir. Bu dönemde kilise Fransa topraklarının %6’sına sahiptir ve *taille* denen aşar benzeri bir vergi toplamaktadır. Bu vergi Fransa’nın parçalı yapısı içerisinde kimi bölgelerde gelir düzeyinden kimi zaman toprak sahipliği üzerinden alınır. Dolayısıyla İngiltere’den farklı olarak Fransa burjuvazisi, aristokrasinin yanında kiliseye karşı da mücadele içerisindedir.

²⁹ Denetim için atamalar sulh yargıçları tarafından yapılırdı. Bknz: Oxley, 1974.

³⁰ Aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğunda dilencilerin rahatsızlık vererek dilenmelerine ilişkin “ibret” amacıyla beden bütünlüğüne ilişkin cezalandırmaya gidildiği görülür bknz: Kırılı, 2000.

³¹ Vergi vermeyenler parish’in din yetkilisine şikâyet edilirdi. Bknz: Beier, 1983: 23.

³² Bazı parish yetkilileri yoksullara rüşvet vererek onları başka parishlere gitmeye zorlamıştır. Böylece parishteki yoksul “yükü” azaltılacaktır. Bknz: Smith, 2009: 119.

³³ Çıkar sağlamanın bir biçimi de yoksulun işçileştirilmesidir. Buraya katkıda bulunan tüccarların yoksullardan belirli saatlerde çalışmalarını isteme hakkı tanınmıştı. Dahası yoksul çocuklar için çıraklık eğitimi aracılığı ile üretim maliyetini düşürme amaçlanmıştı. Çocuklara verilen çıraklık eğitimi hem yeni işçilerin yaratılmasını sağlıyordu hem de oldukça sığ bir eğitim verilerek sosyal sınıfların korunmasını amaçlıyordu. Eğitim ki bu halen böyledir, elitlerce toplumsal katmaların korunması için araçsallaştırıldı. Bknz: Van Leeuwen ve Marco, 1994: 595.

oluşmasında engel olmuştur. Aynı dönemde Fransa’da ise 1656 yılında Paris’te Hôpital Général kurulmuş ve böylece yoksullara yönelik olan yardımların birleştirilmesi amaçlanmıştır (Mc Stay Adams, 1990: 23). Hôpital Général’in çoğunlukla bağışlar ve yardımlar üzerinden ilerleyen yapısı, 17. yüzyıl Fransa’sında yoksulluğun halen hayırseverliğe terk edildiğinin de bir göstergesidir. 17. yüzyıl Fransa’sının yoksulluk tarihi, büyük hapishanelerin tarihi olarak okunabilir. (Foucault, 2005). Üç şekilde Fransa’daki Hôpital Général’de çalışmaya zorlanmanın olduğunu görülür. Birincisi bu hastane yapılarının kendi içerisinde bir çalışmanın organize edilmesi, ikincisi kooperatifler aracılığı ile bunun yapılması, üçüncüsü ise ticaret yapan veya atölye sahibi olan kişilerce buralar ile sözleşme imzalayarak yoksulun işe zorla koşulmasıdır. Çalışma evleri dışında çalışmaya gönderilen yoksulun ücretinin üçte ikisine yine evler el koyardı (Geremek, 1994: 225). Zorla çalıştırma ve aşağılama ile birleşen bir hayatın orasına atılan yoksullar, normalden dörtte bir oranında düşük ücretler verilerek çalıştırılmıştır (Geremek, 1994: 222). Bu durum mekansal kapatmalardan kaçmak adına kitlelerin oldukça düşük ücretleri kabul etmelerine neden olmuştur. Sonuç olarak en düşük ücretler hapishane tehdidiyle stabilize edilmiştir (Foucault, 2005: 106).³⁴

Yoksulun çalıştırılması, sosyal hastalığın bir çaresi olarak yeniden eğitim olarak değerlendirilmektedir. 1627’de *Compagnie du Saint-Sacrement* kurulmuştur. Kuruluş, Katolik inancını merkeze alarak toplumu kontrol etme ve özellikle yoksullara dini ahlakın kazandırılması için mücadeleye kendini adanmışlardan oluşmaktadır. Bağlı bulunan kiliselerdeki yoksul evlerinde, yoksullar verilen işleri gereğince yapmadıkları takdirde hücre cezasını düzenleyen yasalar söz konusudur (Geremek, 1994: 224). Bu dönemde cinsiyete göre ayrılan iki köyün oluşturulması ve işe göre işgücünün bu havuzdan seçilmesi fikri Barthelemy de Laffémas’a aittir (Geremek, 1994: 221). İlginç olan ise 17. yüzyılda Fransa’da polislerin dilencilik yapan yoksulları, hiçbir sorguya ihtiyaç duymadan hapse atabilmelerine imkan tanıyan, “doğmakta olan kapitalizme ilaç gibi gelen” düzenlemelerin olmasıdır (Foucault, 2005: 106). Yoksulların bu dönemde Hıristiyanlık temelli yardımseverlik anlayışının

³⁴ Bu dönemde yaşamış olan Voltaire, şöyle bir değerlendirmede bulunur: "Rastlantısal bir biçimde uygulanıp bir hastayı iyileştirirken diğerlerini öldüren ilaçlar gibi geçici gereksinimler doğrultusunda oluşturulan bu yasalar çelişkilidir, tutarsızdır ve yanlıştır. Sıradan talihsizlikleri cezalandırmakla yetinmektense önlemek daha iyidir. Gerçek hukuk biliminin amacı, suçları engellemektir. Suça eğilimli kişilere elinizden geldiğince bir gelir sağlayınız. Böylece bir daha cezalandırmak durumunda kalmazsınız". Voltaire, Fransız yasalarının ve yargı sisteminin baştan aşağıya gözden geçirilmesi gerektiği kanısındadır. Günah ile suçun birbirinden ayrılmasını savunup hukuksal yapının Kilisenin etkisinden kurtarılmasını ister. Geçerli hukuksal yapının içerdiği bir başka sorun, yasaların eyaletlere, bölgelere göre değişiklik göstermesi ve aralarında büyük çelişkilerin bulunmasıdır. Acımasız katı ceza yasalarının bulunduğu ülkelerde suçların azalmadığını, tersine arttığını vurgular (Ağaoğulları vd., 2009:325-6).

gerisinde yoksula zorla çalışma yolu ile disipline edilme ve böylece “zengine hizmet etme yoluyla” onurlu bir hayatın nasıl yaşanacağını öğretmeye dair umut bulunmaktadır (Geremek, 1994: 222-3).

Din, erdem ve sanayi fidanlıkları olarak değerlendirilen çalışma evleri, yoksulların varlıklarının tek kabul edileceği mekansal örgütlenmeler haline gelmiş ve Avrupa’da yayılmıştır (Munck, 1997). Çalışma evi geleneği yoksulun cezalandırılmasının ve kentin “temizlenmesinin” ilk kurumsal örneğini sergilemektedir. Çalışma evine girmek yoksul için bir seçenek değildir. Burada kırbaçlanma ve işe koşulma arasında seçimini yapmaktadır (Ashcraft, 1996: 48). Kürek cezası 1748’de kaldırıldıktan sonra Fransa’da Marseille, Toulon, Rochefort gibi liman kentlerinde 7000-8000 kişilik hapisanelerin kurulduğu görülmektedir. Bu hapisane organizasyonu esasen zorunlu çalışmanın bir parçasını teşkil etmektedir.

Yoksulların çalıştırıldığı kurumların artırılmasına ilişkin arzular bu dönemdeki imalat sanayinin artışıyla yakından ilgilidir. 1720 yılında çıkarılan düzenlemelerde yoksul ve serserilerin kolonilerde çalıştırılmak üzere limanlara gönderilmesi söz konusu olmuştur (McStay Adams, 1990: 30). 1740’da Fransa’da kır nüfusunun %40’ı, kent nüfusunun %45-60’ı ücretli işçilerden oluşmaktadır (Geremek, 1994: 225).³⁵ İlginç olan ise Fransa’da bu dönemde kuzey ve güney arasındaki farkın açılmasına neden olacak adımların nüvelerinin görülmesidir. 1750’lerde feodal lordlardan ve köylülerden alınan aşar vergisi bölgesel olarak farklılaşarak, kuzey hattında yapılan tarımdaki verimliliğin artışıyla beraber kiliselerin elinde sermaye birikiminin devamlılığını sağlamıştır. 1780’e geldiğimizde ise kiralar ve vergilerde yaşanan artış ertesinde köylünün yoksullaşması ve alanların kamulaştırılmasına varılmıştır. Böylece genel olarak daha yavaş bir hızda da olsa kuzeyde güneyden çok daha hızlı bir şekilde sermaye birikimi devam etmiştir (Parker, 2003: 212). Bu durum da yoksul ve mülksüze ne olur sorusunun cevabını kısmen değiştirmiştir.

Fransız Devrimi sırasında akıl hastaları tımarhaneye, gençler ıslahevine gönderilmiş ve buradaki bazı mahkumlar ve yoksullar salıverilmiştir. En nihayetinde 18. yüzyılda artık Fransızlar için mülksüzlere ne olur

³⁵ XIV. Louis’nin baskısından yılan Montesquieu Acem Mektupları’nda iki İranlının gözünden Paris’teki yoksulluğu not düşer: “Paris’te öyle semtler vardır ki, buralarda alacalı kisveler içinde yığın yığın insanlar yaşar. Bunlar, gıda olarak ihtiram ve tema yüzden başka bir şeye nail olamazlar; muzlim bir tefekkür tarzı ve neticeleri boş tahayyülât ile yaşarlar. Açlıktan ölebilecek haldedirler, fakat mensup oldukları meslek teslimiyetlerine manidir! Yine, Paris’te topraklarından kovulmuş, buraya gelip sığınmış bütün bir camia dahi görülmüştür. Bunlar anavatanlarından kovulunca denizleri aşmışlar ve Fransa’ya sığınmışlardır. Beraberlerinde de topu topu, hayatlarından ayrılmayan bir süs gibi, münazara san’at ve kabiliyetini getirebilmişlerdir!” (Montesquieu, 1963: 139).

sorusunun cevabı değişmeye başlamıştır. Sosyal yardım çizgisinde 18. yüzyılda reforma gidilmiştir. “Profesyonel” dilenci- ki bu bir suçtu ve 1764’te çıkarılan bir yasaya göre “*dépôt de mendicité*” (dilenciler için özel oluşturulan cezaevleri) hapsedilmeliydiler- ve yoksul- ki bu suç olmamalıydı bir an önce işe koşulmalıydı- arasında kalın bir çizgi çekilmiştir (McStay Adams, 1990: 30). Bunun için de çalışabilir ve çalışabilir durumda olmayan yoksullar arasında bir ayırım yapılmıştır (McStay Adams, 1990: 31). Fransa’daki yoksul evleri bu dönemdeki üretimin artışıyla birlikte üretimin biçimine göre kabul ettiği yoksulun biçimini de farklılaştırmıştır. Örneğin bazı yoksul evleri sadece çocukları ve genç kadınları kabul etmiş, kadınlar ve çocuklar buralarda tekstil üretiminde kimi zaman oldukça düşük ücretlerle kimi zaman karın tokluğuna çalıştırılmışlardır. Her ne toplumsal katmanlar korunacak şekilde eğitim düzenlenmiş olsa da çocukların okula düzenli gitmesi kritik öneme sahiptir (Geremek, 1994: 224-225). Çalışma evinden çıkış ise yalnızca orduya katılmak ya da bir işte çalışmak koşuluna bağlıdır. İngiltere’deki yoksul evlerine benzer biçimdeki buralarda ikamet eden yoksullar için de damgalama söz konusu olmuştur.

Dönem içerisinde Osmanlı İmparatorluğunda yoksullara ilişkin kurumsallaşmış politikaların olmadığı açıktır. Lonca örgütlerinin meslek erbabı için sağladığı koruyucu düzenlemelerin yanında (Özcan, 2006) inanç üzerinden şekillenen, dini duyguları tatmin amacı taşıyan dönemlik, süreklilik arz etmeyen yardımların baskın olduğu görülmektedir (Makal, 1997; Dilik, 1988; Şişman, 2017). Kentlerin yoksullardan korunması temel amaçtır ve yoksulun denetimi ve gözetlenmesi Osmanlı için de bir problemdir. Kentlerin nüfusunun denetim altında tutulması ve yoksullardan, düşkünlerden korunması adına kritik kentler için pasaport uygulamaları ve yol tezkereleri verildiği görülmektedir (Özbek, 2002: 11; Çadırıcı, 1993). 18. yüzyılın sonlarına doğru ise nüfus ve işgücü ihtiyacı baskın çıkmaktadır. Bunun sonucunda çalışabilir durumda olduğu halde dilenenler doğrudan cezalandırmamakta, ıslah ve terbiye adı altında yoksulun işe koşulması başlamaktadır. Özbek’in tespitiyle, Kocaeli sancağı mutasarrıfı Ahmet Paşa’ya gönderilen hükümde, artık gayrimeşru dilencilerin ilk yakalandıklarında cezalandırılmak yerine İzmit’e gönderilerek çalışacakları bir işe yerleştirilmeleri salık verilmiştir. 1792’de ise galata kadısı, voyvodası ve topçu başına bir hüküm gönderilmiştir. Bu hükme göre çalışamayacak durumda olanlar ile hasta, sakat ve yaşlılar hastaneye yerleştirilmeli, tedavi edilmeli, çalışabilecek durumda olanlar ise memleketine, ekip biçilmek üzere hazır bekleyen toprağına gönderilmelidir

(Özbek, 2016: 41). Burada iki tavrın egemen olduğu görülmektedir. Büyük kentler, dilenci ve yoksul akınından kurtarılmak isterken, denetimin dışında kalabilmiş olanlar ise çalışmaya yönlendirilmektedir. Çalışma yolu ile ıslah ve disiplinin amaçlandığı sosyal kontrol politikalarının ortaya çıkması ilginçtir.

Yoksul evlerinin emek gücü havuzu haline gelmesi İngiltere’de de devam etmiştir. 1723 yılında İngiltere’de çalışma evlerine ilişkin çıkarılmış yasa, emek arzının toplanacağı bu kurumların yaygınlaştırılmasını ve emek talebi olan imalatçıların da bu kurumların oluşması ve geliştirilmesi için rol almalarının önünü açmaktadır (Buğra, 2015: 40; Ashcraft, 1996: 48). Böylece hem İngiliz sanayicisi ucuz emek üzerinden rakiplerine karşı rekabet gücünü artırmıştır hem de yoksul “işe yarar” hale getirilmiştir. Yoksula, eksik olan ahlakın³⁶ verilmesi ise çalışma evlerinde Fransa’dakine benzer biçimde ailelerin, eşlerin³⁷, birbirinden ayrılması ve katı disiplin ile mümkün görülmektedir. 18. yüzyıl İngiltere’inde çalışma evleri, hem Tory’lerin temsil ettiği muhafazakar ve dini öğretiler hem de kar getiren manüfaktür üretimine dayanan endüstri kapitalizmi arasında durmaktadır (Ashcraft, 1996: 49). Çalışma evlerinde durum o denli kötüdür ki pek çok yoksul bu dönemde cezaevinde kalmayı, sokakta barınmaya tercih etmiştir (Vorspan, 1977: 61-4).

1789 ve 1812 esasen pek çok ülkede endüstri devriminin gerektirdiği emek gücünün sağlanması için toprak reformlarının gerçekleştiği yıl aralığı olarak görülebilir. Ancak Hobsbawm (2008: 171-2) Fransa’da köylülerin gerçekten toprak sahibi olmalarına veya toprağı kiralama seçeneklerinin olmasına rağmen girişimci küçük çiftçilere dönüşmeme nedenini şöyle açıklamaktadır: “köylüler toprağı istiyorlardı, burjuva tarım ekonomisini değil.” Devrim öncesinde Fransa’da kırsal nüfusun yaklaşık %21’i işsizdir ve iş bulma ümidiyle sürekli olarak göç etmektedir (Bookchin, 2012: 326). Fransa, devletin yabancıları vatandaşa, köylüleri, ya da göçmen işçileri “Fransız”a dönüştürebileceğı inancına sahiptir. Bu bağlamda esasen devrimden hemen sonra Tallien 1795’te şunu söylemektedir: “Fransa’da yabancı olanlar yalnızca işe yaramaz vatandaşlardır”(Brubaker, 2009: 29-31). 18. Yüzyıl boyunca ilginç olan ise Fransa’da kent nüfusunun yüzyılın başından sonuna çok az değişmiş olmasıdır. 1789’da Fransa’da 10.000’den fazla nüfusa sahip yerlerde yaşayanlar nüfusun %9’unu

³⁶ Ahlakla ilişkin eğitim verilmeden yardım verilmesinin yalnızca iğrençlik, sefalet, kargaşa yarattığına dair bir inanış söz konusudur. Bknz: Van Leeuwen ve Marco, 1994.

³⁷ Böylece yeni hastalıklı yoksulların üretiminin durdurulması amaçlanmıştı. Ne de olsa yoksulların hızla çoğaldığına dair bir düşünce vardı (Maltus) ve bu nedenle yoksulu disipline etmenin bir yolu da ahlaki sınırlamalardı.

oluşturmaktadır. Aynı kriterlerle değerlendirildiğinde İngiltere’de ise durum 1670-1760 arasında %17.5 ve 1800’de ise neredeyse nüfusun dörtte biri artık kentlerde yaşar hale gelmişti (Schofield, 2000: 49-71). Bu bağlamda bakıldığında Fransa toplumu 20. yüzyılın başına kadar aslında köylü ve içe dönük kalmıştır (Bookchin, 2012: 320).

1760 Çitleme Yasası, İngiltere’de önceki dönemdeki mülksüzün ve yoksulun mekansal sınırlamasını kırarak emek gücünü yeniden şekillendiren ve ulusal emek gücü havuzunun oluşmasını sağlayan bir düzenlemedir. Bu yasa ile yaklaşık beş bin çitlenmiş arazi özel mülke dönüştürülerek kır yoksullarının kentlere göç etmesi sağlanmıştır (Hobsbawm, 2008: 168). Kente göç eden kitle için ise düşük ücretler ile uzun çalışma saatleri yoksula ahlak kazandırmak ve disipline etmek, değerleri kendinden meçhul olan “değerler eğitimi” vermek gibi meşruiyet oluşumunun arkasına gizlenmiştir. Ayrıca yerel ölçekte kalan yoksulluğun düzenlenmesini, bölgesel ölçeğe taşıyacak olan 1782 tarihli Gilbert Yasası ile parishlere bölgesel düzeyde birlik kurma imkanı verilmiştir. Atılan bu adımlar bir süre sonra ekonomik işlevlerin eşgüdümü ile toplumun ve mekanların en temel düzeyde kaynaşmasına, mutlakıyetçi devlete, oradan da ulus devletinin oluşumuna varacaktır (Sack, 1980: 187). Beklendiği üzere yasa ile birlikte İngiltere’de muazzam değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Sanayi devriminin yol almasıyla 1795’te gevşetilen Yerleşim Yasası yardımıyla ulusal emek pazarının ilk adımları atılmıştır. 1795 aynı zamanda Speenhamland’ın da yürürlüğe girdiği yıldır ve buradaki denk geliş hiç de tesadüfî değildir. Speenhamland sistemi mekânın üretimi ve kitlelerin mutlak mekândaki hareketini çıplak bir biçimde düzenleyen başka bir hale işaret etmektedir.

Speenhamland, yaşam hakkının garantiye alınarak yoksul yardımının tahıl fiyatına bağlandığı ancak yoksulun mekânsal tespitinden ziyade çalışma evi dışındakileri de içerdği bir düzenlemedir. Böylece tahıl fiyatları, emek ve yoksulluk arasındaki ilişkinin biçimi sıkışmıştır. Asgari bir ölçüt belirlenerek düzenlenen yardımlar, ücretlerin asgari yaşam koşullarını sağlamadığı durumlarda geçim düzeyinin sağlanması için kamu kaynaklarını işaret etmektedir (Polanyi, 2005). Kamu kaynaklarıyla ücretlerdeki açığın telafi edilmesi imkanı hızla ücretleri düşürmüş, çalışan yoksullar ortaya çıkmıştır. Bu durum hakim olan “çalışmak yoksulluktan kurtarır” söyleminin zeminini kaybetmesine neden olmuştur. Rosanvallon (2004: 120) Speenhamland’ı ilk güvenceli

asgari gelir girişimi olarak tanımlarken, Polanyi, Speenhamland sistemini kırsal proletaryanın emeği ile geçinmesini engelleyen, “*yüzyıl uygarlığının doğuşu*” olarak adlandırır. Speenhamland deneyiminde “*sefalet, politik iktisat ve toplumun keşfi iç içe geçmiştir*” (Polanyi, 2005: 133-5). Hobsbawm ise bu yasanın yoksullukla mücadeleden çok yoksulluğu derinleştirdiğini belirtmektedir (Hobsbawm, 2008: 59). İngiltere endüstri devrimi için gereken özgür emek gücüne ve emek arzına sahip olduğunun altını bu yasalarla çizmeye başlamıştır.

Literatüre bakıldığında iktisat tarihçilerinin akıllarında sıklıkla şu soru olduğu görülüyor: “Sanayi devrimi neden önce İngiltere’de oldu?”³⁸ Ancak eğer makineleşme ve sanayi devrimine giden yolun dokumayı odağa koyarak İngiltere’de “jenny” tezgahının icadını baz alacaksak, jenny’den önce Fransa’da Lyon şehrinin “jacquard” dokuma tezgahı ile 18. yüzyıldaki büyümesini gözden kaçırmamak gerekmektedir (Mason, 2009: 51). Fransa, devrime giderken İngiltere ile 1688-1783 arasında girdiği dört savaştan da yenik ayrılmış ve İngiltere, gerçekten de makineleşmenin trenine kendisini atmıştır. 18. yüzyıl boyunca İngiltere’den daha yavaş büyüme gösteren Fransa’da tekstil, demir ve kömür üretimi sırasıyla %250, %350 ve %750 artmıştır (Faulkner, 2012: 173). Her ne kadar bu dönemde Fransa’da nüfusun beşte biri sanayide yada el üretiminde çalışsa (DuPlessis, 2019: 242) da bu durum İngiltere’ye yetişmesine yetmemiştir.³⁹ Hobsbawm (2008), endüstri devrimine giden yolda İngiltere’de pamuk üreticilerinin sermaye birikimlerinin hızla artan oranına dikkat çekmektedir. İngiltere’de işgücü piyasasının düzenlenmesi zorunluluk haline gelmiştir ve bu nedenle de muhtaçlara yardım, emek arzını düzenli koşullarla sağlamanın başlıca unsuru olmuştur. Fransa’da ise daha çok kamu düzeninin korunması ön plandadır (Lis ve Soly, 1979: 210-1). Fransa ekonomisi giderek bozulmaktadır. 18. yüzyıl Fransa toplumunda birbirinden kültürel, ekonomik ve ayrıcalıklar açısından o kadar farklı baronluklar ve düşeslikler barındırmaktadır ki kralın uzun bir süre ülke üzerinde kontrolünün oldukça sınırlı olduğuna, idari kaosun hakim olduğu bir yamalı bohça olduğuna ayrıca dikkat çekmek de gerekmektedir (Bookchin, 2012: 320-324). Üstelik ruhban sınıfı bir de kilise için ondalık vergi toplamakta ve geniş arazilerin

³⁸ Bu soru cevaplanırken literatürde üç farklı bakış açısının etkili olduğu görülmüştür (Crafts, 1977). Bunlardan ilki İngiltere toplumunun karakteristik özelliklerine (Hagen, 1967), vurgu yapan, ortaya atıldıktan sonra da hızlıca eleştirilen bakış açısıdır. Sanayi devrimi bu kadar kolay ve tek faktöre bağlı olarak açıklanamayacak kadar karmaşıktır ve etkisi dünya genelinde sarsıcıdır. Bu bakış açısına gelen diğer iki eleştiriden biri Sanayi devriminin İngiltere’de gerçekleşmesinin nedenini önceki dönemlerden devralınan sermaye birikimi ve ekonomik büyüme ile açıklamaktadır (Hartwell, 1965). Diğer bakış açısını temsil eden Kranzberg (1967) ise bu olgunun tek faktörle açıklanamayacak kadar karmaşık olduğunu söyler ve nitel anlamdaki sosyal, ekonomik, politik, kültürel koşullara vurgu yaparak teknolojik gelişmeyi de analizine katmayı ihmal etmez.

³⁹ 1789’da Fransa nüfusu daha çok olmasına rağmen Britanya’nın maden kömürü üretimi Fransa’nın 20 katıdır. Bknz: Bookchin, 2012: 330.

rantlarını da gelirlerine katmaktadır. Bu dönemde soylular ve ruhban sınıfı hiç vergi vermemektedir. İngiltere, Fransa ve aynı patikayı izleyen ülkelerde gerçekten de endüstri devrimi ile birlikte bir sermaye birikimi oluşmuştur. Bu noktada İngiltere’yi itici güç haline getiren ise birikimin nasıl kullanıldığıdır. Bakıldığında Fransa’da dönem itibariyle feodalizmin egemen olduğu bölgelerde halen merkantilist bir biçimde tasarruf etme yaygın olsa da tüketim, çoğunlukla durağan ve kendini üretmekten uzak alanlara yapılmaktadır. Şaşırtıcı olan ise kent merkezlerinde bu birikimin kimi yerlerde kamu ihtişamını gösteren “*Gotik ve Rönesans taklidi iğrenç belediye binaları*” inşasıyla devam etmesidir (Hobsbawm, 2008: 53). Üstelik Fransız köylüsü oldukça yoksul ve sefil bir halde toprağa bağımlıdır (Bookchin, 2012: 327). İngiltere ise bu birikimi harekete geçirebilmek için demiryollarını inşa etmeye koyulmuştur (Hobsbawm, 2008: 55-57). Fransız banker, kapitalist, ticaret erbabı ise soyluluğa öykünme içerisinde tüketime yönelmiş ve sermaye birikimini çoğunlukla bu unvanların satın alınmasına akıtmıştır (Bookchin, 2012: 330). Ağaoğulları, Fransa ve İngiltere arasındaki ekonomik ve politik farka işaret etmektedir. Buna göre, Fransa’da toprak sahibi sınıflar çoğunlukla zor yolu ile sermaye birikimini elde etmiştir. Üstelik yargı, politika ve ekonomi tamamen feodal beylerin elindedir. Ancak İngiltere’de aristokrasi bağımsız bir güce sahip değildir ve elinde sadece üretim bulunmaktadır. Bu nedenle de emeğin üretkenliğini artırmaya yönelik ilgileri daha çok olmuştur (Ağaoğulları vd., 2009: 102). Hem Fransa hem de İngiltere kapitalizme giden yolda fazlaca ortak noktaya sahiptir. Her ikisi de ulus devletin ilk örnekleri ortaya koymuş, kanlı devrimler ile yüzleşmiş ve ulusu birbirine bağlayacak ortak kamusal aklın adımlarını benzer dönemlerde atmıştır (Parker, 2003: 207). İngiltere sanayi devrimi ertesinde fiziksel olarak büyük fabrikalarda ve kent merkezlerinde yoğunlaşan işçi sınıfı ile hemhal olmuşken zanaatkarların ve köylülerin ülkesi Fransa’nın bu aşamaya gelmesi için 20. yüzyılı beklemesi gerekmiştir. Ancak kent mekanı ve mülksüzlerin örgütlenme ve eylem koyma pratiğine odaklanıldığında Fransız Devriminin de etkilerinden bahsetmek gerekir.

Fransa’da 1789 yazında Kral, ekonomiyi düzeltmek amacıyla toplumun üç tabakasını-ruhban, soylular ve toplumun geri kalanını- vergileri artırmak için toplantıya çağırmıştır. Devrime giden süreçte şehirlerde ve kasabalardaki fiyat artışları, işsizlik ve yiyecek kıtlığı baş etkenlerdendir. Bütün bunlar yalnızca emekçileri ve zanaatkarları değil, baldırı çıplak (*sans-culottes*) olarak bilinen esnafları da çileden çıkarmıştır (Harman, 2016: 380). Yoksullar, Fransa genelinde haberin hızlı yayılmasıyla ayaklanmıştır. Bastille baskınıyla feodalizm

lağvedilmiş ve sonrasında taşradaki köylüler farklı bölgelerdeki toprak sahiplerinin şatolarına yürüyerek feodal harçların miktarını belirleyen tapu senetlerini yakmışlardır (Faulkner, 2012: 173). Fransız devrimi devlet yasasının tüm dışladıklarının, toplumla bütünleşememiş⁴⁰ yoksul ve mülksüzün bir araya gelmesiyle olmuştur (Foucault, 2005: 160). 1792’de ayaklanan kitleler tarafından oy sahipliği ve mülkiyet arasındaki ilişki reddedilmiştir. 1793’te halka tekrar ayaklanma çağrısı yapılmış ve seksiyonlar toplanmıştır. Ardından kurulan Kamu Güvenliği Komitesi ile kilisenin el konulan toprakları köylülere parçalanarak dağıtılmış, fiyat kontrolleri getirilmiştir (Faulkner, 2012: 177). Devrimden önce de aslında tüm tabakalar içinde zenginlerin “alt tabakadan” olanlara karşı yaptıkları büyük bir öfke uyandırmaktadır. Şehirli kitleler, devrimden ücret kontrolleri ve aç nüfusu beslemek için tahıl kontrolleri talep ederken, daha yoksul olan köylüler ve topraksız kır işçileri, soyluların ve kırsal burjuvazinin el koyduğu ortak arazileri geri alma amacındaydı (Bookchin, 2012: 355-6). Bu taleplerin ısrarı neticesinde Fransız Devrimi sırasında 1790’da kurulan Yoksullukla Mücadele Komitesi (Comite pour l'Extinction de la Mendicite), yoksulluk ve işsizlik ile mücadele etmeyi amaçlamıştı. Komite, yoksulluk ve işsizliğin nedenini doğrudan nüfus ve nüfusu destekleyecek politika araçları arasındaki dengesizlik olarak belirlemiş, yoksulluğun nedenini Fransa tarımının yeterince insanı istihdam edememesi olarak görmüştür (Du Boff, 1966: 438-9). Komite yoksullukla doğrudan mücadele adına kiliseye ait toprakları parçalamış ve yoksullara dağıtmıştır. Belki de bu hareket, mülksüzleşen emek gücünün ortaya çıkmasını Fransa’da bir nebze de olsa geciktirmiştir denilebilir (Du boff, 1966: 439). İlginç olan ise Komitenin zaman içerisinde emek gücünün serbest dolaşımının piyasanın “doğal harmonisi” için olan gerekliliğini fark etmiş olmasıdır. Bu dönemde 1791’de kürek cezası yerini “*travaux publics*” (kamu işlerinde çalışma) cezasına bırakıyorken, 1810’da Ceza Kanununda “*travaux forcés*” (zorla çalışmaya) dönüşmüştür.⁴¹ Farnam, Temmuz 1793’te devrim hükümetinin yoksula bakışı alaşağı eden Fransa Anayasası’na şu maddeyi koymasına dikkat çeker: “*Toplum talihsiz vatandaşlarına destek sağlamakla yükümlüdür*”. Bu madde ilerleyen dönemde Fransa sosyal politikasını ve konut politikalarını belirleyen temel söylem haline gelecektir. Yoksul, artık suç ve hastalığın taşıyıcılığından “talihsiz vatandaşlığa” terfi etmiştir. Kilisenin mallarına el konularak, çalışmak

⁴⁰ Örneğin Les Enragés (Öfkeliiler) hareketi, Fransız Devrimi sırasındaki yoksulluk, açlık ve pahalılığı hedefe alan baldırı çıplakların daha radikal kanadıyla birleşmiştir.

⁴¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Saner, 2008.

isteyen herkese iş verileceği belirtilmiştir (Farnam, 1888: 305). Ancak bu yardım biçiminin yine de yol, kanal, liman gibi bayındırlık işleri kapsamında yapılan çalışmaya dayandığı söylenmelidir. Yardımlar “*bureaux de bienfaisatce*” denilen belediyelerin özerk yardım ofislerince organize edilmiştir. Büroların gelirlerinin %40’ı bağışlardan, geriye kalanı ise büyük oranda kentlerin vergi gelirlerinden oluşmaktadır (Farnam, 1888: 305).⁴²

Bayındırlık işlerinde çalışanların ücretlerinin düzenlenmesinde bir anlamda günlük geçim düzeyi belirlenerek yerel asgari ücret uygulamasına gidilmiştir. İlginç olan bu ücretin özel sektörün verdiği ortaklama ücretten düşük olması ve bu şekilde özel sektörle rekabetten kaçınılmasıdır (Du Boff, 1966: 443).⁴³ Ardından 1804’te Napolyon ile birlikte feodal harçlar tamamen kaldırılmış, köylüler topraklarını korumuş, yurtiçi gümrük vergileri kaldırılmış, yasa karşısında eşitlik sağlanmış ve kilise ve devlet birbirinden tamamen ayrılmıştır.⁴⁴

Bookchin’e göre, İngiltere’nin aksine Fransız kentleri, yükselen burjuvazinin mekanı olamamıştır. Loncalar oldukça güçlü ve ısrarlı bir biçimde konumlarını korumaya çalıştıkları için emek gücü arz eden işçi sayısı giderek şişmiştir. Üstelik endüstri devrimi açıklanırken ikonik bir öneme sahip olan buhar makinesinin kullanımı ise yalnızca madenlere su sağlamak için kullanır durumdadır. Yeni iplik eğirme makinelerinin kullanılması da söz konusu olmadığı için Fransa endüstrisi artisanal üretime devam etmiştir (Bookchin, 2012: 335). Bu haliyle üretimin daha çok imalathanelerde ve ev içinde devam ettiği söylenmelidir.⁴⁵

Aynı dönem içerisinde tekrar dönüp Osmanlı toplumunda yoksulun ve mülksüzün mekansal belirlenimine bakıldığında önceki dönemden pek bir değişiklik gözlenmez. Osmanlı toplumunda yoksula ne olacağı sorusunun cevabı uzun bir süre önemli kentler ve elitlerinin “ruhani tatminini” sağlamak için oluşturulan vakıf ve dernekler aracılığı ile cevaplanmıştır. Artı ürünü denetleyen ve toplayan askeri sınıf üyelerince oluşturulan vakıf ve dernekler yalnızca yardımları değil aynı zamanda kentin altyapısının sağlanmasının da bir aracını

⁴² Farnam (1888:306) ayrıca bu stratejiyi İngiltere ile karşılaştırarak 1884 yılında Fransa’da bürolar aracılığı ile yapılan harcamaların toplam sermayenin %18’ine denk düştüğünü ancak İngiltere’de bu oranın 1886 yılında %46’ya geldiğine dikkat çeker.

⁴³ Yoksullar bu dönemde yine de çalışmaya elverişli olup olmadıklarına göre “*pauvres valide*” olarak tanımlanmış ve hastalar, yaşlılar, öksüz ve yetimler, körler olarak belirlenmiş ve yardıma muhtaç olarak kategorilere ayrılmış, damgalanmıştır. Bknz: Du Boff, 1966:236.

⁴⁴ Jakobenler 1794’te köleliği kaldırmıştı. Napolyon ise 1801’de köleliği tekrar canlandırmak için Haiti’ye ordu göndermiştir. Bu durum Faulkner için burjuva devriminin tezatlığını yansıtır: “*Devrimi ileri taşımak için gerekli olan kitlelerin güçlenmesi özel mülkiyete tehdittir*”. Bknz: Faulkner, 2012.

⁴⁵ 1791’de Fransa’da örgütlenmenin engellenmesine dair çıkarılan yasalardan biri dikkat çekicidir. Le Chapelier Yasası (*Loi Le Chapelier*) örgütlenmenin tüm biçimlerini yasaklamaktaydı. Loncaları, sendikaları, meslek örgütlerini, grev hakkını yasaklamıştır. 25 Mayıs 1864’te kaldırılmıştır. Çalışma koşullarını düzenleyecek alanı olmayan yoksulların ve işçilerin artık bunu geliştirebilecekleri araçlar da ellerinden alınıyordu.

sunmaktadır (Tekeli, 1980: 234). Özellikle külliyeler ve imaretler üzerinden şekillenen sağlık ve eğitim aynı zamanda iktidarın ihtişamının da somutlandığı merkezlerdir (Özbek, 2002: 10). 1850'lerden sonra ise parish'lere benzer biçimde buradaki sosyal hizmetlerden yararlanan yoksullar için vergi yükünü artırdıkları, “*mürtezika*” tembeller sınıfı yaftalaması yapılmıştır (Öztürk'ten aktaran Yaman, 2007: 62).

16. yüzyılda Osmanlı kentinin içerisinde yönetici sınıfın konutu ve işyeri birleşiktir. Tanyeli'ye göre (1996: 55-71) Osmanlı'da 15-17 yüzyıl arasında konaklamanın biçimini çoğunlukla kent içerisindeki “hücerat” denilen tek odalı konutlardır. Bu birimler çoğunlukla yeniçeriler, bekarlar ve istihdam edilemedikleri için ayaklanan suhteler tarafından dönemin marjinal gruplarınca mesken edilmiştir (Cengizkan, 2009: 7). Kente çalışmak için gelen bekarların buralarda konaklaması söz konusuysa, mahallelerin sınıfsal değil daha çok etnik kökene göre bölündüğü, kale çevresindeki mahallelerin daha çok Müslümanların yaşam alanını oluştururken kent çeperine Çingenerlerin yerleştiği görülür (Tekeli, 1980: 230-2).

Çokuğraş'a göre yeniçeri ve esnafın kent mekanında karşılaşmaları ve sınıfsal olarak iç içe geçmeleri söz konusu olmuştur. Pek çok yeniçeri zaman içerisinde esnaf, esnaf da zaman içerisinde yeniçeriye dahil olmaya başlamıştır. İşin ilginç yanı iktidar bu karşılaşmalar sonucunda oluşan isyanları (1703 isyanı örneğin) kontrol altına almak adına bu karşılaşma mekanlarını kontrol altına almış ve kentteki mekanları dağıtmıştır (Çokuğraş, 2016).

Tekeli, 16. yüzyıl Osmanlı kentlerinde yaşayanlar ve loncalar kethüda adında bir temsilci seçtikleri üzerinde durur. Loncaların orta sandığının gelirlerinin bir kısmı ise çevre bakımında kullanırken, her mahallenin de benzer bir temsilci yolu ile örgütlenmesi söz konusudur. Lonca örgütlenmesinin orta sandığına benzer bir avanz sandığı oluşturulur ve bu da mahallenin bakımı için kullanılır. Bir de şehir kethüdası vardır. Bu da merkez ve mahalle arasındaki bağı kurar ve merkezin isteklerinin mahallede uygulanmasını sağlar. Ancak Tekeli tüm bu örgütlenmeye rağmen sınıfsal çıkarların kent içerisinde çeliştiğini belirtir. Kadı, bu çelişen çıkarları ortaklaştıran kurum olarak öne çıkar (Tekeli, 1980: 235). Denetimin kadının sorumluluğunda olması dikkat çeker. Bu nedenle Osmanlı kentinde kent bilincinden çok etnik ve dini olarak farklılaşan (Tekeli, 1982: 230) mahalle bilinci hakimdir (Tekeli, 1980: 236). Esas olarak bir sonraki bölümde Osmanlı devletindeki

kurumsallaşmalar hızlanacak ve bir anlamda modernleşme ve batılılaşma tutkusu içerisinde çeşitli yasal düzenlemelerin yapılacağı görülecektir.

16. yüzyılda başlayan emeğin metalaşması süreci 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde insanı yalnızca işgücü olarak tanımlayan yasaların, yoksulun somut ve doğrudan cezalandırılmasının düzenlenmesinin yapıldığı (Procacci, 1978), 20. yüzyıla kadar devam edecek çalışma hayatını örgütleme ve kontrol çabasının temeli (Piven ve Cloward, 1972), devletin yönetişimsel (Foucault, 2020: 103) temeli olarak görülebilir. 1800'lü yıllara gelirken yoksulların kentlere gelişinde büyük oranda Speenhamland sistemi etkiliydi. Ancak makineleşme bir günde gelmedi ve gelişinin fark edilmesi çok zor oldu. Sahi yoksullar, mülksüzler neden kentlere geliyordu ve artık kentlerde hangi nedenlerle kabul görmeye başlamışlardı?

2.2. Kentlerde İşçileşme, Uluslararası Düzenlemelerin Gündeme Gelmesi ve Mekânın Üretimi

Toplumları oluşturan iktisadi, tarihsel ve düşünsel köklerin 19. yüzyılda aranması gerekir. Esasen yoksulluk, kentleşme ve endüstrileşme aynı anda ele alınmalıdır ve bu kesişim noktası, mekânın üretimi açısından oldukça anlamlı olmakla birlikte ekonomi, siyaset ve sosyalin birleşimini göstermesi bakımından da kritiktir. Bu yüzyıl aralığının bir önemi de kırdaki biriken emek arzı fazlasının kentlere akıtılması ve üretim biçiminin mekansal sınırlama ve “uysal işçiler ordusu”nun (Polanyi, 2005: 405) kontrolünün noktasında çağdaş fikirlerin bir uzantısını teşkil ediyor olmasıdır. Wallerstein, kapitalizmin her zaman bir tarihsel ve toplumsal sistem olduğunu belirterek zaman içerisinde sermayenin, dönüşerek farklı mekan ve koşullarda kullanımının sözkonusu olduğunu belirtmektedir. Bunun için de emekçilerin- “*aklı çelinecek, zorda bırakılacak kişilerin*”- varlığı gereklidir (Wallerstein, 2012: 13-15). Emeğin taşınması ve emek arzının artırılması, yeni çağın yeni derdidir. Bu bağlamda ilk olarak bir önceki bölümde bahsedilen çitleme hareketine son verilerek tarım arazilerinin büyük sermaye elinde birleştirildiği vurgulanmıştı.

İngiltere’de Çitleme hareketi ve Tahıl yasası, çok kısa bir süre içerisinde endüstrinin ihtiyaç duyduğu emek gücüne kavuşmasında birer engel olarak görülmüştür. 18. yüzyıl sonunda yeni toplumsal denetimleri gerekli kılan şey, sanayi ve tarım zenginliğinin mekansal ve toplumsal yeni dağılımıdır ve bu dağılımın oluşumu disipline edici toplumun kökenini işaret etmektedir (Foucault, 2005: 236). Disipline edilmesi gereken suçlular, çoğunlukla devlet organları nezdinde alt sınıflar olarak görüldüğünden disiplin araçlarının farklılaşması aynı zamanda iktisadi ve siyasi farklılaşmaların işaretlerini de sunma imkanına sahiptir. Emek gücüne duyulan yoğun ihtiyaç nedeniyle kapitalizm öncesine ait toprak lordları ve geleneksel köylülük derhal kaldırılmalıydı. Ne de olsa mülksüzleştirilmiş emekçi, kapitalizmin temel koşuluymuştu (Bonefeld, 2014: 8). Emekçilerin de bu yolla bir şekilde yaşam araçlarından koparılması ve kentlerdeki emek talebini doyurmak için kentlere yönelmesi gerekliydi.

Gelişen endüstri ve kentlerin büyümesindeki hız, emek arzının çok önünde kalmaktadır. Daimi bir emek talebi, kırdaki nesilden nesile süren yaşam biçiminin aktarılmasına çeşitli yasalar aracılığı ile saldırmıştır. Bunun için de kırdaki işgücünün kent hayatına çekilmesi ve mekanın-aynı zamanda toplumsal hayatın- buna dair yeniden örgütlenmesi gerekmektedir. Ancak emekçiye dair tembellik algısının halen sürmesi dikkat çekicidir. Tembelliği ortadan kaldırmanın biyopolitik disiplini, düşük ücretler ve uzun çalışma saatleri ile düzenlenmiş, bir anlamda çalışmak ve ölmek arasında “özgür” emeğin, “özgür” seçimine güvenilmiştir. Çünkü *“sermaye, ancak, üretim ve geçim araçları sahibinin özgür işçiyi piyasada kendi emek gücünün satıcısı olarak karşısında bulduğu durumda doğar.”* (Marx, 2009: 551).

Kente gelenlerin fabrikaları doldurması için düzenlenmiş olan 1834 Yeni Yoksul Yasası, dilencilik ve yoksulluk arasına ince bir çizgi çekmeyi ihmal etmedi. Fransa’da ise feodalizmin kaldırılması devrim sonrasında olmuştur ancak 20. yüzyıla kadar sürmüştür. Dolayısıyla Fransa’da bu yüzyıl içerisinde köylerden kentlere akan bir işgücü oluşmamıştır. İngiltere ve Fransa’nın kapitalistleşme sürecinde fazlaca ortak noktaya ve elbette ki kimi eşsiz özelliklere sahip oluşu bilinmektedir. Ulus devletin kuruluş aşaması, benzer devrimlere sahip olmaları, benzer politik ideolojik tabana sahip geniş kitleler sermaye birikimine giden yolu da benzer

kılmıştır. Ancak arada bir zaman farkı bulunmaktadır. Bu zaman farkı ise 20. yüzyıla gelindiğinde İngiltere'deki işçi sınıfının çoğunlukla büyük kentler ve fabrikalar etrafından örülmüş hayatını işaret ederken Fransa'da halen küçük ölçekli işletmelerin ve artizanal üretim yapan atölyelerin ağırlığını hissettirmesinden anlaşılabilir. Parker (2003: 207) bu farkın, aile yapısı, iş ve eğitimde etkili olan, farklılaşan din ve sekülerleşme geleneklerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Aslında benzer bir durum, benzer zaman aralığında Osmanlı Devleti ve çalışma ilişkileri bağlamında bir süreklilik içerdiği düşünüldüğünde Türkiye için de geçerlidir. Ancak burada bir işçi sınıfının var olmadığı gibi bir iddia yoktur. Aksine E. P. Thompson'ın yaptığı gibi işçileşme daha geniş kapsamlı alınmaktadır. Bu da kaybolmakta olan zanaatkarlara, çıraklara, özgür olmayan kısıtlı emekçilere, mahkumlara, serflere, mülksüzlere yakından bakmayı gerektirir. Çünkü esas olan mücadele ile birlikte öznenin kendisini ortaya koyması ve kendini fark etmesidir. Sonuçta tüm bu iş organizasyonu içerisinde olanlar için etkin ve bilinçli birer özne oldukları kabul edilmelidir.

Söz konusu dönem, kapitalist üretim ilişkilerinin geliştiği, fabrika rejiminin baskın olmaya başladığı, geçmiş yüzyılların aksine kentlere kırlardan emekçilerin gelmesinin kamçılandığı ve kırdaki emek arzının erimesinin yollarının arandığı düzenlemelerin yapıldığı, kentteki endüstrinin ise düşük ücretler ve uzun çalışma saatleri ile var olduğu bir dönemin başlangıcıdır. Önceki yüzyılda ve bu dönemin başlangıcında yoksula, muhtaca yardımda paternalizm baskınken, endüstri kentlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte yoksula işlev kazandırma amacı ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda yoksulun yardımı hak edip etmediğinin denetlenmesi muhtacın ve mülksüzün işlev kazanmasındaki ilk koşul olmuştur. Üstelik bu hak etme koşulu, biyopolitik iktidarın bir yansıması olarak yardımlarda kurumsallaşmıştır. Çalışabilir durumda olanları ise fabrika rejimi ile denetimin örgütlenmesi beklemiştir. Üstelik çalışma etiğinin de düşünsel inşası fabrika rejiminin ihtiyacı olan emek arzını sağlamada sembolik iktidarın güçlü bir bileşenini sergilemektedir. Çalışma etiği hem üretime emek arzı sağlamakta hem de yoksullardan kurtulmaktadır (Bauman, 1999: 22).

Wallerstein'a (1974: 401) göre "kapitalizm, ulus devletlerin değil, dünya ekonomisinin ortaya çıkışının" bir ürünüdür. Ekonomik işlevlerin birlikteliği ise toplumun ve mekanların en temel düzeyde kaynaşmasının sağlanması, devletlerin coğrafi ölçeğinin belirlenmesi ve ardından ulus devletin ortaya çıkmasıyla sağlanmıştır

(Sack, 1980: 184). Bu dönemde konuya ilişkin toplumsal tavrın, işçi hareketleri ve mülksüzlerin sefaletinin yarattığı rahatsızlık ile güvenlik ihtiyacının da etkisiyle belirlenmeye başladığını ve modern sosyal politikanın kurumsal ilk adımlarının atıldığını görmek gerekmektedir. 19. yüzyılın sonlarına doğru insanlarda içinde bulundukları koşullara ilişkin hoşnutsuzluklar meydana gelmeye başlamıştır. Kent yoksullarının başı çektiği Çartist Hareket İngiltere’de, işçi ve yoksulların göğüslediği Paris Komünü Fransa’da, kapitalizmin dünya genelindeki ekonomik krizleri derken pek çok sarsıntıya şahit olunmuştur. İşçi sınıfının giderek politik bilince kavuşması sonucu bu ortamda ilk uluslararası sosyal politika önlemleri için çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Artık göze çarpan fark ise bu yüzyılda somut ve soyut mekanın birleşiminde disiplinin mutlak ve sembolik inşasının kitleler için bir norm haline getirilmesi çabasıdır. Endüstri öncesi çağda yoksul tehlikeli, suçla ilişkisi olan, hastalık yayan ve bu nedenle mekansal olarak sınırlandırılması gerekendi. Balzac (2013), Hugo (2014) gibi edebiyatçılar da çoğunlukla Paris’in yoksulları için nasıl suç ve çalışmanın iç içe geçtiğinden bahsetmektedir. Yoksul için çizilen bu portrede yoksulun insandışılaştırılması, terbiye edilmesi gerekliliği, kötü kokusu, hastalık ve suç yaydığına olan inanç en baştan itibaren yaftalama ile mekansal sınırlarını çizme isteğini faş eden bir biçim sunmaktadır. Modernleşme süresince devletin meşruiyetini inşa etme biçimi, sosyal kaygılara cevap vermek amacının ötesinde, Foucault’nun⁴⁶ mikro-iktidar alanlarına müdahale etmek arzusu olarak ifade ettiği politikayla birlikte düşünülmelidir (Şen, 2008: 207). Kimi zaman rıza kimi zaman zor içeren bu meşruiyetin inşasında beden, mekan ve çalışmanın organizasyonunun alanlar arasındaki yayılımı da ilginçtir. Bu nedenle de aslında 19. yüzyılda yoksulun zaman ve mekan kontrolünün ve sürgün mahallelerinin oluşumunun tarihsel çarklarının anlaşılması için fabrika, işçi meskenleri ve ulus devletlerin oluşumuna kısaca bakılması gerekir. Bu üç uğrak bir anlamda modern iktidar ilişkilerinin kurumsallaşmasını, meşruiyetlerini kurma biçimlerini ve toplumsal hayata nüfuz etme süreçlerini çalışma ilişkileri noktasından anlamlı kılacaktır.

⁴⁶ Esasen Foucault üzerine yürütülen okumalar sırasında niyet ve pratikler arasında niyet okuma tuzağı fark edilmiş ve bu tuzağa düşülmeden maddi pratiklerin ortaya konulması bağlamında faydalanılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda özneler pasif alıcılar değil, reddeden ve dönüştürme kapasitesine sahip olarak ele alınmalıdır. Aksi halde iktidarın gücünün sınırları ve kapasitesi tam olarak anlaşılamayabilir.

2.2.1. Fabrika İle Zaman Ve Mekan Kontrolü

Kapitalizmin kurucu öncülü, mülksüzleşmiş bir işçi sınıfının varlığıdır (Bonefeld, 2014: 7). Sanayi devrimi üretimde mekansal olarak birlikteliği güdüleyen, daimi bir emek gücüne ihtiyaç duyan fabrika sisteminin 19. yüzyılda doğumunu müjdelemiştir. Daimi bir emek arzının sağlanması ve emeğin disipline edilmesi için, yoksulun çalıştırılması, işçileşmesi adına topyekûn değişikliklerin olduğu görülmektedir. O güne kadar mülksüze, yoksula, muhtaca yardım farklı yasalar ve mekânlar çerçevesinde organize edilmiştir. Ancak ekonomideki emek talebinin varlığı bu yasalarda da dönüşümü getirmiştir.

Bakıldığında 1834 Yeni Yoksul Yasası raporunda yoksulluk sahtekarlık, tembellik, basiretsizlik olarak tanımlanmaktadır (Ashcraft, 1996: 56). Artık yoksulluk için tek bir geçerli neden vardı; çalışabilir durumda olmamak. Geremek (1994: 235), 19. ve 20. yüzyıl Avrupa'sında yoksulun işçi olarak değerlendirilmesinin nedenini yoksulluğun uzun zamandır çalışma kabiliyetiyle ele alınmasına bağlar. Sosyal yardımlar, işgücü piyasası eksenli olarak kurgulandığında çalışmamak dışında kalan yoksulluk, “topluma katkısı” olmadıkları gerekçisiyle bir biçimde yaşamaya çalıştıkları yoksul evlerindeki ölüm oranlarını, evlerin bakımsız, pis ve kötü koşullarını da açıklar hale getirmektedir. Bu yolla fabrika, düşkûnlerevinin iğrençliği karşısında tercih ve tahammül edilebilir kılınmıştır. Artık yardımlar sadece yoksul evinin içerisiyle sınırlanmıştır. Geçmiş yüzyıllarla benzer şekilde halen fiziksel kapatma yoksulu cezalandırmanın en başat pratiğini oluşturmaktadır. Foucault (2005), bunun altında yatan nedeni kapitalist ekonominin sürekli olarak denetim altına alabileceği işgücünün üretilmesine muhtaç olmasıyla açıklamaktadır. Yoksul evlerinin durumu kötüleştirilecek böylece buralar yalnızca çalışabilir durumda olmayan “gerçek yoksullar” için tek çare olacaktır. Düşkûnlerevine kapatılmaya razı olan kimsenin gerçekten de hayatta kalmak için başka çaresi kalmamış olmalıydı (Bauman, 1999: 24).

Bu zamana kadar yoksula yapılan yardıma yönelik dinsel ahlak ve etik eğitimi vurgusu bir anda buharlaşmıştır. *“Çünkü artık fabrika rutininin fiziksel zorlamanın sabit ritmini korumakta ve çalışma düzenine mutlak itaati sağlamakta ahlaki duygulara, ahlaki sorumluluğa (ve böylece, sonunda, tercihe) bel bağlayamayacağının*

farkına varılmıştır” (Bauman, 1999: 34). İktidar sisteminin farklı düzeylerdeki aynılığı 19. yüzyıldaki totaliter kurumların benzeşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Foucault, 1840'daki bir düzenleme okunurken bu düzenlemenin hapishanenin tüzüğü müdür yoksa aynı dönemdeki bir lisenin, bir fabrikanın, bir öksüzler yurdunun veya bir tımarhaneninki midir anlaşılmasının oldukça zor olduğunu belirtir (Foucault, 2005: 137). Açıkçası dönemin işçi, yoksul ve/veya mülksüzünün bütün bu zorluklardan hangisini seçerek göğüsleyeceğine karar vermesi gerekmektedir. Arendth (2014) için mülksüzleşme, kapitalizmin hem şiddeti hem de sonucudur. Ne de olsa kapitalizmin kurucu unsuru, mülksüzleşmiş kitlelerin çalışma ile olan bağının kurulmasında yatmaktadır. Emek arzının artırılmaya çalışılmasının devam etmesi, kapitalizmin yapısal bir sorunu olarak işsizliğin henüz reddedildiğinin, görmezden gelindiğinin bir göstergesi durumundadır. Kısa bir süre sonra işsizliğin denetimin başat unsuru olarak kapitalist sistemin daimi kalıcı aracı haline geldiği anlaşılabacaktır. Fabrika, modern toplumu biçimlendirmedeki en önemli araç ve aynı zamanda toplumun biçimlendirilmesinin en önemli nedeniydi. Fabrikalar çok çeşitte ürün imal etmenin yanı sıra, hepsi de, modern devletin uysal ve itaatkâr uyruklarını da üretmiştir (Bauman, 1999: 31).

Bonefeld'in (2014: 8) betimlemesiyle kapitalizm, yaşam zamanının emek zamana çevrilmesi mücadelesiyle kurumsallaşmıştır. 19. yüzyılda bu rejimin esas hedefi olarak beden ve zamanın, çalışma amacıyla kullanarak aşırı kara sebep olacak siyasi oluşumu ve iktidar tekniklerini öğrenmektir. Artık bir üretim aygıtına tabii olan bireyler, toplumsal çerçeveden dışlayan 18. yüzyıl tecridinin karşısına, üreticilerin üretim, formasyon, reform ya da ıslah aygıtlarına bağlama işlevi olan ve 19. yüzyılda ortaya çıkan tecridine maruz kalmışlardır (Foucault, 2005: 246). Bu büyük organizasyon içerisinde bireysel tercih ve tutumların, ekonomik ve sosyal koşulların esas şartı olarak görülmesi söz konusuydu. Disiplin yolu ile bir yandan toplumun yeni çalışma koşullarına itaati ve kabulü sağlanırken diğer yanda yeni toplum düzenin içselleştirilmesinde araçsallaştırıldı. Böylece fabrika disiplinin faziletine olan inanç bir anlamda yoksulların ahlaki gevşekliklerine de bir çözüm olarak sunuldu (Bauman, 1999: 20). Yoksul, mülksüz, işçi artık fabrika yolu ile düzene, nizama girecektir.

Özellikle Fransa'da ve İngiltere'de 1850'lerdeki fabrika manastırlar, bir anlamda hapishane işlevi görmektedir. Buradaki üretimin organize edilme biçimi tüm zamanın denetim altına alınarak, gözetim, sessizlik ve cezalarla

birleşen bir kurumsallaşmadır. Ancak böylesi bir organizasyonun ömrü oldukça kısa olmuştur. Foucault bunun iki nedeni olduğunu vurgulamaktadır. Ekonomik açıdan, dönem içerisinde bir anda hızlı bir şekilde bu bölgelerin hareketliliğe imkân vermediğinin fark edilmesidir. Herhangi bir kriz ve üretim değişikliği karşısında uyum kabiliyeti olmayan bu mekanlar siyasi açıdan, kapatılmış insanların bir araya gelmelerini kolaylaştıran ve işçi sınıfına hazır bir yoğunlaşma sunarak, burjuvazinin karşısında örgütlenmeleri tehlikesini artırmaktaydı (Foucault, 2005: 138-9 ve 244). Fabrika sisteminde bir anda bedenlerin ve karşılaşmaların dolayimsız ilişkiler şeklinde tezahür ettiği fark edilmişti. Dolayimsız ilişkilerin kurulması ise örgütlü taleplerin gündeme getirilmesini kolaylaştırmaktaydı.

Bu noktadan sonra ise denetimin biçimi farklılaşmıştır. Borçlandırma, işyeri kantininden alışverişin zorunlu kılınması, ücretin ay sonunda ödenmesi ve sonrasında sermayenin işçi meskenleri inşa etme yönündeki ilgisi denetimin farklı biçimlerinin olabileceğine ilişkin arzuyu pekiştirmiştir. Esasen amaçlanan, proletaryanın fabrikanın gövdesine sabitlenmesidir. Denetimin ve kontrolün tamamlanması altyapı kurumlarıyla birlikte üst yapı kurumlarıyla pekiştirilmiştir. 18. yüzyılda Fransa’da meydana gelen saatçiler grevinin, lonca teşkilatının isteği üzerine *Lettre de cachet* (kralın emri) belgeleriyle sonlandırılması söz konusudur (Foucault, 2005: 231-2). Denetim biçimine ilişkin Wacquant’ın eleştirisinin de yerinde olduğu görülür. Gerçekten de tarihsel olarak cezai kurumlar, aslında üst yapıya içkin değil altyapıya içkin bir şekilde üretilmekte ve kurumsallaşmaktadır (Wacquant, 2009).

Geçmişin üretim araçlarının mülkiyetine sahip işçileri 20. yüzyılda artık üretim araçlarından kopmuş, işi parçalara ayırmış ve bir fabrika mekânı organizasyonu içerisinde yoğun denetim altında işgününü tamamlayacaktır. Total kurum fabrika, iktidarın mekândaki çıplak zorundan kimi zaman sıyrılmış kimi zaman onunla hemhal bir şekilde, çalışma etiği ile birleşerek rızayı zımni zor ile üretmiştir. Artık sömürü, artı değer aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Artığın üretimi bu bağlamda toplumdaki egemen grupların ve kurumların ideolojisini yansıtır hale gelmiştir. Endüstriler kırdan kente gelen yoksulu ve muhtacı hızlıca emmiş ve işçileştirmiştir. Bu bağlamda kentsellik, sanayi kapitalizminin ihtiyaçları tarafından sürüklenmektedir (Harvey, 2009: 280-1). Ancak işçileştirme yoksullaştırmayı da getirmiştir. Günlük gıdanın dahi yeterince

karşılanamayacağı düşük ücretler yoksulluğu artırmıştır. Bu ise hızlıca büyüyen kentlerde kır ve kent proleteriasının tek potada erimesine neden olmuştur. Kent bir fabrika haline gelmiştir (Balaban, 2011a). Fabrikanın bir güç olarak ortaya çıkması ve ardından sivil siyasetin güçlere yön verme ihtiyacı ise örgütlü mücadeleler sayesinde gerçekleşecektir.

Bauman (1999: 28), dönem içerisinde “*düşkünler evi dışında yardım yok*” kuralı ile fabrikalardaki düşük ücretlerin birleşmesini hem uzun çalışma saatlerinin bir zorunluluk olarak hem de kıt kanaat yaşamın dayatılarak bir seçeneksizlik baskısı oluşturduğunu belirtmektedir.⁴⁷ Açlık ve sefalet artık bir norm, işçileşme, yoksullaşma ve mülksüzleşmenin kaynaştığı bir olgu haline gelmiştir. Öyle ki, Engels (2007: 144), dönem içerisindeki ekonomik dalgalanmalar sonucu fabrikaları kapanan işçilerin sokaklarda dilendiklerini⁴⁸ belirtir. Dahası, 1842 bunalımından sonra ortaya çıkan humma salgınında, işçilerin kentin farklı bölgelerinde dilendikleri için hastalığı yaydıklarını aktarmaktadır (Engels, 2007: 158). Bu bağlamda kontrol ve denetimin daha çok sanayi üretiminin devamlılığı için emekçilerin sağlığının korunması üzerinde şekillendiği ve değiştiği (Özbek, 2002: 12) belirtilmelidir. Fransa’da 1840 yılında pamuk, ipek ve yün fabrikalarında çalışan işçilerin fiziksel durumunun ahlakın odağı konularak araştırıldığı yazılar yayınlanmıştır. Doktor Pierre Adolphe Piorry, halkın sağlığını korumak için polis gücünün kullanılması gerektiğini belirtmiş ve girişimcilerin sağlıklı işçi evleri inşa etmeleri için teşvik paketlerinin hazırlanması gerektiğinin üzerinde durmuştur. 1850 yılında ise Armand de Melun tarafından önerilen sıhhi olmayan konutlarla mücadele yasası geçmiştir.

19. yüzyıldan itibaren Avrupa genelinde olduğu gibi Osmanlı Devletinde de yoksulun cezalandırılmasına yönelik uygulamaların değişime uğradığı görülmektedir.⁴⁹ Mülkiyeti koruma, yoksulu mekansal sınırlama ve çalışmaya yönlendirme temelli düzenlemelerle, emniyet ve mülkiyet arasındaki bağ, kurulmuştur (Kaya, 2009: 191). Bu dönemde kent yoksullarının denetim altında tutulmasına, mekansal olarak yer değişikliği ve

⁴⁷ Benzer bir durum alan araştırmasının aktarıldığı bölümde de vurgulandığı üzere günümüzde de kolaylıkla gözlenir.

⁴⁸ Örneğin işten çıkarılan işçilerin Osmanlı Devletinde Serseri Nizannamesine maruz kalmamak için düzenleme talep ettiği bilinir.

⁴⁹ Gültekin Yıldız, 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Osmanlı’nın ulus kurma ve medeniyet kavramlarını ceza reformuyla özdeşleştirdiğini iddia eder. Bu bağlamda Osmanlı’da Islahat Fermanıyla işkence yasaklanmış, 1808 Fransız Ceza kanunu aynen alınarak 1840’da Ceza Kanunu oluşturulmuş ve hırsız ve eşkıyayı evlerinde saklayan köylüler, haber verilmediği takdirde köy civarında meydana gelen hırsızlıktan tüm köyün cezadan müşterek olarak sorumlu olacağı düzenlenmiştir (Kaya, 2009: 201). 1879’da Ceza usul mahkemeleri kanunu ile mahkemenin oluşumunu modernleştirmeye çalışıldı. 1880 Hapishane ve Islahevi Nizannamesinde de benzer şekilde Fransa, İtalya ve İsviçre’de uygulanan hapishane modelinin alınması söz konusuydu. Bknz: Yıldız, 2002.

sınırlanma arasında gidip gelen yasalar da dikkat çekmektedir.⁵⁰ Esasen tartışma noktasının, bir önceki yüzyıldakinden farklı olarak üretimin yalnızca İstanbul’un devamlılığını sağlaması amacından ayrılmış, artık dış piyasaya eklemleme ile birlikte ekonomik büyümenin sağlanması noktasına kaydığı fark edilecektir.

1890’lı yıllarda Osmanlı eliti, kent yoksullarını sosyal ve ahlaki çöküşün bir işareti ve kamusal alanda sergiledikleri “nahoş görüntüler”in Osmanlı imajının zedelenmesinin esas nedeni olarak görmektedir (Özbek, 2016). Sürgün, izam, “mürur tezkeresi” gibi pasaport uygulamaları Osmanlı elitlerinin “göz zevkini bozan” bu grupları, mekansal olarak sınırlamış, sürmüştür. Bu araçlar yolu ile büyük kentlerden “gayri meşru” bu kesimler ayıklanmıştır (Özbek, 2016: 29). Osmanlıda kent marjinalliğini üretildiği mekanlar ise çoğunlukla meyhaneler, bekar odaları⁵¹, kahvehaneler⁵² ve toplum dışı etkinliklerin gerçekleştirildiği hamam, berber dükkanı benzeri mekanlardır (Çokuğraş, 2016: 16). 19. yüzyıl sonundan itibaren yoksulun korunmasına ilişkin geliştirilen politikaların belediyelerce düzenlenmesindeki amaç, yoksulların kentlere gelişinin önüne geçilmek istenmesidir. Özbek (2016: 35), 19. yüzyıldaki yoksul yardımlarının Osmanlı için bir merkezileşme ve kurumsallaşmanın ihtimalini güçlendirmesi bakımından önemli olduğunu söyler. Bu yüzyıl için Avrupa’daki sosyal politikaların amacının emek piyasasının kontrolü ve işçi hareketlerini kontrol etmek olduğu görülürken Osmanlı’da sanayileşme yok denecek kadar azdır ve iktisadi ve politik iklim Avrupa’dan oldukça farklıdır. Kentlerde topraksız köylünün geçici işler araması ve mevsimlik işler daimi bir işçi sınıfının varlığını da tereddütlü hale getirir. Tekeli (1980: 241), artan kent nüfusunun marjinal faaliyetlere yönelme sonucunu doğurduğunun altını çizmektedir. Aynı dönemde ıslah ve terbiyeye ilişkin zabıta ve polis teşkilatının oluşmaya başlaması da ayrıca dikkat çekicidir. Osmanlı’da bu dönemdeki yoksulun kontrol altına alınması uygulaması, çoğunlukla merkezi hükümetten ziyade belediye ve kritik kentlerde oluşturulmuş olan vakıfların sorumluluğuna

⁵⁰ Bu düzenlemeler oluşturulmaya çalışılsa da Osmanlı’nın içerisinde bulunduğu ekonomik durum ve dağınık, zayıf bürokrasi nedeniyle uygulamanın sağlanamadığı görülüyor. Bknz: Schull, 2008: 215.

⁵¹ Özellikle bekarların suçla doğrudan ilişkilendirilmesi ilginçtir. Ayrıca 1913 yılında Fransa’da bekarlara yönelik oda inşası faaliyetleri devam eder. Bknz: <https://musee-hlm.fr/discover/focus/19#s-1482244877331>

⁵² Kırılı (2000), devlet ve toplum arasında bu mekanlarda yüzleşme olduğunu belirtir.

bırakılmıştır.⁵³ Esasen Osmanlı'da denetim iki koldan ilerlemiştir. Resmi memurlar ve lonca teşkilatları (Çokuğraş, 2016: 48) bu iki kolu oluşturmuştur ve her ikisi de çalışma ilişkileriyle fevkalade bağlantılıdır.

Avrupa'da kapitalizmin gelişerek sanayi devrimine çıkardığı yolun Osmanlı tarafından izlenememesi bir anlamda Osmanlı üzerindeki emperyalist denetimin de kurulmasına olanak sağlamıştır (Tekeli, 1980: 237). Özellikle kurulan denetimin kapitalizmin yayılmacı pratiği ile birleşerek demiryolları, limanlar ve maden üzerinde etkisi açıktır. Sermaye birikim rejimi açısından İngiltere ve Fransa arasındaki tarihsel farkın oluşmasında demiryollarının, limanların önemine daha önce dikkat çekilmişti (Hobsbawm, 2008). Her liman kenti gelişen demiryolu ile uluslararası sermayenin bağlantı noktası haline gelmiştir (Tekeli, 1980: 243).⁵⁴ Eldem (2010: 242; 2001: 135) bu süreçte özellikle İstanbul'un rolüne vurgu yaparak "siyasi kontrol ve hegemonya"nın yayılmasının düzenlendiği bir mekan olmasının yanında Osmanlı Devletinin coğrafi sınırlarındaki toprakların kapitalist dünya sistemine eklemlenmesi amacını da taşıdığını belirtmiştir. Dahası Osmanlı devletinin son dönemlerinde dahi küçük ölçekli atölye üretiminin baskın olması ve yapılan sanayi sayımlarında⁵⁵ elle tutulabilir örgütlü bir işçi sınıfının varlığından bahsedilememesi incelemeyi bu noktada sınırlı kılsa da uluslararası ekonomiye eklemlenme noktalarında denetim ilişkisinin sunulması mümkün hale gelmiştir.⁵⁶ Fransa, Osmanlı Devleti⁵⁷ ve çalışma ilişkileri arasındaki uluslararası sermaye birikiminin biçimi söz konusu olduğunda Zonguldak'tan bahsetmeden geçmek mümkün değildir. Zonguldak, sermayenin zorlayıcı ve disiplin edici yönteminin alt ve üst yapı kurumlarında bütün çıplaklıkla görülebileceği yerlerden biridir. Zonguldak'taki mükellefiyet uygulaması ve aynı zamanda mahkum emeğinin⁵⁸ kullanılması özgür emek dışındaki formun uluslararası ekonomiyle doğrudan ilişkisi ve cezanın en çıplak formunu göstermesi bakımından kritiktir.

⁵³ 1876 belediye kanunu da zaten merkezi hükümetten ziyade belediyelere yoksula yardım ve iş sorumluluğunu vermiştir. 1868 tarihli Dersaadet İdare-i Belediye nizamnamesinde kör ve dilsizlerin, yetim çocukların bakımı, yoksullara yönelik hastanelerin inşası, sanayi mekteplerinin oluşturulması gibi görevler belediyeye bırakılmıştır. Bknz: Kaya, 2009.

⁵⁴ 1845'te imar meclislerinin kurulmasından deniz yollarına açılan ticaret yollarının geliştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır. 1852'de limanların bağlarına ilişkin çalışmalar hızlanmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: Kaya, 2009.

⁵⁵ Detaylı bir inceleme için bakınız: Makal, 1997: 125-168.

⁵⁶ Osmanlı tarih yazımının elit odaklı olmasına dikkat çeken Göral, özneleri emekçi ve suçlu sınıf olarak ayırmanın elitlerin yoksulları toplumsal hiyerarşiyi koruyarak yönetmelerinin bir parçası olarak görür. Bknz: Göral, 2008: 31.

⁵⁷ Bu konuda özellikle Fransa'nın İstanbul'daki ekonomik ve politik etkinlikleri için bknz: Eldem, 1999. Halep İzmir ve İstanbul incelemesi için başka bir kaynak da şunlara bakılabilir: Edhem Eldem, Edhem Eldem, Daniel Goffman, Bruce Masters, 2001

⁵⁸ Detaylı bilgi için bknz: Göktepe, 2018.

Bakıldığında Zonguldak'ta ilk kömür 1848'de çıkarılmış ve İngiliz bir şirket 1854-56 arasındaki işletilmesine dahil olmuştur (Tuncer, 1998: 28). Burada ilginç olan nokta üretim sürecindeki aralarında antagonistik bir ilişki bulunan iki sınıfın, işçi ve kapitalistten çok farklı boyutları içeriyor oluşudur. Aytekin'e göre madeni işletenler hem bir kapitalist, hem tarımsal vergileri toplayan bir mültezim, hem de işçilere ödenen düşük ücret ve borçlandırmayı organize eden yüksek faizlerle işçileri borçlandıran bir tefecidir. Bu karmaşa hem emeğin mekânsal sınırlanmasına hem de aynı ücret ödemelerine giden bir bozukluğu işaret etmektedir (Aytekin, 2007: 29-30). Üretimin düzensizliği ve verimsizliği 1896 yılında havzanın işletmesinin Fransız *Société d'Heracléen* adlı şirkete verilmesi sonucunu doğurmuştu. Artık Fransız Büyükelçisi Zonguldak'ta kurulan Fransız kolonisinden gururla bahsedecektir (Aytekin, 2007: 32; Quataert, 1983: 49). Ancak Osmanlı, bir yandan kapitalist üretim tarzına direnmeye çalışırken diğer yandan geç de olsa fark ettiği ekonomik bağımlılıkla baş etmekte zorlanmıştı. Yabancı sermayeye karşı yerli sermaye yatırımlarını güçlendirmiş ancak bunu yaparken doğal kaynaklar üzerindeki hâkimiyetinin sınırlarına geldiğini de fark etmiştir. Bu bağlamda başta Fransız şirket olmak üzere bu bölgede olan diğer şirketleri zorlamak ve iktidarının yansımaları ve tabeasında güçlenmek amacıyla koruyucu önlemler olan ücretlerin ödenmesi, işçilere kalacak yer sağlanması, çalışma mekânlarının düzenlenmesi (Aytekin, 2007: 37) gibi yasal düzenlemeler ile gücünü hissettirmeye çalışmıştır.

Dönemin en kritik düzenlemesi olan 1867 tarihli Dilaverpaşa Nizamnamesi tam da bu noktada çıkarılmış ve Ereğli Sancağında yaşayan 14 ilçe halkından yaşları 13-50 arasında olan sağlıklı erkekler için madende altı aylık zorunlu çalışma yükümlülüğü getirilmiştir.⁵⁹ ⁶⁰ Bu yönetmelik aslında kapitalizm, uluslararası enerji ihtiyacı, ekonominin uluslararasılaşmaya başlamasına ilişkin fikir vermektedir. Emek kıtlığının dönem itibarıyla bu nizamname ile düzenlenmesi Zonguldak kentinde yaşayanların kent içerisine hapsini doğurmuştur. Üretim ve mekan sınırlarının birlikte düzenlendiği ve Fransa-Osmanlı Devleti arasındaki ilişkinin biçimine dair ipuçları vermesi bakımından kritik olan bu düzenleme ile birlikte her köyün muhtarı işçi listesinin

⁵⁹ Bu nizamname aynı zamanda günlük çalışma süresini 10 saat olarak belirlemiş, dinlenme süresini, işçilere kalacak yer sağlanmasını düzenlemiştir. Hastalık iş sözleşmesinin sona erdirilmesi için yeterli koşuldur. Bknz: Makal, 1997: 285.

⁶⁰ Aynı zamanda bu dönemde bölgede yaşayan pek çok kişinin madene girmek adına bedensel bütünlüğüne kasti zarar verdiği bilinmektedir. Bu konuya ilişkin Ümit Kıvanç'ın ünlü belgeseli "16 tons" izlenebilir. Bknz: <https://vimeo.com/541557740>

hazırlanmasından sorumludur. Amaç bellidir. Madendeki üretimin artırılması gerekmektedir.⁶¹ Üretimin artırılması için de uzun çalışma saatleri ve işçi güvenliğinden ödün verilmiştir (Makal, 1997). Bu bölgede işçinin sadece belirli bir maden havzasından teminine ilişkin düzenlemenin kaldırılması ise 1906 yılını bulmuştur. 1908 yılında, burada 4 adet grev meydana gelmiştir. 1908 yılı grev dalgasının olduğu dönemdir. Hükümet grevi bastırmak için asker yollamıştır (Aytekin, 2007: 45; Güzel, 2016: 31). Fransız şirketin grevden sorumlu tuttuğu işçilerin tutuklanması istediği de bilinmektedir.⁶²

Yasalar aracılığı ile denetim ve kontrolün düzenlenmesini gösteren diğer bir örnek olan 1909 tarihli Serseri Nizannamesi, emniyetin ve düzenin sağlanması için oluşturulmuştur. Desaadet hapishaneden salınan mahkumların ve taşradan İstanbul'a gelen serserilerin sayısı on bini bulmuştur (Özbek, 2016: 38). Bu nizamname dönemin karmaşasında ortaya çıkması kadar aynı zamanda Meclis-i Mebusan'ın kent yoksullarına ilişkin düzenleme yapma hevesini de göstermektedir. Kanun kapsamında işsizler, İstanbul'a yeni göç etmiş kimseler, dilenciler, şüpheliler, potansiyel suçlular girmektedir.⁶³ Özbek (2016: 40) bu dönemde kent yoksullarına ilişkin merkezi düzenlemelerin yapılmasını ve kamusal söylemler geliştirilmesinin modern devlet oluşumunun somut ifadeleri olarak değerlendirmektedir. Sosyal politikanın ortaya çıkışı modernite ve modern devletin ortaya çıkışı ile kesişim noktalarının tespiti kritiktir.⁶⁴ Öyle ki bu dönemde suça ilişkin bakışın değiştiğini ve 19. yüzyılda diğer coğrafyalarla benzer dönüşümler yaşayan Osmanlı devlet elitinin, cezalandırma mekanizmalarının rasyonel zeminlere çekilmesinin ve suçluların tüketilebilir birer nesne değil üretime katılacak özneler olarak konumlandırılmasının gereğini vurgulanmaktadır (Şen, 2008: 203). Yönetim

⁶¹ Üretimin artırılması için işçiler üzerine yapılan baskılar ve işçi güvenliği önlemlerinin yetersizliği ölümlü kazaların sıklıkla yaşanmasına neden olmuştur. Üstelik bunu işçiler üzerinde cezaların artırımıyla da perçinlemiştir (Aytekin, 2007: 82). Bu durum üzerine işçiler çoğu kez direnmiştir. Bu direnişin örgütlenmesine imkan veren ise işçilerin mekansal ve zamansal parçalanmamasıdır. Aynı mekan ve deneyimi paylaşan işçiler için cezalandırmaya ve kontrole karşı tepki gelmesi makuldür.

⁶² 114 sayılı Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Yönetmeliğinde zorunlu çalışmanın kaldırılması düzenlenmiştir. 10 Eylül 1921 tarih ve 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun çalışma süresini 8 saat olarak düzenlemiştir. Zorla çalışma yasaklandı. Reşit olmayanlar maden altına girmeyecekti. Asgari ücret düzenlemesi yapıldı. Aytekin bu düzenlemenin esas nedeninin maden sahiplerinin yabancı, işçilerin ise Müslüman /Türk olmasına bağlamaktadır. İlginç olan bir diğer nokta bazı işçilerin madenlerde diğer işçilerin ücretlerine nazaran daha düşük ücretlerle askerlik görevi karşılığında çalıştırılmasıdır (Aytekin, 2007: 56). Aynı zamanda bu kanun 180 gün madende çalışmak ve madenin yer aldığı bölgede istihdam etmek koşuluyla yardımlaşma fonunun oluşturulmasını öngörmüş böylece kırdan kopamayan işgücünün çalışmasının sürekli hale getirilmesi amaçlanmıştır.

⁶³ Kimi durumda ise kent yoksulları için hapisane kurtarıcı bir işlev görür ve hayatta kalmak adına hapse girmek göze alınabilir (Ener, 2003).

⁶⁴ Örneğin Mısır'da zorlu modernleşme süreci sonunda hapisaneler işçi mekanı haline gelmişti. Detaylı bilgi için: Kuhnke, 1992.

zihniyeti bakımından “*gouvernementalite*”de (Foucault, 2020) değişimin de bir göstergesi olarak tüm bunlar görülebilir.

1909 devrimiyle birlikte meşrutiyet rejiminin Yeni Serseri Kanunu ⁶⁵ ile kent yoksullarına yönelik eskiden kalan dağınık, paternalist ve parçalı yapıdaki sosyal politikaları düzenlemek için adım attığı görülmüştür. Böylece sosyal sorun olarak kent yoksulluğu daha bürokratik bir denetim içerisine sokulmuştur. Yapılan düzenlemelerde ortak algı şöyle işlemiştir. Çalışmamak serseriliğe ve serserilik de potansiyel suça eşittir, bu da İstanbul’da sokaklarda görüntü kirliliği ve rahatsızlık yaratmaktadır. Yeni hazırlanan kanun da yine benzer şekilde memlekete göndermeyi içermektedir yalnız bir farkla; bu defa çalışmak için kişilere gösterilen işler yapılmadığında cezaevi kentten yoksulun silinmesinin en temiz aracı olarak sunulmuştur. ⁶⁶ Üstelik kimi durumda sürgün, başka bir cezai seçenek olarak düzenlenmiştir. İşsiz kalanlar ise serseri kategorisinin dışına alınmıştır (Özbek, 2016: 53). ⁶⁷ Hemen ardından Tatil-i Eşgal kanunun çıkması ise bir tesadüf olarak değerlendirilmemelidir. Özbek, her iki kanunun birbirini tamamladığını, birinin örgütlü ve kalifiye işçileri kontrol diğerinin ise kent yoksullarını “potansiyel suçlu” olarak yaftalayarak kontrol ıslah ve terbiye etme amaçlı olmasına dikkat çekmektedir. Üstelik kent yoksullarının, polis kuvvetiyle yakalanarak dönem itibariyle sanayileşmenin olduğu Selanik, İzmir, Beyrut gibi kentlere istihdam edilmesi için gönderilmesi kritiktir (Özbek, 2016: 58). Bu keyfiyetin Fransa’da 18 ve 19. yüzyılda kent yoksullarına karşı geliştirilen kontrol politikalarına oldukça benzer olduğunun altı çizilmelidir. Dönem içerisinde kent yoksullarına iş imkanı sunulabilecek vilayetlerin tespiti için valilerle ⁶⁸ iletişime geçilmiş ancak Fransa’da 16. yüzyıldakine benzer biçimde kentler istihdam olanağı olmadığı gerekçesiyle “yabancı” serserileri kentlerine kabul etmeme yolunda görüş bildirmiştir (Özbek, 2016: 59).

1820’den itibaren esasen toprakla bağı koparılan ve kentlere gelen mevsimlik/göçmen işçilik yapmak zorunda kalan mülksüzlerin ve yoksulların dönem içerisinde özellikle fabrikaların bulunduğu liman kentlerinde biriken

⁶⁵ Serseri Mazanna-i Su’ Olan Eşhas Hakkında Kanun 8 Mayıs 1909.

⁶⁶ Benzer şekilde Fransa’da da zorunlu çalışma mahkumlarının 1854’ten itibaren Fransız sömürgelerine gönderilmesi söz konusudur. Bu mahkumların gönderilen bölgelerde en ağır ve zahmetli işlerde çalışması kanunen düzenlenmiştir. Mahkumların pranga ile çalıştırılması uygulamasına Osmanlı devletinde de rastlanır (Saner ve Severcan, 2008: 166).

⁶⁷ Bu kanun aynı zamanda grevdeki işçilerin işverenler tarafından serseri ilan edilmesi gibi bir tehlikeyi barındırmaktadır. Bu konuya dikkat çeken Sosyalist meclis üyeleri olmuştur (Özbek, 2016: 54).

⁶⁸ Bu dönemde şehirde kırdan gelenler istenmediğinden kırsal planlama yapıp gelenlerin oralara yerleştirilmesi söz konusudur (Eres ve Akın, 2010).

zenginlikten pay alabilmek için fabrika yöneticilerini kaçırdıkları, eşkıyalık ve hırsızlık yaptıklarına dair çalışmalar bulunmaktadır (Kaya, 2009: 189-190). Arabacı da benzer şekilde 1845’de Fransız ve İsviçreli iki girişimcinin ortaklığıyla kurulan ve doğrudan Lyon’daki ipek üretimine madde sağlayan Bursa’daki iplik fabrikasında, 1862’de meydana gelen yangınının da kimi kaynaklarda düşük ücretli işçilerin bir tepki eylemi olarak, ekonomik çıkarlarını savunma derdinde olan bir grup insanın çıkardığı yangın olarak görülmesinin söz konusu olduğunu belirtir. Ancak yapmış olduğu çalışmada, 1858 Arazi Kanunamesi ile birlikte İngiltere’deki çitleme hareketine benzer biçimde mülksüzleşen kitlelerin ve yoksulların rolünün esas olduğuna vurgu yapmaktadır (Arabacı, 2015: 58-67).⁶⁹ Üstelik fabrikanın kurulduğu yer de ilginçtir. Osmanlıda özellikle konut alanlarının etnik, dinsel-mezhepsel bölünmelere sahip olduğu görülürken (Faroghi, 2011: 164) fabrikalar genelde yoksul gayrimüslim ve Müslüman mahallelerin iç içe geçtiği bölgelerde, çoğunlukla kadın ve çocuklardan oluşan ucuz işgücü havuzuna yakın konumlanmıştır (Arabacı, 2015: 69).

2.2.2. İşçi meskenlerine ilişkin sermayenin hevesi

Kırdan kente gelen yoksul, mülksüz ve emekçiler için pek doğal olarak konut, benzer ekonomik ve toplumsal dönüşümü yaşayan tüm coğrafyalarda ortak bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik yapıdaki değişim özellikle konut alanında da değişimi getirir. Bir ülkenin manüfaktür ve küçük üretimden sanayiye geçmesi aynı zamanda bir konut sorununa da işaret etmektedir (Engels, 2003: 6). Geç sanayileşen ülkelerde konut darlığı kırdan kente gelen işçi sınıfı için büyük sorundur. Bu dönem kentlerin yıkıldığı, yeniden yapıldığı, emek gücünün mekansal taşınmasının sağlanması için ulaşımın organize edildiği yıllardır. Harvey (2015a: 29), kullanım değerinin üretimin ihtiyacını karşılayamaması durumunda işçilerini uysallaştırma ve el altında tutma endişesine kapılan işverenlerin, özellikle denetim kurma arzusuyla işçi meskeni inşasına yöneldiğinin altını çizer. Hatta zaman içerisinde dünya konut piyasalarında görülen metalaştırmalar, toplumsal yeniden üretim mekânlarını kullanarak sermaye birikiminin yapılacağı alanları oldukça çarpıcı biçimde genişletmiştir (Harvey, 2015a: 197). Öyle ki Engels’in çizdiği sınırlar dahilinde “*devlet, mülk sahibi sınıfların, yani toprak sahipleri ve kapitalistlerin, sömürülen sınıflara yani köylülere ve işçilere karşı örgütlü birleşik gücü*” (Engels, 2003: 67)

⁶⁹ Ayrıca Arabacı yaptığı çalışmada Bursa merkez ve civarındaki fabrikalarda 6-7 bin işçinin çalıştığını tahmin eder. Benzer bir yoğunluk, Manchester, Lyon ve Massachusetts’de de mevcuttur. (Arabacı, 2015: 69).

olarak kentsel alanda kendisini yeniden gösterir, kente şekil verir. Bu gücün bir aracı da konut sorununa getirilen çözümlerdir. Engels'in (2003: 67-71) dikkatini çoğunlukla İngiltere'de işçi sınıfı mahallerine yapılan müdahaleler⁷⁰ çekmiş olsa da Haussman'ın da Paris'te (Harvey, 2013a) işçi sınıfı mahallelerinde gedikler açtığı bilinir.

İngiltere'de de halen aslında yoksulun, mülksüzün işçileştirilmesi ve işçileşebilecek ancak çalışmayan kitlelerin mekansal tecridi 19. yüzyılda da fikir olarak devam ediyordu (Engels, 2007: 244-228).⁷¹ Himmelfarb, 19. yüzyılda İngiltere'de özellikle Londra'da oluşan nüfus yoğunluğundan detaylı bir şekilde bahseder. Bu yoğunluk işçilerin ve ailelerin kalabalıklar halinde sıkıştırıldığı küçük ve sıhhi olmayan konutların arasından geçen demiryollarının, bölgeleri bölen limanların ve ticaret alanlarının sorunu daha da ağırlaştırdığına vurgu yapar.⁷² Buna rağmen 1851-1881 arasında üretilen 182.000 konutun daha çok işçi sınıfı mahallelerinin “temizlenmesi” amacıyla, orta sınıfa yönelik olarak inşa edildiğine, kiraların Londra genelinde arttığına dikkat çekmektedir. Bu temizlik, dönem içerisindeki tifo, kolera gibi salgınlarla baş etme adına yine hastalığın ve pisliğin kaynağı olarak görülen yoksulun, mülksüzün ve işçilerin yoğunlaştığı mahallelerde meydana gelir. Özellikle üretilen çözümler arasında konut yardımının devlete ve bu bağlamda karşılıksız olarak verilen yardımlara bağlanması uyanan vatandaşlık fikri ile bağlantılı görünür (Himmelfarb, 1991: 71-75).⁷³ İngiltere'de de Lord Salisbury tarafından işçilerin meskenlerine ilişkin getirilen öneriler arasında sermayedarın fabrika kampüsleri içerisinde veya yakınında inşa edeceği konutlara vurgu yapmış ve tartışmalara yol açmıştır (Himmelfarb, 1991: 80). Bu öneri de yine ahlaksızlıkla baş etme, aslında bir anlamda nüfus kontrolü amacıyla ortaya çıkmıştır. İngiltere'de 1885'te Konut yasası geçmiş ve Londra'da 10 yıl içerisinde Londra County Council tarafından yeni konutların yapımına başlanmıştır. Ancak dikkat çeken nokta, yasanın yoksullara konut sağlanması ve onları böylece arzu edilir ahlaklı yoksula dönüştürme amacını taşımasına rağmen konutların “onurlu” işçi sınıfı için yapılıyor olmasıdır.

⁷⁰ İngiltere'de 1872'de 2000 madenci oy hakkı için dilekçe verdiğinde işveren tarafından sağlanan konutlarda mülk sahibi olmadıkları ve bu konutlarda izinle oturan kişiler oldukları için istekleri reddedilmiştir (Engels, 2003: 55).

⁷¹ Engels bu dönemde İngiltere'deki işçi sınıfı mahallelerinde iki konut tipinin hakim olduğunu belirtir. Kulübe sistemi bahçeli ve küçükken, baraka sistemi işçi meskeni içeren büyük kiralık konutlardır.

⁷² İngiltere'de 1855 Metropolis Manegement Act yasası için Engels huzur bozucuları uzaklaştırma yasası der (Engels, 2003: 65).

⁷³ Bu dönemde ilan edilen eğitim yasası okula katılma koşulunda çocuklara belirli bir yardımın yapılmasını öngörmektedir. Bu yardım dönem koşulları itibarıyla yaşanan yoksulluk nedeniyle zaruri hale gelmiştir. Zaten para da çocukların ekmek alması için verilmektedir.

Konut sorunun sosyal sorun olarak ele alınması da devlet müdahalesini beraberinde getirmiştir. Fabrika meskenlerini yapmanın karlı olduğu burjuvazi tarafından fark edilmiştir. İngiltere’deki uygulama örneğinden bahseden Engels (2003: 54), işçi meskenleri yolu ile fabrika sahiplerinin tekeli fiyatları düzenlediğini aynı zamanda grev yapan işçilerin hem işsizlik hem de evsizlik ile sınıdığını belirtir. Direniş bu koşullarda oldukça güçlüdür. Linebaugh (2003), işçi sınıfı üzerindeki temel baskı aracının artık düzenli gelire kaydığını, çalışan ve düzenli geliri olan yoksullar ile gelire sahip olmayan yoksullar arasındaki denetimin farklılaştığına işaret eder⁷⁴.

Konut alanına ilişkin sermayenin hevesinin kaynağı, bir yandan çalışma rejiminin düzene girmesini sağlarken diğer yandan da bu yolla aslında toplumsal yeniden üretimin mekanı olan konuttaki ilişkiler üzerinde de mikro iktidarını kurabilmeye olanak tanınmasından kaynaklanmaktadır. 1848 Devrimleri, 1871 Paris Komününü ve tarihteki diğer toplumsal hareketler, işçi ve “tehlikeli” görülen mülksüz ve yoksulların açık bir şekilde kontrol edilmelerinin gerekliliğini ortaya koyar. Hausmann’ın Paris’i yeniden düzenlemesi ve işçi sınıfının kent alanına yayılarak bir arada toplanmalarının önüne geçme isteği de bu olaylar neticesinde işçi sınıfı mücadelesini parçalama amacıyla çıkmıştı (Harvey, 2013a; Harvey, 2012a: 114). İşçi sınıfının kent merkezinde toplanıyor olması devamlı olarak bir devrim endişesini burjuvazi için kaşıdı. Özellikle Lévy, Haussman’ın Paris’teki düzenlemesiyle, Osmanlıda Tanzimat döneminde şehirciliğin mekana ilişkin getirdiği kontrol çabasının benzer olduğuna dair vurgu yapar (Lévy, 2017: 64).⁷⁵ Benzer şekilde Kaya (2009: 207) da Tanzimat öncesinde denetimin toplumsal özdenetim olarak değerlendirilebilecek şekilde müşterek ve kolektif gerçekleştiğini, Tanzimat sonrasında ise idari merkezileşme ve emniyet tekeli ile birlikte devlet tebaa ilişkisi dönüşerek Foucaultcu anlamda kolektifin kontrolünden bireysel kontrole uzandığını vurgular. Dönemin mülkiyet sistemi içerisindeki çatışma sonucu artık mülksüz, olası suçlu haline gelmektedir.

Bentham’ın panoptikon düşü, işçilere mesken sağlanan alanlarda kültürel ve ekonomik yeniden üretimin merkezi olan fabrika kampüslerinde gerçekleşmeye başlamıştı. Sanayi panoptiğinin uygulama biçimi olarak işçi meskenlerinin varlığı 19. yüzyıldan itibaren kendine yer kazandı.

⁷⁴ Aynı zamanda dönem içerisinde suç ve emek birbirinden ayrı değil kimi zaman birleşen noktalara ışık tutması bakımından kıymetli bir çalışma sunar. Ona göre Londra’da dürüst emekçi sınıflar ile suçluları birbirinden ayrılmaz kılan gündelik yaşam deneyimleri, anlam dünyaları, yaşam biçimleri bakımından ortaklık sunmaktadır. Benzer bir ele alış E. P. Thomson’ın çalışmalarında da görülür. Çalışan yoksulların suç, eylem ve kolektif kapasitelerini olumsuzluk içerisinde inceler.

⁷⁵ Lévy (2017: 62-2), özellikle Zeynep Çelik, Necla Arslan ve Jens Hassen’in çalışmalarına gönderme yaparak benzerliklerin varlığını işaret eder.

Fabrika ile birleşen meskenin, çalışma ve kontrolle birleşen ilişkisinin özel alana taşınması ve tam bir denetimin kurumsal dayanaklarının oluşturulması çabası ilgi çekicidir. Foucault, işçinin mekansal kontrolünü düzenleyen kurumların bir özelliğinin de bireylerin yaşamlarındaki tüm zamansal boyutun üstlenilmesi olarak işaret eder (Foucault, 2005: 247). Artık denetim feodalizmdekinden farklılaşmış ve karmaşıklaşmıştır. Yerel ölçeği somut ve toprağa bağlı iktidardan fabrikaya ve buralarda konuşlanan meskenler aracılığıyla emeğin tam zamanlı denetimi sağlanmıştır. 19. yüzyıl Osmanlı’da ise denetim isteği ve iktidarın en ufak yerellikte dahi hissedilmesi arzusu planlı konut projelerinin başlatılması yönündeki çabanın varlığını gösterir. Ancak bakıldığında bu konutlar daha çok saray hizmetkarlarına yöneliktir.⁷⁶ Belirli bir yere bağlı olma koşulu, kente gelişlerin sınırlandırılması, sosyal yardımların yerel ölçekte düzenlenmesi, iktidar sisteminin boyutuna ve biçimine ilişkin de ipuçları sunar. Üstelik iktidarın uzantısı en mahremde, konutta, dahi kontrol edici hale gelmiştir.

2.3. Konut Sorununda Yeni İnşalar Ve Sınırlar Oluşturmak

2.3.1. Sermayedarların “Hayırseverlik” Faaliyeti Olarak Konutun İnşası: Fransa

Fransa için 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı, konut sorunun üretim organizasyonu ile eş anlı çözüldüğü görülür. Endüstrilerde çalışmak üzere kentlere doğru artan nüfus akışı, konut sorununun ertelenemez, acil bir hal almasına neden olur. Aynı zamanda toplumda sosyalizme yönelik düşünsel akın ve buna bağlı olarak konulan eylemler, Fransa’nın sosyal politikalar konusunda Bismarck’ın Almanya’da yaptığı sosyal politik dönüşümün takipçisi olarak bir an önce sosyal politikaları uygulamaya koymasını beraberinde getirmiştir. İlk olarak 12 yaşından küçük çocukların çalışmasını yasaklayan düzenleme 1874’te geçmiştir. Ardından 1892’de kadınların çalışma saatleri düzenlenmiş ve tehlikeli işlerde çalışması yasaklanmıştır.⁷⁷ Bakıldığında Fransa’da sağlığın kamusal olarak sunulmasına ilişkin yasa 1893’e değin tartışılmaya başlanmış olmasına rağmen 1905’te

⁷⁶ Örneğin, Dolmabahçe çalışanları için Akaratlar ve kuzguncuk, saray hizmetlileri için Karaağaç sıra evleri yapılmıştır.

⁷⁷ 1900’de erkekler de yasa kapsamında çalışma günü düzenlemesine tabi olmuşlardır. Kadınlar korunuyordu çünkü yurttış değillerdi (T.H. Marshall, 2013: 25). Bu dönemde pronatalist politikalar baskındır. Çocuk doğumunu teşvik eden ve terk edilen çocuklara ilişkin sosyal çalışanların kurumsallaşması ile kadınlara yönelik koruyucu yasal düzenlemelerin çıkarılmasının nedeni de budur. Bknz: Stewart, 1989.

yasallık kazanırken, dönem itibariyle yaygın görülen iş kazalarında işverene ve devlete sorumluluk yükleyen koruyucu düzenlemeler ise önerildikten 20 yıl sonra ancak 1898’te gerçekleştirilebilmiştir. 1890’da köylü, işçi ve köylülerin emekliliğini düzenleyen yasa önerisi ise ancak 1910’da geçerlilik kazanmıştır.^{78 79}

Sosyal politikanın erken aşamalarındaki tartışmalara oldukça ilgili olduğu görülen Napoléon Bonapart (Napoléon III) için hem kitlelere sunulan sosyal politika hem de kentin yeniden şekillenmesi, siyasi bir fetih anlamı taşımaktadır. Dönem içerisinde Fransa şehirlerinde yoğunlukla ütöpik sosyalist hareket önderlerinin etkisi düşünüldüğünde Napoléon Bonapart’ın bir an önce sosyal politikayı kitlesel boyutta sunarak bir biçimde meşruiyet zeminini kurmaya ve işçiler arasında yaygınlaşan sosyalizm fikirlerini “akıllarından silmeye” ihtiyacı vardır. Fransız modeli söz konusu olduğunda, on dokuzuncu yüzyılda kapatılma on sekizinci yüzyılda olduğundan oldukça farklıdır (Foucault, 2005: 245). Bir anlamda artık kapatma emek gücünün biçimine göre farklılaşmıştır.

Fransa İkinci İmparatorluk dönemi (1852-1870) yoğun bir biçimde Fransa sosyal politikasının temellerinin atıldığı zamanlardır. Öyle ki refah devleti (etat-providence) kavramı ilk kez bu dönemde kullanılmıştır (Rosanvallon, 2004: 119). Ancak bu dönemde devlet erki, toplumsal ilerlemenin bir vektörü değil, özel çıkar ve kamu yararının harmonisi içerisinde tanımlanan eylemlerin aracı olarak görülmektedir. Bu bağlamda ilk etapta konut sorununa dair geliştirilen önerilerin, devlet tarafından desteklenen hayırsever sermayedarların “hayır faaliyetleri” kapsamında değerlendirilmesi yanlış olmaz.

Fransa’da konut sorununa müdahale İngiltere’dekine benzer biçimde emek arzının devamlılığı için öne sürülen bir politika haline gelmiştir. Bir anlamda bu konutları inşa etmek işgücü arzının güvence altına alınmasını sağlamıştır (Noiriel, 2001). İşçilerin ve yoksulların aşırı kalabalık konutlarda kalmaları, oda paylaşımı yoluna gitmeleri dönem içerisindeki salgınlar ile birlikte sağlığa yapılan vurgudaki artış ve devamlı bir işgücü arzının sağlanması ihtiyacı adına konut sorununa dikkatleri yöneltmiştir. İşçi meskenlerine yönelik tarihsel ilgi ve

⁷⁸ Belirtmek gerekir ki yasa uygulamaya girer girmez, ücretlerin düşüklüğünün prim ödemeye yetmemesi, 65 yaşında emeklilik ve sonunda oldukça düşük emekli aylıkları gibi dönem itibariyle sağlanması oldukça garabet ilkeleri bir araya getirmiştir. CGT derhal tepki göstermiş, temyiz mahkemesinin 1911 ve 1912 kararları da zorunlu olmaktan çıkarmıştır. Bknz: Rosanvallon, 2004: 129.

⁷⁹ Foucault için 1850’lerden sonra Fransa sosyal politikası kontrol ve kapatmayla birleşen bir deneyimdir. Bu yol ile işçilerin tasarruf sandıklarını terk etmemelerini, kolaylıkla grev yoluna gitmemeleri için kurumsallaşması başlamıştır. Bu durumu Foucault, koruma ve güvenlik söylemi altında işçinin tüm zamanın çalışma için düzenlemesi olarak yorumlar. Emek gücünün zamandan koparılışı, ona göre, böyle gerçekleşmiştir. Bknz: Foucault, 2005.

hevesin düşünsel dayanaklarının dönemin ütopyacılarından başladığı görülür. Robert Owen, Fourieristler, George Peabody'nin fikirleri tarihsel olarak zaman zaman uygulama olanağı da bulmuştur. Örneğin, Fransa'da bu konuda ilgi çeken bir örnek Mullhouse'daki işçi konutları deneyimidir. İkinci cumhuriyetin imparatoru Napoléon Bonapart⁸⁰ ve Alsace kapitalistlerinin bir ürünü olarak işçi meskenlerinin inşası başlatılmıştır. Bu girişim ilerleyen dönemde Fransa'nın konut sorununa ve barınma hakkına vereceği yanıtın kökenini oluşturur. Blanqui ile Sain-Simon'un etkisi ve Proudhon ile Robert Owen'ın fabrika-konut düşüne benzer biçimiyle Fransız sanayici Dollfus, Mulhouse'da işçi meskenlerini (cités ouvrières)⁸¹ kurmuştur. Yapımı 45 yıl süren bu bölgenin oluşum sermayesinin üçte biri devletin gelirleri kullanılarak Napoléon III tarafından desteklenmiştir. 15 yıl boyunca düzenli olarak kirasını ödeyen işçi, oturduğu meskenin sahibi haline gelecektir. Mekansal sabitleşme böylece sağlanıyor ve sermayedar, emek arzını 15 yıl kontrol altına alma imkanına kavuşuyordu. Bu yerleşke, mimari ve olanaklar açısından cumhuriyetin ilk yıllarındaki işçi lojmanlarına benzerdir. Fabrikanın yakınında yeşil alana ve sosyalleşme imkanına sahip olan kampüste Dollfus, Mullhouse çevresindeki işgücünü kendisine çeker ve sermaye birikimini toplar. Meskenleşmenin denetime bir katkısı ise işçiler üzerinde tam zamanlı kontrolü sağlaması ve borçlandırarak uzun zamanda artan kiralar ile ev sahibi olma umudunun yeşertilmesidir. Mülk edinme umudu ise pek çok işçinin iş organizasyonunda kabul edilemeyecek çalışma biçimlerine, düşük ücretlere boyun eğmesini de kolaylaştırıcı bir imkan sunuyordu. Bu bağlamda üretim sürecine ve emeğe dair değiştirici ve dönüştürücü taleplerin de önünün kesilmesi sağlanmıştı. Engels'in(2003: 48) de dikkat çektiği üzere işçi meskenleri, işçiyi tekrar toprağa zincirlemek yoluyla fabrika sahiplerinin ücretleri azaltması ve işçi hareketinin kırılması amacıyla birleşmekteydi. Zaman içerisinde ise kentin bu alanları işçilerden çalınıp "ganimet" olarak farklı gruplara sunulacaktır.

Napoléon Bonapart'ın yarattığı etki Fransa konut sorununun çözülmesinde bir kırılma ve hatta, 20. yüzyıl için bir bellek yaratmıştır (Duchêne, Langumier ve Journel, 2013: 36). 19. yüzyılın bu çalışma açısından önemi, salgınlar ve sanayi gereksinimleri neticesinde işçilere, yoksullara ve mülksüzlere konut sağlama amacının siyasal bir talebe dönüşmüş olmasında yatar. Bakıldığında dönem içerisindeki sanayileşmenin sermaye

⁸⁰ Bonapart bu dönemde " L'extinction du paupérisme " (fakirliğin yok edilmesi) isimli bir eser kaleme almıştır. Bu eserinde büyük oranda Saint Simon'cuların fikirlerinden etkilendiği görülür (Kirkland, 2013: 27). Ayrıca Bonapart'ın bu dönemdeki sosyal konuta olan ilgisi Henry Roberts'in *The Dwellings of the Labouring Classes*, 1850 yılındaki kitabını çevirmesiyle de anlaşılabilir.

⁸¹ 1923'te SOMCO tarafından satın alınan bu bölge örneklendirerek halen aynı inşaat şirketi tarafından benzer mimari biçimlerde farklı bölgelerde SOMCO tarafından 170 yıldır konut inşaatı devam etmektedir.

sınıfında konut sağlama yönünde bir istek başlattığı görülür. Üstelik sanayileşme yanında işçi sınıfının artan örgütlü mücadelesi, Üçüncü Cumhuriyetin sosyal politika önlemlerine daha fazla bütçe ayırarak, direnişin gücünü kırma amacıyla birleşmiştir (Nord, 1994: 823). Sağlanan konutlar, üretime en yakın yerde konumlanan, üretim süreci içerisindeki hiyerarşilere dayandırılan mimari etkinin görüldüğü somut mekanlardır. Üstelik “yabancı” işçilerin yoğun istihdamı bu gruba sağlanan konutların geçici, dayanıksız malzemeden yapılmasına neden olmuştur (Duchêne, Langumier ve Journel, 2013: 37). Özellikle kentlere bulaşıcı hastalığın yayılma mekanları olarak yoksulların yaşadığı bölgelere dikkat çekilmesi konu itibarıyla sosyal konuta olan ilgiyi artırmıştır.⁸²

Sanayi devrimi sonunda kent nüfuslarında görülen artış Avrupa’nın farklı yerlerinde benzer çözümlerin getirilmesine neden olmuştur. 1876 yılında düzenlenen I. Uluslararası Hijyen, Kurtarma ve Sosyal Ekonomi Kongresi’nde medikal açıdan konutların sıhhi şartlara kavuşturulması gündeme gelmiştir. “*International De L’habitation Ouvrière Organisé*” (Uluslararası İşçi Barınma Kongresi) ardından Paris belediye başkanınca 1889’da konut inşanın finansmanı bankalarca organize edilerek “*Société Française des Habitations*” (Fransız Toplumu Konut Derneği) kurulmuştur. Üçüncü Cumhuriyetin 1890-1910 arasındaki döneminde ise sosyal politikaların bütçeden aldıkları pay artmıştır. 1894’de Jules Siegfried’in önerisiyle “*Caisse des Dépôts et Consignations*”ın (Kamu Sektörü Finansman Kurumu) inşa edilecek konutlara finansman desteği vermesi düzenlenmiştir. Böylece yerel düzeyde konut inşa komitelerinin kurulması öngörülmektedir. Bu yol ile verilen krediler 1895’ten 1903’e 109 şirket tarafından kullanılarak 3000 sosyal konutun inşasını sağlamıştır.⁸³ Ancak dönem içerisindeki nüfus yoğunluğu, sanayileşme atılımı ve kentlere olan göç göz önüne alınırsa halen konut sorununa ilişkin etkili bir düzenleme yapılamadığı görülür. La Havre belediye başkanı ve sosyal protestanizme yakınlığı göze çarpan Jules Siegfried’in konut sorununu incelemesinin nedeninin işçi hareketleri olduğu

⁸² 1970’lerde bu alanlar yıkılmıştır. Bu durum Veschambre, (2018: 631) tarafından kentsel alanlardan bu imgenin ve grubun silinmesi olarak yorumlanmıştır. Lyon’daki Maréchal dokuma fabrikası buna örnektir. 1924’te açılan fabrika kenti bir işçi kentine çevirmiş, 1970’lerde kapanmasıyla fabrika-konutlardan sağlam olanları satılmış, dağ eteklerinde ahşap olanlar ise sosyal konut inşası için yıkılmıştır. Benzer bir durum maden havzası bulunan Combes’de de görülür. Üstelik buralardaki fabrika konutların tarihsel olarak bellek yıkımına uğraması ve “işçi”, “banliyö” teriminden kaçınılması için konut alanlarının olduğu bölgenin de adı değiştirilmiştir. bkz: Duchêne, F., Langumier, J. & Morel Journel, C. (2013). Wacquant’ın üzerinde durduğu mahalin kaybı böylece gerçekleşecektir. Mahalin çehresi ve çevresi değişir, belleği yok edilir. Dayanışma yeni gelenlerce ortadan kaldırılır. Burada kalmanın yolu kalmamıştır. 1970’lerden sonra emekçiler, kuzey mahallelere sürülürler. Alan araştırmasında derinlemesine incelenmektedir.

⁸³ Detaylı bilgi için bkz: <https://www.union-habitat.org/frise-historique>

görülür. Konut sorununa getirilen çözüm oldukça politik bir arzudan kaynaklanır. “İşçiyi konut sahibi yapmak, isyanlarla barış içerisinde mücadele etmenin bir yoludur”⁸⁴.

15 Şubat 1902 yılında çıkarılan “*Loi relative à la protection de la santé publique*” (halk sağlığı yasası) ise konutların temizliğine ilişkin çeşitli maddeler içermektedir. Buna göre nüfusu 20.000’den fazla olan her belediye Hijyen Bürosu kuracaktır (Nord, 1994: 822). Konuta dair hijyen talebi aynı zamanda işgücü arzının devamlılığının talebidir. Bu bağlamda halen sorun olarak var olan konutun mekansal düzenlenmesin yapılması gerekmiştir. 1903’te Belediye Yasasında yapılan değişiklik ile konut sorununa ilişkin finansman sorunu yaşayan özel sektöre desteğin, belediye bütçelerinden verilmesi kararlaştırılmıştır. 1908’de çıkarılan Ribot Yasası ise konut sorununa ilişkin bireysel çözümlerin desteklenmesini gündeme getirmiştir. Buna göre bölgesel olarak oluşturulan kredi kuruluşlarınca ulusal emeklilik fonundan borç alınarak, sıhhi konutu bireysel olarak inşa etmek isteyenlere borç verilmesi söz konusudur. (Nord, 1994: 823)

1910 yılında İşçi ve İşçi Kiracıları Birliği (L’Union Syndicale Des Locataires Ouvriers Et Employés) eski bir tekstil ustası ve anarşist olan Georges Cochon tarafından kurulmuştur. Daha önce işçilerin kendi konutlarını inşası kapitalist modele entegre edilmeleri amacıyla yapılmıştı. Konuta ilişkin olarak ilk kez hakkı talep edenlerce bir örgütlenme böylece gerçekleşmiş, ödeme güçlüğüne düşen kiracıların eşyalarının korunması sağlanmıştır.⁸⁵ 1912’de *Bonnevay Yasası* ise Laurent Bonnevay öncülüğünde gerçekleşti. Bu bağlamda konut sorunun çözümü için bağımsız kuruluşların ve kamunun birlikte eylem alması gerekliliğine dikkat çekildi. Konut sorunu özel sektöre bırakıldığında 1894’te geçen sağlık yasasına dayalı olarak uyulması gereken kuralların konut inşaatlarında ihlali devam ettiği için Bonnevay kamu otoritesinin sorumluluğuna dikkat çekmiştir. Böylece kamu konut ofislerinin kurulması sağlandı. Bu yasa Fransa’da bir kamu konut sektörünün oluşmasını sağlayan yasadır. 1914’te kiracıların varlık kazanması ve işçilerin sağlık koşullarının mekanla ilişkili olarak kamuoyunda yoğunlukla tartışılması sonucunda konut bir hak olarak ortaya çıksa da sonrasında gelen savaş bu konuda pek bir atılıma geçilememesine neden olmuştur.

⁸⁴ Napoléon Bonaparte’un sözü. Ardından işçilerin fabrika çatısı altında bir araya getirileceği fabrika konutları inşaatına maddi destek verir. bkz: <https://www.union-habitat.org/frise-historique>

⁸⁵ Detaylı bilgi için bkz: <https://www.union-habitat.org/frise-historique>

Fransa’da mekansal denetimin dayanağı ise hukuki düzenlemeler ve polis aygıtının aracılığı ile mümkün hale gelmiştir (Foucault, 2005: 231). Bu da 19. yüzyıldaki tecrit biçiminin bir mekanda, kurumda, mimari yapıda oluşmasına sebebiyet vermiştir (Foucault, 2005: 244). 20. yüzyıl konut sorununun devlet tarafından Fransa’da sunumunun devralınmasına varmıştır. Zamanla yoksullar, işçiler, muhtaçlar kısacası mülksüzler oy hakkına sahip eşit yurttaşlık ilkesinden faydalanacak ve bu kapsamda konut hakkını eşitlik ve yurttaşlık temelinde talep edeceklerdir. Üstelik fabrika konutlar içerisinde örgütlenen işçiler bir çok lider de çıkararak 1936 Fransa grevini yürüteceklerdir.

2.3.2. Sınıf ve Soy Esasına Göre Konut: Osmanlı Devletinde Mekanın Kontrolü

Diğer taraftan Osmanlı’da 19. yüzyılda konutların yapısı düşünülürken sınıf ve soy farklılaşmasının hesaba katılması gerekir. Osmanlıda işçilerin meskenleşmesine ilişkin yapılan düzenlemelerde işletmenin ve işçilerin din ve soy esasları üzerinden getirilen çözümlerin ve sorumlulukların farklılaşması dikkat çeker.⁸⁶ Zenginleşen kent sınıflarının kent dışında banliyöler kurmaya başladığı görülmüştür. 19. yüzyılda Osmanlı’da savaflara bağlı olarak artan göçler nedeniyle planlı yerleşmeye adım atıldığı görülmektedir.⁸⁷ Özellikle İstanbul’da Balkan coğrafyasında kaybedilen topraklardan gelen muhacirlerin ve yoksulların göçü, konut konusunda bir yetersizliğe neden olmuştu. Bu dönemde gelen göçmenlerin yerleşim problemi kısa vadede cami, tekke, medrese gibi mekanlarda çözüme ulaştırılsa da yine de İstanbul kent elitinin bu kişileri kent merkezlerinden uzaklaştırma isteği göze çarpar (Yılgür, 2015: 127). 1854 yılına kadar gelen göçmenlere yardım, geçici barınma ve iskan işleri Ticaret Nezaretince yürütülmüştür. 1854’ten sonra ise Şehremaeti, bu soruları çözebilmek için görevlendirilmiştir. Her ne kadar İstanbul içerisindeki konut sorununa ilişkin çözümler getirilmeye çalışılsa da daha ziyade iktidar kaybı ihtimali olan yerlerdeki gücü sağlamlaştırmak adına konut inşaatına gidilmiştir (Yılgür, 2015).

⁸⁶ Aytekin (2007)’e göre Zonguldak maden işletmesinin işçilere kalacak yer sağlaması için düzenlemeye gidilmesinin de böyle okunması gerekir.

⁸⁷ İlk imar yasaları: 1848 Ebniye, 1864 Turuk ve Ebniye Nizannameleri, 1882 Ebniye Kanunudur.

Yılgür (2015) yaptığı çalışmada İstanbul’a gelen yoksulların ilk yerleştikleri bölgeleri, kent yoksulluğunun günümüze değin izleğinin çıkarılabileceği mekanlar olarak ele alır. Özellikle sınırdan gelen göçmenlerin kentin bitişiğinde “gridiron” denilen mahallelere yerleştirilmeleri söz konusudur (Tekeli, 2011: 246). Tüm denetime rağmen kırdan kopup gelenler ise kentin çeperine bugünkü gecekondü mahallelerine benzer şekilde yerleşmişlerdir (Tekeli, 2011: 246). Öyle ki kimi durumda gecekondü olgusunun tarihsel köklerini 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı ardından gelen muhacirlerin kurduğı mahallelerde görmek mümkündür (Yılgür, 2015: 148)

Yılgür, yaptığı araştırmalarda (2012; 2015; 2017; 2019) 19. yüzyılda İstanbul’da kent yoksullarının mesken probleminin belirgin bir biçimde dönem içerisinde konut üretiminden veya onarılmasından artan tenekeler ile giderildiğini belirtir. Özellikle hamallık, paçavracılık, küfecilik gibi günlük işlerle geçinen, savaşların sürüklediğı muhacirler ve kentlere iş bulma umuduyla gelen mülksüzlerin konut ihtiyacının bu yolla giderilmesi sağlanmıştır (Yılgür, 2015). Teneke mahalleler, göçmenlerin konut ihtiyacına yalnızca anlık bir cevaptır. Kent mekanında yoksulun istenmemesi ⁸⁸ zaman içerisinde göçmenlerin farklı kentlere yerleştirilmelerini de getirmiştir (Yılgür, 2015; 2017; 2019). Yılgür (2015; 2017) bu dönemde inşa edilen teneke mahalleleri, tarihsel olarak gecekonduların öncülü olarak nitelendirir. Atık malzemenin konut üretimi ya da onarımında belirgin bir unsur olarak ortaya çıktığı teneke evlerin yaygınlaşarak teneke mahalleler haline gelmesi 19. yüzyılın ikinci yarısında, 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı’nın ardından gerçekleşir. Savaşın sürüklediğı büyük kalabalıkların en yoksul kesimlerinin acil konut ihtiyacı, teneke mahallelerin kentsel doku içerisindeki sosyo-mekânsal boşluklarda inşa edilmesini bir zorunluluk haline getirmiştir.

Dönem itibariyle batılılaşma arzusunun barınma kültüründeki en önemli etkisi apartmanlaşmada kendini gösterir (Demirarslan, 2007: 215). Sultan Mahmut ve Abdülmecid döneminde batılılaşma arzusunun barınma

⁸⁸ III. Selim zamanında yapılan düzenleme ile İstanbul içerisine yasal bir iş olmayanların girmelerini engelleyen yasal düzenlemeler yapıldı. Bu bağlamda kente gelenlerin kendilerine güvenilir bir kefil bulmaları düzenlenmişti. Serseri, başıboş, işsiz bekarlar, hamallar, bahçıvanlar, küfeciler, kayıkçılar, Arnavut tellaklar, bazı esnaf grupları, dilenciler, derviş kılığında gezenler ve başıboş medrese öğrencileri bu düzenlemenin odak kitlesidir (Başaran,2008:119-120). Bölgelerde ikamet etmeleri uygun görülmeyenler serseri, başıboş, bekar veya mechulu'l-ahval sıfatıyla kayda geçmişlerdir. Açık bir şekilde işsiz, bekar ve başıboş olmak suçla ilişkilendirilmiştir (Başaran,2008: 128). Göçmenler için üç yol çizilmiştir. Üretime devam etmeleri için boş tarım arazilerine yerleştirilmeleri, esnaf ve zanaatkar olanların mesleklerini icra edebilecekleri başka kentlere yönlendirilmeleri ve son olarak eğer İstanbul’daki akrabalarının kendilerine destek sağlayabilecekse İstanbul’da kalmalarına göz yumulması. (Yılgür, 2017).

kültürünü göstermesi bakımından İstanbul’da Fransız ve İtalya uyruklu mimarların gerek saray içindeki mobilya kullanımını gerekse de işçi meskenlerini organize etme biçimlerinde göze çarpar. Demirarslan, özellikle Hâliç tersanesinde çalışan İtalyan işçileri için inşa edilen sosyal konutlara, Dolmabahçe Sarayı çalışanları için yapılmış Akaret konutlarına, Harbiye Surp-Agop Kilisesi sosyal konutlarına, Gedikpaşa konutlarına, Laleli Harikzedegan apartmanlarına dikkat çeker. Bu konut tipi Avrupa’da ortaya çıkan sosyal konut düzeninin Osmanlı’nın başşehrinde de görüldüğü ilk örnekleri sunarlar (Demirarslan, 2007: 216). Gelenekselliğini korumaya çalışan alt tabaka konutu da bu dönemde kısmi değişime uğramıştır. Sur içi İstanbul’unda ardışık bir şekilde sıralanan geleneksel konutlarda görülen yangınlar, bu konut yerleşimlerinin zaman zaman yok olmasına neden olmuştur. Harikzedegan konutları gibi apartman tipi konutlar, yangınlar sonucu evsiz kalan insanlar için yapılan yeni yerleşimlerdir (Demirarslan, 2007: 217).

2.4. Fordizm, Refah Devleti ve Vatandaşlığın Birleşimde Fransa ve Türkiye’de Mekânın Kullanımı (1920-1950)

2.4.1. Ulus Devletin Oluşumunda “İmtiyazsız Sınıfsız Kaynaşmış Bir Kitle” Yaratmak: Türkiye’de İşçi Meskenleri

Mekanın toplumsal anlamının netleştirilmesi 19. yüzyılın sonunda konut sorununa getirilen çözümlerin gayet tabi bir biçimde ekonomi, siyaset ve yeniden dağılımı biçimlendirici yönünün fark edilmesiyle eş anlıdır. Fabrika-konut, fabrika-kent, işçi-konut, işçi-fabrika, işçi-kent ikililikleri birbirine içkin siyasal ve ekonomik dönüşümlerin mekan odağında yer alan ilişkilerdir. Birinin diğerini dışlaması mekansal sınırlanmanın boyutlarının kaçırılmasına neden olabilir. Mekan, artık açıklamanın somut biçim aldığı yere denk gelecektir. Bu andan itibaren, günümüzdeki sürgün mahallelerinin tarihsel inşası -Harvey’in altını çizdiği biçimde “coğrafyanın tarihsel materyalizm inşası”- gerçekleşecektir (Tankut, 2013: 34). Bu bağlamda fikir olarak pozitivizmin mimari, siyaset ve üretim biçimindeki etkisinin vatandaşlığın tanımlanmasında ulus devletlerin,

Üretim biçiminde fordizmin ve mekansal sınırlanmada ise konut sorunun geçirdiği dnmle bağlantılıdır. Mekansal sınırlama ekonomik, siyasal ve toplumsal olgularla bütünlüklü ele almayı gerektirir (Keleş, 2019: 139). Hegemonik projeler, mekansal anlamda değişiklikleri sürükler ve yeni kentleşme süreçlerini başlatabilir (engl, 2009: 99) ve bu nedenle kopuş ve süreklilik noktalarında tarihsel inceleme kritik önem taşır.

Toplumsal değişimin tarihi, bir ölçüde, mekan ve zaman anlayışları ve bu anlayışların koulabilecekleri ideolojik kullanımlar aracılığıyla kavranabilir (Harvey, 1997: 246). Modernite altında zaman ve mekan, 18. yüzyıldan itibaren biopolitik denetim ile de birleşerek alt edilebilir, kurgulanabilir, yeniden inşası her daim mümkün olan her halükarda sermaye dolaşımına imkan verecek olan yeniden retilabilir bir ekil aldı (Tankut, 2013: 41). Modernitenin yarattığı “retim toplumunun” (Bauman, 1999: 40) evrenselle bağını kurmasının altında kapitalizmin yayılmacı ideolojisi yatar ve bu nedenle tüm zamanın kontrolü işçi meskenlerinin inşasını gerektirir. Bedenin, zamanın ve ideolojinin denetimi, modernitenin fabrikalarında fordizm ile gerçekleşir. Modernizm kaygısı ile birleşen fabrikalama yalnızca yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetine has bir biçim olmaktan çıkar. Konut ve üretim mekânın bir arada tasarlanması, yeni toplumun ideolojik inşasında ve tüketim alışkanlıklarının belirlenmesinde kritiktir. Modern fabrika, yeni toplumsal ilişkileri belirler. Bu belirlenim ise üretimin merkeze alındığı biçimiyle çalışmanın ve tabi ki yaşamın, zamanının organizasyonunu içerir.

Ekonomik ve siyasal olanın boyutu değiştikçe devlet ve toplum arasındaki ilişkinin de farklılaşması dikkat çekicidir. Demokrasi ve kapitalizm arasında bağ kuran kimi yazarlar, kapitalizm olmadan demokrasiden bahsedilemeyeceğini belirtmektedirler (Hayek, 1994). Oysaki demokrasinin temeli olan yurttaşlık kurumunun kökeni, yapısal ilişkiler temelinde incelendiğinde kaynağını eitsizlikten alan kapitalizmin ykselii ile e zamanlı olduğu fark edilecektir. Bu bağlamda Marshall (2013), sosyal vatandaşlık haklarının sınıf ilişkilerinin çatışmacı yapısını dönüşüme uğrattığı yönündeki tezini ne sürerken diğer yanda Mann, sınıf mcadesinin dizginlenme aracı olarak sosyal politikaları işaret etmektedir (zkaza, 2009: 254). Ancak, belirtmek gerekir ki vatandaşlık ikili yapısı ile bir yandan saldırıları savuturmakta diğer yandan ise düzenlemeler yolu ile kontrol altında tutulmaktadır. Özellikle 18. yüzyılın kurucu ilkesi olan eşitlik fikri, esasen kamusal alanın tanımlanması ile ortaya çıkmıştır denilebilir. Böylece Marshall’ın yaptığı sıralama ile sivil, siyasal ve sosyal haklar

aristokrasiye karşı mücadele neticesinde eşitlik, inşa edilmiştir (Marshall, 2013: 21). Sivil ve siyasal yönden eşitlik, büyük ölçüde kabul edilmiş olsa da ekonomik ve sosyal eşitlik söz konusu olduğunda bakış açısı eşitsizliklerin azaltılması yönünde ilerlemiştir. Böylelikle vatandaşlık kavramının getirisi olarak görülen sosyal politikanın, pazarın hem mekanı hem de öznesi olma özelliğini kazandığı belirtilmelidir.

Modern anlayışa göre “devlet”, hukuksal olarak tanımlanan içte ve dışta egemen olan, coğrafi açıdan sınırları çizilmiş bir ülkeye ve sosyal açıdan mensupların tümüne işaret eder (Habermas, 2012: 15). Devletin vatandaşlık kavramı ile donatılmış olduğunu söyleyen Habermas, bunun kültürel bir öz ile oluşturulduğunu söyler. Böylece devlet vatandaşlığı hem vatandaşlık haklarına sahip olma hem de kültürel tanımlanmış bir topluma ait olma statüsünü almıştır (Habermas, 2012: 21). Tüm vatandaşlık fikirlerinin inşasında devlet vatandaşlığı bağlılığı, doğal ve tarihsel yazgılara sahip halkın birbirine ait olma bilincini gerektirmektedir; böylece özünde duygusal bağlılığı içeren “biz” kavramına geri dönmek kaçınılmazdır (Habermas, 2012: 40). Türkiye’de de biz kavramına dönüş homojen bir halk olma fikri “sınıfsız kaynaşmış bir kitle” olma iddiası ile birlikte ön plana çıkarılmıştır.⁸⁹

Kemalist rejimin kent yönetimi kurgusu ekonomik/teknik anlamda güçlü, siyasal anlamda bağımlıdır (Şengül, 2009: 118). Devlet ve toplumun kimlik sınırlarına şeklini, vatandaşlık tanımının içindekiler kadar dışındakiler de vermektedir. Kuruluş döneminde imzalanan antlaşmalar vatanın ve vatandaşlığın coğrafi sınırlarını çizmektedir. Tanzimat devlet adamları, bir tabea/vatandaş fikrinin yaratılması için Osmanlı tarihi ders kitaplarının “vatan” konularını ve “muhabbet-i vataniye”yi öne çıkaran Osmanlı kimliğini vurgularken gayri Müslimleri rahatsız etmeyecek ve kendilerini Osmanlıya ait hissedebilecekleri şekilde bir üslupla yazılmasını istemişlerdir (Alkan, 2016: 210). Zaman içerisinde vatandaşlığın içeriğine “iç düşman” imgesi bulaştırıldıkça vatan sevgisinin milliyetçilik ile sulanması söz konusu olmuştur. Düşmanın adresi kimi zaman gayri Müslimler kimi zaman azınlıklar kimi zaman farklı sınıflar kimi zaman ise farklı mezhep grupları olmuştur. Dini temelde yapılan bir ayırımdan ziyade “vatanın bağrına basmadıkları” çoğunlukla hakim iktidarın dili tarafından

⁸⁹ Vatandaşlık, milliyete gösterilen sadakat ile kazandırılan bir statü olmuştur. Vatandaşlık hakları kısıtlanan çeşitli gruplar, vatandaşlığın milli kimliğe ve özsel değerlere ilişkilendirilmesi ile milli varlığı bozan iç düşmanlar olarak algılanmışlardır (Bora, 2015: 28-29). Bu nedenle çeşitli grupların ülke coğrafyasında dağıtılmaları söz konusudur.

şekillenmiştir. Bunun ise mekana yansması dil ve inanç bağı ile perçinlenen yerleştirme yasalarında kendini bulmuştur.

Tekeli, Avrupa'daki feodal kimliklerin parçalanarak büyük mekansal alanlarda ulus kimliğinin oluşmasıyla bir ortaklığın oluştuğunun altını çizer. Diğer yanda Türkiye'de ise bir ulus bilinci yaratılarak ulus inşasının gerçekleştirileceği mekansal stratejiler izlenir. “Ülke mekanının bir ulus-devlet mekanına dönüşmesi” ve “kentlerin modern düşüncenin yeri” haline getirilmesi söz konusudur (Tekeli, 1999). Şengül, 1923-1950 arasındaki dönemi ulus devletin kentleşmesi olarak ele alır. Devletin merkezileşmesi ve vatandaşlığın merkezileşmesi yönüyle coğrafi temelde toplumsal oluşumun tamamlanması kritiktir (Şengül, 2009: 103-4). Bakıldığında 1934 İskan Kanunu coğrafi olarak bir bölünme ve bu şekilde bir kontrolü de içermektedir. Ülke üç bölgeye ayrılmıştır: Türkçe konuşan ve Türk kültüründen olanlar⁹⁰, “Türklükleri güçlendirilmesi gerekenler” ve son olarak sivil yerleşime kapalı alanlar (Sarı, 2015: 312). Bu durum esasen vatandaş algısının üretim ile iç içe geçen bir içerdekiler ve dışarıdakilerin yansımasıdır. Yapılan işe göre kente yerleştirme söz konusudur (Sarı, 2015: 322). Açık bir şekilde konut sorunu endüstriyel üretimin biçim ve koşullarıyla bağlantılıdır.

Düşman imgesi aynı zamanda kendisini doğu-batı ikililiğinde de gösterir. Bu ikililiğin yansımasının bir veçhesini de batıya karşı batılılaşma fikrinin kent mekanın düzenlenmesinde bulunabilir. Modernleşme, batılılaşma, savaş sonrasında endüstrileşme çalışmaları ve devlet eliyle kentlerin inşası ve biçimlendirilmesinde yansımalarını bulacaktır. Kurucu kadrolardaki anlayışa göre modern sanayi ve batı teknolojileri batı uygarlığının başarısının büyüdür (Lewis, 2001: 130). Özellikle bu dönemde modern konut, hanenin –ailenin bir bütün halde ulus olarak algılanışının izlerini taşır. Vatanı yönelik bağlanma duygusu, hemşeriliğin yanı sıra dinsel aidiyeti ikincilleştirdiği oranda bir “ulus” ve oradan da bir “yurttaşlar topluluğu” inşa etmek ile mümkün olacaktır (Üstel, 2016: 157). Sonunda bir coğrafi alan olarak vatan, sadece mekansal sınırları belirlemekten ziyade bir de Lefebvreci anlamda politik anlamı içinde barındıran ikincil bir anlam da taşıyacaktır. Bu politik anlam üzerinden kültürel ve toplumsal söylem ile vatandaşlık bilinci inşa edilerek “biz” duygusu aşılacak ve

⁹⁰ Muhacirler bu kapsamda değerlendirilmiştir. Tam iskan veya toprak isteyen muhacirlerin yerleştirildikleri yerde kalmaları zorunlu tutulmuştu. Konut sorununa ilişkin getirilen çözüm ise çalışma karşılığıdır. Kendileri inşaatta çalışmaları koşuluyla hükümetin vereceği yardım ile inşaat malzemesinin temini sağlanacaktır ve kendi konutlarını böylece inşa edeceklerdir. Türkçe konuşmayan ama Türk kültüründen olanlar ise hükümetin gösterdiği yerde iskan edilecektir Bknz: Sarı, 2015:316-7.

birey-toplum iç içe hale getirilerek vatana gelen saldırı bireyin yegâne tekil varlığına, iç içe geçtiği ailesine⁹¹, gelen bir saldırı olarak adlandırılacaktır.

Tam bu noktada ise konut sorunu, Tekeli'nin (1998) üzerinde durduğu şekilde bir yandan geleneksel toplumdan çağdaş topluma geçişin diğer yandan ise ulus devletin mekansal karakterindeki genişlemenin izdüşümüne denk düşmektedir. Konut, Cumhuriyet döneminde artık kamusal insanın yanında özel alanın da inşası ve Osmanlı'dan kopuş⁹² ve batılılaşma çabasının bir odağı haline gelmiştir. Her ne kadar sermaye güçlendirilmeye çalışılsa da yine de konut alanında devlet ve emek gücü, kentleşmenin sürdürülmesinin odağı halindedir (Şengül, 2009: 105). Konut mimarisi ve hedef gruplara ilişkin inşa, hem kent alanının kullanımını hem de toplumsal sınıfların kontrolünün de sağlanmasında bir ortaklık taşımaktadır, incelenmelidir.

Kemalizmin güçlü ideolojik karakteri konut alanına da yansımıştır (Bozdoğan, 2002). Aynı eksenden hareketle, inşa döneminde batı-doğu kavgasının, vatan söz konusu olduğunda da görülebileceği söylenmedir. Öyle ki, yeni kurulan devletin bir ideal olarak kurguladığı, yakalamak istediği ancak kimi zaman kavgalı olduğu modernitenin temsilcisi batının, bireyi temel alan organik dayanışmasının karşısına, doğu toplumlarının ailenin merkeze konulduğu mekanik dayanışmanın üstünlüğü vurgulanmış ve vatanın büyük ailenin mekanı haline getirilmesi söz konusu olmuştur.⁹³ Bu bağlamda hane, erken cumhuriyetin esas hedefi, konut ise bunun biçimleneceği mikro mekansal sınırlardır.⁹⁴ Cengizkan'a göre savaş sonrası cumhuriyette Osmanlı'nın son yüzyılındakine benzer biçimde iktidarın odağını belirlemek için konut sorununa üç temel yaklaşım getirilmiştir.

⁹¹ Aileye dair yapılan güçlü vurgu konutun biçimine etki etmektedir. 1930'lu yıllar devlet eli ile militan bir yurttaşlık anlayışının mikro iktidar alanlarında dahi işlenmesine hız verildiği bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Böylece ulus da aile gibi kaçınılmaz bir bağ haline gelir. Aile, değerlerin inşası ve yeniden üretiminde mikro iktidar alanı şeklinde düşünülebilir. Bozdoğan'a göre modern ev hakkındaki Cumhuriyet söylemi, her şeyden önce, milli bir görev olarak çekirdek aile, özellikle de annelik ve milletin yeniden doğduğu kutsal mekan ya da "ocak" olarak aile evi üzerindeki milliyetçi vurgunun bir uzantısıydı. Devlet, aile kurmayı teşvik ediyor ve yüceltiyor, gürbüz çocuklar yetiştirmek için idealize edip vatanseverlik teması haline getiriyordu (Bozdoğan, 2002:213). Üstel, vatan ve vatandaşlık fikrinin aşılmasının ilköğretim ders kitaplarından başlanarak yapıldığına dikkat çeker ve şu saptamayı yapar: Kitaplarda Misak-ı Milli vatanından hareketle temellendirilen bir ulus anlayışından (siyasal ulus) siyasal sınırları aşan ve dolayısı ile dışlayıcı bir ulus yaklaşımının (organik ulus) mekansal anlatımı olan bir "kültürel vatan"a uzanan farklı duruşlar görülebilir (Üstel, 2016:158). Dönem içerisinde yazılan ilköğretim kitaplarında yer alan "Bir millet adeta bir aile demektir. ... Vatanın bir köşesine zarar gelse tüm milletdaşlar onun acısını çeker" sözleri incelendiğinde aile metaforunun millet kurgusunun merkezine alındığı fark edilecektir (Üstel, 2016:164).

⁹² Burada modern mimarinin öncülerinden Le Corbusier'in Atatürk ile mektuplaşmasında İstanbul'un "eski haliyle, asırların tozu toprağı ile bırakılmasını" tavsiye etmiştir. Lakin Kemalist İnkılâbın amacı Osmanlı'dan kopuşu her alanda yansıtmaktır. Bu nedenle İstanbul'un imarı kendisinin en büyük rakibine, Prost'a verilmiştir. Bknz: Demiren, 1949:231.

⁹³ Bu anlamda Durkheim'ın toplum yapılarına ilişkin yapmış olduğu analizin sınırları inşa dönemindeki kurucu öznelere atıldığı kararlardaki batı-doğu ikiliğine uygulanabilir.

⁹⁴ Bu dönemde Tanyeli'ye göre üç önemli gelişme yaşanmıştır. Ev içi-dışı arasındaki mahremiyetin çapı değişmiş, bireyin mekan ile olan ilişkisinin toplumsal yapılar ile dönüşümü ortaya çıkmış ve son olarak konut, kimliğin yansıması olarak okunmuştur. Bknz: Tanyeli, 1999: 283-290.

Karşılıklı mübadele sonucu boşalan evlerin, mahallelerin ve köylerin yeniden değerlendirilmesi, savaş sürecinde yıkılan konutların yeniden kullanım için onarılması ve sıfırdan yeni yerleşimlerin kurulması olarak temel yaklaşımlardır (Cengizkan, 2009: 109).

Dönem içerisinde konut sorununa getirilen çözümler bir yanıyla Türklük/Müslümanlık ile Azınlık/Gayrimüslümlük ile birleşen farklı çözümleri içerirken esas olarak sınıfsal farklılaşmayı içerdiğini de belirtmek gerekir. Esin'e göre (2013: 261) kentsel endüstriyel yaşama uyum sağlamak isteyen her ulus, siyasal sistemden bağımsız olarak sosyal politikaya yönelmek zorunluluğundadır. İşte bu uyum, savaş sonrası yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin uluslararası sistemle hızlı entegrasyonunu sağlayabilmesi için attığı adımdır. Bu, aynı zamanda ulus devletin vatandaş yaratmada sosyal politikaya sığınmasının ve meşruiyet dayanağını buraya dikmesinin de göstergesidir. Bu bağlamda devletçi sanayileşme ile ortaya çıkan lojman mimarisi açık bir biçimde cumhuriyet ideolojisinin üretim mekânı haline gelmiş ve Osmanlıdan açık bir kopuşu da mimari tarzıyla temsil etmiştir. Üretim birimlerine yakın konutun inşası yalnızca üretim ve varoluş arasındaki bağı kuvvetlendirmekle kalmamakta, “yaşama” ve “barınma”nın kurucu belirleyenleri ile halkalanmalarını, günlük deneyimlerin üretim ile ilişkileneceklerini gerekli kılmaktadır (Cengizkan, 2009: 11). Böylece 19. yüzyılın kritik meselesi haline gelen zaman ve mekan birlikteliğinin de organizasyonu sağlamıştır. Dönem içerisindeki pek çok fabrikanın yerleşke içerisine işçi lojmanları da içerecek şekilde inşası söz konusu olmuştur

Devletin konuta olan ilgisi, memur ve işçiler söz konusu olduğunda artmıştır.⁹⁵ Bu durum çalışma ve toplumsal kontrol noktasının bir bileşenini sergiler. Cumhuriyet kadrolarındaki pozitivizm ilgisi ve sanayileşmede batının açtığı patikayı izleme gayreti, bir anlamda ölçülebilir ve denetlenebilir “imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle”nin oluşumunda işçi ve memurlara yönelik konut inşası fikrini güçlü kılmıştır. Konut sorunu, lojman yapımında daha sistematik olarak ele alınmıştır. Lojman yapımı aynı zamanda izlenen siyasetin ve ekonomi politikalarının yönüne ilişkin fikir verir. İdeolojik ve iktisadi inşanın kökenlerine bu konuda rastlanabilir.

⁹⁵ 1926 yılında yeni konut inşaatlarına kredi sağlamak üzere ise Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Maliye Bakanlığı'na memur konutlarının yaptırılması için yetki veren özel bir yasa çıkarılmış ve İmar Bankası kurulmuş ardından 1928 yılında da İmar Müdürlüğü kurulmuştur.

İstanbul karşısında Ankara'nın⁹⁶ ve Anadolunun güçlendirilmesi, kamu iktisadi teşekküllerine ilişkin ilgini varlığı ve yer seçiminin ulus devlet oluşturulma stratejisi (Şengül, 2009: 114) ile iç içe geçen bir emek- mekan örgütlenmesinin karakterini oluşturur.

Büyük bunalımı izleyen yıllarda Türkiye'de uygulamaya konan devletçi sanayileşme programı ithal ikameci ve korumacı bir devletçilik anlayışına yaslanır (Boratav, 2013). 1930'larda devletçi sanayileşmeye geçiş hem daimi bir emek arzının hem de meşruiyetin sağlanması adına fabrikalar etrafına örülmüş işçi meskenleri ve lojmanlarda kendini gerçekleştirir. Dönem içerisinde seçkinlerce kurumsallaştırılan sosyal politika önlemleri de modern devletin somutlaştığı biçimleri sunar. Devlet eliyle kurulan her fabrikada açık bir biçimde hedeflenen cumhuriyet ideolojisinin ve yaratılmak istenen vatandaş algısının mekansal inşası görülür. Fabrikalar artık toplumsal çağdaşlaşma ve sanayileşmenin kalesidir ve batının üstesinden gelineceği mekan haline gelir. Bu mekanlar modernleşme ideolojisinin uygulama mekanlarıdır (Asiliskender, 2002). Fabrikalar içerisinde kurulan konutlar ise çalışma ilişkisi içerisindeki sınıfsal konumlara bağlı olarak ayrılmıştır.

Tapan (1996) da Cumhuriyetin ilk yıllarında memurlar için Ankara'da üretilen konutlar dışında fabrikalarda çalışan işçi ve nitelikli personel için tasarlanan lojmanları toplu konutun örneği olarak ele alır. Lojmanlar fiziksel mimarisi, yerleşiklerinin zamanının tümünü organize edebileceği şekilde sunulmuştur. Emegin yeniden üretim mekanlarının eğitim, sağlık ve sosyalleşme alanlarıyla birlikteliği, bu bölgelerdeki sosyalliğin⁹⁷ düzenleniş biçimi, cumhuriyet ideolojisini yerleştirmeyi amaçlar. Böylece konutun kendisi ideolojik ve sınıfsal bir denetim biçimi olarak somutlanır ve iktidarın gözü haneye ve düzenine değin yerleşir. Denetim tam zamana yayılır. Üretime yakın olarak konumlanan bu konut tipi emek talebinin 24 saate yayılmasını sağlamanın yanında işçinin fabrikalar ve kentler arasındaki hareketinin de düzenlenmesi amacını taşır. Üretime mekansal yakınlık aynı zamanda verimliliği artıran bir olanak sağlar. İşçi konutları emegin bölgesel hareketliliğini

⁹⁶ Bu dönemde Ankara'da konut sorununun oldukça ileri boyutlarda olduğu bilinmektedir. Konut açığının giderilmesinin yolu ise her işletmenin kendi çalışanları için konut inşa faaliyetine girdiği görülür. Örneğin, Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası'nda çalışan işçiler için bu konutlarda barınmak neredeyse zorunlu sorumlu bir hal almıştır. Böylece üretimin 24 saat sürmesi ve denetimin sürekliliği sağlanmıştır. Detaylı bilgi için Bknz: Severcan, ve Saner 2009:73.

⁹⁷ Spor olanakları bedeninin terbiyesini sağlarken, senfoni orkestraları, devlet tiyatroları, çeşitli konserler ideolojin kültürel inşasını gerçekleştirir. Bknz: Makal, 1999: 253-278.

düzenler ve işgücü devir oranını azaltıcı etkide bulunur. Böylece daimi bir emek arzını oluşturarak üretim sürecinde bölünmeleri ortadan kaldırır. Emek gücünün hareketi düzenlenir.

Konut sorununu gidermede bu denli geniş bir organizasyonun nedeni ise dönem içerisindeki işçi sınıfının varlığı/ne”liği tartışmalarında aydınlanır. Esasen dönem içerisinde daimi bir emek arzının olmaması, kır ile bağını koparmayan ve esas üretimin halen kırdaki gerçekleştiği emekçiler için sanayide, kentte çalışmak halen kırın iş organizasyonunun izin verdiği ölçüdeydi. Bu bağlamda lojman sağlamak daimi bir emek arzının el altında, denetim içerisinde tutulmasını, batıyı yakalamak noktasında sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü havuzunu yaratması bakımından kritiktir. 1928-1932 Ankara planlarında amele mahallesi kurma fikirleri gün yüzüne çıkar. ⁹⁸ Özellikle devletçi sanayileşme ertesinde Kamu İktisadi Teşekküllerinde ağırlık kazanan lojmanda yaşam, doğrudan devletin ideolojik aygıtının denetiminde ve belirleniminde bir özel alan organizasyonunu getirir. Açık bir şekilde kurucu kadroların pozitivistlikten etkilenmeleri ve batıdaki makineleşmeye⁹⁹ hayranlıkları söz konusuydu. Evlerin ve kentlerin açık açık "içinde yaşanacak makineler" olarak kabul edilmesi (Harvey, 1997: 46) mantıksal pozitivistliğin modernist mimari ile dansını gösterir biçimdedir.

İşçi ve memura yönelik konut inşasının nedenlerinden bahsetmişken neden konut sorununa kitlesel çözümler getirilmediğinin de üstünde durmak gerekir. Bozdağın’ın da belirttiği üzere, kitle iskanının gelişmemesinden, seri üretimi sağlayacak ileri teknolojinin yokluğu kadar, büyük şehirlerdeki spekülasyon arsa fiyatları, kapsamlı planlama ve arazi kamulaştırma politikalarının olmayışı, rejimin kamu binalarına öncelik vermesi ve son olarak, iskan uygulamalarını geliştirecek burjuvazinin olmayışı da etkindir. Bütün erken cumhuriyet döneminde (1923-1938) inşa edilen toplam ev sayısı 73.279’du, oysa ülkenin nüfusu 1927’de 13,6 milyonken, 1940’ta 17,8 milyona çıkmıştı (Bozdağın, 2002: 243). 1927 yılında nüfusu 50.000’in üzerinde 5 kent varken

⁹⁸ 1924 yılında kentin ikinci şehremini olarak atanan Ali Haydar Bey, Ankara’nın modern, endüstrileşmiş, kent görünümüne kavuşması için Avrupa ülkelerine giderek örnekler alır ve özel sermaye ile inşaat sektörünün ihtiyaç duyduğu yapı malzemesi fabrikası kurar. 1924 yılında İş Bankası’nın ve 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası’nın kurulması sınırlı sayıda kredi olanağı açtığı gibi dönem içerisinde 1925 Teşvik-i Sanayi Kanunu da kurulacak sanayiye finansman olanağı sağlamıştır. Bknz: Saner ve Severcen, 2009: 48.

⁹⁹ Le Corbusier’in "makina estetiği" hakkındaki polemikleri genç Türk mimarları arasında olumlu bir yankı bulmuştu. Dergilerinde Le Corbusier’i şerh ederek, "bugünün telakkilerine göre, bina", bir otomobil gibi rasyonelleştirilmeyi ve standartlaştırılmayı bekleyen "bir ikamet makinesidir," diyorlardı (Bozdağın, 2002).

izlenen sanayileşme ve mekan stratejileri sonucunda bu sayı 1950 yılında 11'e yükselmiştir (Şengül, 2009: 115).

Kentlerin imar planlamasına ilişkin ihtiyacın her ne kadar 1930'larda Belediye Yasası aracılığıyla bir düzenlemeye kavuşturulması öngörülmüş olsa da yeni kurulan cumhuriyetin planlamayı gerçekleştirecek iktisadi kaynaklarını daha çok sanayileşmeye aktarmış oluşu, bu ihtiyacın giderilememesine neden olmuştur (Şengül, 2009: 119-120). Hal böyleyken, 1950'lere kadar Türkiye'de konut, ancak üretim ile iç içe geçen vatandaşlara sunulan bir hizmet olarak sınırlı kalırken, modernizm ise batıdaki üretim ve sınıf koşulları Türkiye'de ortaya çıkmayınca yapılarıdaki biçimsel şekliyle sınırlı kaldı. Binaların yeni ulusun karakterini ve ideallerini görsel olarak iletme yetenekleri, diğer önemli ama görsel olarak onun kadar çarpıcı olmayan meselelerin önüne geçti ve 1950'lere kadar ülkenin kendi iç dinamikleriyle modern bir topluma dönüşmesinin doğal sonucu değil, arzulanan ama henüz mevcut olmayan bir modernliğin zorlama bir temsilinden ibaret olarak kaldı (Bozdoğan, 2002: 318).

1950'lere gelindiğinde zaman içerisinde işçi ve memur konutu yapma biçiminin ortadan kalkmaya başladığı görülür. Artık yeni konut yapma biçiminde sınıfsal ayrımlar ortadan kalkmış, kooperatifleşme ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda mekânın bir belirleyen olma halinden uzaklaştığını, mekansal tercihin ekonomik durumun belirlenimiyle açıklanabileceği hale gelmiştir (Cengizkan, 2009: 17). Artık kentin her bir köşesi konut edinmeye, gerekli sermayeye sahip olunması koşuluyla açıktır. Bu dönem için Gülmez, işçi ve memur statüleri arasındaki sosyal güvenlik düzenlemelerinin yakınsamasını vurgular. Güvenceli işin kendisi memurun toplumsal ve politik statüsünü korumasını devam ettirmesini sağlarken diğer yandan işçinin sahip olduğu kazanımlar, ekonomik ve sosyal güvenlik arasında bir yakınsamayı da meydana getirmiştir (Gülmez, 1983: 231-263). Haliyle devlet eliyle inşa edilen konutun sınıfsal farklılıkları gün yüzüne vuran yapısı dönüşmüştür. Artık kent mekanındaki eşitsiz gelişim, sınıfların konut sorununa ilişkin kendi getirdikleri çözümler ile açığa çıkacaktır.

Salihağa termik santrali örneğinde görüldüğü gibi sınıfsal ve toplumsal ayrıma sahip memur ve evli-bekar¹⁰⁰ işçi lojmanlarına giydirilen kültürel kimlik 1939'da sanayileşmenin teşviki için ortaya konan plan neticesinde 1950'lerde hızlanan sanayileşme ve nüfus hareketliliği ile ortadan kalkmış, gecekondulaşma görülmeye başlanmıştır (Cengizkan, 2009: 18-38). Şengül (2009: 103) de 1950-1980 arasını emek gücünün kentleşmesi olarak yorumlar. İlerleyen bölümlerde gecekondulaşma, üretimin değişen yapısının kentin işçi mahallelerinde yarattığı yıkım ele alınacaktır. Ancak öncesinde Fransa'daki durumun incelenmesi gerekir.

2.4.2. Vatandaşlığın Anlamını Konut Hakkı Üzerinden Sorgulamak: Fransa'da Konut Sorunun Çözümü

Mekan ve mekanın devlet organizasyonu ile toplumsallaşması, toplumsal gelişmenin merkezidir. Fransız ulus devleti de tam da mekan ve devletin birleştiği 1789'un ürünüdür (Weber, 1976: 332). 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları bildirisinin 21. Maddesi şöyle der: *“Kamu yardımları kutsal bir borçtur. Toplum, ya iş vererek ya da çalışacak durumda olmayanlara yaşayabilecekleri olanakları sağlayarak muhtaç yurttaşların geçimini sağlamak zorundadır”*. Böylece ekonomik ve sosyal haklar yurttaş haklarının bir devamı olarak (Rosanvallon, 2004: 22) toplumun kendisini temsiliyle birleşerek ulus devlet formunda meydana gelir. Fransa'da küçük şehir devletleri zaman içerisinde ekonomik, sosyal ve siyasal gelişme ile birlikte yerini bölgesel devlete ve en sonunda ise ulus devlete bırakır (Smith, 2017: 127). Fransa'da merkezi devlet ağı ve aygıtının tüm mekânları kapayıcı ve kontrol edici boyutta en baştan biçimlenmesi ulusalcılığın tek merkezli ve asimilasyoncu bir şekilde genişlemesine neden olmuştur (Brubaker, 2009: 28).¹⁰¹ 1900'lerde bölgesel sınırların netliği ve kesinliği, bir

¹⁰⁰ Dönem itibarıyla cumhuriyet ailesinin kurumsallaşması açısından ailenin özel alanına ilişkin hassasiyet olduğunu inşa edilen konutların evli ve bekarlar için ayrı ve evli işçilerin konut pencerelerinin bekar işçilerin konutlarına zıt ve görülmeyecek şekilde konumlandırılmasında yansımaları buluyoruz. Bunun yanında sanayi bölgelerinde öne çıkan amele yuvaları fikri de bir önceki dönemde bahsedilen bekarlar ve yeniçerilerin çoğunlukla ikamet ettikleri hücceratların bir uzantısı olarak yorumlanabilecek bekar odaları projelerinde sürekliliği işaret eder.

¹⁰¹ Fransa vatandaşlığındaki bu asimilasyoncu anlayış özellikle 1880'lerde sosyal politika eliyle iyice belirginleşmiştir. Jules Ferry'nin iktidarında temel eğitim zorunlu, laik ve ücretsiz hale gelmiştir. Böylece hem eğitim kurumları hem de ulus mektebi olarak görülen ordu, bir asimilasyon aracı olmuştur (Brubaker, 2009: 38). Bu uygarlaştırma misyonu aynı zamanda eğitime verilen önemi artırarak ilk ulusal sosyal politika önlemlerinin de laisitenin yerleşmesi ve kiliseyle mücadele adına bu alana kanallı olmasını sağlamıştır. Bu durum sosyal politikanın devlet erki tarafından araçsallaştırılma biçimine bir örnek sağlar. İzlenen sosyal politikanın biçimi mücadele edilen ve şekillendirilmek istenen olguyu gösterir. Benzer bir yöntemi eşanlı olarak Bismarck Almanya'da yapmış ve devletin sağ ve sol eli arasındaki iş birliğini sosyal politika vasıtasıyla gerçekleştirmiştir.

biçimde ekonomi politikalarının coğrafi sınırlamalara tabi olmasını gerektirmiş olsa da zaman içerisinde sınırlar aşılacaktır. Kapalı sınırlar içerisinde vatandaşlığın tanımlanma biçimi esasen içerdekiler ve dışarıdakileri belirleyecek¹⁰², hak ve yükümlülükleri sistematik bir biçimde dağıtacaktır. Böylece yurttaşlığa dayalı inşa edilen eşitlik fikri sosyal sınıf sisteminden doğan eşitsizlikleri kabul edilebilir kılacaktır (Marsall, 2013: 19).

Fransa'nın geçmişinde köleci toplumun izleri vardır. *“Avrupa”da kapitalizm, işgal edilen ve kolonileştirilen Avrupalı-olmayan halkların akıttığı ter ve kan sayesinde doğmuştu*” (Hardt ve Negri, 2002: 139). *Ancien regime* Fransa’da 1500’lerden devrime kadar geçen süredeki toplumsal yapıyı açıklamak için kullanılan bir terimdir. Bu sistem monarşi, ruhban ve aristokrasi üzerine oturtulmuş eşitsizliğin hukuki ve toplumsal düzen bağlamında ele alındığı biçimdir. Brubaker’e göre bu dönemde bir kimsenin hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi için önemli olan nokta Fransız ya da yabancı olması değildir. Esas olarak bir seigneurie’e (derebeyine) ait olması ya da bir tabakaya ait olan toprak parçasına oturması, özgür kent burjuvası olması, Protestan ya da Yahudi olması, yahut bir loncanın, üniversitenin, dini kurumun ya da parlamentonun üyesi olmasıdır (Brubaker, 2009: 60-61).¹⁰³ Feodal dönemde ise yabancı, seigneurie, kent dışında doğan kimse olarak tanımlanırken, 13-15.yüzyıl arasında anlamı değişmiş ve krallık dışında doğmuş kişi olarak tanımlamıştır. Özel ve ayırt edici biçimde siyasal bir statü olarak anlaşılan vatandaşlığın sosyal dayanağı ise özerk kent, özellikle de kent devleti olmuştur (Brubaker, 2009: 66). Fransız devletinde vatandaşlık kentin sınırlarını aşarak ulus devlet sınırlarına taşımıştır. Böylece siyasal hakların tanımlanmasının önü açılmıştır.¹⁰⁴ Modern devlet ve devlet vatandaşlığı, kent özerkliğine ve kent vatandaşlığına karşı olarak kurulmuştur (Brubaker, 2009: 66).

Weberyan bir ifade ile dışlayıcı ve içerici kapatmanın ulusal ölçeğini vatandaşlık biçimleri verir. Mekansal sınırlama, modern devletin vatandaşlık anlayışının merkezinde yer alır. Kentlerin nüfusun çoğunluğunu toplaması ve endüstri devrimi ile birlikte eskinin hane içi üretim örgütlenmesinde paternalist “baba” figürü olarak yer alan feodal beylerden “özgürleşen kitleler” için ulus devlet oluşum sürecinde sosyal politikanın

¹⁰² Alan araştırmasının aktarıldığı üçüncü bölümde net bir şekilde somutlanmaktadır.

¹⁰³ Yabancılar Kanunu monarşinin son 300 yılı içerisinde önemini yitirmiştir. Merkantilist monarşi kalifiye işgücüne duyduğu ihtiyacı karşılamak adına gelenleri Fransız olarak saymıştır (Brubaker, 2009: 61).

¹⁰⁴ Kadınlar ise pasif yurttaşlardır. Not düşülmelidir.

kurumsallaşması da kritik hale geldi (Sennett, 2014: 63).¹⁰⁵ 19. yüzyılın ayırt edici özelliği vatandaşlık ile birleşmeye başlayan ulusal aidiyetlerin bir biçimde sürdürülmesi için hak etme biçimine atılan adımlardır. Bu dönemde eğitim, sağlık, konut gibi alanlara dair hak taleplerinin arttığı görülmektedir. Küresel düzlemde hak talepleri, metadışlaştırılmış, merkezi, vergilerle finanse edilen düzenlemelerin yapıldığı bir dönemdir.¹⁰⁶ Artık bu dönemden sonra 20. yüzyılda yoksul, dışlanmış, kitlelere, işçilere siyasal, sosyal ve sivil hakların tanınacağı, iki dünya savaşının yaşanacağı döneme geçilecektir. Bunun ardından gelen refah düzenlemeleri ise *“işçilere birikim sofrasının ayak ucunda yer veren burjuvazinin”*¹⁰⁷ temsili olacaktır. Ancak unutulmaması gereken ise işçi sınıfının örgütlü eylemleri neticesiyle dönem itibariyle hakların talep edilerek kazanılmış oluşudur. Bu bağlamda Lefebvre’nin(2013) de işaret ettiği biçimiyle mekan, bir yanıla kazanılan bir yanıla da toplumsal mücadelelere şekil veren bir yapıya sahiptir. Mekanın topyekun olarak toplumsal hayat üzerindeki iktidar kurma biçimine olan dikkati Lefebvre çekmiştir. İktidar kurma pratiklerinde ise söylemlerin oldukça büyük rolü olduğu görülür. Üstelik iktidar kurma amacıyla birleşen söylemler, zaman içerisinde çeşitli gruplara ilişkin toplumsal inşayı da getirmiştir. Kısacası, mekan ve zamanın nesnel özelliklerinde meydana gelen değişiklikler, toplumsal mücadeleden etkilenebilir, çoğu zaman da etkilenmiştir (Harvey, 1997: 256). Kapitalizmin para, zaman ve mekanın kesişim noktasında kurduğu toplumsal iktidar, Harvey (1997: 255) için inkar edilemeyecek şekilde denetimin özsel bağıını göz önüne serer. Mesele esasen metadışlaştırmanın, bu özsel kapitalist denetimden çıkışın biçimine ilişkin verilen mücadele olmuştur. Bu bağlamda Fransa’daki ulus devlet sürecinin vatandaşlık ve haklar üzerine yürütülen tartışmalarda konut sorunun oldukça farklı ele alan kitlelerin talepleriyle kurumsallaştığı görülür.

1900’lerde Fransa’da özel bir yatırım olarak konut inşa etmek orta ve üst sınıfların sınıfsal konumlarının bir gösterge nesnesi haline getirmesi açısından yaptıkları bir yatırımdır (Hoekstra, 2013: 2). Her ne kadar sosyal konut inşasına yönelik 1850’de yasa çıkarılsa da inşa faaliyetine rastlanmaz. Fransa söz konusu olduğunda

¹⁰⁵ Paternalist modeller esasen ikiye ayrılmaktadır. İlki Robert Owen’ın ütopyacı sosyalist modelinde kendisine yer bulur. Buna göre hümanist fabrika modeliyle yoksulların cezalandırılmadan üretimin sürdürülmesi ve böylece karın arttırılacağına yönelik inancı aynı zamanda işlevselci olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan Jeremy Bentham modeli ise çalışma evleri ve panopticon projesi ise faydacı ve otoriter biçimi olarak görülebilir. Detaylı bilgi için bkz: Kovancı, 2003: 17-19.

¹⁰⁶ Almanya için Bismarck hastalık, yaşlılık, iş kazası sigortalarını uygulamaya koymuş, İngiltere’de okullarda bir öğün yemek düzenlemesine gidilmiştir.

¹⁰⁷ Alparslan Işık, derslerinde refah devletinin ortaya çıkışını bu şekilde tanımlardı.

yoksullara ve işçilere yönelik konut talebinin giderilmesinde ilk etapta sermayenin ve hayırseverlerin heyecanına vurgu bir önceki bölümün sonunda yapılmıştı. Bu bağlamda da ilk sosyal konut denemelerinin “hayırsever” iş insanları ile fabrika konutu şeklinde organize edildiğini tekrar etmek gerekir (Lévy-Vroelant, Reinprecht ve Wassenberg, 2008: 33-35). Fransa’da konut sorununa getirilen çözüme kamu ve özel arasında bir çizgi çekmek oldukça güçtür. Çizilen çizgi ise çoğu durumda bulanıktır. 1894 loi Siegfried, 1908 loi Ribot ve 1912'deki loi Bonnevey yasal düzenlemeleri kamu ve özel sektörün bu alandaki ilgisine ilişkin yapılan ilk düzenlemeleri içerir. 1850’den 1914’e kadar yapılan düzenlemeler çoğunlukla hızlı endüstrileşme ve kentlerin artan nüfusu karşısında yükselen konut sorununun işçi sınıfına, var olan hastalıklar ve hijyen problemlerinden sıyrılacakları, çalışma zamanını sekteye uğratmayacakları, ulaşımın kolaylaştırılması şekilde konutun sunulmasına yöneliktir.

Fransız devlet otoritelerinde sağlık ve güvenlik açısından var olan endişelerinin giderilmesi için devlet destekli bir konut politikasının yaratılması sonucunu doğurmuştur. Toplumdaki huzursuzluklara bir çözüm olması adına I.Dünya Savaşı ardından Fransız hükümeti kiralar üzerinde kontrole gitmiştir (Hoekstra, Haffner, Oxley ve Van Der Heijden, 2009: 112). I. Dünya Savaşı sırasında kiraların dondurulması politikası aslında yeni konut inşaatının da önüne geçen bir faktör olmuştur (Stovall, 2012). Giderek düşen kiralar, yeni konutların inşasını büyük oranda durdurmuştur. Bu dönemde sosyal konutların inşasında da bir duraklama olduğu görülür.

Buradaki konut sorunun kökenleri büyük ölçüde savaş sonrasındaki yıkıma dayansa da bir yanıyla da aslında kentlerin önceki bölümlerde aktarıldığı üzere sürekli olarak dışarıdan geleni dışlamasıyla ve planlama eksikliğiyle bağlantılı olduğu görülür. HLM,¹⁰⁸ eski adıyla Napolyon’un çabasının ürünü olan HBM’nin¹⁰⁹ bir uzantısıdır. HLM’ler ki kola ayrılır. Kamu HLM’leri çoğunlukla belediyeler tarafından kontrol edilirken özel HLM’ler ise kimi zaman sivil toplum örgütleri ve belediyenin hisse sahibi olduğu kar amacı gütmeyen şirketlerce yürütülür (Hoekstra vd., 2009: 105). SEM’ler¹¹⁰ ise aynı yasal düzenlemeye sahip olan belediye ve

¹⁰⁸ Habitations à Loyer Modéré: Düşük gelirlilere yönelik konut.

¹⁰⁹ Sociétés d’Habitations à Bon Marché

¹¹⁰ Sociétés d’Economie Mixte

özel sektörün ortaklığında konut inşasını gerçekleştiren kurumlardır. Ulusal düzeyde sosyal konut organizasyonunun birleştiği yer ise USH'dur¹¹¹.

İnşaat ve endüstri alanlarındaki modernleşmenin yasal mimarlarından Louis Loucheur 1921 ve 1923'te sosyal konut inşaatını teşvik eden iki yasa çıkarılmasını sağlayarak 1920'den itibaren konut sorunu üzerine dikkatleri çekmiştir. 1928'de ancak onaylanabilen yasa önerisi sonucunda öngörülen 5 yıl boyunca 260.000 konutun inşa edilmesi planlanmıştır.¹¹² Bu zamana kadar ise konut sorununun çözülmesi adına kira desteği sunulması yasa düzenlemesiyle kabul edilir. Böylece mekanın oluşumu ve kentin planlanması konusunda devletin doğrudan sorumluluk aldığı yıllara adım atılmıştır. Ancak Wakeman'ın tespitiyle, 1932'de Büyük Buhranının Fransa ekonomisindeki derin etkisiyle birlikte Fransa ekonomisi %14, inşaat sektörü %40 küçülmüştür. II. Dünya Savaşı öncesinde Fransa'da pek çok ailenin kent merkezlerinden uzak boş araziler üzerinde kendi konutunu inşa etmeye yöneldiği görülmüştür (Wakeman, 1999: 356).

1918 ve 1939 arasındaki dönemde Fransa'da konut sorununun çözümüne ilişkin oldukça sili bir çaba görülür. Bakıldığında bu aralıkta yalnızca 1,6 milyon yeni konut inşa edilmiş ve zarar gören evlerin yeniden onarımı için gerçekten çok küçük bir yatırım yapılmıştır (Boelhouwer ve Van der Heijden, 1992: 188). Nasiali, Fransa'nın 1939'da konut açığı üzerine yayınlamış olduğu raporda 1,5 milyon yeni konuta ihtiyaç olduğunu altını çizmiştir. Ancak II. Dünya Savaşı'nın Paris ve diğer büyük kentlerde sebep olduğu yıkım bu açığın üzerine 2 milyon daha konut açığını da beraberinde getirmiştir (Nasiali, 2014: 439). Yaşanan iki savaş ve kentlerin yıkımı Fransa'da konut açığını daha da gün yüzüne çıkarmıştır. 1950'lere kadar yapılan konutların çoğunlukla orta, orta-üst sınıf ailelerin karşılayacağı türden olması konut sorunu ve evsizliği derinleştirmiştir.

Fransa'da sosyal konutun tarihini, bir anlamda banliyöleri ya da Wacquant'ın ifadesiyle kentin sürgün mahallelerini, kuruluşunu konuşmak için II. Dünya savaşı ardından De Gaulle başkanlığında yürütülen Özgür Fransa Komitesinin kuruluşuna ve eylemlerine bakmak gerekir. II. Dünya Savaşı sonrasında farklı devlet biçimlerinde görülen tam istihdam, ekonomik büyüme, refah devletinin kurumsallaşmasının adımlarının

¹¹¹ Union Sociale pour l'habitation

¹¹² <https://musee-hlm.fr/discover/focus/30#/s-1489396751940> adresinden HLM'lerin kuruluş hikayesi, hazırlanan görsel materyaller eşliğinde okunabilir.

atılmasının sağlanmasıdır. Benzer bir eğilim Fordizmin Avrupa geneline 1950 itibarıyla yayılmaya başlamasıyla kendisini gösterir. Bu dönem keynesyen refah ile birleşerek standartlaşmış ürün talebinin arzı karşılayacak şekilde sağlanmasını içerir. Keynesci dönemin kenti, sınıflar arası uzlaşmanın kentidir (Şengül, 2009). Harvey'e göre her devlet gücü, bunları sağlamak için de piyasa süreçleriyle birlikte, kimi zaman bu güçlerin içinde, hatta piyasa süreçleri yerine organizasyonu sağlamıştır. Sermayeye emek arasında bir "sınıf uzlaşması"nın iç barış ve huzurun kilit garantörü olduğu bu yıllarda savunuluyordu (Harvey, 2015b: 26-7). 1950'ler pek çok yazar için Fransa banliyölerinin tarihsel oluşumu, ileri marjinalliğin kökenlerinin ayrıştırılarak sunulduğu yıllardır. Böylesi bir okuma ise vatandaşlığın ikili yapısı, insan hakları ve vatandaşlık hakları arasındaki seçim ve en nihayetinde refah devleti kurumsallaşmasına doğrudan örgütlü mücadelenin müdahalesini içermektedir.

II. Dünya Savaşı, Fransa'nın önemli bir kısmını harabeye çevirmişti. Hali hazırda konut sorunu yaşayan Fransa'nın kentlerinin bir de savaş ertesindeki durumu topyekün bir planlamanın habercisidir. HLM internet müzesindeki verilere göre, 1945'te konutların %45'i aşırı kalabalık ve nüfusun %10'u tamamen sağlıklı tesislerde yaşamaktadır. Nüfusun % 90'ında banyo veya duş, % 80'inde kapalı tuvalet ve % 48'inde akan su yoktur.¹¹³ Buna bir de Paris'te ve tüm büyük şehirlerdeki yıkım da eklenmelidir. Keza Harvey (2013b: 35) de 1945'te Paris'te yaşamının yıkıntıya dönmüş mahallelerde, viran haldeki evlerde, kanalizasyonu olmayan konutlarda yaşamak demek olduğunu belirtir. Gerçekten de konut kıtlığı birçok ailenin köprü altlarında, yıkılmak üzere olan binalarda veya kendilerinin ürettiği bir çözüm olarak teneke mahallelerde yaşamasını gerekli kıldığı görülmektedir. Fransa'daki planlamacı geleneğin -ki 1960'lardaki Gaullecü politikalar bu geleneğe örnek gösterilebilir- kökleri XIV. Louis'e kadar uzanan merkezi devlet planlamasına ve büyük projelere dayalı ekonomik ve toplumsal gelişimdeki *dirigiste* (devletçilik) geleneğidir. Ancak bu gelenek çok hızlı ve kolay bir şekilde koyu bir vatanseverliğe savrulabilmektedir (Mazower, 1999: 193). II. Dünya Savaşı ertesinde Fransa'da sosyal politikaların, keynesyen ekonomi içerisinde birleştirilerek sağlık, eğitim ve kent planlaması üzerine yoğunlaştığı görülmüştür (Mazower, 1999: 189-190).

¹¹³ <https://musee-hlm.fr/discover/focus/45#/s-1522413495518> adresinde görülebilir.

1950-1960 arasında kentlerde yeniden yapılanma dönemi olarak adlandırılabilir. Bu bağlamda 1948'den 1953'e kadar kent planlamasında üç öncelik tanımlanmaktadır: kiralarda güncellenmesi, yıpranmış, harabe hale gelmiş konutların iyileştirilmesi¹¹⁴, inşaat sektöründe özel inisiyatifin yeniden başlaması ve bağlantılı olarak inşaat tekniklerinin sanayileşmesi. Planlama çerçevesinde merkezi devlet ağı, kredi ve sübvansyonlar aracılığı ile konut inşaatını teşvik etmiştir (Hoekstra vd., 2009: 112). Bu durum sosyal konut inşaatında bir patlamaya neden olarak “konutun altın yılları” (*les trentes glorieuses*) olarak adlandırılmıştır (Lévy-Vroelant vd. 2008: 37). Ancak bu zaman aralığı çoğunlukla niceliğin nitelikten daha önemli olduğu, yeni inşaat tekniklerinin büyük kent alanlarında özellikle de bugün banliyö olarak adlandırılan bölgelerde denendiği (Boelhouwer ve Van der Heijden, 1992: 189) yıllar olarak öne çıkar. II. Dünya savaşı sonrasında gelişen refah programlarına hızlı bir şekilde konut sorununu dahil edildiği görülebilir. Bu konuda Birleşmiş Milletlerin kuruluşu ve savaş sonrasındaki kalkınma için hızlı bir şekilde inşaa faaliyetlerine girilmesinin etkili olduğu söylenmelidir. 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine dayalı olarak refah çerçevesi oluşturma çabaları Fransa'da da hız kazanmıştır. Rosanvallon (2004: 27) bu dönemleri, özellikle savaş dönemi yapılan barış pazarlığının toplumsal sözleşmenin az ya da çok açık biçimde yeniden formüle edildiği sınav zamanları olarak yorumlamaktadır. 1950 yılı konut sorunu açısından Fransa için bir dönüm noktasıdır. T. H. Marshall'ın “her vatandaşın belirli bir yaşam standardını hak etmesi”ne dayandığı sosyal vatandaşlık fikri oluşturulmakta olan refah devleti fikrine dayanağını sunmuştur.

Büyük yatırım gerektiren kitle üretimi savaş sonrasındaki kalkınmanın tek yolu olarak görüldüğünden maliye ve para politikaları ile efektif talebin oluşması kontrol altına alınmaya çalışıldığı görülür (Harvey, 1997: 158). Bu noktada kamu yatırımları büyük önem kazandı. Böylece üretim toplumundan tüketim toplumuna doğru giden modern toplumun sonraki tarihi büyük ölçüde belirlenmeye başlandı (Bauman, 1999: 37). Kamu yatırımlarının görüldüğü alanlardan biri de konut sorununa ilişkin getirilen çözümler oldu. Böylece istikrarlı bir ekonomik büyüme garanti edilmiş oluyordu. Savaş ertesi Fransa'da hükümet, konut talebi ve arzını kontrol etmek adına üretim ve tüketim kanatlarını düşük faizli krediler ile konut inşa etmek ve mülk edinmek arasında hizalar (Hoekstra vd., 2009: 113). Ne de olsa modern devlet için yurttaş, mülk sahibi olan ve mülkü korunması

¹¹⁴ Newsome (2009), detaylı anlatmaktadır.

gereken, mülksüzlerin ise yarı mülk sahibi haline getirilerek, metadışlaştırılmış hizmetlerle rızasının alındığı mekandır. Rosanvallon'un da dikkat çektiği üzere, tüm metadışlaştırma anlarına mutlaka büyük savaşlar, çözünmekte olan toplumsal yapı eşlik eder. Metadışlaştırma için atılan adımlar toplumsal sözleşmeyi yeniler (Rosanvallon, 2004). Bakıldığında bu dönemde Fransa'da yapılan kira kontrolü, var olan konut sorununu gidermeye yetmeyecektir. Yapısal değişiklikler ile birleşen kitlesel taleplerin yön verdiği konut politikalarına dikkat çekmek gerekir.

Savaş sonrasında kapitalizmin keynesyenizme bağlanması hiç de zor olmamıştır. Önce ulus devlet ile yapılan vatandaşlık tanımı, ardından keynesyenisim ile birleşen ekonomi politikasını ve fordizm ile birleşen denetimin bütünleşmesi 1973'e kadar devam etti. Savaş sonrasında fordizmi, yalnızca bir kitle üretimi sistemi olarak değil, daha çok bütünsel bir yaşam tarzı gibi ele alınmalıdır (Harvey, 1997: 158). Devlet, yeni Keynesci roller üstlenmek ve yeni kurumsal kapasiteler geliştirmek zorundaydı; büyük sermaye güvenli bir karlılık kulvarında pürüzsüz seyretmek için bazı yönlerden küçük fedakarlıklar yapmak zorundaydı; örgütlü işçi hareketi ise emek piyasalarında ve üretim süreçlerindeki işleyişe ilişkin yeni roller ve işlevler üstlenmek zorundaydı (Harvey, 1997: 155). Engels, işçi sınıfının öncü rolünün gerçekleşmesinde mülksüzleşmesini ve kentlerde kümelenmiş mülksüz kitlelerle işbirliğinin önemine dikkat çeker (Engels, 2003: 27-8).¹¹⁵ Gerçekten de 1946'da Fransa ve İngiltere'de yoksul, mülksüz ve işçi sınıfından olan kitlelerin eşanlı gerçekleştirdiği kentlerdeki boş konutları işgal eylemi buna örnektir. Öyle ki bu olay Fransa'da konut hakkının tanınmasına ve konut sorunun giderilmesinde Fransa'nın istisnai durumunun oluşmasında da tarihi bir kırılma yaratır. İnsan hakları, vatandaşlık ve konutun refah devletinde sunulan sosyal haklar içerisine dahil edilmesi bu hareketin gösterdiği çaba ile olmuştur. Nasiali'nin 2014 yılında tamamladığı tez çalışmasında konudan detaylı olarak bahsedilmektedir.

11 Ekim 1945 yasası evsiz ailelere boş evlerde ikamet için başvuru şansı tanımıştır. Ancak Marsilya özelinde bakıldığında 10.000 başvurunun 7.500'ünün reddedildiği görülür (Nasiali, 2014: 440). Bu durum Özgür Fransa

¹¹⁵ Üstelik dönem içerisinde Camus ve Sartre'ın varoluş tartışmaları ve eylemliliğe yönelik seçimleri bir yandan yabancılaşmanın boyutlarını sunarken öte yandan genel tarih anlatısı içerisinde örgütlü bilincin ve varoluşun iç içe geçen bir izleğini sunar. Camus'un insanda halen anlam bulmasının yanında Sartre'ın eylemsizlik tercihinin de varoluşuna ve mücadelesine içkin olduğu fikri hem dönem içerisindeki örgütlü mücadeledeki figürleri hem de bizleri iki uca savurabilecek düşüncelerdir.

hareketinin eski direniş liderlerinden Henri Bernus öncülüğünde Marsilya’da yaşayan ailelerin 1946 yılı itibariyle toplantılar organize ederek MPF¹¹⁶, Yoksul Aileler Hareketinde bir araya gelmelerini sağlar.¹¹⁷ 1915’te soykırım nedeniyle Türkiye’den kaçarak Yunanistan’a ardından 1924’te de Fransa’ya gelen ermeni bir ailenin Fransa, Marsilya’da doğan çocuğu olan ve MPF’nin sekretarya görevini icra eden, aynı zamanda bir işçi olan Marius Apostolo, 29 Eylül 1946 yılında İngiltere’deki işgal haberinden oldukça etkilendiğini belirterek Marsilya’da “Comite’ d’entente squatters” adında bir işgal komitesi düzenlemiş ve boş evleri evsizlerin, ailelerin, işçilerin, yoksulların işgali çağrısında bulunmuştur (Nasiali, 2014: 444). Bu hareket için işgal hakkıdır. Hakkın temeli ise başlangıçta insan hakları üzerinden şekillenmiştir. Zaman içerisinde CGT’nin¹¹⁸ dahil olmasıyla söylemin çalışma ile bağlantılı tanımlanan bir hakka evrilmesi söz konusu olsa da başlarda İngiltere’deki işgal faaliyetlerinden ayrılan noktası göçmenlerin organize ediyor olması ve insan hakları üzerinden tanımlanıyor oluşudur. Bu eylem ile İngiltere ve Fransa’daki aktivistler konut hakkını somut ve soyut alana taşımış, mekanın politik ve toplumsal anlamını kazanmasını sağlamıştır.

Aslında bu dönemdeki konut sorununa getirilen çözümler çoğunlukla refah devleti kavramsallaştırılması içerisinde ele alınsa da Fransa devletinin vatandaşlık politikası üzerine de konuşmayı gerektirir. Konut ve vatandaşlığın- eşit gibi görünse de pratikte var olan ayrımcı ve ikil yapısı- iç içe geçen bir perspektife sahiptir. Savaş sonrasında refah ve vatandaşlık temelinde kurgulanan sosyal politikanın biçimi Fransa ve kolonilerini, vatandaşları ve göçmenleri dahil eden ikili bir yapıya sahiptir. “Fransız”ın ne olduğu üzerinde geçen tartışmalar etrafında bakıldığında dönem içerisindeki çok daha somut bir eylem alan Afrikalı göçmenler eşit işe eşit ücret mücadelesinde (Cooper, 2019: 43) Fransız ol(a)mamanın ne olduğunu somutlar hale gelir. Aynı dönemde Fransa Parlamentosundaki Afrikalı milletvekilleri de Fransız olmanın ne demek olduğunu tartışmaya açarak çıplak eşitsizliğe dikkat çekmiştir (Cooper, 2019: 41-2). Sonunda 1946 yılında çıkarılan Lamine Guéye yasası ile kolonilere Fransız vatandaşlığı statüsü verilmiş olsa da halen ana Fransa karasındaki Fransız vatandaşı ile eşit haklara sahip olmaları söz konusu değildir (Shepard, 2006). Bu bağlamda savaş sonrasında Fransa’da

¹¹⁶ Mouvement Populaire des Familles

¹¹⁷ Bu hareket 1939 öncesinde de temel olarak yoksulların ve işçi sınıfının hak taleplerini dile getirmiştir.

¹¹⁸ Confédération générale du travail

sosyal haklar ve vatandaşlık tartışmaları eşliğinde evrensel olarak tanımlanan bir konut hakkının gündeme getirilmesi dikkat çekicidir. Tartışmalar esnasında ise insan haklarına içerisine dahil edilen bir konut hakkının iddiası söz konusudur. Nasiali'nin(2014: 438) de dikkat çektiği üzere 1950'lerde işgal hareketini organize edenlerin bir anda katolik ve komünist organizasyonlara içermeleri, tartışmada dönüşümü meydana getirmiş, artık bir hak tartışmasından evrilen konut sorunu, işçi sınıfının ulus devlet retoriği dahilinde, Fransa devletine katkısı karşılığında, istediği bir talep olarak gündeme gelmiştir. Söylemde her ne kadar sınıfsal vurgu olsa da Fransa devleti işgalcileri ve konut talebinde bulunanları etnisitesine ve ırkına göre sınıflandırmakta bir beis görmemiştir. Hal böyleyken konut hakkının biçimi bir anda evrensel “biz muhtaçlar ve evsizler”den kayarak bir anda Fransız vatanseverliğine doğru yol almış ve çalışma ile ulus devlete katkı sunan işçi sınıfının karşılığını beklediği bir hak haline gelmiştir. Diğer etnisiteler ve göçmenler hızla dışlanmıştır. Sonuçta konut sorunu çözülene kadar Fransız vatandaşlığına sahip olsalar da “Fransız olmayan” olarak tanımlanan kitlelere “geçici” yerleşimler tanınarak “geçici” bir çözüm üretilmiştir. Kullanılan ayrımcı dil ise bu hareketi organize eden insanlara “*asosyal*”¹¹⁹ kavramıyla saldırmıştır. Buradaki adlandırma 19. yüzyılda kentlere gelen yabancılara benzer ve hatta oraya referans verecek şekilde olması (Barker, 1981) söylemsel anlamda sembolik iktidarın kurulma biçiminin müthiş bir benzerliğini sunar.

İşgal eylemlerindeki artış, aslında devletin bu konuda eylem almasını ve iktidarının biçimini göstermesinde bir itki rolünü oynamıştır. Tartışmalar eşliğinde refah devletinin şekillenmesi vatandaş ve devlet arasında paylaşılacak hak ve yükümlülüklerin de belirlenmesinde etki etmiştir. Hareketin hızla meşruiyetini kaybetmesi için işgalcilerin etnisitelerine ve göçmenliklerine vurgu yapılmış, Marsilya merkezli işgal hareketinin liderleri gözaltına alınmış, işgalciler ise zorla konutlardan çıkarılmıştır (Nasiali, 2014: 442). Hareketin meşruiyet dayanağı olan vatandaşlık ve insan hakları fikirleri ilerleyen dönemlerde konut sorunu için gerçekleştirilen politikaları oldukça etkilemiştir. Direnişin başlarında söylemsel meşruiyet alanı insan haklarına yaslanmış olsa da zaman içerisinde ekseninin vatandaşlık hakkı olarak konutun, devletin ödevleri arasında sayılması olarak yön değiştirmiştir. Bu bağlamda Fransa için konut hakkı, vatandaşlık temelinden yükselerek, -ki vatandaş da çalışan, katkı sunan ve karşılık bekleyen yurttaştır- evrensel hak söylemini kapsayarak talep biçimine kavuşur.

¹¹⁹ Üçüncü bölümde kullanılan dilin ve yaftanın dönüşümü incelenmektedir.

Bu durum aynı zamanda liberalizmin özel mülkiyet fikri ile dönemin refah fikri arasındaki çatışmayı da yansıtır. Ancak önemli bir soru vardır. Özellikle bu direnişe katılanların göçmen kimliği de bu soruya katkı yapar. Vatandaş kimdir? Kimler haklara hangi saikler ile erişebilmelidir? Daha da önemlisi kim bu tanımları yapacaktır?

Fransız ulus anlayışı devlet merkezci ve asimilasyondur. Kültürel asimilasyon özellikle azınlıklar ve göçmenler üzerinde hissedilir (Brubaker, 2009: 23). Bu haliyle tanınan hakların vatandaşlığın ana Fransa karası ve koloniler arasındaki bağının dönüşümü ilginçtir. Teneke mahallelerde kalan ve işgal hareketini organize eden liderler kendileri gibi bu insanların da göçmen olduğunu bildirir. Başlarda “*etnik ve ırksal geçmişimiz olmadan biz*” mottosu direnişin evrensel söylemini oluşturur (Nasiali, 2014: 444-5). Söylemin altındaki “biz” vurgusu esasen tüm dünyada konuta ihtiyaç duyan insanlardır. Bu nedenle de tartışmalar ilk olarak temel evrensel hak tartışmasıyla yürütülür. Ancak daha önce de belirtildiği gibi Fransız devletçi geleneği çok hızlı ve kolay bir şekilde vatanseverlik ile birleşen kılcal damarlara sahiptir. Hal böyleyken de bir biçimde göçmenlerin ve ana kara Fransa’sı dışındaki vatandaşların da buna dahil edildiği bir biçime CGT’nin de dahiliyle kavuşmuştur. Bu noktada Fransa’daki güçlü sendikal ve işçi hareketinin de işgal faaliyetini kendi bünyesine katması tartışmanın ulusal ve örgütsel düzeye taşınmasına yardımcı olsa da diğer yandan vurgunun ve konut politikasının evrensel olma şansını kaybetmesine, işçi sınıfının toplumsal katkısı sonucunda ulus devletten talep ettiği bir refah biçimi haline gelmiştir. Bu nedenle 1947’de el ilanlarında ilan edilen “*konut bir vatandaşlık hakkıdır*” yaklaşımı terk edilmiş 1950’ye gelindiğinde “*çalışma karşılığında herkesin konuta erişimi olmalıdır*”a dönüşmüştür (Nasiali, 2014: 445). İnsan hakları ve vatandaşlık hakları arasındaki çekişme genel anlamda kıtadaki Katolik düşüncenin yankısının olduğu her mekanda görülür¹²⁰. Ne olursa olsun hareket sonuç vermiş ve 1946-1950 yılları arasında yaklaşık 20.000 kişi işgal eylemleri neticesinde konut sahibi olmuştur (Wakeman, 1999: 360). Bu durum, HLM organizasyonu içerisinde o zamana kadar sunulan konuttan daha fazladır. Böylece konut hakkı evrensel vatandaşlık tanımları içerisinde sosyal vatandaşlığın temel bir parçası olarak görüldü.

¹²⁰Jacques Maritain için “Vatandaşlık haklarını insanın vatandaş olmasından kaynaklı olarak vurgularım” sözü (Mazower, 1999:193)bir anlamda bu düşüncenin değişen ve karmaşık pozisyonunu sunar.

En nihayetinde savaş sonrasındaki kalkınma için işçi sınıfına ihtiyaç duyuluyor olması bir bakıma hakların kabulünü de beraberinde getirdi. Ancak bu haklar vatandaşlığın içerici ve dışlayıcı yapısı içerisinde elde edildi. Belki de ilk kez dışlanma, modern zamanlardan sonra ekonomik ve sosyal anlamının ötesinde utanç veren bir biçimde biyopolitik anlamını (Agamben, 2013: 213) da katarak çıplak halden örtük hale geçiyor, yeni dışlanmışları yaratıyordu. Ancak şu soruyu da düşünmek gerekir. Bir gün içerisinde gerekli hukuki adımlar atıldıktan sonra evsizlik sorun olmaktan nasıl çıkmıştır? Daha da önemlisi “asosyaller”e ne oldu?

Bu sorunun cevabını araştırmak Fransa’da mekansal sınırlamaya dair siyaset felsefesi açısından da oldukça korkunç ve kabul edilemez cevaplarla karşılaşmak demektir. Savaş sonrasında 1944 yılında MRU¹²¹ bir dizi önlemlerle harekete geçmiştir. Kentlerin modernizm ve rasyonalizm ile birleşen ilkeler ile yeniden inşası hızlı bir şekilde gerçekleştirilmeliydi. Açıkçası bu plan, mimari açıdan gündelik yaşamın da kontrol altına alınmasını amaçlamaktadır. Haliyle hemen Le Corbusier’e danışıldı. Le Corbusier, bir yandan modernizmin havarisi kılığında dolaşıyordu, bir yandan otoriter rejimlerle (bir süre için Mussolini’yle, sonra Fransa’da Vichy rejimiyle) içli dışlı oluyordu (Harvey, 1997: 150). Savaş sonrasında Le Corbusier’in fikirlerine başvurulması mimari açıdan modern ve çağdaş planlamanın günlük yaşamın dokusunda da modernlik ve çağdaşlığı getireceğine dair bir umut taşımıştır. MRU başkanına göre böylesi bir inşaat Fransa’nın rönesansının devamıdır (Nasiali, 2014: 449). HLM sistemi yalnızca düşük gelirli sınıflara yönelik sosyal konut inşaatından çıkarak özel sektör ortaklığı ile birlikte orta ve orta sınıflara yönelik üretime de başlamıştır. Ancak konutların inşası bir günde tamamlanamazdı. Geçici barınma yerlerine ihtiyaç vardı. Bu noktada şu korkunç cevap bulundu: Toplama kampları büyük alanlardı; geçici bir çözüm için kullanılmalıydı (Newsome, 2002: 118). Böylece buralara büyük prefabrikler ve çadırlar konularak, konutlar hazır olana kadar yoksulların onurlarının aşağılandığı mekanlar¹²² haline getirildi. Üretilen çözüm bu olunca işgal hareketi talebini “başını sokacak bir yerden” ziyade “yuva”ya çevirmiştir (Nasiali, 2014: 453). Başlangıçta asosyal gruplar olarak işgalcilerin tümü ele alınırken zaman içerisinde konutlara yerleştirme sırası asosyalın anlamının devlet aklındaki değişimini de gösterir. Hızla konutlara geçişi sağlanan işçi sınıfı aileler ve diğer etnik ve göçmen kategorileri arasında bir

¹²¹ Ministère de la Reconstruction et de l’Urbanisme. Yeniden İnşa ve Şehircilik Bakanlığı.

¹²² Nasiali (2014: 458) burada kalanların gazetelere vermiş olduğu röportajları analiz eder ve koşulların kötülüğünü gösterir. Sıhhi olmaktan uzak, farelerin işgali altında, tek bir odada ve yatakta 10 çocuğun yatmak zorunda olduğu mekanlardır.

öncelik ve sınır çizilmiştir. Asosyal kategorisindeki bu mekansal toplanma ise Fransa'nın yeniden inşasını kolaylaştıracak ve sorunsuz sağlayacaktır (Nasiali, 2014: 455). Bu aynı zamanda 19. yüzyıldaki yoksulun mekansal olarak sınırlanmasının yönetim ve denetimi kolaylaştırıcı, kentlere akınının önünü kesici projelere de benzer. 19. yüzyılın yabancısı kent dışından gelenken artık, göçmen olmak ırksal ve etnik açıdan ulus devlet sınırları içerisinde vatandaşlığın dışlayıcı biçimiyle yüzleşme ve yaftaya maruz kalmak anlamına gelecektir. Bu halin kendisi halen kentlerin yoksullardan korunması gereken alanlar olarak su yüzüne çıkmasını sağlar. Böylece sosyal sorunun çözümü savaş sonrasında ırk temelli hal alacaktır. Fransız işçi sınıfı ailelerin kamplardaki yaşamı çok uzun ömürlü olmaması bunun yanında 1970'lerde dahi yapılan çalışmalarda buralarda etnik ve ırksal olarak Fransa ana karasından olmadığı için tam bir vatandaşlık statüsü alamayanlar Kuzey Afrikalılar ile İspanyol, Cezair, Arap, Yunan göçmenlerin kalıyor oluşu mekansal belirlenimin sınıf ve etnisite ile iç içe geçen konumunu aydınlatır. Konut yapıldıkça işçiler kamplardan derhal ayrılır(Nasiali, 2014: 457). Geriyle kalanlar ise asosyal sınıflardır.

1960'lar artık II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1970'lerde son bulacak olan “*trente glorieuses*”in (Fransa'nın otuz şanlı yılı) ortalarındadır. Bu süre zarfında hızlı endüstrileşme ve kentleşme politikaları göze çarpar. Konut sorununa getirilen hızlı, ucuz ve kent dışındaki alanlarda inşa edilen sosyal konutlar bir süre sonra orta sınıflaşan Fransız işçi sınıfı için yeterli olmamıştır. Üstelik HLM'ler görece yeni olmalarına rağmen kentsel yaftaların hışmına uğramaya da bu dönemde başlamıştır. HLM'lerin kurulduğu çeperler ilk etapta 1958'de ZUP¹²³ isimlendirilmiş ardından ise ZAC¹²⁴ olarak 1967'de değiştirilmiştir. Baki kalan ise bu bölgelere ilişkin yafta olmuştur.

1960'larda hükümet, yeni konut inşaatçılarına inşaat sübvansiyonları ve düşük faizli krediler sağlamıştır ve bu da inşaat sektörünün hem sosyal konutlar hem de ev sahipliği için büyümesine yol açmıştır. Esasen bu durumda eski Fransız kolonilerinden gelen işgücünün kentlerde yığılması etkindir. 1960'lı yılların sonunda Fransız hükümeti, Kuzey Afrika'dan işgücü ithalatını sübvansiyonlarla destekliyordu (Harvey, 2012b: 23).¹²⁵ Konut kıtlığıyla büyük oranda da yine bu dönemde baş edilmiştir. Artık düşük gelir gruplarının konut sorunu ön plana

¹²³ Zones a Urbaniser par Priorité. Öncelikli kentleşecek Alan

¹²⁴ Zones d'Aménagement Concerté. Uysal Planlama Alanları

¹²⁵ Üçüncü bölümde kuşaklar arasındaki yansımaları aktarılmaktadır.

çıkmaaya başlamıştır. Bu bağlamda özel yatırımcılara verilen konut destekleri azaltılarak kamu bütçesi düşük gelir gruplarına yönelik konut yatırımlarına kaydırılmıştır (Hoekstra, 2013: 2). Vurgunun kalite değil miktar üzerine oluşu ilerleyen dönemlerde çıkacak olan konut talebiyle bağlantılı isyanları tetikleyecektir. Aynı zamanda sosyal konut sektörü, inşaat endüstrisinin yeni inşaat yöntemlerinin deneme sahası haline gelmiştir ki bunların bazıları, şimdi büyük onarım problemleri olan kalitesiz yüksek katlı gelişmelerle sonuçlanmıştır (Treanor, 2015: 78). Bu şekilde 1960'ların ortalarındaki konut sorunuyla büyük ölçüde üstünkörü bir biçimde baş edilmiştir. 1963'ten sonra özellikle evsizlere, yoksullara ve düşük gelir gruplarından olanlara yönelik sosyal konut inşası hız kazanmıştır (Treanor, 2015: 77). Harvey de benzer şekilde bu yılları kalitesiz, sıhhi olmaktan uzak konutların düşük gelir gruplarına yönelik inşa edildiği yılar olarak işaretler. Esas sorun, Fransız merkezîyetçi devlet anlayışı tarafından bürokratik olarak düzenlenip uygulamaya konan bu süreçte demokratik katılımdan, hayal gücünden eser olmayışı, sınıf imtiyazı ve tahakkümüne dayalı ilişkilerin şehir peyzajına taşınmasıydı (Harvey, 2013b: 35).

Dönem içerisinde hem Türkiye hem de Fransa'da kent planlaması bir yanıyla modernizmin geniş halk kitlelerinin de içirilerek emek rejimiyle birleşecek biçimde kentlerin yeniden inşa faaliyetine girildiği görülür. Hükümetler sosyal sigortayı, sağlığı, eğitimi, konutu ve benzeri alanları kapsayan harcamalar aracılığıyla toplumsal ücreti güçlü biçimde destekleyecek adımlar da atıyordu. (Harvey, 1997: 158). Harvey'e göre Fransa'nın durumunda, daha ironik biçimde, komünist önderliğe sahip olan sendikalar Fordizmi Amerika'nın temsil ettiği tehdit karşısında ulusal ekonomik özerkliği sağlayabilecek tek yol olarak gördükleri için seçmişti. Türkiye'de ise Marshall Planı ve yatırımlar ile Fordizm sağlamlaştırılmıştı (Harvey, 1997: 160). Üretim biçimi ve işçileşmenin bir anlamda vatandaşlığın ulusal ekonomiyi yaratmadaki çimento rolü fark edilmişti. Bu da kimi sosyal hakların sunumunda Weberyan bir dışlama pratiğini doğurmuştur. Tüm bunlar aslında gösteriyor ki Fransa banliyölerinin oluşum kökenleri incelendiğinde Fransız vatandaşlığının kapsayıcılığının teoride olduğu, pratikte etno ırksal bölünmenin mekanın kullanımı açısından da ortaya çıktığıdır. Türkiye'de de Fransa'dakine benzer şekilde vatandaşlar, "asosyallerden" ayrıştırılmıştır. Bu durum konutun sosyal hakların içerisinde sunulmasında ikili bir sistemi de çarpıklığıyla göz önüne sermiştir.

1977 yılında konut politikalarında yapılan finansal değişikliğin ardından konut kredilerinin sunuluyor ve özel konutlara geçişin destekleniyor oluşuyla Fransız işçi sınıfının bu evleri boşaltması göze çarpmaktadır. Ardından yükselen işsizlik nedeniyle sosyal konutların olduğu bölgelerdeki huzurluğun hissedilmesi sonucunda sorunun yalnızca dayanıksız konut ve bu bölgelerin “imajı” olduğuna dair sığ bir bakış açısı nedeniyle HVS¹²⁶ politikası uygulamaya konulmuştur. Bu durum orta sınıf Fransız ailesini bu alanlarda tutmaya yetmemiştir.

Kamplardan ya da yerleştirildikleri evlerden HLM’nin inşa ettiği modern evlere geçen Fransız işçi sınıfının yerini anında gelen göçmenler almıştır. Türkiye’de de benzer durum gecekondu mahallelerinde görülmüştür. İşte bu alanlar bugün banliyö denilen ve bu çalışmanın da kent yoksulluğunu kentin sürgün bölgeleri özelinde ele alacağı alan araştırmasının yapılacağı yerlerdir. Türkiye için de benzer şekilde gecekondulaşmanın görüldüğü, eski işçi sınıfı mahallesi olan yaftalanmış mahallelerin olduğu alanlardır.

2.5. Refah Devletin Kaybında Konut Sorununu Karşılaştırmak

Refah devletinin kaybında, 1970’li yılların değişen ekonomik ve toplumsal yapısının, tüketim biçimlerinin etkileri görülür. Tüketicinin doğrudan üretim biçimlerinde yol açtığı dönüşüm, o güne kadar korunma altına alınmış, Wacquant’ın “40-50-60”¹²⁷ formülünde değişikliği de beraberinde getirmiştir. Kentlerdeki ileri marjinalliğin ortaya çıkmasının kökenleri bu dönüşümde aranmalıdır. Yarı zamanlı, güvencesiz, eğreti istihdam biçimleri yaygınlaşır ve ücretli emeğin standartlaşmış haklarında geriye doğru gidiş başlar. Sosyal güvencesizliğin izleğini sunmak ise ancak Standing’in terimiyle “kent paryalarının”, Wacquant’ın tabiriyle “ileri marjinallerin”, kent yoksullarının yaşadıkları bölgeler ve yaşam stratejilerinin izlenmesi ile açıklığa çıkarılabilir (Wacquant, 2016: 1080).

¹²⁶ Habitat et Vie Sociale. Konut ve Sosyal Yaşam politikası

¹²⁷ 60 yaşına kadar, yılda 50 hafta, haftada 40 saat çalışma.

Konu açısından neoliberalizmden bahsediyorsak eğer, neoliberalizmin en dikkat çeken özelliğinin yeni alanlar üreterek devletlerin ve kentlerin tabi olduğu kurallar da dahil olmak üzere yeniden biçimlenmesini hedeflemesidir (Dikeç, 2016: 59). Yeni kurallar ise “panoptik mantık” ile inşa edilir (Wacquant, 2001).

Her şeyden önce neoliberalizmin tanımını yapmak oldukça karmaşık ve başlı başına bir sorunsal olarak ele alınabilecek bir konudur. Haliyle bu çalışma kapsamında ancak belirli sınırlar içerisinde ele alınarak temel direkleri arasında yol haritası çizilmesi gerekir. Piyasanın durmaksızın yeni alanlar açarak, sınırlarını kaldırarak hareket etmesi, refah devleti aklının değişime uğratarak her şeyin ve tüm çabanın piyasa gereklerine kurban edilmesi olarak tanımlanması kanımca açıklayıcıdır. Artık tam istihdam ve refah kavramlarının modası geçerken rekabet ön plana çıkar. Wacquant için devlet, koruyucu düzenlemeler yapan bürokratik bir bütün veya piyasa başarısızlığında piyasaya müdahale ederek yola koyan bir aygıt değildir. Aksine, disipline edici sosyal politikalar aracılığı ile faili tabakalaştırır ve sınıflandırır. Bunu yaparken ise mekanları sınıflara ayırır, alt sınıf mahallerinin şeklini belirler. Kentin bu alanlarına sürgünü gerçekleştirir ve böylece rantın ve mülksüzleştirmenin biçimlenmesini sağlar. Bu şekilde devletin maddi ve sembolik iktidarı da biçim kazanır (Wacquant, 2014: 1697-1700).

Dikeç, kentin neoliberalleşmesi konusu incelenirken üç temel özelliğin ön plana çıktığını vurgular. İlki, kent alanının düzenlemesine ilişkin politikaların piyasa aklına uygun olarak şekillenmesi ve kurumsallaşmasıdır. İkincisi, belirli grupların kentin “istenmeyen” olarak yaftalanan bölgelerinden sürülmesi, yerinden edilmesi ve sosyo ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmesidir. Üçüncüsü ise ikincisi ile bağlantılı olarak yeni sert politikalar eşliğinde gözetimin ve denetimin belirli alanlarda toplanmış (çoğunlukla şehir merkezinde kalan rant kapasitesi yüksek alanlarda) suçla, yoksullukla yaftalanan bu gruplara karşı artırılması ve cezai devletin piyasa sınırlarının önündeki engellerin bu yolla meşruiyet kazanarak kaldırılmasıdır (Dikeç, 2016: 63).

İki ülke karşılaştırmasına geçmeden evvel açık bir şekilde vatandaşlık algısının piyasanın sınırlarını belirlediğini söylemek gerekir. Fransa’da vatandaşlık algısı Fransa devlet yapısına doğrudan bağlı, politik vatandaşlık ile birleşen ve Fransız kültürüne bağlı, aktif bir sosyal dayanışmanın tarihsel olarak örüldüğü bir algıya sahiptir (Feldblum, 1994; Silver, 1993; Dikeç, 2016). Çelik (2010: 69) ise Türkiye’deki yurttaşlık

algısının hak temelinden ziyade hayırseverliğe daha yakın olduğuna dikkat çeker. “Düzensiz, kayıtdışı ve parti yönetiminin etkisi ve yönlendirmesi altında olması sebebiyle klientalist ve paternalist özellikler sosyal politikalarda ön plana çıkmaktadır” (Çelik, 2010: 69). Böylelikle vatandaş ile devlet arasındaki hak gövdesi parçalanmakta, ve itaat ön plana çıkarılmaktadır. Temelde, siyasi iktidar desteklendiği ölçüde sağlanan yardımların devamının geleceği kurgusu bulunmaktadır.

Dikeç’e göre 1980 sonrasında Fransa devletinin sağ ve sol eli aynı anda aktifleşmiştir. Bakıldığında Fransa’da cezai devletin polis, hapisane, denetim koşulları açısından arttığı ama aynı zamanda sosyal harcamalar konusunda da alanların açılığı görülür. Öyleyse banliyölerde yaşayan insanlara yönelik yapısal şiddeti açıklamanın bir yolu bulunmalıdır. Özellikle 1980 sonrasında Fransa’daki işçi sınıfı mahallelerinde artan işsizlik ile birlikte banliyölerin, “hassas mahalleler” adı ile yaftalanması neoliberal ekonomi politikalarının popülaritesi ve refah devletinin geri plana bırakılması ile aynı zamansal izleğe denk düşer. Türkiye’de ise kent alanına ve emek alanına müdahale aynı anda meydana gelmiş, kimi bölgelerdeki rantın artışı adına yoksul mahallelerin yaftalanması ve polis gücünün seferber edilmesi konusunda tereddüde düşülmemiştir. Aşağıda her iki ülkedeki dönüşüm incelenmektedir.

2.5.1. Fransa: Evrensel Rejimin Kurulması

1970’lerin sonundan itibaren banliyöler konusunda Fransa toplumunun alarm haline geçtiği görülmektedir. 1974 sonrasında özellikle ekonomideki kayıplar ve aniden kapatılan fabrikalar en çok banliyölerde yaşayan mavi yakalı, ki zaten fordist üretim paradigmasının hedeflediği emek biçimidir, ve göçmen aileleri vurmuştur (Jobard, 2009). Bu durumda ise özellikle gençler arasında gayrimeşru ekonomi biçimlerine yönelmeyi kaçınılmaz hale gelmiştir (Robert, 1991).

1980’lerde sosyalist hükümetin göreve gelişinin ardından ortaya çıkan 1983 mali krizi sonrası sosyalist hükümet kendisini söz verdiği sosyal politikaları uygulamaya koymak ile finansal kriz arasında sıkışmış olarak

bulmuştur. Piyasanın serbestleşmesi, emek piyasasının sahip olduğu ve toplumsal olarak kazanımlarının sonucu olduğu haklarda gerilemeye ilişkin politikaların uygulamaya konması el ele gitmiştir. Dikeç (2016: 66) bu durumu Fransa devletinin devlet öncülüğünde kapitalizmden devletin her türlü imkanının piyasanın önüne serildiği kapitalizme geçiş olarak açıklamaktadır. Ancak Levy (2001)'in de dikkat çektiği üzere sosyal politikalarda tam anlamıyla sınırlama görülemez. Üstelik sosyal politikalar hem sağ hem de sol hükümetlerce politik açıdan kullanılır olmuştur (Levy, 2001). Öyle ki Chirac dahi sosyal politikalara dokunmayacağına söz vermiştir (Dikeç, 2016: 66).

Ancak 1980 sonrasında artan işsizlik ve yoksulluğun nedeni olarak kolaylıkla göçmenler işaret edilmiştir. Ne de olsa tanımlanan Fransa vatandaşlığının üç saç ayağına uyumları eksiktir. Haliyle hızlı bir şekilde 1981 ayaklanmaları¹²⁸ göç ile ilişkilendirilmiş, ırk ayaklanmaları olarak algılanmış ve ardından da “la politique de la ville” Fransız kent politikası olarak acilen kurgulanmıştır. Kolaylıkla banliyöler ve göç iç içe geçirilmiş (Dikeç, 2016: 68), emek piyasası ve mekanın bağı doğrudan kurulmuştur. Bu bölgelerdeki yoğunlaşan ani işsizlik, fabrikaların kapatılması, güvencesizliğin yükselişi ve sonunda ortaya çıkan sokak gösterilerinin günah keçisi ilan edilmelerine mani olmamıştır. “La politique de la ville” kapsamında üç temel adımda sorunların çözüleceği ön görülmüştür. Eğitim, konut ve istihdam politikalarında ademi merkeziyetçiliğin hedeflenmesiyle banliyölerde uygulamalarınyoğunlaştırılması sorunun çözümü gibi görülmüştür (Jobard, 2009: 33). Konumuz açısından konut programı olarak adlandırılabilir Développement social des quartiers (DSQ) ayağına detaylı bakmak faydalı olacaktır. Ayaklanmaların olduğu bölgeler, öncelikli bölgeler ilan edilmiş, birkaç yıl içerisinde sayısı 16'dan 148'e çıkmıştır. Esasen bu plan, ekonomik krizin kötü etkilerini ortadan kaldırmak üzere yapılmış bir plandır. Büyük kentlerin sosyal konut alanlarının bulunduğu mahalleler hedeflenmiştir. Ekonomik kriz sonrası kapatılan büyük fabrikalar ve bu fabrikalar etrafına kurulmuş işçi meskenleri bir anda işsizliğin yaygın olduğu mahallelere evirilmiştir. Üstelik üretim zamanı eski kolonilerden gelen ve bu bölgelerde çalışan ancak sonradan işsiz kalan kesimlere yönelik ırkçılığın da arttığı görülür. Bu bağlamda DSQ programı ile işçi sınıfı mahalleleri, bir anda yoksul mahallelere evirilmiş, politik ve ekonomik gelişmelere doğrudan bağlı kitlelerin

¹²⁸ 1981 yılında yaşanan Sıcak Yaz Ayaklanması çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sosyo sembolik parçalanma kısmında detaylı bir biçimde aktarılmaktadır.

bulunduğu alanlar haline gelmiştir. 1981 ayaklanmalarından sonra kent ve özellikle banliyölere ilişkin düzenlemelerin arttığı görülür.

1989 yılında Contracts de Ville programı ile yerel ve genel yönetim arasında 3 temel amacın gerçekleştirilmesini ön görmüştür. İlki müdahalenin boyutu belirli mahallelerden tüm kent düzeyine çekilmiş, bununla bağlantılı olarak DSQ'nun adı değiştirilerek Développement social Urbain- DSU olmuştur. İkinci olarak belediye başkanlarının ekonomik ve sosyal kararları hem öncelikli mahallelerde hem de tüm kent genelinde alması konusunda yetki verilmiştir. Bunda Mitterand hükümetinin yerel yönetimlerin etki alanını artırma çabasının etkili olduğu bilinmektedir. Üçüncü olarak ise öncelikli mahallelerden başlayarak tüm kente yayılan uzun erimli projelerin sunulmasıdır. Ancak Dikeç'e göre bu plan tam anlamıyla hayal kırıklığıdır. Öncelikli alanların göz önünde bulundurulmasından ziyade düşünülen projeler için finansal desteğin bulunması olarak algılanmış ve öncelikli alanlar için herhangi bir proje gerçekleştirilememiştir (Dikeç, 2016: 70).

1990 yılında çıkarılan Besson Yasası konut hakkını “tüm ulus ile dayanışma görevi” olarak ele almaktadır ve bölgelere dayanışma fonuna katkı yapmasını zorunlu tutmuştur. 1991’de çıkarılan “Loi de Dotation de Solidarité Urbaine” yasası ise varsıl bölgelerden sosyal sorunları olan yoksul bölgelere bir fon aktarımı amacı taşımaktadır (Scanlon ve Whitehead, 2011: 9). Bu yasa aynı zamanda Fransa’da konut hakkını “Fransa ulusunda finansal açıdan zorluk çeken tüm fertlere devletin yardım etme ödevi” olarak tanımlamaktadır. Ardından gelen 1991 tarihli Loi d’orientation pour la ville (LOV) diğer adıyla “anti getto yasası” “social mixity” yaklaşımını hedefler. Bununla gerçekleştirilmeye çalışılan ise 200,000 kişiden fazla nüfus barındıran yerlere nüfusun %20’sini kapsayacak şekilde sosyal konut yapılmasını sağlamaktır. Social mixity yaklaşımının önemi ise esasen banliyölerde ekonomik kriz ve yoğun işsizlik sonrası çıkan ayaklanmalarının sorumluluğunu Fransa ulusuyla yeterince entegre olamamış yabancılar nedeniyle olduğu kabulünden hareket etmesidir. Bu bölgelerdeki etnik yoğunlaşmanın ve ayrışmanın önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Böylece sokak gösterilerinin önüne geçilmesi umudu beslenir. Ekonomik temeli ayaklanmalar bu dönemde Fransız kimliğine ve Avrupalılık fikrine birer saldırı olarak algılanmıştır (Dikeç, 2016: 73).

1990 yılında Fransa Şehir Bakanlığının kuruluşunun temelinde dışlanma ile mücadele ve gettolaşmayı önlemek olduğu açıklanmıştır (Dikeç, 2016: 75). Devletin geri dönüşü olarak açıklanan program, esasen eş anlı olarak hem sosyal, yani sol el, hem de cezalandırıcı ,yani sağ elin, geri dönüşüdür (Dikeç, 2016: 75). Bu durum, Adalet Bakanlığı ve Şehir Bakanlığının işbirliğinde somutlanır. Bu akla göre banliyöler artan şiddet vakalarının yuvasıdır ve mücadele edilmelidir.

1993 yılında Chirac'ın özellikle genç suçluluğu ile mücadelede adresi olarak banliyöleri işaret etmesi kent yoksullarının sürekli denetim ve gözetiminin artırılmasına neden olmuştur. Polis kuvvetinin sayısının artırılması ve banliyölerde sürekli olarak gençlerin denetim altında tutulması gerçekleşmiştir (Jobard, 2009: 33-34). 1996 yılında Juppe Hükümeti “pacte de relance pour la ville (PRV)” programı ile istihdamı artırmak için vergi imtiyazları koyarak tanımlanmış olan Zones urbaines sensibles (ZUS), hassas mahallelerdeki yatırımı, özellikle problemli nüfus kavramı ile adlandırılan banliyölerde, kamu sübvansiyonlarını öngörmüştür. Böylece ekonomide bir iyileşme hedeflenmiştir. Ancak yine de yapılan yatırımların öncelikli alanlara yönelmediği görülmüştür (Dikeç, 2016: 71). Bunun sonucunda öncelikli alanların daha büyük risk altında olduğu fark edilmiş ve öncelikli bölgeler adı “riskli mahalleler” olarak güncellenmiştir. Dikeç, PRV programını neoliberal yaklaşımın en çıplak haliyle Fransa kent politikasına uygulanması olarak yorumlar. Bu program neoliberalizmin kente, ekonomi ve planlama ile doğrudan etkisini sağlamaktadır. 2000 yılında geçirilen “Loi relative a la solidarité et au Renouvellement Urbain” (SRU) yasası ile 2002 seçimlerinden sonra öncelik tanınan ve vergi muafiyetleri getirilen problemli alanlara 41 yeni mahalle daha eklenmiştir. Bu yasa ile aynı zamanda 3500 kişiden fazla yaşayan yerlerde bulunan konutların %20'sinin sosyal konut olması gerektiğini belirtirken (Scanlon ve Whitehead, 2011: 5), Sarkozy'nin 2002 seçimlerinden sonra özellikle banliyölerde yaşayan gençlere (raceille¹²⁹) savaş açması seçim zamanındaki zaferine katkı sunduğu söylenmektedir (Jobard, 2009: 35). Banliyölere ve buralardaki gençlere yapılan yoğun sembolik ve maddi düzeydeki saldırıların sonucunda Fransa'da 2005 banliyö ayaklanmalarının ortaya çıkmaması beklenemezdi. Zaman içerisinde politique de la ville politikasının esasen yoksulun cezalandırılması aracına dönüştüğü açık şekilde görülür. Özellikle artık

¹²⁹ İlerleyen bölümde açıklanmaktadır.

kent içerisinde kalan banliyölerin kentsel dönüşüm projeleri¹³⁰ aracılığı ile kent yoksullarının yerinden edilerek daha çok çeperlere yerleştirilmesi dikkat çekicidir. Aynı anda uygulamaya konan aktif istihdam politikaları ise doğrudan vergi muafiyetleri ile el ele biçimde banliyölerdeki genç işsizliği azaltmak adına geçici istihdam biçimlerinin yaygınlaşmasına ve kiralık işçiliğin genel bir form olarak Fransız gençleri arasında kalıcılılaşmasına neden olmuştur.¹³¹

2007 yılında loi instituant le droit au logement opposable (DALO) esasen 1990 yılındaki loi Besson'dan esinlenmiştir. Eğer belirli süre içerisinde konut sorununa ilişkin yapılan başvurularda herhangi bir çözüm bulunamazsa Fransa devletinden tazminat isteme hakkı düzenlenmiştir.¹³²

Fransa'da barınma hakkının her koşulda tüm nüfusa yaygınlaştırılması bir anlamda aslında emek piyasasındaki parçalanma ve Fransa'daki sivil siyasetin yıkıcı etkisinin birleşiminden doğmuştur. Türkiye'de ise durum biraz daha karmaşıktır.

2.5.2. Türkiye: Klientalizmin Uygulanması

Türkiye'de son yıllarda hızlanan sosyal politika uygulamalarındaki dönüşüm, hem inşa edilmek istenen vatandaşlık nosyonu hem de neoliberal küreselleşmenin etkileri hakkında fikir vermektedir. Her iki uygulamanın yarattığı kafa karışıklığı ise sosyal devletin boyutuna dair gözlemlerde de görülmektedir. Öyle ki görüngüleri temele alan ve ampirik analizler yapan kimi araştırmacılar için sosyal politika alanında yaşanan gelişmeler göz kamaştırıcı iken, yapılar ve yarattığı karmaşayı inceleyen araştırmacılar için ise dibe doğru yarışa dikkat çekildiği görülebilir. Böylesi karmaşık analizlerin bulunduğu bir alanda, emek- sermaye ilişkisinin

¹³⁰ ANRU: Agence nationale pour la rénovation urbaine, Fransa'da 2003 yılında kurulmuş olan kentsel dönüşüm projelerini organize eden kurum. Sürekli olarak bütçesi yapılan anlaşmalar ile artırılmaktadır. Şehir Bakanlığına bağlı olarak çalışır. 2014 yılından itibaren alan araştırmasının gerçekleştirildiği Belle de Mai kentsel dönüşümün hedefindedir.

¹³¹ Alan araştırması kısmında detaylı olarak incelenmektedir.

¹³² Detaylı bilgi için bkz: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F18005?lang=en>

yeniden kurgulandığı 1980 sonrasındaki yapı incelemeye değerdir. Türkiye’deki sosyal güvenlik reformları, politik-ideolojik dönüşümler ile birlikte açıklanmalıdır (Yücesan ve Özdemir, 2008: 161).

2002-2014 yılları arasındaki devlet-sermaye grupları arasındaki ilişkiyi inceleme nesnesi yapan Buğra, Yeldan’ın “*yoksullaştırıcı büyüme*” kavramını destekler şekilde veriler sunmaktadır. Öyle ki Türkiye söz konusu olduğunda aradaki ilişkinin boyutu bir yanıyla hegomonik diğer yanı ile çatışmacı bir görünüm arz etmektedir (Buğra ve Savaşkan, 2014). Böyle bir ortamda ise işçinin çıkarları devlet tarafından korunmaktan uzaklaşır ve işçi, refah dönemlerinde edindiği anayasal haklardan dışlanmaya başlar (Hardt, 1994). Çünkü artık kolektif işçi ufukta kaybolmuş, kimlikler bilinçli olarak ön plana çıkarılmış, parçalanma hayatın her noktasına nüfuz etmiştir.

Sosyal güvenlik “hak” nosyonundan uzaklaştırılmakta ve yoksul, 19. yüzyıldaki “işe yaramaz”a dönüştürülmektedir. Sınıfsal aidiyetlerin parçalanıp, yerine kimliklerin konulduğu neoliberal küreselleşmede çalışanlar artık bireye dönüşmüştür ve kendi iyilik halinin tayini kendilerine aittir. Emek sermaye ilişkileri yeniden yapılandırılırken neoliberal küreselleşme bireycilik, rasyonalite, serbest piyasanın üstünlüğü ve yeterliliklere vurgu yapmaya başlamıştır.

İşgücü piyasalarındaki parçalı yapı, demokratik talepler ve hak istemleri üzerinde de parçalı yapıya neden olmaktadır. İlginç olan nokta ise Türkiye’de uygulamaya konulan toplam kalite yönetimi ile 1989 Bahar Eylemlerinin aynı döneme denk gelmesidir. Yıldırım (2000: 267) bu durumu, işçi hareketi karşısında uluslar arası şirketlerin toplam kalite yönetimini bir önlem olarak uygulamaya koyduğunu belirtmektedir.

Sosyal güvenliğin toplumun geneline yayılmış ve sosyal bir hak olduğu iddiasından uzaklaşılması ile bireyler, gereksinimlerinden sorumlu ve yeterliliklerini geliştirici yegane özne olarak yerini almıştır. Böylece sağlık, eğitim ve bakım sorumlulukları zaman içerisinde bireylerin görevi haline getirilmektedir. Neoliberal küreselleşme ile piyasanın müdahalelerden arındırılması ve kamusal hizmetlerin piyasalaştırılması söz konusu olmuştur. Bu dönemde emek piyasasını bozan şeyden uzaklaşmak için getirilen parola kuralsızlaştırma olmuştur (Gorz, 2014: 23).

AKP bürokratlarının, hem parti programında ve hükümet programında yer verdikleri hem de iktidara geldikleri günden bu yana sürdürdükleri muhafazakar ve neoliberal yaklaşım, sosyal politika alanındaki politikalarına da yanmış, hak-hayırseverlik arasındaki çizginin bulanıklaşmasına neden olmuştur. Özellikle 2001 krizi ardından harfiyen uygulamaya konulan yapısal uyum programları aracılığı ile sosyal politika alanında büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Bu bağlamda Çelik, özel sektör, gönüllü kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının AKP'nin sosyal politikasının vazgeçilmez unsurları olduğunu belirtmektedir. Bu yardımlarının pek çoğunun düzensiz, parti patronaj ilişkileri temelinde ve kayıtdışı olması bakımından hak temelinden hayırseverliğe bir kayma olduğunu gözlemlemiştir (Çelik, 2010: 74-75).

Politik etkiye açık olarak kurgulanan sosyal politikalar, özellikle seçim zamanlarında istenileni vermektedir. Buğra, AKP'nin 2007 seçimlerinde Doğu ve Güneydoğu illerinden aldığı siyasi desteğin arkasında bu bölgelere yapılan yardımların artışının büyük bir payı olduğunu ifade etmektedir (Buğra, 2015: 234). Bunun yanında AKP'nin yardım organizasyonu içerisinde ek bir önem verdiği belediyeler ise Çelik'in dikkatini çekmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesinin yardımlarını inceleyen Çelik, yardımların yarattığı muhtaçlık duygusunun yanında seçmen ve belediye arasında örtük bir uzlaşma yarattığının da üstünde durmaktadır (Çelik, 2010: 78). Yardımların diğer ayağı olan özel sektör ve hayırsever kuruluşlara ise bu dönemde büyük bir önem atfedilmiştir. Öyle ki AKP bürokratlarınca, devletin küçülmesi, sosyal harcamaların kısılması yönündeki eğilim ile birleşince özel sektöre hizmet sunumu konusunda inanılmaz bir güven duyulmaktadır.

Bakıldığında neoliberalizm devlet ve toplum arasında kurulan hak ve eşitlik dengesinin genetiğini değiştirmektedir. Bunu, kamusal alanın depolitizasyonu (Özkazanç, 2009: 264) aracılığı ile vatandaşlığın anlamını değiştirerek yapmaktadır. Böylece artık “aktif ol(a)mayan vatandaşlar” sistemin uyumsuz parçaları olarak tanımlanmışlardır. Hal bu ki, aktif vatandaşlık ve “workfare” kavramsallaştırmalarının güçlü tarihsel kökenleri bulunmaktadır. İşsizliğin kişisel yetersizlikler olarak görülmesi 1930'lar öncesinde de bulunmaktaydı. Bunun yerine ekonomik sistemin problemleri sonucunda işsizliğin var olduğuna yönelik bir kavrayış sonucunda refah devletini ile vatandaş bağının kurulması tarihsel ve aşamalı biçimde sağlanmıştır. Şimdi ise bu bağ tekrar koparılmaktadır ve başarısız olmaya mahkumdur. Çünkü bu programlar, emeğin dışarıda bırakılma nedenlerine

yönelmemektedir (Wahl, 2015: 224). Böylece neoliberal söylemde “vatandaş” büyük ölçüde ekonomik insana indirgenmiştir (Özkazanç, 2009: 264). Tüm bu sürecin sonunda ise kayıplar toplumsallaştırılmış, kazançlar özelleştirilmiştir. Makro sorunlara bireysel çözümler aranmaya başlanmıştır. Bu yeni sürecin adı da workfare olarak değiştirilmiştir.

Yeni sağ ve neoliberalizm sürekli olarak bireye vurgu yapmakta ve çoğulculuktan bahsetmektedir. Hal bu ki bu bakış açısının bizi götürdüğü yer marjinalleştirme olmaktadır. Örneğin Türkiye’de politikacıların, toplumun sayısız etnik kökene sahip vatandaştan oluştuğu, sayısız dini mezhebe sahip olduklarına dair yaptıkları vurgu ilginçtir. Marjinalleştirilen ve parçalanan bu kitleler ise zamanı geldiğinde hedef tahtasına oturtulmakta, politik aidiyetin sınıfsal aidiyetten daha mühim olduğu sonucuna kitleleri sürüklemektedir. Bu bağlamda neoliberalizmin vatandaşlık fikrine verdiği asıl zarar, eşitlik ve hak arasındaki bağlantıyı refah devletine saldırısını meşrulaştırarak koparmak olmuştur.

Konut sorunu açısından Türkiye’de yaşanan dönüşümlere bakıldığında 1960’lara kadar olan dönemde yoksulun kırsal alanda tecriti çabası göze çarpar (Buğra, 2015; Tekeli, 2008). Gecekondulaşmaya ilişkin yapılan ilk yasanın 1948 yılında 5218 sayılı Bina Yapımını Teşvik kanunu olduğu görülür. Bu yasa ile “yersiz yurtsuz vatandaşları” konut sahibi yapmak amaçlanmıştır (Buğra, 2015: 169). Ancak sonuç tam ters olmuş, gecekondu alanlarında yerleşim artmıştır. Alan araştırmasında da ortaya çıktığı şekliyle sürekli olarak yıkılan evlerin mahalle halkınca yeniden inşası gerçekleşmiştir. 1966 yılında yoksulun seçmen olarak önem kazanmasıyla birlikte (Buğra, 2015: 170; Davis, 2007) 4309 sayılı Gecekondu Yasası çıkarılmış, konut sorununa çözüm olarak ıslah, tasfiye ve sosyal konut yapımını işaret etmiştir. Bu durum gecekondu her seçim dönemi getirilen afların vatandaşla kurulan klientalist ilişkinin ilk adımı olarak görülmelidir (Buğra, 1998). 1980 yılında ise neoliberal politikaların etkisi kent yoksullarının mekansal stratejilerini belirlemeye siyasal ve ekonomik kompozisyon ile belirlemeye başlar. 1980 sonrasında yoksullara ilişkin konumuz açısından konut sorunun sunulması piyasa ile ortak işbirliği içerisinde gerçekleştirilmeye başlanmış, kentlerinin sınırlarının giderek büyümesi ve bu anlamda yavaş yavaş Türkiye’nin nüfusun ağırlıklı bölümü kentlerde yaşamaya başlamıştır. 1984 yılında yaşanan gecekondu affı sonrasında Balaban, kent rantında yeni orta sınıfların ortaya

çıkıldığını belirtir. Bu dönemde yıkılan gecekondular yerine yapılan apartmanlaşma ve eski gecekondular sahiplerinin yeni orta sınıflaşması ile birlikte sınıfsal kompozisyon değişmiştir (Balaban, 2011b). Ayrıca 1984 yılında Toplu Konut ve Yatırım İdaresi kurulmuş ve konut kooperatifleri için finansal destek sağlanmıştır. Ancak hedeflerin aksine sosyal konutların yapımı ile kent yoksullarının barınma ihtiyacının çözülmesinden çok kaynakların orta sınıf konutlarına aktarıldığı dikkat çekmektedir (Buğra, 2015:202-3). İlginç bir şekilde gecekondulara ilişkin varoş söyleminin inşası, bu alanların hak temelinden, devletin ödevi olarak barınma konusundan uzaklaştırılması neoliberalizmin kent alanına saldırısıyla eş anlıdır. Bir yandan kent yoksullarının barınma temelli meşruiyeti altlarından çekilir, neoliberalizmin ekonomik fayda ve rekabet ilkeleri gereğince meşruiyet zemini neoliberal kent müdahalelerinin altına serilir. 2001 yılında Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında gecekondular kelimesi yerine artık kaçak yapı tercih edilmektedir (DPT, 2000). Sürekli olarak basında yer alan varoş, gecekondular, tehlikeli yerler imgeleri ise süreci kolaylaştırır. Zaman içerisinde yapısal reformların ve müdahalelerin sonucunda 2004 yılında artık gecekondular yapımı 5 yıl hapis cezası ile cezalandırılan bir eylem haline gelmiştir (Karaman, 2013: 5). 2007 tarihli 5609 sayılı yasa ile TOKİ gecekondulara ilişkin tek yetkili karar veren merci haline gelmiştir. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Neoliberalizmin hem emek hem de kent üzerindeki saldırısını artırdığı açıkça görülür. Emek cephesinde özellikle sosyal haklara yönelik saldırılar artmış, kentlere yönelik kırsal alandan gelen göçün kentlerde sosyal ve kültürel sorunları artırdığı gerekçesiyle kent politikalarında yeni politikalarla yönelineceği belirtilmiştir (DPT, 2007). 2011 yılında ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 648 sayılı KHK ile birlikte belediyelerin planlama yetkilerini kendi üzerinde toplamıştır. Artık kent alanlarında özellikle kent merkezine yakın alanlarda derdest edilip buraların arazi spekülasyonlarına açılma vakti gelmiştir. Haliyle, mülksüzlerin, yoksulların, ileri marjinalliği yaşayan kesimlerin tüm bu süreçlerden nasıl etkilendiklerinin araştırılması gereklidir.

Bu bölümde konut sorunu, yoksulluk ve sosyal politikaların gelişimi tarihsel merhaleler olarak özetlenmeye çalışıldı. Açık bir şekilde kentin yaftalanan alanlarının emek rejimi, üretim organizasyonu ve politik iktidarın biçimiyle doğrudan ilişkili olarak doğduğu görülmektedir. Devlet ve yapı eliyle inşa edilen bu mahallelerde ileri marjinalliğin ve konut sorununun çözümünün biçimine dair karşılaştırma yapmak ve öznel eylemliliklerinin potansiyelini araştırmak adına alan araştırması kısmında detaylı inceleme devam edecektir.

III. BÖLÜM: KONUT SORUNU BAĞLAMINDA SÜRGÜN MEKANLARINDA YOKSULLUK:

TÜRKİYE VE FRANSA ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

3.1. Saha gözlemleri

Özdüşünümsellik ilkesi ile hareket ederek nitel araştırma yapılan bu çalışmada, her iki ülkede gerçekleştirilen saha çalışmaları sırasında araştırmacı olarak kendimi nesneleştirmeme rağmen toplumsal inşa ile belirlenmiş kimi yaftaları bilinçaltımda fark etmem oldukça ilginç oldu. Her iki alan da kent içerisinde kalan ve yoğun saldırı altında bulunan bölgelerdir. İlk olarak Fransa sahasına ilişkin söylenmesi gereken temel durum alana gittiğim ilk günden itibaren kendi önyargılarımla yüzleşmem oldu. Belle de Mai’e girerken yaşadığım korku ve çekinme ikinci haftada artık normalleşmişti. Kısa süre içerisinde çıkardıkları martı sesine benzer seslerin hangi uyarıları içerdiğini anlamıştım. Polis, müşteri, karşı mafya... Uzun bir süre hakim mafya tarafından gözlemlendikten ve izlendikten sonra benim onlara selam vermem ile birlikte aramızdaki buz kırıldı. Birkaç hafta sonra arkadaşlığımız devam etti ve sahile gitmeye başladık. Bazen barlarda bir araya geldik. Sanıyorum ki bu kadar kısa sürede bağ kurmamızın nedeni Türkiye’den geliyor oluşumdu. Türkiye’yi istisnasız herkes gayet iyi biliyordu. Pek çoğu ya kendisi ya da ailesi göç yolu olarak Türkiye’den mutlaka geçmişti. Diğer bir kolaylaştırıcı etmen ise Müslüman olduğuma dair ön kabulleri oldu. Bu konudaki kabüllerine ilişkin herhangi bir düzeltme yapmadım. Kadın olmam işimi kolaylaştıran başka bir etmen oldu. Gerçekten de bir erkek burada etkin olan maço kültür nedeniyle kolaylıkla arkadaşlık kuramazdı. Ancak arkadaşlık kuruldukça, tanışıklık arttıkça Fransa’ya ve problemlerine dair daha detaylı bilgi vermeye başladılar. Bu bağlamda derinlemesine mülakatların, ses kaydı açık olan ortalama 90 dakikadan daha fazla bir zamana, günlere ve hatta haftalara yayıldığını belirtmek gerek. Bir süre sonra katılım sağladıkları çalışmaya olması gerekenden daha fazla önem verdiklerini fark ettim. “Yalan söylersek hiçbir şey değişmez, o yüzden doğru söylemeniz lazım” diyerek birbirlerini uyardılar. Pek çok katılımcı, benim çarpıtmadan yazmam koşuluyla doğruları söyleyeceğini belirtti. Bir diğer dikkat çeken husus da Fransız vatandaşı olanların konuşurken daha özgür olduğudur. Sadece oturum izni olanlar, ilk etapta herhangi bir duruma dair eleştiri getirmekten çekinmişlerdir. Aslında araştırmanın

yapıldığı sosyal konutlar Foucault'nun dediği gibi sadece fotoğraf¹³³ gösterilse hem mimari açıdan hem de kullanım açısından hapisane mi, hastane mi, kamp mı anlaşılması imkânsızdır. Her yerde tek tip kapı ve dümdüz beyaz renk, pis koridorlar¹³⁴ sosyal konutun sosyal anlamındaki çürümeyi gösterir niteliktedir. Sanki hanelere değil de hücrelere giriyor gibi hissedilmesinin nedeni belki de bu tip yapısal sorunlardır. Her yer tel örgüler ile kaplıdır. Hem merdivenlere hem asansörlere erişim, özel anahtarlar aracılığı ile yapılır. Bu yüzden gayrimeşru ekonomide satış yapan insanlar, dış kapılardaki sistemleri kırmıştır ancak hanelerin olduğu koridorlara girerken yine anahtar gerekmektedir. Denetimin ve güvenliğin fiziksel olarak sağlanmasının yanında farklı iki grup tarafından da güvenlik denetimi yapılmaktadır. Mahallede polis ve uyuşturucu satan gençler farklı iki koldan güvenlik sağlamaktadır. Giriş çıkış denetimi bu iki grupça yapılmaktadır.

Konutun içerisinde ilgimi çeken diğer bir husus ise kimsenin duvarlara kişisel bir şey asmıyor oluşudur. Bu durum bir an önce buradan gitme isteğiyle alakalı olabilir. Sadece bir konutun duvarında, yaşayan kişinin geldiği ülkedeki saati gösteren bir duvar saati asılıydı. Diğer bir konu ise yalnızlık. Burada komşuluk ve dayanışma ilişkilerine verilen zarar nedeniyle herkesin çok yalnız olduğunu görebilirsiniz... Bu yalnızlık belki de benimle iletişim kurarken kahvaltıya, çaya, akşam yemeğine davet etmelerine neden olmuş olabilir. Görüşmecilerden biri mülakat bittiğinde bu hissini, “İnsanları duyuyorsun, o yüzden seninle konuşmak çok güzel” diyerek açıklamıştır. Başka bir görüşmeci ise adımın anlamını sordu, açıkladım. “Adının anlamını taşıyorsun, kalbime su serptin. Beni kimse uzun zamandır dinlememişti. Birilerinin bizi dinlemesi gerek” dedi. Sürekli olarak güvensizlik ve tedirginlik hali buradaki dayanışmanın altını oyan, benim ise araştırma yapmamı bir anlamda kolaylaştıran bir etmen oldu. Herkes konuşmak ve onları dinleyecek birine ihtiyaç duyuyordu.

Fransa genelinde beni en çok şaşırtan şey, kamusal alanda tacizin çok görünür ve açık bir şekilde gerçekleştiriliyor oluşu. Türkiye’de ise taciz, daha örtük halde gerçekleşiyor. Fransa’da fiziksel temas konusunda kimse çekinmiyor. Apaçık, göstere göstere gerçekleşen sayısız tacize şahit oldum. Türkiye ile olan farkı ise şurada yatıyor. Polis, istisnasız her olayda, kimsenin aramamasına rağmen iki dakika içerisinde olay

¹³³ EK 2’te Fransa’da araştırmanın yapıldığı sosyal konut binasının fotoğrafı görülebilir.

¹³⁴ EK 3’te binadaki koridorlara ilişkin çeşitli fotoğraflar bulunmaktadır.

yerine geldi. Bu nedenle kimse müdahale etmedi. Ancak Fransa’da sözlü tacizin de oldukça normalleştirildiğini söylemek gerekiyor.

Belle de Mai’de kamusal alan erkek egemenliği altındadır. Mülakatlardan saatler önce mahalleye gidip gezmeye, kahvaltımı bir pastanede yapmaya karar verdim. O gün fark ettiğim şey şu oldu. Kadınlar kamusal alanda yoklar. Kent mekanının kullanımı erkeklerce gerçekleşiyor. Bu erillik, tüm kafeleri kıraathaneye çevirmiş durumda. Tuvalet için bir brasserie’ye girmek zorunda kaldığımda bardaki tüm erkekler tarafından ilgi odağı olmuştum. Kadınların oturduğu bir kafe bulmak benim için çok zorlayıcıydı, keza bulamadım. Dayanamadığım yerde herhangi bir yere girdim.

Türkiye sahası ise sanıyorum ki yoksulluğun alışık olduğum yüzüne temasım olduğu için daha az çarpıcı geçti benim için. Metodolojik olarak konumlanışında her konuşmada, kendimi başka birinin sözlerinde dinliyorum olarak buldum. Türkiye sahasında sanıyorum ki halen eğitime alt gelir gruplarının verdiği önem nedeniyle mülakat için bağ kurmam oldukça kolaydı. Kadın olmamın yine bir faydası da gayrimeşru ekonomide iş tutan görüşmecilerin kolaylıkla, flörtle karışık bir şekilde her şeyi anlatması oldu. Her iki alan çalışmasında da asla tacize uğramadım. Türkiye’de, Çin’in’de olan sol gelenek ise işimi oldukça kolaylaştırdı. Tanıdıklar vasıtası ile girdiğim bölgede tam bir güven haliyle yürüdüm. Her gittiğim evde, adımları bile bilmeyen insanların “sen yabancı değilsin kızım. Buyur, otur, geç istediğin gibi” sözleriyle karşılandım. Konutların durumu açısından bir karşılaştırma yapacaksam, açık bir şekilde Davis (2007)’in sıhhi konutun ne olduğu üzerine yaptığı sorgulamayı yaparken kendimi bulduğumu söylemeliyim. Sıhhi olduğu iddiasıyla dayatılan apartman formu olan Belle de Mai, Çin’in’deki gecekondü yapısı ile karşılaştırıldığında açık bir şekilde sıhhi olmaktan uzaktır. Öyleyse derdin sıhhiye olmadığı açık. Bu düşünceler arasında gidip gelirken mülakatlar sırasında fark ettiğim ve ileriki bölümlerde tartışılacak olan yoksulluğun metalaşmasını gördüm.

“Çin’in bitti” sözü sıklıkla duyduğum bir söz oldu. Çin’in bitti diyorlar, değişti değil. Bu bitme hali 1990’lardan sonrası için geçerli. Çin’in hem o zaman hem de şimdi bitmiş. 90’larda solcu ağabeyler çıkınca bitmiş. Şimdi kendileri çıktığı için bitmiş. Hala orada TOKİ’de oturan biri “ben bile mahalleye girmiyorum, artık tavsiye etmem gitmeni” dedi. Kısmen yukarı mobilizasyon öğrenilen kalıplara sıkı sıkıya sarılmayı

getiriyor. Araştırmada elbette ki çeşitli zorluklarla karşılaşıldı. Bu zorluklar çoğunlukla dostluklar vasıtası ile aşılmıştır.

3.2. Araştırmada Karşılaşılan Zorluklar

Araştırma ilk başta anket çalışmasının da dahil edileceği şekilde kurgulanmıştı. Ancak gerek Fransa gerek Türkiye ayağında katılımcılar ankete yanıt vermek istemediler. Bunun sebebi enstitülerin katılımcılardan onam formu isteyerek anketleri imzalamasını beklemesidir. Özellikle ileri marjinalliğin çalışıldığı, gayrimeşru ekonomi ile dirsek temasında bulunulan böylesi araştırmalar için etik kurul düzenlemelerinin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. İlk hafta içerisinde Fransa’da 5 kişi ile anket çalışması yapıldı. Ancak ankete verdikleri cevap ile mülakatlar sırasında verdikleri cevaplar arasında kritik denilebilecek farklar görüldü. Bu durum da anket çalışmasına ilişkin şüpheli yaklaşımımı perçinlememe, anket çalışmasından vazgeçmeme neden oldu. Ancak hemen eklemek gerekiyor ki kadın olmak, saha çalışmasını kolaylaştıran bir etmendir. Özellikle yakınlık kurmada, güven sağlamada etkisi fark edilir düzeydedir. Özellikle “gayrimeşru alemde iş tutanlar” için kadın olmam güvenin sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Öğrenci olmam ve tez yazıyor olmam, görüşmecilere belki de ilk kez şikayetlerini dile getirme fırsatı tanınmış gibi hissetmelerine yol açmıştır. Ancak yine de katılımcıların temkinli davrandığı dikkat çekmiştir.

Saha çalışmasında görüşmecilere onam formları hem Fransızca hem de Türkçe olarak dağıtıldı. Ses kayıtlarından önce tarih söylendi. Kayıt altına alındıklarının bilgisi verilerek gerçek isimlerinin kullanılmaması için ricada bulunuldu ve takma isimler verildi. Kendilerinden istenen sözlü onay ise ses kaydına alındı. Böyle bir saha çalışmasında anket çabası yersiz oldu. Daha önce her iki alan çalışmasının yapıldığı bölgelerde çeşitli sivil toplum örgütlerinin de anket çalışması yapmaya çalıştığını ve başaramadığını öğrenmem ise yine mülakatlar sırasında oldu. Haliyle bu bölgelerde yapılacak çalışmalarda uygulanacak en doğru metot derinlemesine mülakat olarak öne çıkmaktadır.

Derinlemesine mülakat ile özel ve genel arasındaki bağ kurulmuş oldu. Makro politikaların tikel hayatlara yansımaları kolaylıkla tespit edildi. Art zamanlı tarihsel dönüşümlerin ele alınması mahallelerin geçirdiği dönüşümlerin kolaylıkla gözlemlenmesine imkan tanıdı. Özellikle görüşmeci seçiminde her iki alan çalışması sırasında bir yandan yeni yerleşenler bulunmaya çalışılırken diğer yandan uzun zamandır mahalleli olanlara erişilmeye çalışılmıştır. Sonuçta kentsel mekan tarihsel bir inşadır (Wacquant, 2011:19), tarihsel insanın tikelliklere yansımaları da genele ulaşmak için kritiktir.

Bir diğer ve esas önemli zorluk Tübitak doktora sırası araştırması için Fransa'ya gittiğim ve tam da alan araştırmasını planladığım tarihlerde Covid-19 salgınının başlamasıydı. Fransa'da tam kapanmaya gidildi ve tam kapanma ancak Ağustos sonunda alan çalışmasına izin verir halde açılmaya imkan tanıdı. Bu karşılaştığım zorluk Türkiye sahası için de geçerli. Benzer şekilde Mart 2021'den itibaren başlayan yasaklar nedeniyle araştırma yapmak oldukça güçleşti.

Bazen mülakatlar tahmin edildiğinden daha uzun sürdü. Bu durumda gerekli beslenme ve su tüketiminin önemi fark edildi. Alan araştırması ciddi bir kondisyon istiyordu. Karşılaşılan en önemli zorluk ise Fransa'daki dil bariyeri oldu. Ancak bu zorluk dostlar vasıtası ile kolaylıkla atlatıldı. Simültane çeviriler aracılığı ile mümkün olan en iyi şekilde görüşmecilerin sözlerinin aktarılması gerçekleşti.

Şimdi alan araştırmasının aktarıldığı kısma geçilmesi gerekmektedir. Aşağıda alan araştırması 7 ana başlık etrafında tartışılmaktadır. İleri marjinalliğin konut ve sosyal politikalar açısından incelenmesi doğrudan görüşmecilerin sözlerinin aktarılması ve yorumlanması üzerinden değil, kuramsal çerçevede içerisinde aktarılmaya çalışılmıştır. Böylece sosyal politika alanına mekan konusunun dahil edilmesi gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

3.3. Araştırma Bulgularının Sunulması

3.3.1. Ücretli Emeğin Sosyal Vasfının Kaybı

Ücretli emeğin sosyal vasfının kaybı, sosyal politika uygulamalarında, emek rejimlerinin dönüşümünde kendini belli eder. Wacquant (2011: 289) hizmet sektörünün artışı ile beraber kaybolan vasıflı emek biçimlerinin ve sosyal güvenlik programlarındaki “çürüme”nin, emeğin sosyal vasfının kaybında etkili olan iki güç olarak ortaya koyar. Ancak her iki gücün ortaya çıkardığı yoğun değişiklik geri dönülemez bir biçimde emeğe ve kazanımlarına zarar vermiştir. Aşağıda her iki gücün saha notları ve mülakatları ile nasıl değişikliklere neden olduğu soyut ve somut arasında bağ kurularak anlatılmaya çalışılacaktır.

3.3.1.1. Sosyal Harcamalarda Değişiklikler

1944’ler Fransa sosyal politikası için Türkiye ile benzer biçimde “devlet baba”¹³⁵ imgesinin hayata geçirildiği görülse de 1970-1980 arasında sosyal politikaların Bismarkian bir çizgiden daha çok yeni ekonomik ve sosyal duruma uyum sağlamak üzere daraltıldığı ortadadır (Palier, 2010: 73). Dönemin refah rejimlerinde genel hatlarıyla belirli bir aile yapısının, çalışmayla ve kazançla bağlı sosyal korumanın yaygınlığı söz konusudur. Bu dönemdeki yardımların cömertliği özellikle Fransa’da görülen sosyalist hareketin etkisinden kaynaklanmaktadır. 1978’e gelindiğinde Fransa’da sosyal güvenlik ilk kez genel bir çatı altında toplanarak tüm nüfusa yayılmıştır. Ancak sosyal haklar mesleki statüye dayalı paylaştırılırken yan ödemeler erkeğin hane reisi olduğu bir yapı içerisinde aileye sunulmak üzere planlanmıştır. 1971’de emekli olmak için tam zamanlı olarak 37.5 yıl çalışmak yeterlidir. Karşılığında ise ücretin en yüksek olduğu 10 yılın ortalaması alınır ve aylık bağlanır. İşsiz kalınması durumunda ise 1979’da yapılan düzenleme ile ücretin %90’ı bir yıl süreyle aylık

¹³⁵ Oysa ben devletin bir baba imgesi yerine evdeki ergen evlat imgesi ile anılması gerektiğini düşünüyorum. Sınırsız sorumsuz davranan, yapılan hataları görmeyen ve zihinsel olarak gelişimi devam eden bir ergen imgesi, ülkeler düşünüldüğünde daha doğru bir karşılık oluyor.

olarak bağlanır (Palier, 2005). Vergiler ve işçi ile işverenin yaptığı katkılarla sosyal harcamaların kaynağını şekillendiren Fransa için aylık ve gelirler “ertelenen ücret” olarak adlandırılır. Buna göre yardımlar iki şekilde hak edilmiştir. İşçi sınıfının ve sendikaların yüzyıllardır süren mücadeleleri ve vergiler yolu ile yapılan katkılar ile hak etme bağlamı kurulmuş olur (Palier, 2010: 76).

1970’lerin sonuna gelindiğinde Fransa’nın “30 altın yılı”nın bitişi, keynesyen ekonomi politikalarının işlevini kaybetmesi ile birlikte bütçe açığı giderek artmıştır. 1974-76 Chirac’ın, 1981-82 Mauroy’un iktidarlarının her ikisinde de keynesyen refaha olan inancın sürdürülmeye çalışılmasıyla özel tüketimi ve ekonomik gelişmeyi devam ettirmek adına artan sosyal yardımlar sadece bütçe açığının daha da derinleşmesine yol açacaktır. Üstelik çalışma-yardım eksenine hapsedildiğinden değişmeye başlayan emek rejimi nedeniyle işsizlik artmış, haliyle de sosyal yardımların ulaşacağı mesafe azalmıştır. İşsizliğin artmasına karşılık ilk elden ilan elden “le traitement social du chômage” (işsizliği giderici program) ile erken emeklilik programı yürürlüğe konmuş ve 1981 yılında emeklilik yaşı 65’ten 60’a düşürülmüştür. Ancak 1990’da emek rejimlerindeki parçalanma ile birlikte tam zamanlı geleneksel aile anlayışına göre kurulmuş olan sosyal politika sisteminin çökmemesi de beklenemezdi. Bu dönemde küreselleşmenin hızlanması ve gümrük duvarlarının kaldırılmasıyla birlikte sermayenin hareketliliğinde görülen artış, emek maliyetlerinin en düşük olduğu coğrafyalara üretimin kaydırılmasının önünü açmıştır. Benzer tartışmalar Fransa’da da ortaya çıkmış ve emek maliyetlerini düşürme yarışına katılma konusunda işverenler ve reformist çizgideki CFDT¹³⁶ sendikası tarafından dönemin hükümetine baskı yapılmıştır. 1992 yılında Avrupa Birliği’nin Maastricht Kriterlerine uyacak şekilde işsizlik aylıklarında yapılan değişiklik ile sınırlı bir süre (en fazla 30 ay) için katkıda bulunulduğu kadar aylık ödenmesine geçilmiştir. 1995 yılında “plan de redressement des comptes de la Sécurité Sociale” (Sosyal güvenlik sistemi bütçesini dengeleme planı) yürürlüğe konmuştur. Sosyal güvenlik sistemine işçi katkılarını artırırken yararlanılan hizmetlerde de katkı payının devreye sokulması yoluyla bütçe açığı kapatılmaya çalışılmıştır.

Bütçede artan açık, zaman içerisinde katkıların artırılması yolu ile giderilmeye çalışılmış olsa da reformların 2001 yılında hız kazandığı ve sertleştiği söylenmelidir. Palier (2010: 82), 1990’lar ile başlayan ve 2001 yılında

¹³⁶ Confédération Française Démocratique du Travail

artan sosyal güvenlik reformlarının İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan toplumsal sözleşmeyi yıkmaya yönelik, sosyal içerme değil, sosyal dışlama uygulamalarını kurumsal tabanını oluşturduğunu belirtmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan sistem, işsizlik konusuna hazırlıksız yakalanmıştı. Genç işsizliği de sistem için yeniydi. Üstüne üstlük beşeri sermayenin yavaş yavaş emek piyasasına giriş ile bağı kopmaya da başlamış, 2000 sonrasında ise bu kopuş iyice ayyuka çıkmıştır. Uzun süren işsizliğin sisteme yeterince katkı yapılmamasına neden olduğundan emeklilik ve sosyal güvenlik özellikle gençlerin zihninden buharlaşıp uçmaktadır. Ortaya çıkan yeni aile formları sistem için alışlageldik düzenin dışında bir grubun varlığını da ortaya koymuştur. Emek piyasalarında ikili yapının oluşması, formel ve enformel arasında çizilen çizgi neticesinde sosyal güvenliğin içindekileri ve dışındakileri de yaratmış, hali hazırda güvencesizler sistemden tamamen hayat boyu dışlanmaya başlamıştır.

1988 yılında bu dönüşümler fark edilmiş ve 25 yaş üstünde hiç geliri olmamış ya da çok az geliri olanlara gelir testi yaptırmak koşuluyla RMI (Revenue Minimum d'Insertion) ¹³⁷ düzenlemesi yapılmıştır. Ancak RMI'den faydalanmak için iş arama, yeniden eğitim programlarına katılım gibi koşullar konulmuştur. 2000 sonrasında ise gelir testine bağlı olarak yine sağlık sisteminden ücretsiz yararlanma imkanı getirilmiştir. 2003 yılında Raffarin hükümeti döneminde RMI sistemi RMA (Revenue minimum d'Activité)'ye dönüştürülmüş ve ücretlerdeki düşüş nedeniyle iddia edilen çalışmadan kaçınma ve bağımlılık kültürünü azaltmayı hedeflemiştir. Böylece yarı zamanlı işler cazip kılınmaya çalışılarak işe girdikten sonra 2 yıl boyunca da RMA desteğinin alınması söz konusu olacaktır. 2009 yılında ise RSA (Revenue Solidarité Active) sistemi ile uzun dönemdir işsiz olan ya da RMI'dan faydalanan kişilerin istihdamı durumunda vergi indirimleri ve işe başlayanlar için ise belirli bir süre için aldıkları RMI'nin en az 200 Euro fazlasının ödenmesi taahhüt edilmiştir.

1990 sonrasında sistemin finansmanı konusunda da büyük bir yapısal değişiklik meydana gelmiştir. "Contribution Sociale Généralisée" (CSG) ile birlikte ücret ve maaşlar üzerinden alınan gelir vergisinin yanında aynı zamanda sermaye gelirlerinden de sosyal harcamalara katkı payı alınmaya başlanmıştır. Palier'e göre böyle bir finansman değişikliği güç dağılımını iki yönde etkilemiştir. Bu değişiklikle artık sosyal politikalar ve vatandaşlık arasındaki bağ kurulmuştur. İkinci olarak bu durum, sosyal harcamaların yönetiminde hükümetleri

¹³⁷ Minimum gelir

ve bürokrasiyi tek kontrol mekanizması olarak meşrulaştırmıştır (Palier, 2010: 86). Böylece sendikalar ve diğer sosyal aktörler oyun dışı bırakılmıştır. 1996 yılı bütçe görüşmelerinde ilk kez böylelikle devlet bütçesinin içerisinde “Sécurité Sociale budget” görüşülmüştür. Hakların politik değişmelere doğrudan bağlanması böylelikle gerçekleşir.

Fransa’da 1980 öncesinde işsizliğin ekonomi politikalarının kaçınılmaz bir sonucu olduğu algısı pasif işgücü piyasası politikalarını yaratırken 1990 sonrasındaki değişim, aktif işgücü piyasası politikalarına ağırlık verilmesine neden olmuştur. Pasif politikalardan faydalanma koşulu iş aramaya bağlanmıştır.

2003’te emekliliği hak etme koşullarında yapılan değişiklik ile birlikte emeklilik yaşı özel ve kamu sektöründeki herkes için 42 yıl çalışma koşuluna bağlı olarak 60 olarak güncellenmiştir. Ancak tartışmalar sonunda 2008 yılında yasalaşmıştır. 2004 yılında ise bireysel (PERP: Plan d’épargne retraite populaire) ve mesleki (PERCO: Plan d’épargne retraite collective) emeklilik sistemleri devreye sokulmuştur.

Ücret-emek-sosyal güvenlik üçlüsünün değişimi, alanda da doğrudan gözlemlenebilir durumdadır. Her iki mahallede de formel emek piyasasına dahil olmanın tek yolu artık restoranlarda veya kafe-barlarda servis elemanı olarak çalışmaktır. Hal böyleyken sosyal yardımın özellikle Fransa’da istisnasız herkes tarafından alındığı görülür. Kimi yardımların tek alım yolu çalışmamaktır. Sistem esasen çalışma ve yardım arasındaki bağı yüceltmeye çalışsa da aksine yoksulluğu kısır döngü içerisine hapseder. Çalışma ve sosyal yardımlar arasındaki bağı giderek sağlamlaştırılması ileri marjinalliği üreten yapıda pek çok kişinin de bazı nedenlerle sistemden dışlanmasına neden olur. Sistemden dışlanmanın bedeli ise evsizlik ve çoğu durumda ölümdür. Üstelik herkesin böyle bir riski vardır. Eskiden kendi hesabına çalışan ve patron olan Fransa Görüşmeci 7 için süreç şöyle işler: “İnsanlar hasta düşüyor evsiz oluyorlar. Doktorlar, direktörler, şefler, zengin olanlar birden hasta oluyor, boşanıyor problemler yaşıyor. Sokağa düşüyorlar. Dilencilik yapıyorlar ve gidip alkol alıyorlar. Kış zamanlarında çok ölü olur Paris’te, Nice’de Marsilya’da. Hepsinin de yaz gelince ölüleri bulunuyor.” Bunun esas nedeni ise sans papier olmaktır, adressiz olmaktır, internete ulaşamamaktır. “Çünkü kağıtlarını yapmıyorlar. Kağıt için adres lazım. E adresin yok bir şeyin yok. Ne securite sosyal ne chomagé’in oluyor.

Hiçbir şeyin olmuyor. Adresin olduğu anda ismine işlemleri başlatabilirsin. Adresin yoksa bir varlığın yoktur” (Fransa Görüşmeci 7).

Wacquant’ın kara ve kıvırl kuşak arasındaki farkı Fransa’da sınıf ekseninde bir ayırım olduğuna dair kabulü ile temellendirdiği görülür. Ancak sahada gördüğüm bunun aksi olmuştur. Etnik köken itibariyle yasalar önünde eşitlik sağlanmış olsa da kurumsal anlamda ayrımcılık yaygındır. Bu da en çok ayrımcılığa uğrayanlarca hissedilir.

“Fransa tarafından kolonize edilen ülkeler bir Kuzey Afrika, Magreb. Fransızlar kolonize ettiği ülkenin insanlarını eğitime, yaklaştırmadılar. 132 senedir o bölgeleri işgal ettiler ve insanları eğitimsiz bıraktılar. 1962’de Cezayir bağımsızlığını aldıktan sonra kolonize ettiği ülkelerin insanlarını dağıtmış. 1962’den sonra buraya getirdi. Fransa’yı geri inşa etmek için... Çünkü Fransızlar yabancılar olmadan bir hiç. Bizsiz yapamazlardı. Yabancılar inşa etti Fransa’yı. Binaları yapan, yolları yapan bizdik... O yüzden bu kadar vakalar görülüyor. Dün polis geldi kavga çıktı. Bütün bu eğitimsizlik işte bu kötü entegrasyonunun sonucu” (Fransa Görüşmeci 8).

Fransa Görüşmeci 8, Fransa’nın demokratik bir ülke olmadığından yakınır. Ona göre Fransa haklarda demokratiktir. Ancak yönetimde ırkçıdır.

“Fransa devlet dairelerinde işlemler sırasında mesela demokratik değildir. Mesela oturma yenilemek için ve isteğinde bulunmak için prefektüre gidiyoruz. Prefektürde önünde çok insan oluyor sırada, kadınlar var, böyle saatlerce bekliyorlar falan. Fransa’da muamelede ırkçılık var. Mesela birisi bir işlemlde bulunmak istiyorsa saat sabahın 2’sinde kalkacak, oraya gidecek. Yani orada çadır kuracak, bekleyecek, uyuyacak ki sırasında olsun. İlk 30 kişi alıyorlar. Yani minimum 300 kişi de dışarıda kalıyor. Siyahiler, kadınlar, çocuklar... Şimdi her şey internette yapılıyor. Ama internetten randevuyla gidince de yer bulunamıyor mesela. Ama sizin oturma kartınızın tarihi geçtiyse tamam diyorlar. Ülkeneye geri dön. Benim için bu durum gizlice, git ülkeneye geri dön demek anlamına geliyor. Sıra alamamak bu demek. Direkt demiyorlar sana kağıt vermiyoruz ama diyelim internette gidiyorsun istekte bulunmak için. Gelecek tarihler bir sene sonra, 2 sene sonra. Yani açıkça demiyorlar. Ama ne demek oluyor git ülkeneye. Ben Fransız devletinden bağımsız olarak Fransa halkından bahsedeceksem Fransızlar çok iyi insanlar. Ama bürokrasi berbat. Prefektür, departmanlar falan. Oturma kartını almak çok sorunlu.”

Ayrımcılığın tezahürü alan araştırması yapılan yerde yaşayan Fransız oranının düşüklüğünde de açıkça somutlanır. Aşağıda Adoma ile yapılan görüşme sırasında ses kaydında tek tek söylenerek elde edilmiş veriler tablolştırılmıştır.

Tablo 1. Araştırma yapılan yerde yaşayanların uyrukları¹³⁸

Uyruk	Fransız	AB	Magreb	Afrika	Diğer	Toplam
Sayı	68	0	211	14	15	308

Bakıldığında Fransızların oranı %22'dir. Bu sayıya prefabriklere yerleştirilmiş olan 70 kişi dahil değildir.¹³⁹ Üstelik 80'lerin sonunda “quartiers sensibles” (hassas mahalleler) olarak adlandırılan banliyölerin kamusal olarak tartışmaya açılması ile Fransız refah devletinin başarısızlığının aynı tarihe rastlaması kesinlikle tesadüf değildir. Fransız refah devletinin başarısızlığının ise fordist üretim biçiminden vazgeçilmesi ile emek rejiminin parçalanması, üretim sürecinin değişmesiyle aynı döneme rastlaması kaderin başka bir cilvesi gibi görülmemelidir. Ancak yine de Belle de Mai'de araştırma yapılan yer bakımından Fransız oranının düşüklüğü tarihsellik içerisinde açıklanmalıdır.

Banliyölerin tarihsel olarak üç dönüşüm geçirdiği daha önce de belirtilmişti. 1945-1970 arası modernitenin, “Trente Glorieuses”ın¹⁴⁰ ve refah devletinin sembolü olan banliyölerden Fransız işçi sınıfının zaman içerisinde bireysel yatırımlar ve kredi imkanları ile banliyöleri boşaltmasının ardından özellikle bu bölgelerde Cezayirli ve Kuzey Afrikalıların nüfusunun arttığı bilinmektedir. 1960'ların vasıfsız kol emekçilerini toplayan mahalleler etrafındaki fabrikaların 1980'lerden sonra kapatılması ile ilk olarak ikili işgücü teorisinde de belirtildiği üzere göçmenlerin işten çıkarıldığı görülür. Bu haliyle banliyöler göçmenlerin ve işsizlerin mekanı haline gelir. 1945'lerin sosyal konut inşasında devlet bazlı olarak inşa süreci ilk kırılmasını da bu dönemde yaşar. Yerel idareler aracılığıyla derneklerin iş birliği içerisinde özel sektör yatırımları ile konut açığı kapatılmaya başlanır.

Lewis (2007) de Fransa'da yoksulluk konuşulurken yalnızca sınıf ekseninden bakılmasının renk körlüğüne neden olduğuna vurgu yapar. Gerçekten de, Tissot da yaptığı araştırmada banliyölerin dikkatleri üzerine topladığı 1981 Sıcak Yaz ve 1991 ayaklanmalarında dikkatlerin göçmenlere çekildiğini doğrular. Üstelik

¹³⁸ 2019 yılında bu konuta yeni olarak 10 Fransız, 23 Magrepli, 1 Sahra Altı Afrika'dan ve diğer kategorisinde de 2 kişi gelen olmuştur. Toplamda yeni 36 kişi gelmiştir.

¹³⁹ Ek 4'te prefabriklerin yerleştirildiği alanın üstten görünüşü bulunmaktadır.

¹⁴⁰30 altın yıl

İtalyan, İspanyol, Portekizli gibi Katolik kökenli olup Fransa toplumuna hızla dahil olabilir olarak değerlendirilenlerden ziyade daha çok Arap ve Müslüman göçmenlerin “farklılıkları”, ayaklanmanın öznesi olarak gösterilmelerine ve işaret edilmelerine yol açmıştır (Tissot, 2008: 4).

Bu bağlamda sosyal yardımlarda daralma ilk olarak isyanlar ardından “politique de ville” yasası çerçevesinde belirlenmiş 500 “hassas” mahalle için yapılan harcamaların, bütçe açığı vermeden gerçekleştirilmesi gerekliliğinde ortaya çıkmıştır. Keynesyen ekonominin sonuna gelinmesi, sosyal yardımlarda daralmaya, işsizliğin artışı ve çeşitli sosyal güvenlik reformlarının hayata geçirilmesiyle gerçekleşir. Ancak sosyal politikalarda bütçe kısıtlamasının yanında değişmeyen bir unsur vardır. “Geleneksel Fransız değerleri”nin uygulanmaya konulması da gereklidir (Dikeç, 2007). 1981-1995 arasında Mitterand hükümeti de dahil olmak üzere bu değerler sosyalist partilerce de inşa edilmeye çalışılmış, dahası seçim vaatleri de yerine getirilmemiştir.

Palier (2010: 97), Fransa sosyal güvenlik sisteminin yaptığı harcamalardaki dağılımına bakar ve sistemin içeridekiler ve dışarıdakiler yaratarak eşitsizliği derinleştirdiğini belirtir. Sosyal yardımlarda daralma aynı zamanda enformel ekonomi ve suç ekonomisinde büyüyen bir etki yaratır. Fransa Görüşmeci 15 için işsizlik maaşı ile annesine bakması mümkün değildir. Bu nedenle işsizlik maaşı almasının yanında uyuşturucu satışı yapar. Aynı şekilde Fransa Görüşmeci 11 de geride bıraktığı ailesine ancak bu yolla para gönderebilir. Son 20 yılda yardımlarda daralma görülür. “Devletin politik rengine göre sosyal yardımlar değişiyor, değişti, isimleri değişti, istekleri değişti. Daha çok sıkılaştı, her şey değişti. Ve nasıl desem, artık sosyal projelere daha az bütçe veriliyor, imkanlar azaldı” (Fransa Görüşmeci 16). Sosyal yardım almak her ne kadar zorlaşmış olsa da sosyal yardım alanların banliyölerde yaşaması dikkat çeker. Sosyal yardım almak kentin yaftalanan bölgelerine yeni yaftaların vurulmasını ya da var olanların güçlendirilmesine neden olur (Wacquant, 2011: 240). Ancak yardım almak duygusal bir ikilem yaratabilir. Damgalama ile el ele giden süreçte, yoksulların başvurusu zorlaşır.

“Utaniyorlar, kategorize olmak istemiyorlar ve damgayı almak istemiyorlar. Yardım alan insan her zaman kontrol altında olur. Dedğim gibi her 3 ay durumunu göstermesi lazım. Banka kontratları her zaman kontrol ediliyor. Hangi para nereden gidiyor? Her şeyin hesabını vermek zorundasın sosyal yardım alınca. Damgalanıyorsun. Ya utaniyor insan el açmaya. O bir hak olsa bile... Çünkü devlet ona o hakkı verdi. Yani bakınca, alanlar var ama hakkı olduğu halde almayanlar da çok. Devlet

ayırıldığı bütçenin daha fazlasını cebinde tutuyor yani. O bütçenin yarısı cebinde kalıyor. Hani her sene bütçe yenileniyor ya. Çünkü çoğu insan istek yapmıyor yani. Aaa bak bu çalışmıyor da istek alıyor, yardım alıyor. Yani bu dile o damgayı yememek için bazı insanlar almıyorlar bile. Sosyal konutlara gidip derdini anlatmak... O yardımı almak için de bir kontrat imzalamak lazım. O kontrat içinde de durumunu yazmak zorundasın. Hayatını anlatmak zorundasın. Evet, proje, bir profesyonel projenin olması şart. Profesyonel projen olması lazım. Minimal sosyal alınca, RSA dedikleri, RSA aldığında bir profesyonel projem olması şart. Hastasın. Sağlık projen olması şart ” (Fransa görüşmeci 16).

Yoksulluğun yalnızca işsizlik kaynaklı olduğunu düşünmek komik bir ele alış olacaktır.¹⁴¹ Çalışan yoksulların dünya genelindeki artışı sorunun esasen ücret ve emek ilişkisinin arasındaki kopukluğana işaret eder (Wacquant, 2011: 277). Fransa Görüşmeci 12 için sosyal yardımların işlenmesi sırasındaki kopukluk şöyle anlatılır:

“Bir senedir Chronopost’ta çalışıyorum. Kiralık işçi olarak. Eskiden işte 35 saat çalışıyordum haftada. Ama bu Covid dolayısıyla 20-25 saat çalışabiliyorum. Ücret gelirim azaldı. E dolayısıyla bu durum sosyal yardımlarımı da etkiledi. Çünkü diyelim bir ay aldığın ücret güzelse ve diğer ay düşerse bir sonraki ay yardımın geç geliyor. Yani o ay çok kötü duruma düşüyorsun. Çünkü önce bildiriyorsun CAF¹⁴² onu işleyecek falan filan . Çok geç, çok sonra parayı veriyor.”

İşlemlerin aksatılması ise sosyal yardımları kesmek için yeterli sebeptir. Sosyal hizmet çalışanı olan görüşmeci şahit olduğu durumun yaygınlığını söyler ve ekler:

“Yardım alan insanlar RSA, minima social alan veya işsizlik maaşı alan insanlar Her ay veya her 3 ay işlemleri yapması lazım. Çünkü devlet hep takip ediyor. Kaç para kazandım, bu ay onu yazacağım. Ben nasıl desem yazma okumayı bilmeyen veya çok yaşlı, gözü ayağı tutmayan neyse, insanlar bu işlemleri çok zor halde yapıyorlar ve yapmayınca da bütün hakları duruyor, parasız kalıyor. Kadınlar, evden çıkamayanlar hasta ve veya engelli insanlara öncelik veriyor ve diğer kalanlar hiçbir sosyal yardıma ulaşamıyor” (Fransa Görüşmeci 16).

Aynı zamanda yardım alabilmek bir projeye bağlıdır. Eğer proje gerçekleştirilemezse yardım kesilir:

“Asgari bir yardım yapılıyor da yani şimdi şöyle söyleyeyim. Herkes aynı şeyi almıyor yani. Devlet belli bir süre veriyor yardımı. Bir sene veriyor diyelim. Bir sene sonra red aldığında alamaz yardım artık. Hedefler sunuyorsun yardım alırken gerçekleştiremezsen alamazsın. 450 Euro veriyor mesela. 300-350 Euro veriyor değişiyor yardımlar” (Fransa Görüşmeci 11).

¹⁴¹ Çalışan yoksullara ilişkin önemli bir çalışma için bkz: Erdoğan, S., ve Kutlu, D. (2014).

¹⁴² Caisse des Allocations Familiales. Ailelere konut yardımını da içeren geniş finansal destek kolu.

Sosyal politikalar konusunda Fransa’da sunulan hizmetlere güvenin azaldığı görülür. Fransa Görüşmeci 12, çok küçük yaşta anne ve babasının boşanması üzerine 16-18 yaş aralığında sokakta yaşamaya başlamış, sokakta yaşarken ciddi bir hastalık atlatmıştır.¹⁴³ Yaşadığı deneyimin onu daha da güçlendirdiğini söyler. Öncesinde yurda yerleştirilmiş bile olsa bazı sosyal çalışanların çocuklarla cinsel ve duygusal birliktelik yaşadığını gördükten sonra “sokakta kendimi daha güvende hissediyordum” diyerek sokağa geri dönmüştür.

“O yurtlardansa kendimi sokakta daha güvende hissediyordum. Sokakta olunca biliyorsun. Her an her şey olabilir. Yani tehlikeli bir alan olduğunu biliyorsun. Ona göre tedbirini alıyorsun. Ama çocuk evinde veya yurtta kalınca orası güvenli bir yer olacağı için kendini bırakıyorsun. Yani senin kafanda orası devletin bir dairesi. Yani devletin bir yapısı, parçası orası. O yüzden dikkat etmiyorsun. Ben, kendimi, sokakta daha güvenli hissettim o yüzden. Devlet mesela bütçe gönderiyor ya bütün yurtlara çocuk evlerine falan diyor ki o bütçeyi çocuklara kullanın. Mesela 6 ayda bir çıkış yapıyorduk. Ya da bize güzel yemek yedirmiyorlardı. Yani devletin gönderdiği paraları kendilerine alıyorlardı. Arabalar falan alıyorlardı kendilerine. Çocuklara kullanmıyorlardı o parayı” (Fransa Görüşmeci 12).

Fransa Görüşmeci 12’nin inşa ettiği yalnızlık ve tek başına çabalama halinin derininde 12 yaşında annesinin ve babasının evi terk etmesi ve üç küçük kardeşin hiçbir sosyal yardım almadan hayata tutunmasında yatar. “Devletten para geliyordu ama anneme geliyordu. Annem evi terk etmişti. Biz annemi görmüyorduk. Ablam annelik yapıyordu. Bazen yemek bulamıyorduk çöpten bile. O yüzden kimseye güvenme, hep tek başınasın”. Wacquant (2011: 278) için, içerisinde bulunulan ileri marjinallikten çıkışın yolu sosyal kaynakların dağılımının yayılmasıdır. Çalışmaya bağlı sosyal yardım normu, düşük ücretleri normalleştirdiği gibi sosyal politikaların vatandaşlık bağının da kopmasına neden olur. Görüşme yapılan yerde pek çok kişi “Coluche ve onun yardımları varken kimsenin açlıktan ölmediğinden” (Fransa Görüşmeci 12) bahsetmiştir. Bu yardımlara ulaşamayan pek çok insan ise, görüşmecilerin de söylediği üzere, kolaylıkla açlıktan ölebilir (Fransa Görüşmeci 7, 12). Anlaşılan o ki Coluche’nin “kimse açlıktan ve soğuktan ölmemeli” sözü Belle de Mai sakinlerinde bir karşılık bulmuştur.¹⁴⁴ Üstelik yardımlara ulaşmak da gitgide zorlaşmıştır. İnternet üzerinden talep ile yapılan

¹⁴³ Fransa’ya ilk gittiğimde metro ve sokaklarda gördüğüm çok fazla hasta ve evsiz insan olduğuydu. Gerçekten gördüğüm manzaranın etkisinden uzun süre kurtulamamıştım. Evsizlik ile birlikte tüm kurumlardan dışlanma, özellikle hastalık söz konusu olduğunda daha çarpıcı hale gelmektedir.

¹⁴⁴ Michel Gérard Joseph Colucci sahne adı olarak “Coluche”yi kullanan Fransız komedyen 1944-1986 yılları arasında yaşamış ve bir efsane haline gelmiştir. “Restaurants du Cœur” isimli bedava yemek dağıtan bir restoran zinciri kurmuştur. 2018 yılında günde 3000, yılda 130 milyon yemek verilmiştir. Bknz: <https://www.tellerreport.com/life/--les-restos-du-coeur---from-8-million-meals-served-in-1985-to-130-million-today-.SkqgAWnqAQ.html>

yardımların değerlendirme süresi oldukça uzundur. Belle de Mai’de eskiden sosyal konutta kalan ancak bir başvurusunu kaçırdığı için konuttan çıkarılan 65 yaş üzerinde olduğu belli bir erkek, çıkarıldığı evin binasının merdiven boşluğunda başvurusunun değerlendirilmesini tam 10 aydır beklemekteydi. Komşular kendisine arada sırada sıcak su veriyordu, böylece çorba içebiliyordu.

LaFerrère (2013: 805)’e göre, sosyal konutlar refah devletinin çocuğudur. Fransa’da sosyal yardımların Türkiye ile kıyaslandığında daha genel, farklı kategorilere sahip ve kapsayıcılığının daha geniş olduğu görülür. Ancak konu açısından sosyal konutların azlığı bu açığı kapatamaz. Fransa’da “sosyal yardımlar fazla ama evler çok az”dır (Fransa Görüşmeci 10). Bu durumun yarattığı etki, yoksulluğun metalaşmasında incelenmektedir. Aşağıda araştırma yapılan binada yine Adoma yetkilisiyle görüşerek elde edilen veriler bulunmaktadır. Yaşayanlar gelir durumuna göre ayrıştırılmıştır:

Tablo 2. Araştırma Yapılan Yerde Yaşayanların Gelir Durumları¹⁴⁵

Gelir Durumu	Maaşlı çalışan	İşsizlik yardımı	RSA minimal social	Yaşlılık aylığı (pensionné)	Emekli (retraité)	Öğrenci	Stajyer	Engelli
Kişi	14	11	107	13	112	0	0	51

276 kişi (%87,90’ı) kira yardımı almaktadır. Fransa Görüşmeci 7 ve 14 kira yardımı almamaktadır. Diğer görüşmecilerin tamamı kira yardımı alır. Fransa Görüşmeci 7, kendi birikimleri ile yaşamaktadır. Emekli olmak için başvurmuş ancak işlemler uzun sürdüğünden 9 aydır beklemektedir.

Yardıma ulaşmak, yapılan düzenlemeler sonrasında oldukça zorlaşmıştır. Özellikle Euro para birimine geçilmesi yapılan gözlemlerde alım gücünün düştüğüne dair izler taşımaktadır. Kamudaki istihdamın

¹⁴⁵ Yeni gelen 36 kişi içinde maaşlı çalışan 5. İşsizlik maaşı: 0. RSA minimum sosyal yardım alanlar 21. Yaşlı aylığı alan 0 . Emekli olanlar. 8. Öğrenci ve stajyer 0. 2 tane diğeridir.

daraltılması ise sosyal çalışanların azalmasına neden olmuştur. Bu durum yardımlara ulaşamamada da etkisini gösterir.

“Mesela eskiden hatırlıyorum ilk sene geldiğimizde yardım daha çok fazlaydı. Yani kuru gıda olsun, devlet eskiden paket paket yapıp getiriyordu. Eve bırakıp gidiyordu. Chômege parası mesela çocuklara göre bakıyordular. Yani ne kadarsa bin euroysa, bin euro veriyordular ikiyse de iki veriyordular. Ki annemle o zaman bin üçyüz frank aldık. Frank da o zaman çoktu. Ekstradan mesela sosyal çalışanlar geliyordular işte “Bir sorunuz var mı? Bir ihtiyacınız var mı?” diye soruyordular, yani kağıt konusunda yardımcı oluyordular. Artık gelmiyorlar, daha çok yönlendiriyorlar, işte bu adrese git falan. O da nasıl oluyor, bu adrese gidiyor ya, diyor yer yoktur ya da randevu üzerine gelmeniz gerekiyor. Yani milleti öyle getirip götürüyorlar” (Fransa Görüşmeci 18).

Türkiye’deki sosyal güvenlik reformları, politik-ideolojik dönüşümler ile birlikte açıklanmalıdır (Yücesan ve Özdemir, 2008: 161). Bu durumu Özdemir ve Yücesan (2008: 164) şöyle ifade etmektedir:

“Sosyal güvenlik, hak sahibi kolektivitelyi koruyan ve hak sahibi kolektivitelye ait unsurlar tarafından öne sürülebilen bir iddia olmaktan çıkıp, ikili bir dönüşüm gösterir. Dönüşüm bir ucunda özel hukuk alanı vardır. Burada hukuken eşit bireyler arasında bir hizmet alım satımı söz konusudur. Dolayısı ile piyasada bir şeyler alıp satabilecek durumda bulunanlar arasında bir ilişki vardır. Diğer ucunda ise piyasaya çıkamayacak durumdaki kimseler bulunmaktadır.”

Sınıfsal parçalanma öyle hızlanmıştır ki, 2015 yılında sendikalaşma oranı yalnızca %10 olarak gerçekleşmiştir (Çelik, 2015).¹⁴⁶ Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarı sosyal politika söz konusu olduğunda, oldukça ilginç bir görünüm sergilemektedir. Bir tarafıyla neoliberal küreselleşmenin yayılması için elinden geleni yapan ekonomi politikaları bulunurken, bir yanda sosyal politika alanında kapsayıcılığın ön plana çıkarıldığı temeller görülmektedir. Sosyal politika özü itibarıyla “genel olarak ücretli istihdamın odak noktasında olduğu” (Özügürlü, 2003: 61) bir alandır. Bu alanın AKP iktidarı döneminde, ücretli istihdamdan sıyrılarak herkesi kapsayacak şekilde genişletilmeye çalışıldığı belirtilmelidir. Üstelik piyasa dostu olan AKP’nin, yoksullar ve ücretlilerden aldığı siyasi destek bu anlamda ilginçtir ve sosyal politika şemsiyesi altında incelenmeye değerdir. Çifte hareket bağlamında ele alındığında AKP’nin yürüttüğü neoliberal ekonomi politikaları ve sosyal politikaya getirdiği farklı yorum üzerindeki örtülerin kaldırılarak yeniden bir değerlendirmesi yapılmalıdır.

¹⁴⁶ Ancak Çelik (2015), bu rakamın hatalı olduğunu da eklemektedir. ILO standartlarına göre tüm işçilerin hesaba katılarak yapılması gereken sınıflandırmanın yalnızca kayıtlı çalışanları hesaba aldığını belirtmektedir.

Haziran 2003'te yapılan Sağlıkta Dönüşüm Programı ise sağlık alanının pazara açılmasında bir adım olarak görülebilir. Bu adım Ekim 2008'de çıkarılan 5510 sayılı yasa ile tamamlanmıştır. Böylece emekliliği hak etme koşulları ağırlaştırılmış, emekli aylıklarında düşüş meydana gelmiş ve sağlık hizmetlerine ulaşmada piyasa işaret edilmeye başlanmıştır. Türkiye Görüşmeci 7, son 20 yıllık süreci açıklarken şöyle söyler:

“Son 20 senede özellikle insanlarımız zaten yardıma muhtaç hale getirildi. Ben öyle düşünüyorum. Çünkü ben çocukken de hatırlıyorum, ben orada belli bir yaşa kadar kaldım sonuçta hani ben kimsenin kapısının önüne şey geldiğini hatırlamam yani böyle belediyeden işte gıda. Herhangi bir şey. Biz kömür alacağımızda paramızla gider, kömür depomuz aşağıdaydı, alır gelirdik. Hani bize illa biri kömür getirsin yoktu. Belediye kömür getirsin işte bizim vakıf kömür getirsin diye beklemezdik. Kimse de böyle bir şey yoktu. Ama son 20 senede yani şimdi ben aşağıda nüfusta çalışıyorum. Her 10 kişiden 9'u ben yardım istiyorum diyor. Ama kimse ben gidip çalışayım işe gireyim ya da bir şeyin mücadelesini vereyim diye uğraşmıyor yani. Ben devlete işte yazılıyım şartlarda neyse bana işte o şartlara uyuyorsam da bana devlet yardım etsin işte bu para olur maddi yardım olur işte ne bileyim gıda yardımı olur işte yakacak yardımı olur. Bu tarz millet artık onu bekliyor. Şu anda kimsede yani şey yok. Devlet bana yardım etsin. Alıştırdılar. Çünkü yani işte oy olarak dönüyor diyor geliyor adam kardeşim sen otur ben sana devlet olarak getireceğim diyor. Bana oy verirsen ben sana yardım edeceğim diyor ama kimse demiyor ki arkadaş ben bu adama bir iş vereyim de alınının teriyle kazansın işte o parayı. Ben o parayı ona vereyim gitsin kendi alışverişini kendisi için yapsın demiyor. Sen otur diyor, ben de sana gelip paranı veririm. Gıdanı da ayağına kadar getiririm. Ya da ne bileyim ben senden hesap numarası alayım maaş hesabına para yatıralım. Sen git ne alıyorsan al modunda insanları bu şekilde alıştırdılar. Yani resmen devlete muhtaç hale getirdiler. Ya da ne bileyim. Siyasiler kendine alıştırdılar. Hani o bana alışsın ben de bir iki de bir yalan söylerim “Ben gidersem sana bu yardımı kimse vermez diye”. Hani insanlarda bu şeyi oluşturdular. Millet de şimdi alıştıkları için korkuyorlar. Başkası da gelirse işte bana kimse yardım etmeyecek. Bana kimse para vermeyecek. Kimse bana gıda vermeyecek diye korkuyorlar. Hal böyle. Ne bileyim ben onlara ne derler psikolojide bir şey vardı. Ama çaresizliğe ittiler insanları yani bence.”

Türkiye'deki alan araştırması sırasında kimi katılımcılar etnik kökenleri ve politik pozisyonları nedeniyle sosyal politikalardan dışlandıklarına dair beyanlarda bulunmuşlardır. Fransa ile benzer şekilde vatandaşlık ve haklar arasındaki bağın biçimi, kent yoksulları tarafından sürekli sorgulanır. Sosyal politikadan dışlanma mekanik dayanışmayı güçlendirmiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁷ İlerleyen bölümlerde incelenmektedir.

“Sağ siyasal İslamcı da Alevilerin, solcuların olduğu diyarda hiçbir şey yapmıyordu ya ben sana ne diyorum asfalt dökmüyordu adam. Asfalt dökmeyen adam sana yemek yardımı yapar mı? Sultan Murat Mahallesi’nde Zeynep Kemal Mahallesi’nde biraz daha Sünnilerin daha fazla olduğu mahallelerde yardım yapıyorlarmış. Ama ben görmedim. Bizim orada yapmazlardı. Biz zaten kendi kendine yeten bir halktık. Benim mahallem öyleydi yani. Zaten SHP döneminde de adamlar yol yapmadılar. Sen şimdi sosyal yardım diyon. Ben görmedim abla ya gittiğimde mülakattan diğer şeyler de sorarsın bu soruyu. Ben görmedim. Biz birbirimizi kalkındırdık hep” (Türkiye Görüşmeci 1).

Kentsel dönüşüm sırasında yoksulluğun metalaşması kısmında hikayesi detaylı anlatılan Türkiye Görüşmeci 9, üzerinde tapu olduğu gerekçesiyle aylıklarının kesildiğini belirtmektedir. Ancak mahalle içerisindeki dayanışmanın gücü gerçekten de organik dayanışmanın yaratıldığı sistemden dışlananlar için mekanik dayanışmanın ortaya çıktığını gösterir. Beşeri sermayeye inanç ise sarsılmaz bir kalıp haline gelmiştir. “Ya şimdi Çinçin’de şu var geliyorsun Çinçin’e, ailen sana bakıyor. Tek umudun var, okumak. Çünkü bu adamların hepsi şeyi görmüş yokluk görmüş, ezilmiş de ikinci sınıf insan muamelesi görmüşler” (Türkiye Görüşmeci 1).

3.3.1.2. Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması

Wacquant’ın kavramları aracılığıyla ileri marjinalliğin oluşumunu açıklanırken iki etmene dikkat çekmeye çalışılmaktadır. Söz konusu iki etmenden biri, emek rejimlerinin fordizmin ardından gelen esnekleşme uygulamalarıyla dönüşümü ve kitlesel işsizliğin artışıdır. Diğerisi ise eski işçi sınıfı mahalleri olan mahallelerdeki artan işsizlikle beraber ortaya çıkan yoksulluğun, mekansal olarak yoğunlaşmasıdır (Wacquant, 2002: 222). “Yani sanki bir şeyi toplarsınız da koyarsınız ya, öyle toplamışlar sanki bizi toplantı gibi, oraya koymuşlar” (Türkiye Görüşmeci 12) sözleriyle yoksulluğun, mekansal olarak damgalamaya eşlik ettiği durumlara olan şaşkınlık gizlenemez. Esasen devlet eli ile bu mahalleler inşa edilir ve çoğu durumda bu kabullenilmiştir. “Bak Çinçin’de şunu yapmış abla polis, emniyet, devlet. Bunlar buraya toplanmışlar. Biz bunları burada tutalım. Ankara’ya çok yayılmasınlar. Çok bulaşmasınlar, işte orada kapalı bir toplum. Kafalarına göre takılsınlar demişler” (Türkiye Görüşmeci 1). Kimi durumda Fransa’da olduğu gibi aktif bir politika ile mahalleler yaratılır.

Kimi durumda ise Türkiye’deki gibi pasif bir biçimde konut sorununa getirilen kendine yardım stratejisi uzaktan izlenir ve uzun süre müdahale edilmez.

Fransa’da Belle de Mai’deki dönüşümün başlangıcı tütün fabrikasının kapatılması ve işçi sınıfının mahalleyi terk etmesiyle başlar. İkinci aşama ise özel şirketlere sosyal konutların satılmasıdır. Fransa Görüşmeci 18, uzun zamandır Belle de Mai’de yaşayan biridir. Dönüşümü şu şekilde aktarır:

“Eskiden hepsi şeydi Fransız Japon ve Rus öğrenciler vardı bizim sitede, ICF nasıl satın aldı, onların hepsi çıktı. Çıktılar. Tercih etmiyor çünkü onlar hangi düşünceyle gidiyor, işte yabancılar geliyor. Yabancıları nasıl diyeyim, hor görüyorlar. Yani Fransızlar genelde yabancıları biraz hor görüyorlar. İşte yani nasıl diyeyim, agresif, küfürlü yani o tarzla görüyorlar. Onun için benim ilk sene oturduğumda benim katımda 3 tane Fransız vardı, 1 Japon vardı, 2 tane de Rus bayan vardı. Çok iyi ailelerdi. Sonra nasıl HLM’i sattılar 2017’de ICF’e, o dönem Fransızlar falan herkes çıktı.”

Fransa’da sosyal konutların satışı ile yaşanan dönüşüme paralel olarak Çin’in’de TOKİ’ye geçmek ya da başka muhite taşınmak ile bu dönüşüm gözlenebilir. Siteler mahallesi ile Çin’in’in yakınlığı, pek çok işçi ailesinin Çin’in’de yaşamayı tercih sebebidir. Sınıfsal olarak yukarı hareket, başka muhite doğru kaçıştır.

“Bir de Çin’in bir şeydir, basamaktır. Ankara’ya gelirsın. Çin’in de bir şeyler yaparsın, işte gidersin çalışırsın. Eskiden siteler vardı hemen yanda bilirsın. Hala Türkiye’de meşhurdur mobilya konusunda orada çalışırsın. İşte tutturabilirsen Demet’e gidersin veya Yenimahalle’ye gidersin. Oradan da tutturursan aslında bizimkilerin orta düzeydeki Çin’inlinin mesela Alevilerin çoğu Batıkent’e kaçtı. Bizimkilerin çoğu Batıkent’te. Büyük bir kısmı da Eryaman tarafındadır. Öbür Sünni kısım Keçiören tarafına kaçtı. Biraz bu Melih Gökçek dönemiyle beraber başlayan bu kutuplaşma var aslında Ankara’da. Yani herkes kendine yakın olan yerlere kaçmaya başlamış” (Türkiye Görüşmeci 1).

Özellikle Türkiye için Çin’in’in uzun süre Ankara’nın işgücü havuzu görevini gördüğü belirtilmelidir. Türkiye Görüşmeci 2’nin babası ve dedesi 1940’larda Çin’in’e gelmiştir. Çin’in’e yerleşme kararında ise o dönemki kent merkezinin Ulus olması ve dedesinin kömür deposunda kömür işçisi olarak çalışması ile açıklanmaktadır. Ancak kentteki sermaye birikiminin başka mekanlara hareketi, legal kent ekonomisinin buradaki varlığını silmeye başlamıştır. “İlk 8 sene, 10 sene çok yıkım, talan, enkaz, şu bu uğraşmışlar devletle direnişler 60-65 dönemi. Bir gecede gecekonduyu yıkıyorlar, bir gece sonra tekrar yapıyoruz. Bir dönem haftada 3 gün yıkıma geldikleri olmuş. 70’li yıllardan itibaren artık gecekondular bir semt olarak, bir kültür olarak Türkiye’ye

dayatılmış. O tarihten sonra her yerde var” (Türkiye Görüşmeci 3). Düşük vasıflı işgücü havuzu olarak Çin’in zaman içerisinde işçi sınıfının büyük oranda mahalleyi terk etmesiyle, kitlesel işsizliğin artışıyla “terra non grata” alan olmuş, adı çıkmıştır. Artık buralarda oturmayı yalnızca en mülksüzler hoş görebilir (Wacquant, 2011: 73).

“Ya burası adı çıkmış ya. Adı çıkmış. Aslında var ya kim bu şeyleri yapıyorsa bir gezsin bakıyım hele. Buradaki halk var ya nasıl bir halk biliyor musun? Hepsi, hepsi birbirini tanıyor. Saygısı var birbirine.. Kimseye bir zararı yoktur yani kesinlikle. Ama işte ismi çıkmış. Çünkü buranın %98’i fakir insanlar. Fakir insanlar, yani işi olmayan gücü olmayan... Eskiden benim kahvehanem varken sabahları yüzlerce işçi sitelere giderdi. Şimdi bitti. 2-3 kişi işe gidiyor sabah. Herkes işsiz” (Türkiye Görüşmeci 10).

Fransa’da ise bu mahallelerde yoksulluğun tecridi aktif bir politika olarak yürütülmüştür. Hemen belirtilmelidir ki Fransa’da yoksulluğun mekansal olarak yoğunlaştırıldığı alanlarda devletin nüfuzu, yardım politikalarıyla daha fazladır. Türkiye’de ise aile ve geleneksel bağların etkisi görülür. Her iki ülkede de yoksulluk, sınıfsal kompozisyon içerisindeki etnik ve din köken aidiyetiyle yakından ilişkilidir. Örneğin Çin’in’de “Ankara’daki gibi böyle şehrin dışında kabul edilmiş abuk sabuk insanların toplandığı bir yer olmalı. O bakımdan Çin’in halkının Alevi Kürt olması çok önemli”dir (Türkiye Görüşmeci 2). Yoksullara uygulanan yapısal şiddet de kökenlerini böylece bulur. Fransa Görüşmeci 16 için Fransa’da yoksul olmak sınıf, ırk, yaş, aile ilişkileri, sağlık durumu ve yabancılık ile bağlantılıdır. Fransa Görüşmeci 18 ise bu kriterlere bir de mekanı ekler. Özellikle Marsilya’da olmanın yoksul olmaya etkisi olduğu Fransa’daki pek çok görüşmeci tarafından söylenmiştir. Fransa Görüşmeci 16 için yoksul olmak, mahallendeki ucuz kahve satan barlara hapsolmaktır. “Buraya imkanımız yetiyor. Daha çok imkanı olanlar, şehrin daha güzel yerlerine gidiyor. Sosyalleşme imkanımız kısıtlanıyor. Ya dünyamız kısıtlanıyor, imkanlarımız, umutlarımız kısıtlanıyor ve yavaş yavaş sönüyor. Her şey... Sonra ne oluyor biliyor musun? Herkes hemen hızlı para kazanmaya çalışıyor.”

Önceki bölümlerde Belle de Mai ve Çin’in sakinlerinin emek piyasalarındaki konumu belirtilmişti. Çoğunlukla düzensiz, geçici çalışma, toplum yararına programlar gibi kısa dönemli çalışma ile hayata tutunma yaygındır. Artık geçmişin koruyucu mahallesi Çin’in dağılmışken, Belle de Mai için mahalle uzun zaman önce kaybedilmiştir. Özellikle Belle de Mai’deki yoksulluk, en temel ihtiyaçları karşılamaya bile engel olur.

Sonunda “üçkağıtçılık”, “fırıldaklık” “hırsızlık” ile işgal etmek gerekecektir. Mahallelerin her ikisinde de kimin “yolunda” olduğu bilinir. Fransa Görüşmeci 18 için Belle de Mai’de yaşamak, hırsızları tanımak açısından güvenlidir.

“Belle de Mai güvenli, evet güvenli. Nasıl güvenlidir? Oradaki kişileri tanımamız gerekiyor. Yani oturduğunuz semti daha doğrusu. Tam tersine insanların hırsızların ortasında oturması gerekiyor güvende olmak için. Mesela hırsızlar nasıl yerlere yöneliyorlar. Hırsızlık için dokuzuncu Marsilya, sekizinci Marsilya. Böyle Fransızların oturduğu, zenginlerin oturduğu bölgelerde oturmamanız gerekiyor. Yani o taraflar biraz böyle şey oluyor. Tehlikeli oluyor.”

Benzer bir şekilde Türkiye Görüşmeci 2 de Çin’indeki gayrimeşru işlerin herkesçe bilindiğinin ama bu işi “tutmanın” da sistemsal bir sorun olduğunun altını Marx alıntısı ile çizer.

“Normal şekilde yaşamını sürdürmeye çalışan gariban insanlar parası olmayan insanlardı. Bir de üçkağıtçılar fırladılar vardı. Uyuşturucu işiyle uğraşanlar vardı. Onlar da kötü insanları olmamakla birlikte biz onlardan değildik. Onları da tanıyorduk, aramız iyiydi. Ama biz, kendi küçük ailemiz özelinde biz kesinlikle bulaşmadık. Çin’li olup da okuyan, avukat olan, öğretim üyesi olan inanılmaz çok insan var. Ankara’nın eski yerleşik adamlarıydı bunlar. 2014’te yıkıldı tamamen 2014’e kadar baya vardı ama burada hocam şunu kesinlikle unutma. Dünyada ne olursa para olmamasından. Marx’ın dediği Marksizm’de şu çok önemli benim için. Diyor ki, “hayatta her şey ekonomi ile açıklanabilir”. Ekonomi ile açıklanamayacak hiçbir şey yok. Ekonomi para, para, para, para. Bizde para olmadığı için Çin’de yaşamışız. Para olsa düzgün bir yerde olurduk. Benim babam da bilir yani Çankaya’da birinci sınıf bir evde oturmayı, sıcak suyun 24 saat aktığı, tuvaletlerin tertemiz olduğu... Kocaman, ferah bir evde, manzaralı evde oturmak... Benim babam da bilir. Parası olmadığı için veya parası ona yettiği için Çin’de yaşamış. Dolayısıyla 3 çocuğu nasıl okusun, nasıl geçindirsin, nasıl yemek yedirsin? Böyle bizim gibi yüz binlerce insan vardı. Buradaki abuk sabuklukların temel nedeni parasızlıktı. Sonra işe bu süreçte savrulanlar yamulanlar, o anda yanlış işler yapanlar... Özellikle uyuşturucu devlet eliyle desteklenerek getirildi. Semtimizde, yaşadığımız yerde, eskiden yoktu. ”

Tüm bunlara rağmen Çin’den gitmek pek istenmez. Çünkü kent yoksulu, bir tarafıyla “başka yerde hayatta kalamaz, Çin’den çıktığında, yaşama şansının olup olmayacağı çok belli değildir. O yüzden çıkmıyordu insanlar. O yüzden gitmiyordu” (Türkiye Görüşmeci 1).

Wacquant’a göre, kent yoksullarının yerleştiği mahallelerde enformel ekonomiye kayış, bu nedenle daha kolaydır. Yoksulluğun mekansal yoğunlaşmasının etkileri, her iki ülkedeki ekonomin geçirdiği dönüşümle

kolaylıkla açıklanabilir. Bunun yanında emek piyasasının tabakalaşması, refah devletinin geri çekilmesi gerçekleşmiştir (Wacquant, 2011: 73-85). Her iki ülkede uygulanan konut politikaları, emek piyasasında yaşanan dönüşümle birleştirildiğinde yoksulluğun mekansal yoğunlaşması gerçekleşmiş olur.

3.3.2. Makroekonomik Süreçlerden Kopuş

Birçok durumda neoliberal öğretinin büyüme ve işsizlik arasında kurduğu ters ilişkin zaman içerisinde geçersiz olduğu kanıtlanmıştır. Genç işsizliğinin artışı, beşeri sermaye yalanının ayyuka çıkışı, emek piyasalarındaki ikili yapı düşünüldüğünde kent yoksullarının mekana ve sınıfsal konuma hapsi daha iyi anlaşılacaktır. Alan araştırması sırasında görülen değişikliklerin öznel hayatlara yansımaları ise oldukça şiddetlidir.

3.3.2.1. Kamu Politikalarında Planlı Daralmanın Emek Rejimlerine Etkisi

Wacquant (2019: 133), kentlerdeki çöküşün temel nedenini istihdam, refah, eğitim, konut ve sağlık gibi konularda hükümet politikalarının kenti terk etmesinde arar. Bakıldığında her iki bölgede de genç işsizliğinin yaygın oluşu ileride görüleceği üzere kayıt dışı ekonominin yeni neferlerinin oluşmasını sağlayan bir etmendir. Nisan 2021 itibarıyla Fransa’da genç işsizlik oranı %18.6 iken, Türkiye’de %24’dür.¹⁴⁸ İşgücü piyasası politikalarının her iki ülkede de birer çözüm mekanizması olarak ön plana çıktığı görülür. Ancak kent yoksulları için ortaya çıkan topyekun bir güvensizlik halidir. Bu güvensizlik hali, bedenin kamusal alandaki hal ve hareketlerinde, işe girme süreçlerinde, yoksulluğun yoğunlaşmasında, yerel agoranın kaybında apaçık görülür. Güvencesizlik hissinde sabitleşme, emek politikalarının doğrudan etkisi olarak oraya çıkar. Seçeneksizlik, sermaye birikim rejiminin ana motoru haline gelmiştir.

“Fransa Görüşmeci 12: Chronopost’ta çalışıyorum. Çok yorucu bir iş. Bir kişi 3 kişinin yapacağı işi yapıyoruz. Yani günün sonunda o kadar yorgun oluyorum ki sadece oturabiliyorum. Başka bir şey yapamıyorum.

¹⁴⁸ OECD, 2021, “Youth Unemployment Rate” <https://data.oecd.org/chart/6qd8>

CT: Aldığın ücretten memnun musun?

Fransa Görüşmeci 12: Şu anda benim zaten başka seçeneğim yok. Evim var, kiram var, köpeğim var falan. Yani başka seçeneğim yok. Tabii ki biliyorum ki daha çok para almam lazım. Bir de mesai ücretlerimizi alamıyoruz zaten. Fransa'da kanunlar değişti. Artık maaşı patron belirtiyor, biz değil. Çalışanlar belirlemiyor artık.

CT: Bunun nasıl bir etkisi var? Patron belirtince ne oluyor?

Fransa Görüşmeci 12: Yani bu şey oluyor. Patron her şeyden kısıyor... Saat ekliyor mesela ve senden çok, çok, çok iş istiyor. Ekstra mesai istiyor. Bunu belirtiyor ama yaptığın iş, bir saatte olmayacak işi, bir saatte yapılmasını istiyor. Marsilya'da sorun şu ki, insanlar konuşmuyor, artık itiraz etmiyor. Zaten kriz var diye, yoksulluk var diye, insanlar konuşmuyor, haklarını talep etmiyor.”

Güvencesizliğin bu denli yaygınlaşması örgütlü taleplerin de altını oyar. Sürekli olarak ücretlerdeki düşüş, rekabet ile birlikte sınıfsal dayanışmayı da zedeler. Belirli süreli sözleşmelerin, kiralık işçiliğin, enformel ekonominin yaygınlığı, bir noktada akıllarda vasıfsızlaşma kuramlarının eleştirilerini getirir.

“Ben çok iş yaptım, fırıncılık yaptım. Ondan önce bordo da üzüm topluyordum. Sonra fayansçılık yaptım Türklerle... Ben çocukken başladım çalışmaya. 16 yaşında başladım. Fransa'da diyorlar ya gençler çalışmıyor diye. Bu çok yanlış. Fransa'da annene babana bağlı olmamak için gençler çok genç yaşta çalışıyorlar. Yani 12 yaşında gidip pazarlarda çalışan çocuklar bile var. 11 yaşında bile çalışan çocuklar var” (Fransa Görüşmeci 15).

Kapitalizmin sorumluluğu bireysel düzeye indirilmesi ve gençlerin günah keçisi olarak ilan edilmesi, her iki ülkede de öne çıkan bir ortaklıktır. Üstelik yapısal bir sorun olarak işsizliğin varlığı neticesinde “İşte yeni gençler, başıboş gençler ne olur? Çin'in'in bebeleri ne olur imkan vermezsen? Başında bir aile olmazsa, bir işe sap olmazsa yani sürekli zarar vermeye başlar” (Türkiye Görüşmeci 4).

Yeni dünyada, sürekli yeni beceriler elde edilse de asla yeterli değildir. Herkes ve her iş değersizleştirilir. Hizmet sektörünün bu denli büyümesi ise Türkiye için özellikle tatil, uyku, beslenme gibi zamanların işgalini de getirir.

“Boş zamanım yok. Tatil yok. 7 gün çalışıyorum bayram yok, seyyan yok. Saat yok. Gece 11'de de eşim, dostum, tanıdığım ararsa. Uykum var diye bir şey yok. Binip gidiyorum bırakıyorum, geliyorum. Sonuçta gününbirlik kazandığım için her gün çalışmak, o dakika için çalışmak zorundayım. Çalışmak zorundayım her an” (Türkiye Görüşmeci 11).

Eski Çinçin ile şimdiyi kıyaslayanlar arasında sürekli olarak yerleşiklerin, emek piyasası ile bağının kopması sonucunda mahalledeki hinterland kaybı ve güvensizliğin el ele gittiğine konu getirilir. Hayatla bağın kopması ise çoğunlukla emek piyasalarındaki 80 sonrasında yaşanan dönüşüm ile bağlantılı ele alınmaktadır.

“Ama dediğim gibi Çinçin ikiye ayrılırdı. Birinci kısım, normal olan, şehirde kabul gören insanlar. Bizim gibi insanlar, yani sosyal güvenliği vardı. İkinci grup, hırsız yani gezici, uçkağıtçı takımı. Hiçbir sosyal güvenlikleri yoktu. Hayata bağlayan hiçbir şeyleri yoktu. Zira o kitle çok kalabalık bir kitle. Çinçin nüfusu 100 bin kişi ise bunun 80 bini de sosyal güvencesi olmayanlardır” (Türkiye Görüşmeci 2).

Geçmişte Çinçin için dikkat çeken bir noktada, işsizliğe dair yapılmış gözlemdir. “Öyle şeyler yaptılar ki... Artık insanların hepsi aç” (Türkiye Görüşmeci 10). Yapılan mülakatlarda bu durumun, özellikle 80 sonrasında başladığı ve 2000 sonrasında mekana saldırı ile perçinlendiğinin altı çizilmiştir. Özellikle de “Yani Çinçin’de işsiz adam çok yoktu. Sonradan çok oldu. Yani şehrin büyümesiyle işsizlik olmaya başladı. İşsiz adama da iş bulurlardı eskiden” (Türkiye Görüşmeci 1). Sosyal güvencenin kaybı yanında aylıklardaki azalma ve alım gücünün kaybı, pek çok kişi için emekli aylığının yetmemesine neden olur. Bu durumda özellikle Türkiye’de enformel ekonomide yer bulunmaya çalışılır. Emekliler ve suç kaydı olanlar için en iyi tercih taksicilik olarak öne çıkar. Özellikle öğretmenlikten emekli olan, eski kamu çalışanı olanlar için oldukça normal bir sürecin devamı gibidir. “Dolayısıyla hiçbir farkı kalmadı öğretmenliğin asgari ücretle. Ben düzelebileceğini zannetmiyorum” (Türkiye Görüşmeci 2).

Kamu politikalarındaki planlı daralmanın emek rejimine etkisi, benzer şekilde Fransa’da da görülür. Geçici istihdam ve ardından gelen işsizlik maaşı, bir şekilde istihdamda kalanların devrini sürekli hale getirmektedir. Bu durumu Fransa Görüşmeci 16 şu şekilde aktarır:

“Fransa’da ücretler konusunda gerçekten büyük bir şikayet var. Çünkü işlerine göre maaş verilmiyor. Maaşımız çok kötü. O kadar emek veriyoruz. Okuluna gidiyoruz, mezun oluyoruz ve sonra işine atandıktan sonra ya 35 saat çalışıyoruz haftada ve bununla şey 1300 euro 1400 euro mu olmalı? Gerçekten mi? Hiç ciddiye almıyorlar. Sanki bizim işimiz, iş değilmiş gibi. Tamam. Nasıl desem? Çok gerekli bir alan sosyal alan. Yoksul insanlarla, sosyal sorunları olan insanlarla, yani hayatlarında bir anlık zorluk yaşayan insanlarla çalışıyoruz. Biz, büyük bir şirkette çalışmıyoruz. Fransa’nın yoksul bir kesimine hizmet veriyoruz. Bunun karşılığı da asgari ücretten biraz fazla maaş vermek. Biraz da, nasıl desem, küfür gibi geliyor. Başta böyle

6 aylık sözleşmelerle, bir senelik sözleşmelerle yeniliyorlar falan. 3. yenilemeden sonra kalıcı oluyor. Fransa'da “période décidé¹⁴⁹” diye bir şey var. Kontratına göre 20 gün sürüyor. Çok kısa bir kontrat. Bir hafta da sürüyor. Yani bu 1 ay içinde ben olayım, işverenim olsun kontratı bozabiliyor. Ama yoksa nedensiz seni işten atamaz... Atsa bile 1 ay önce haber veriyor. Mektup yazarak gönderiyor ve bir ay önce her zaman haber vermesi gerekir.”¹⁵⁰

Kimi durumda emek rejimindeki dönüşüm yaşayan sakinlerce de dikkat çeker. Hayatın olağan akışında izleği sürülebilir hale gelen işsizlik, yerleşikler için en basit haliyle aşağıdaki şekliyle görünür hale gelir:

“Kahveyi açtığım zaman var ya kızım buradan inen işçileri ben sayamazdım. Ben 1000 diyeyim sen 2000 de. Yürüye yürüye giderlerdi işe herkes. Siteler var ya herkes oraya giderdi çalışmaya. Şimdi artık ya 5 ya 10 kişi kaldı orada çalışan burada yaşayan. O da bitti. Orada da iş yok. Ora da bitti. Çoğu kişi zaten kapattı iş yerini. Kağıt işinde de Suriyeliler çalışıyor. Sitelerde de Suriyeliler çalışıyor ucuza” (Türkiye Görüşmeci 10).

Kapitalizm ve patriarka arasındaki bağı görünmeyen emek üzerinden kurulduğu açıktır. Özellikle emek rejimindeki dönüşümler ve kamu harcamalarındaki daralmalar, kadın emeği söz konusu olduğunda “iş” olarak görülmeyen hane içi yeniden üretim mekanizmasındaki dönüşüme de doğrudan yansır. Türkiye’deki refah rejiminin özelliği, kadının evde görünmeyen emeği üzerinden uluslararası sermayenin birikiminin sağlanması üzerine kuruludur. Uzun zamandır erkek, ekmek getiren kurgulanmıştır. Türkiye Görüşmeci 4’e sorulduğunda daha önce hiç çalışmadığını söylemişti. Ancak sonrasında çalışmasını şu şekilde ifade etmiştir:

“O dönem hem kapıcılık yapıyorum hem öğleden sonra bayana bakıyordum, onun yanına gidiyordum. Ben eve gelirdim. Bunlar yatarlardı. Önce çocuklar yatarlardı. Ondan sonra ben, gece yarısına kadar, orada elimde çamaşır yıkardım. Hortumu takardım, gece su taşırdım eve. Ben yine korkmazdım. Çeşmemiz bir taneydi. Dışarıdaydı. Dışarıda afedersin tuvaletimizi vardı. Bir taneydi, o da dışarıdaydı. Korku bilmezdik, rahattık. Şimdi öyle bir şey olsa, burnunu dışarı çıkaramazsın.”

Konut yazınına feminist perspektiften bakıldığında kapitalizm ve patriarka arasındaki ilişkide hane, endüstriyel kapitalizme rengini veren mekandır. Hane, kamusal alandan ayrılan özel alan olması bakımından, görünmeyen emeğin mekanıdır. Her ikisi de hanedeki toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün, kadın sömürüsü üzerinden

¹⁴⁹ Türkiye’de 4857 sayılı İş Kanunu madde 15’te geçen “ deneme süresi” olarak bilinen süredir. Türkiye için bu süre en fazla 2 ay olabilir Toplu İş sözleşmesi ile süre 4 aya kadar çıkarılabilir.

¹⁵⁰ 4857 sayılı İş kanunu madde 17’de fesih için gereken ihbar süreleri sıralanmıştır.

yükselerek işgücünün yeniden üretim mekanı olarak kapitalizmin çıkarlarını inşa ettiği görülür. Türkiye Görüşmeci 4 de dışarıda iş yaptıktan sonra evdeki ikinci mesaisine başlamaktadır.

Aile ücretine dayalı geçim stratejisinin uzun zaman izlenmesi, sonunda, emek süreçlerindeki parçalanma ve aile yapısının değişmesi, kent hayatının niteliği ile birleşince ücret politikalarının istihdam ile olan ilişkisinin çoktan koparılması gerektiği görülecektir. Çünkü çalışmak, yoksulluğun veya ileri marjinalliğin bir “tedavisi” değildir. “Biz kendimiz çalışıyorsak karnımız doyuyor. Biz çalışmazsak açız” (Türkiye Görüşmeci 9). Ancak Wacquant, Standing ve Buğra’nın iddiasının aksine vatandaşlık gelirinin buradan bir çıkış yaratacağını düşünmüyorum. Son bölümde direnişin imkanının sorgulanması sırasında vatandaşlık gelirinden başka ve daha acil bir çözüm önerilmektedir.

3.3.2.2. Beşeri Sermaye Masalı

“Neoliberal devrim”in en önemli iddialarından biri de yeterli ve iyi bir eğitim alındığında işgücü piyasasında emeğini sunmak isteyenlerin, kolaylıkla piyasa gereklerine göre iş bulabileceğidir. Açıkçası geçtiğimiz onca yıl içerisinde bu iddia, farklı coğrafyalarda boşa düşmüş olsa da alan araştırması sırasında bir kere daha beşeri sermaye hayali fark edilmiştir. Üstelik neoliberal ideoloji, basmakalıp bir şekilde toplumsal gerçekleri göz ardı ederek, sosyolojik olanı yok sayarak, toplumu matematik düzeyine indirgemekte ve bireyleri yapının birer unsuru ve yapıdan etkilenen, yapıyı değiştirme şansı asla olmayan edilgen pozisyona itmektedir ki Akpınar, beşeri sermaye yaklaşımına üç noktada eleştiri getirir. Beşeri sermaye yaklaşımı işsizliği bireysel sorumluluk düzeyine indirger, toplumsal yapı insan eylemleriyle dönüştürülemez, eğitimin mutlak bir biçimde işsizliğe çözüm olduğuna inanılır (Akpınar, 2018: 788). Neoliberal devlet okul sistemlerini piyasa toplumunun sürekli bir parçası haline getirecek şekilde dönüştürmektedir (Standing, 2015: 121). Bunun sonucu ise üniversitelerin diploma basma merkezleri haline gelmesidir.

Yapılan alan araştırmasında, görüşmecilerin emek piyasasındaki konumları araştırılırken her iki ülke için de beşeri sermaye teorisinin bir yalan olduğu ortaya çıktı. Eğitim ve alınan farklı türdeki diplomaların, bireyin iş bulma kapasitesini artıracak konusundaki inancı, Fransa söz konusu olduğunda ayrımcılığa toslamaktadır. Fransa Görüşmeci 6, Lille doğumlu, beyaz, Fransız, varlıklı bir ailenin çocuğudur. Ancak bir süre sonra Müslüman olmaya karar vermiş, bu nedenle de ailesi kendisiyle görüşmeyi kesmiştir. Hayatta kalmaya çalışan Fransa görüşmeci 6, işsiz olmasının nedenlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim profesyonel eğitimim oldukça değişik. Bence zenginler daha kolaylıkla iş buluyorlar fakirlerden. Ama tabi ki sadece bu değil, genellememek lazım yani. Aile hikayesi de etkili. Ailesi ona bir güven sağladığı zaman, sevgi gördü mü, kendini seviyor mu, kendine öz sevgisi var mı, ona göre de değişir. Çünkü iş bulmak için duruş da lazım. Bazı çok zengin veya diplomalı insanlar da işe zor ulaşıyor. Sadece parayla olmuyor tabi. Bazı insanlar böyle çok diplomalar alıyorlar, doktoralar yapıyorlar ve iş hayatına atılamıyorlar.”

Neoliberal ekonominin bu tip açıklamalarında özellikle Fransa ve AB ülkelerinde doğrudan iktisadi yapıyı hedef almak yerine toplumsal sorunların kökenini din, etnisite, göç ve bunlardan kaynaklı iddia edilen suç ve güvensizlik ortamının sorumlu olarak işaret edilmesi tartışmanın yönünü değiştirmek adına kritik görev üstlenmiştir (Ramadan, 2012). Göçmenlerin Fransa’da gettolaşma ve suç oranının artışından doğrudan sorumlu tutulması, Le Pen’in seçim sonuçlarında aldığı yüksek oyla somutlanır. Burada altta yatan bilişsel süreçte göçmenlerin fakir, işsiz ve eğitimsiz oldukları için suç işledikleri ön kabulü örtük bir biçimde yer alır. Bu durum, sahada şu şekilde karşımıza çıkar:

“Eğitim bir toplumun bel kemiğidir. Fransa kesinlikle hiçbir şey yapmadı bu çocukların entegre olması için. Fransa’da siyahiler, Araplar için mesela istatistik sorsanız hapislerde en çok kimi yatıyor? %80’i Afrika uyrukludur. Yani bütün Afrikalı ve Magreb uyrukludur. Bu gençler iş arıyorlar. Onlara verdikleri tek imkan ne? Güvenlik görevlisi olmak ya da yollarda yol döşemek veya inşaatçılık yapmak... Başka sundukları iş yok bu kesime. Eğitim de bir fırsat sağlamıyor artık. Master da alsan bilimsel bir diploma da alsan iş bulamazsın yani. Bu kesim içinden birini, ancak çok akıllıysa, çok sıra dışı bir bilgiye sahipse alırlar. Ben, mesela bir tane mühendis tanıyorum, işe alınmadı. Çünkü Arap olduğu için. Yani iş dünyasında bir ırkçılık var. Bununla mücadele etmek için anonim CV’ler hazırlandı mesela bir ara. Anonim CV göndersen bile mülakat sırasında, adam görüyor yani, gözlerim mavi değil. O görüşme anında görecekler senin Arap olduğunu. Aynı sorun, yine yeniden üretiliyor. Dikkat edin mesela, Fransız bürokrasisinde Cezayirli olan insanlar da var. Ama en büyük şef hep Fransız’dır, hiç göçmen

aileden biri olmaz. Fransa'da mesela diyelim ki 10 bin tane yabancı uyruklu insan içinden sadece 10 tanesi şef olabilir”
(Fransa Görüşmeci 8).

Türkiye’de ise, eğitimin ulaşılabildiği takdirde halen dikey mobilizasyon sağladığına yönelik inanç, kimileri tarafından sürdürülür. Ancak eğitimin metalaşması sürecinde halihazırda eşit fırsatlara sahip olmak bir kenara, bir şekilde eğitim alınsa da yine de yukarıdaki görüşmecinin söylediği gibi aradan sıyrılmak bir şans faktörüne bağlanır:

“Tabii ki eğitim seviye açar. Okuyabileceksen... Farzet ki ben okudum. Amerika'ya gitmem gerekiyor. İngiltere'ye gitmem gerekiyor. Ben buradan Ulus'a gidemiyorum. Dediğim gibi yani öyle paran varsa okursun, paran yoksa okuma şansın çok zor. Üç beş kişi çıkar onlar da şans işte. Yani çok akıllılar, çok zekidir de bir yere kadar gider, o da zekiliklerinden gider. Ama biraz okuma durumu olsa bile maddi durumu olmadı mı okuyamaz” (Türkiye Görüşmeci 11).

Beşeri sermaye yatırımı yapmak için gerekli maddi olanaklara sahip olmayan yoksul ailelerin çocukları ise zorunlu temel eğitimi tamamladıktan sonra eğitime devam edemeyip çalışmaya başlamaktadır (Akpınar, 2018: 793).

“Ben mesela üniversiteyi onun için bıraktım. O zaman benim babamın durumu iyi değildi. Çalışmadı, iş yoktu, güç yoktu. Günübirlik olursa yiyorduk. Ablam üniversitede, kardeşim üniversitede, ben üniversitede nasıl okutacak, hangi birine yetişir ki? Hayat şartları zor. Okumak da zor. Herkes istediği eğitimi alamaz. Kimsenin dört dörtlük bir eğitim alma şansı yok. Bu ülkede, eğitim için de bir fayda da yok, destek de yok. Şu an köstek var. Yani söyleyecek başka bir şey yok” (Türkiye Görüşmeci 11).

Bir şekilde üniversite eğitimi almak ise işsizliğe kesin bir çözüm değildir. Türkiye’de 2021 Haziran istatistiklerine göre Yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranı %15 olarak gerçekleşmiştir. (TÜİK, 2021). DİSK-AR ise esas oranın daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Dikkat çeken ise üniversiteli işsiz sayısında azalmanın yanında pek çok mezunun iş arama ümidini kaybederek ne eğitime ne de istihdama yönelmesidir. Türkiye’de yapılan alan çalışmasında Türkiye Görüşmeci 7, bu duruma bir örnek teşkil eder:

“Lise bittiğinden beri böyle işte. Siteler’de çalıştım. Sonraki süreçte Ankara Üniversitesi’nde Arkeoloji bölümü okuduktan sonra kazılara gittim, mesela Alacahöyük kazısına. Araştırma Görevlisi olmak istiyordum. Sonra 5-6 sene falan bir kargo

firmasında çalışmışım. Son 2 senedir de işte bu İş-Kur'un TYP (toplum yararına programı) programında bu nüfus müdürlüğünde hizmetli yani temizlik görevlisi olarak çalışıyorum. Halen de çalışmaktayım. Ailemle beraber yaşıyorum.”

Beşeri sermaye yaklaşımının sorunlu yanı, eğitimin fırsat eşitliği ilkesince örgütlendiğini düşünülmesi, bilimsel bilgi üretiminden piyasa gereklerine göre öğrenimin şekillendirilmeye çalışılmasıdır. Piyasanın eğitime verdiği zarar gençler arasında üniversite mezunu, borçlu, işsiz kitleleri yaratmaktadır. Fransa Görüşmeci 17’ye göre bu sistemsal bir sorundur. “Kapitalizm böyle yapıyor. Sistemin olduğu şekil bunu istiyor. Yani okula gidenler daha iyi oluyor belki ama sistemin oluş biçimi eşitsiz. Okulda zaten bana bunu öğretiler. Bireysel olmamızı, rekabetçi olmamızı, herkesten daha iyi olmamızı öğretiyorlar ve bu yöne sürüklüyor bizi. Ama işe yaramıyor”. Bu durumu Standing, okulun prekarya için akışkanlaşması olarak ele alır. Böylece gençler onca eğitim sonunda borç ile elde ettikleri vasıflarıyla sürekli düşük ücretlerle çalışmak ve ihtiyaçları arasında sıkışma tuzağına düşürülmüş durumdadır (Standing, 2015: 129-131). Gerçekten de Türkiye’de yapılan alan çalışmasında görüşmecilerin büyük çoğunluğunun eğitime önem verdiği görülür. Ancak yine de alınan eğitim onları neoliberal ideolojinin söz verdiğinin aksine sınıfsal kompozisyonda çoğunlukla üst sıralara taşımamıştır. Eğitime olan inanç sarsıldığında ise “okul demeye bin şahit” istenen okullara gitmek yerine “hırsızlığa gidip cebimize para koyup insan gibi gezelim” isteği vuku bulur (Türkiye Görüşmeci 8).

3.3.2.3. Emek Piyasalarında Cinsiyet, Irk ve Mekansal Ayrımcılıklar

Adı kötüye çıkmış mahallelerde yaşamak, işgücü piyasalarında mekansal ayrımcılığın billurlaşmasına neden olur. Yapılan iş başvuruları bu bölgelerde yaşayanların çoğunlukla hırsız veya gayrimeşru işlerde çalıştığı düşünüldüğü için reddedilir. Yükselen sağ ideoloji ve ayrımcılık, bu mahallelere uygulanan şiddetin biçiminde iç içe geçmiştir. Fransa Görüşmeci 7’ye göre, “14. 15. ve 3. Marsilya’da¹⁵¹ adresin olursa sana hiçbir şey

¹⁵¹ Bu sayılar idari yerleşimde quartierleri ifade etmektedir. Türkiye’de mahalle yapılanması olarak düşünülebilir. Fransa’da her mahallenin bir ad ve sayı ile ifade edilmesi söz konusudur. Burada bahsedilen 14 ve 15’inci Marsilya kuzey mahalleleri ifade ederken 3. Marsilya, Belle De Mai’dir.

vermezler. Çünkü biliyorlar ki o mahallede Araplar, siyahlar ve Türkler yaşar.”¹⁵² Benzer örüntü Çin’in’de de görülmüştür. Türkiye Görüşmeci 2, bu durumu aşağıdaki şekilde aktarmıştır:

“Ya şimdi adam diyor ki Allahın kürdü. Allahın kürdü ne demek nasıl laf yani bu. İlk başta bunu çok düşünemedim. Çok değerlendiremezdim. Allah Kürdü de bir Allah’ın kulu sonuçta ama bir zaman sonra bakınca yaşamın içine... Kendi hayatında birçok şeyi başaramayınca, mantıklı sebepler arama çabası içine giriyorsun. Ben niçin olamadım? Niye bunu başaramadık? Bir bakıyorsun ki meğerse o Türk-İslam kültürü sana bir şeyler dayatmış. Sen de ona uymamışsın. Ona biçimlenmemişsin. Seni dışlamış dolayısıyla.”

Esasen Fransa’daki görüşmecilerin ikinci sınıf yurttaş statüsü hissinin temellerine de eşanlı inmek gerekiyor. Bu durum sanıyorum ki Fransa Görüşmeci 8’in metaforuyla açıklamaya başlanmalıdır.

“Fransa’nın ve Cezayir’in hikâyesi bir kadınla bir erkeğin evli olması ve boşanması, ortada çocuklarının kalması gibi... Fransa kadın, Cezayir erkek. E hep annede olur ya çocukların hakkı. Fransa anne olduğu için çocuklarına o bakıyor, çok da iyi bakamasa da...”

1991 de Fransa’da anti getto yasası olarak bilinen LOV (*Loi d’Orientation pour la Ville*), çıkmıştır. Bu yasa sosyal konutların daha iyi dağıtımını hedefler gibi görünse de aslında damgalamanın yasal düzleminin tüm çıplaklığıyla oluşmasını sağlamıştır. Dikeç’e göre Fransız cumhuriyetçi ideoloji, asla etnisite kelimesini kullanmamış ancak arkasındaki fikir itibarıyla, sosyal konutlardan etnik azınlıkların bir şekilde uzaklaştırılması hedeflenmiştir (Dikeç, 2007: 12). Banliyö gençleri arasında Fransa’nın ırkçı olduğu tartışmasız kabul edilir. Aslında herkes, Fransa’nın koloni emeği ile inşa edildiğinin belleğine sahiptir. Belleğin aktarımı ise hane içi anlatımlar eşliğinde gerçekleşir:

“Tabii ki ırkçıdır Fransa tabii ki... Görmüyor musun bu ülkedeki insanları? Fransa güzel bir ülke ama maalesef yani. Çok akıllılar. Affedilmeyi nasıl da başardılar görmüyor musun? Biz geldiğimizde onlara daha çok saldırgandık. Çünkü çok öfkeliydik. Onlar annemizi babamızı dövüyorlardı. “Sadece çalışacaksınız, eğlence yerlerine gitmeyeceksiniz, burada sadece çalışacaksınız, çalışmaya geldiniz buraya” diyorlardı. Kolonizasyon döneminde anne babalarımıza çok işkence ettiler. Biz de Fransa’ya geldiğimizde çok kızgındık. “Sizi buraya getirdik, buradaki yolları yapacaksınız, binaları yapacaksınız. Çalışacaksınız ve çenenizi kapatacaksınız!” diyorlardı. Annemiz, babamız da buna evet diyordu (şaşkınlıkla söylüyor bunu). Biz çocuklar olarak buna puff (umursamadık) dedik yani...” (Fransa Görüşmeci 15).

¹⁵² Bu konunun kısır döngü haline gelmesi hayatın mekansal sıkışmasında incelenecektir.

Marsilya kendisini Paris ve Fransa'dan büyük ölçüde ayırır. Marsilyalı olmak da ayrıca bir gurur kaynağıdır. Gururun temeli ise Fransa etkisinde kalmamış olmaktır. Marsilya, göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı, “beyaz Fransız” oranının oldukça düşük olduğu bir bölgedir. Sokaklarda çalan şarkı, Paris'ten farklıdır. İnsanların kamusal alanda bir araya gelişleri, Paris'ten farklıdır. Paris nefreti olarak somutlaşan esasen Fransa'nın ayrımcılık politikalarına duyulan hissin dışı vurumudur. Marsilya, Belle De Mai'li ünlü Rap grubu IAM bu durumu şarkısında şöyle ifade eder; “*la loi de visages pales.*”¹⁵³ Bu şarkıdaki benzetme bir satranç tahtasından ilhamını alır. Fransa ve Marsilya, siyah ve beyaz taşlarda kendini somutlar. Aynı zeminde bir araya gelinse de asla karışmayacaktır. İlk hamleyi her zaman beyaz yapar. Çünkü ayrıcalıklıdır. Fransa Görüşmeci 15 yaftalamayı dile getirir: “Marsilya'nın adını Paris çıkardı. Burayı pisletmek istiyorlar. Bizim gelişmemizi istemiyorlar. Madem o kadar kötü burası niye tatile buraya geliyorsunuz? Ben Paris'te korktuğum kadar Marsilya'da hiçbir zaman korkmadım.” Pek çok Marsilya kökenli rapçinin şarkılarında Fransa devleti tarafından ailelerinin bir şiddet biçimi olarak “getto”da yaşamaya zorlanması anlatılır. Sürgün yerinin yarattığı psikolojik tahribat, kuşaklar arası aktarılır ve öfke sürdürülür.

Kuşaklar arasında böylesi bir geçişin olmasının nedenleri, 80 sonrasında göçmen ağırlıklı banliyö gençlerinin başlattığı ayaklanmalar aracılığı ile ikinci sınıf yurttaşlığı reddetmelerinde bulunabilir.¹⁵⁴ İşsizlik ve göçmenler arasındaki bağın kuruluşu yeni bir hikaye değildir. 1981 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında Valéry Giscard d'Éstaing de Fransa'daki artan işsizliğin sorumluluğunu, göçmenlerin sırtına yüklemekten çekinmemiştir (Dikeç, 2007). Wacquant, göçmen gençler arasında ikinci sınıf yurttaşlığı güçlü reddedişin üç nedene dayandığını iddia eder. Postkolonyal göçmenlerin çocuklarının Fransız toplumuyla hızla kaynaşması, Le Pen'in önderlik ettiği Ulusal Cephenin seçim başarısının ardından göçmen örgütlerinin etkin bir şekilde karşı gösteriler düzenlemesi ve son olarak eğitim sistemine hızla dahil edilen gençlerin sömürge kalıntısı bir fikirle uyum sağlamalarının beklenmesidir (Wacquant, 2011: 201). Öyle ki: “Annesi babası yabancı olanlar veya kendisi yabancı olanlar daha güçlük çekiyor. Onlara profesyonel anlamda çok fazla imkan sunulmuyor

¹⁵³ “Soluk Yüzler Kanunu”

¹⁵⁴ MIB (Mouvement Immigration Banlieues- Banliyö göçmenler hareketi) Convergence 84, SOS Racisme, France Plus, JALB (Juenes Arabes de Lyon et Banlieues- Lyon Banliyölerinin Arap Gençliği), Agora gibi örgütler bulunmaktadır.

veya okuluna falan gidip geliyorlar, çabalıyorlar ama geldikleri, gelebilecekleri yer kısıtlı oluyor” (Fransa Görüşmeci 16).

2002 yılından sonra polisin artan yetkileri ve çıkarılan yeni suç yasası, söylem düzeyinde meşruiyetini Sarkozy’nin çıkan yasayı “devletten başka güvenecek kimsesi olmayanların koruma altına alındığı” yasa olarak sağlamaya çalışmasının aksine haber organları yasayı, açık bir biçimde “yoksula savaş ilanı” olarak değerlendirmiştir (BBC, 2002). Belle de Mai sakinlerinin çoğu, kendisini Fransa’da “*métèque*”¹⁵⁵ olarak hisseder. Göçmenlerin kapatıldığı bir yer olmasının yanında yoksullukla iç içe geçen bir algı hali vardır. Bu nedenle Fransa Görüşmeci 11, “Polisin bakış açısında bir Fransız ile sen eşit değilsin. İlla ki devlet ayrımcılık yapıyor yoksula” demiştir. Göçmenlerin bu denli ayrımcılık konusunda emin ve üstüne düşünmüş olmalarının aksine “beyaz Fransız” tanımına uyan bir diğer görüşmeci olan Fransa Görüşmeci 17 “yüzüm beyaz bir yüz olduğu için hiç ayrımcılık sorunuyla karşı karşıya gelmedim. Ayrımcılık nasıl yaşanır bilmiyorum ama vardır sanırım. Ama nasıl oluyor bilmiyorum” derken esasen Wacquant’ın Kızıl Kuşak olarak bahsettiği Paris banliyölerindeki ayrımcılığın, ırk temelli değil sınıf temelli olduğuna dair yaptığı analizini Belle de Mai söz konusunda olduğunda geçersiz kılmaktadır. Çünkü buradaki görüşmeciler, ayrımcılığa uğrama nedenlerini yapısal sorunlardan ziyade ilk etapta ırklarına bağlamaktadır. Yoksulluğa ilk etapta ırk temelli bir atıf yapılması her iki ülkede de içerisinde bulunulan koşulları anlamlandırmaya yarayan bir araçtır. Bu durum, kimi zaman kolektif eylemin ortaya çıkmasını engeller. Aynı şekilde Belle de Mai’i, göçmenlerin tecrit edildiği mekan olarak görmeyi de sürdürürler. Ancak mülakatın çok derinlerine inildiğinde emek piyasasındaki ayrımcılıkların altında yatan sebepleri neden sonuç içerisinde bağdaştırmaktadırlar. Bilinçaltında sorun, ırk ve kimlik değil sınıfsal olduğu çok geçmeden gün yüzüne çıkar. Milli çıkarılara terslik -Bourdieu’cu anlamda söylemsel iktidarın kurulmasında allodoxia- her iki ülkede de yoksulluğun bireysel sorumluluğa atfedilmesini getirir. Fransa’nın allodoxiası, evsizliğin çalışmama nedeniyle bir tercih olduğu söylemindedir.

Neoliberalizm ve sağ ideolojilerin birlikteliği ile emek piyasasından dışlama, tanımı belirsiz ve değişken milli olmayan unsurlarla, suçla, cezalandırmayla ve hatta sosyal güvenlik sisteminin üzerinde kambur olmayla

¹⁵⁵ Metik. Eski yunanda şehre dışarıdan gelen ve hiçbir şeyi olmayan kişidir. Vatandaş haklarına sahip değildirler.

kolaylıkla eşleştirilir. Yoksulluktan kaynaklanan sorunların sorumluluğu kolaylıkla yoksullara böylece atılır (Alpman, 2017: 129).

Fransa Belle De Mai'deki bellek aktarımı kuşaklar arasında, yapıyla failler arasındaki gerilimin kutuplaşmasına ve devamına imkan tanır. Onlara göre “Fransa kesinlikle ayrımcılık yapmayan bir ülke değil”dir (Fransa Görüşmeci 12). Üstelik ırk, cinsiyet ve mekan temelli ayrımcılık, ilk olarak emek piyasalarına eklemlenme aşamasında ortaya çıkar. Çünkü “CV’ni gönderdiğinde yüzünü görmesine gerek yok ismini görünce yani ona göre bile ayrımcılık yaparlar” (Fransa Görüşmeci, 12). Yapılan mülakatlarda pek çok ailenin çocuklarına Fransa kökenli isim verdiği görülmüştür. Ancak bu strateji de kimi durumlarda işe yaramamaktadır. “CV veriyorsun mesela bir yere. Hemen resmine bakıyorlar, siyah veya Arap’san yer yok diyorlar” (Fransa Görüşmeci, 7). Aynı zamanda adresin, Belle de Mai ya da Çinçin’de olması emek piyasasına girişi zorlaştırır. Fransa ve Türkiye’den iki mülakattaki benzerlik şaşırtıcıdır:

“İş konusunda mesela diyelim bir iş arıyorsun. Belle de Mai’den geldiğin görülüyor. O anda, sorunlu olabiliyor çünkü hırsız sanıyorlar. İnşaat sektöründe iş arıyorsan, burada yaşamak senin için sorun olmaz. Başka iş arayınca gerçekten sorun oluyor” (Fransa Görüşmeci 8).

“Buradaki suç unsuru farklı bir şeydir. İnsan yetişirken suçla yetişiyor. Yani herhangi bir Çankaya, Kızılay oralarda bir işe girmeye çalış. Nerede oturuyon der. İkametgah Çinçin dersen, bana eleman lazım değil der. Çünkü suç oranı yüksek olduğu için, bu insan, yani seni artık potansiyel bir suçlu görüyorlar. Ve devletin anlamadığı nokta zaten şuradan kaynaklanıyor. Burada her insan suçlu değildir. Bunlara sen bir imkan vermedin. Herhangi bir devlet dairesine almadın” (Türkiye Görüşmeci 8).

“İstemiyorlar ki Quartier Nordlarda Belle de Mai’de yaşayan gençler, doktor olsun, iyi bir meslek sahibi olsun. Onlar okusun istemiyorlar. Devlet politikası bu. Türkleri, Arapları ve siyahları istemiyorlar. Mühendis, doktor, politikacı olsun istemiyorlar. Onlar sadece çalışsın istiyor. Kim yapacak sonra tarım işini, inşaatı, çöp temizliği, tamiri, inşaatı? İstiyorlar ki, siyahiler ve Araplar yalnızca inşaatçılık, boyacılık, temizlik yapsınlar” (Fransa Görüşmeci 7).

İlginç olan ise mülakat yapılan kişilerin Fransızları değil Fransa devletini ırkçı ve ayrımcı tanımlamasıdır. Yapısal olarak devlet dairelerinde dışlanma hissedilir. Bu nedenle bireylere yönelen bir öfke görülmez. Mekan algısı etnikleşmiştir. Yaşanan eşitsiz kalkınma ve ülkeler arasındaki farklar sonucunda erken kapitalistmiş bir

ülke olan Fransa'nın elinde öfkeli bir genç topluluğu kalmıştır.¹⁵⁶ Sınıflar arası uçurum artmış, Türkiye Görüşmeci 8'in de dediği gibi “Bizim zamanımızda şu vardı. Zengin orta kesim fakir. Doğru muyum? Şimdi artık ne var biliyon mu? Zengin-fakir. Orta kesim diye bir şey yok. Orta kesimi yediler.”

Her iki alan çalışmasında da şu güzergahın izlenmesi bir kısır döngü yaratmaktadır: Neoliberalleşmenin her alanda (özellikle mekan ve emek piyasalarında) artan etkisi, yoksul mahallelerin yaftalanması ve devamında mekanın suçla mücadele kisvesi adı altında yenilenmesi... Post fordist dönemde, vasıfsız hizmet işlerinde istihdamın küresel olarak artmasından payını alan Fransa ve Türkiye’de de eskinin işçi sınıfı mahalleleri olan bu muhitlerin sakinleri, işlerini hızla kaybetmiştir. Hizmet sektöründeki istihdamın artışı, sendikaların yıpranması ve etkinliğin kaybetmesi ile kent yoksullarının yaşadığı mahallelerde istihdamın yüzü değişmeye başlamıştır. Enformel ekonominin mekanına dönüşen bu bölgelerde sahip olunan işlerin niteliği değişmiş, atipik ve geçici iş biçimleri yaygınlıkla görülmeye başlanmıştır. Fransa için özel istihdam bürolarınca sağlanan ve kiralık işçilik olarak çevrilebilecek “*intérim*” çalışma, Belle de Mai’de yaygındır. Aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında işbaşı eğitim, “*formation*”, uygulamaları sıklıkla görülmektedir. Benzer şekilde Türkiye’de de aktif işgücü piyasası politikalarından toplum yararına programlar ile istihdam yaygındır. Her iki mahallede de aş evlerinin yaygın oluşu kapitalizmin hayatta kalma koşullarını daralttığının göstergesidir. Adı kötüye çıkan mahallelerde yaşarken emek piyasasından dışlanma, yaşam hakkının el konulma biçiminin farklı bir varyantını sunar. Uyuşturucu, hırsızlık, gayri“meşhur” ekonomi ve “yolunda” olmak emek piyasasına giremeyen ötekinin yaşam hakkını yaratması ve yeni var olma mücadelesini verdiği mekandır. Öyle ki:

“Evet biz uyuşturucu satalım dediler ama o da işte bitirdi. Hem mahalleyi bitirdi hem kendilerini bitirdi. Birçoğu öldü, birçoğu hala cezaevinde. Çok arkadaşım var. Çok üzülüyorum. Demetevler’deki, Eryaman’daki Çankaya’daki çocuklar gibi yaşam hakları vardı. Onlara o hakkı vermedi devlet. Yani adamı işe alıyorsun mesela. Soruyor adam nerede oturuyorsun, nereden geldin? Çinçin diyince almıyordu işe. Benden bir şey çalar. Tamam, hırsız da var kardeşim hırsız da var da hırsız

¹⁵⁶ Yakın arkadaşım Fransız genç bir kadın olan Nina’ya ne zaman emekli olacağını sorduğumda bana kahkahalarla cevap vermişti. Kendisi sosyoloji mezunu ve doktora yapmaktaydı. Aynı zamanda göçmen derneklerinde gönüllü olarak çalışmaktaydı Ardından Bastian ve Arthur da aynı yanıtı verdiler. Bastian ve Arthur siyaset bilimi öğrencileri idi. Onlar için emeklilik namümkün bir ihtimaldir. Birkaç ay Nina’dan haber alamadım. Mesajlarıma dönüş yapmadı. Sonrasında Nina’nın evsiz kaldığını öğrendim. Onu misafir etme ısrarımı ise reddetti. Bastian ise kısa dönemli projeler ve yarı zamanlı işler ile hayatta kalmaya çalışıyor. Arthur ise ben Türkiye’ye dönerken baba mesleği dj’liğe yönelmişti. Soruyu sorduğum akşam gelecek kaygısı üçünü de sinirlenmiş ve bir anda tartışmaya başlamışlardı. Onlara en ilginç gelen ise Türkiye akademisindeki görece güvenceli 33a kadrosu oldu. Sürekli olarak yenilenmeyen bir kadronun Fransa akademisinde dahi bulunması oldukça zordur.

niye hırsız olur bilir misin abla? Bir kere bir düşüyor. Bir şey çalışıyor. Sen onu yaftalıyorsun hırsız diye. Sonra bir daha da iş vermiyorsun. Adam dönmeye çalıştığında da senin toplumun, yasaların şey yapmıyor, yardımcı olmuyor. Yok. Yokluktan, yokluktan yapıyor ya, yapacak tabi” (Türkiye Görüşmeci 1).

“Çalışmak için imkanı yok. Kağıt yok, araba yok. E çalışma yerleri hep Marsilya dışında inşaatlar, fabrikalar. Yaşamak için ne yapacak başka?” (Fransa, Görüşmeci 7).

Mekansal olarak tecrit edilen yoksula emek piyasasından dışlanma sonunda, ikili işgücü teorisindeki ancak istenmeyen işler kategorisindeki işler için alan tanınır. Prekarizasyon süreçlerine bu mahallelerden katılan yoksullar için oluşturulmuş yaftalar ile kendilerine öngörülen işlere yerleştirilmelerinden başka çareleri kalmayacaktır. Böylece hayat mekansal sıkışır. Bu durum her iki bölge için de enformel ekonomin mekanı olmayı getirir. Orada yaşayanlar ise bu duruma boyun eğmekten başka çare bulamazlar. Birincil işgücü piyasasındaki işlerden uzaklaştırılırlar, kent hakkı buharlaşır ve yoksul görünmez hale gelir (Wacquant, 2007: 68).

Harvey’in (2002a: 157) ABD’deki işgücü piyasalarına ilişkin dile getirdiği emeğin kapitalist bölüşümünün evrimi içinde belli dönemlerde gerçekleşen göç dalgaları, kimi komşuluk birimlerine olduğu kadar belli meslek tabakalarına da güçlü bir etnik renk kazandırmıştır ve bu renk günümüze değin varlığını koruduğuna dair düşünceleri benzer şekilde alanda görülmüştür. Enformel işgücü piyasalarında, her iki ülkede de etnisiteye dayalı olarak işlerin paylaşılması söz konusu olur. Özellikle Fransa’da etnisite temelli yardımlaşma ile emek piyasasına dahil olmanın yoğun olarak yaşandığı gözlemlenmiştir. Formel piyasadan dışlanmanın ikincil işgücü piyasalarında da yeniden bir hiyerarşi yaratması, dayanışma ve yardımlaşmanın parçalanmasına yol açar. Sonuç olarak bu durum Fransa’daki görüşmeci tarafından çatışmanın bir anda makro boyuta ulaşacağını şu şekilde söz dökülür:

“Ama bana kalırsa Fransa 20 30 sene sonra ektiğini biçecek gibi geliyor. Buradaki çocuklar, mesela bu mahallede büyüyen çocuklar, büyüyünce yirmi-otuz yaşına gelince ne olacak? Ya sokakta ya da hapiste olacak. Yani bunların da çocuğu olacak. Çoğalacak bu sorun, ne olacak?” (Fransa Görüşmeci 8).

Rantı yükselen bu alanların suçla ilişkilendirilmesi, ne yeni ne de çok orijinal bir araçtır. Bakıldığında bu bölgelere ilişkin kriminalleşmeye dair sembolik şiddet araçlarıyla saldırının neoliberalizmin kentlerdeki ve emek piyasasındaki şiddetini artırma zamanıyla kesişmesi ilginçtir. Kentin emekçilere dar edilmesi, ikincil işlerde kendilerine yer verilmesi, bu alanların zaman içerisinde boşaltılması (Türkiye) ya da yoksulun mekansal tecridi (Fransa) örüntüsü düz bir çizgide ilerler. Tehlikeli, hassas, problemlili kent alanları ayrıştırılmışların kovulmuşların (Sassen, 2014) kentidir.

“İrksal kategorileştirme ve yasal yaptırım, devletin kovduklarını, paryalarını, üretir” (Wacquant, 2014: 1702). Onursuzlaştırmanın devlet kaynaklı oluşu bu şekilde faş edilir. Bakıldığında, tarihsel olarak yoksul yardımları ve kapatma el ele gitmiştir. Bir şekilde mekansal sınırlama ve o sınırlar içerisine yoksulun hayatını sıkıştırma yöntemleri, neoliberalizmde de varlığını sürdürür. Gerek toplum yararına programlar gerekse de Fransa’daki formasyon uygulamaları aslında 17. yüzyıldaki yaygınlaşan yoksulun, çalışmaya veya eğitime bağlı, şartlı yardımlarının bir uzantısıdır. 17. yüzyılda kanalizasyon işinde toplum yararına programlarda çalıştırılan yoksul, şimdi ise Aydınlikevler Kaymakamlığı’nda gelen vatandaşa sıra fişi (Türkiye Görüşmeci 7) vermektedir.

Emek piyasasındaki ayrımcılığın kökenleri bir anlamda etnisite, ırk, cinsiyet ile iç içe geçer ve kentsel sürgünün dayanaklarını oluşturur. Yapısal olarak emek piyasasındaki değişimler, bu mahallelerin kaderinin de değişmesine, yaftasının güncellenmesine neden olur. İşçi sınıfı muhitlerinden suçun pisliğin ve hastalığın yaygınlaştığı mahallelere olan dönüşüm, esasen kent rantının paylaşımındaki sıkışmışlığa karşılık neoliberalizmin yeni cepheler açmasında nedenleşir. Öyle ki yeri gelir yoksulluk metalaşır.¹⁵⁷

Yoksulluğun etnik köken temelinde yoksullar tarafından algılanması kesinlikle öznelin edilgen kılındığı anlamına gelmemelidir. İçinde bulundukları durumun sınıfsal şiddet temelli oluşu konuşmanın ilerleyen aşamalarında her iki ülkede de fark edilmiştir. Ötekinin inşasında kullanılan ayrımcılıklar, yoksulluğu bireysel düzeye gömer ve sınıfsal birleşmelerin önünde engel oluşturur. İleri marjinallik, siyaset ve ekonomi ile iç içe ilerler ve inşa edilir.

¹⁵⁷İlgili bölüm başlığına gidiniz.

Kentte sınıfsal bölünmeler vardır. Sınıfsal bölünmeler ile etnik ayrımcılıklar iç içe geçer. İkili işgücü piyasası teorisi ise bu duruma makul bir açıklama sunar. İlgili teori Averit (1968) ve Doeringer ve Piore (1970) tarafından ABD emek piyasalarını incelemek için geliştirilmiştir. Ardından gelen çalışmalarda, birincil ve ikincil piyasadaki işler ayrımı yapılarak, emek gücünün piyasadaki dağılımına işsizlik, ayrımcılık ve gelir dağılımı adaletsizliğinin etkisi saptanmıştır. Toplumsal tabakalaşmanın bir yansımasının görülebileceği ikili işgücü piyasası teorisinde, işler iyi-kötü/ birincil-ikincil olarak ayrılmaktadır. Birincil piyasadaki işler, yüksek ücret düzeyine sahip, iş güvenliğine sahip, istihdam güvencesi olan, istihdam olanaklarının olduğu, hukuken tanınmış hakların olduğu piyasadır. İkincil piyasalar ise prekarya koşullarının olduğu, kimi zaman enformel olan, ücret pazarlık ve sendikal örgütlenme şansı olmayan, piyasa ücretinin altında ücretleri içerebilen, işgücü devrinin yüksek olduğu, iş güvenliği ve istihdam güvencesinden bahsedilemeyecek koşullardır. İki sektör arasındaki emeğin dağılımını, toplumsal yapıdaki tabakalaşma belirler. Bu bağlamda bakıldığında ikincil piyasadaki işlerin göçmenler, gençler, kadınlar, etnik azınlıklar tarafından sırtlanıldığı sonucuna varılmıştır. Alan araştırmasının yapıldığı her iki bölgede, farklı göçmen tiplerinin yoğunluğu işçi sınıfının alt tabakalarında ikincil işlerde göçmenlerin istihdam ediliyor olmasıyla bağlantılıdır.

Tabakalı toplumsal yapının kabulü, Fransa'daki 30 yaş altındaki görüşmecilerin hayallerine dair yaptığımız sohbetlerde ortaya çıkar. Pek çoğu güvenlik görevlisi, fırıncı, fayans ustası olmak istemektedir. Daha fazla gelir getiren işleri neden tercih etmedikleri sorulduğunda ise eğitimleri olsa dahi bunun mümkün olmadığını, ancak çok ciddi bir yeteneği varsa eğer sıyrılabileceğine inandığını belirtmiştir. Öteki olmanın tesiri gelecek planlarına yansır. Harvey'e göre,

“Refah devleti kapitalizminin bunun için kendine özgü çözümü, bu tür marjinal grupları ya sıkı gözetim ve denetim altına almak ya da en iyi olasılıkla, devlet desteğinin “özel yaşamın gizliliği, saygınlık ve bireysel seçim gibi temel hakları askıya almayı” haklı çıkardığı bir bağımlılık durumu yaratmak olmuştur. Marjinal olanlar buna zaman zaman şiddetle tepki vermişlerdir. Kimi örneklerde, marinalleşmelerini, devlete ve uzunca bir süre kendilerine yalnızca ya baskıcı gözetim ve denetimi ya da onur zedeleyici bağımlılığı getirmiş olan herhangi bir yöntemin uygulanmasına karşı kahramanca bir duruşa dönüştürmüşlerdir. Marjinallik, yirmi birinci yüzyılda kentsel yaşamın karşısına çıkacak ciddi sorunlardan biridir” (Harvey 2002b: 241).

Formel piyasalardan dışlanma pek çok insanı enformel ekonomide hayatta kalma mücadelesi vermeye yönlendirir. Geleceğe dair umut kaybolur.

3.3.2.4. Enformel Ekonomi ve “Yolunda” olmak

Her iki ülkede araştırmanın yapıldığı alanların en önemli ortak özelliği, gayrimeşru ve suç ekonomisinin merkezi olarak anılmasıdır. İlginç olan ise birkaç on yıl önce her iki mahallenin de işçi mahallesi olmasıdır. Bu dönüşümü anlamak için elbette ki kamu politikalarının emek rejimine etkisine bakmak gerekir. Ardından kentlere neoliberal saldırı ve yoksulluğun metalaşması da tartışmanın bir eksenini olarak alınabilir. Bu maddelerin her biri, esasen kendi başlıklarında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla enformel ekonominin mekanı olan mahallelerde suç ekonomisinin neden yükseldiğini açıklayarak başlamak gerekir.

Hardt ve Negri (2004: 147) için yoksul, günümüzde tehdit içeren bir anlama kavuşmuştur; çünkü artık geçmişin zavallısından ziyade “bizzat hayatta kalma stratejileri, olağanüstü bir yaratıcılık ve beceri gerektiren” öznelerdir. Hipergettolarda hayatta kalma stratejileri doğrudan suçla bağlantılı olmak zorunda değildir. Ancak enformel ekonomi aracılığı ile hayatta kalmaya çalışmak da yaygındır. Çin’in’de hayatta kalmak için yapılan meslekler kadınlar için, apartman merdivenlerini silmek, temizliğe gitmek, el işi çorap patik örmek, ot toplamak ve satmakken erkekler için, atık toplayıcılığı, hırsızlık, işportacılık, amele pazarında iş beklemek, çocukken mezarlık sulamak, pazarda su satmak olarak paylaşılır. Oldukça yaratıcı yollar da izlenebilir. Örneğin;

“Ben eskiden işportacılık yapıyordum. 19 Mayıs’ta Sıhhiye’de. Kızılay’da satmadığım şey kalmadı. Simitten tutun iç çamaşırı, kemer, kazak, gömlek, işportaya çıkardık biz abimle. Hatta daha evvelinde eski bentderesi vardı. 12 13 yaşında tezgahta meyveyle başladık işe, sonra ise köfte kokoreç sattık. Ondan sonra su, kola, meyve suyu, işporta, kazak. Altın saat koyduk bir ara. Altın saat furçası vardı. Ben Doğu’dan gelen mağdur bir genç oluyordum. Kolumda bir altın saat. İki tane enayi diyeyim, onların yanına giderdik. Ben giderim “abi Antep’ten geldim. Annem hasta, babam hasta. Saati bozdurmak lazım” diye yanımızda da iki tane ortakçı vardı. Onlar gelirlerdi, vatandaşı ortaya alırdık mesela. O oradan sıkıştırırdı. Ben

işte 5 lira veriyorum, 10 lira veriyorum diye. Yok abi sana vermiyorum filan. Bunlar filan onu yaptık. Al karayı bul parayı yaptık. Onu da yaptım. Yani yapmadığımız şey kalmadı” (Türkiye Görüşmeci 12).

Çalıntı malların satışı her iki muhitte de mevcuttur. Marsilya’da toplu taşımaya para vermek söz konusu değildir. Otobüs şoförüne “bonjour” denilerek girilir, metrodan atlanır, bunlar olağandır. Olağan olmayan ise para vermektir. Denetim ekipleri başlarını belaya sokmamak için bindikleri araçtan denetim yapmadan iner. Genelde turistik muhitlerde denetim yapılmaya cesaret edilir. Belle de Mai’ye giden araçlarda denetim mümkün değildir. Çinçin’de ise aksine para vermeden binmek mümkün değildir. Geçmişte biletlerin atıldığı zamanlarda sahte biletlerle binmek mümkün olmuşsa da sonraları kartlı sisteme geçildiğinde hiçkimse için ulaşım para ödememek gibi bir durum akla gelmeyecek bir ihtimaldir.

Her iki mahallede de yapısal sorunların sonucunda hırsızlığın, hayatta kalma stratejisi olarak yapılan bir iş olarak algılandığı görülür. Wacquant (2011: 77), enformel ekonominin mekanı haline mahallerin gelmesinde örgütsel çölleşmenin, işsizliğin, sosyal yardımlardaki yetersizliğin etkisini vurgulamaktadır. Belle de Mai’de hırsızlık, çoğu zaman yapısal olarak itilmişlerin bir iş kolu olarak ortaya çıkar. “Çalanların çoğu kağıtsız mülteci. OFPRA¹⁵⁸ vermiyor kağıdını. Prefektüre gidiyorlar prefektür vermiyor kağıdını. Çalışamıyorlar. Haliyle çalışıyorlar. Rızkını alıyorlar yani” (Fransa Görüşmeci 4). Aynı şekilde yaşamak için de hırsızlık kimi zaman tek çözüm yolu olarak ortaya çıkabilir. “Paran yok, bir gelirin yok şeyin yok. Napıcaksın? İlla ki hırsızlık yapacaksın illa ki gasp yapacaksın illa ki bir şey yapacaksın yani” (Fransa Görüşmeci 11). Fransa’da alan araştırmasının yapıldığı yerde, mahalle dayanışması ve ortaklık söz konusu olmadığı için mahalle içerisinde de hırsızlık yaygın olarak görülür. Belle de Mai’de mahalle halkının da hırsızlıktan muzdarip olduğu görülse de Çinçin’de bunu yapmak dayanışma açısından dışlanmaya neden olur. “Dolayısı ile mahallenin hırsız mahalleye bulaşmaz yani” (Türkiye Görüşmeci 2). Çinçin’de kimin ihtiyacı olduğu için hırsızlık yaptığı bilinir. Bu nedenle de “Hiçbir şey denmez. İhtiyacı var çünkü. Hayatını idame ettirmek zorundasın Cansu hocam. Mayıs önemli. Mayıs önemli, çünkü hayatını idame ettirebilecek gücün yoksa her şeyi yapabilirsin. Bence bu da çok doğaldır. Yapman da gerekir yani. Orası Çinçin. Tamam, içeride çok iyidir ama sonuçta bir ormandaydık biz” (Türkiye Görüşmeci 1). Belle de Mai’de sigortadan para almak için hırsıza para verilir veya

¹⁵⁸ “Office français de protection des réfugiés et apatrides” (Fransa Vatansız İnsanları ve Mültecileri Koruma Ofisi)

araba çaldırılır ya da ufak tefek yangınlar çıkarttırılır.¹⁵⁹ Belle de Mai’de iş öyle bir raddeye varmıştır ki yaşlılar için ayrı bir HLM vardır ve kapısında şifre bulunur. Buraya giriş oldukça zordur. İçerisi ise diğer HLM’den farklı olarak yeşillik, sakın ve bir dizi yaşlının birlikte televizyon izledikleri, sohbet ettikleri alanlara sahiptir. Ancak burada yer bulmak kolay değildir. Yaşlıların emeklilik aylıklarını çektikleri gün bellidir. Belle de Mai’de ATM olmaması nedeniyle en yakın ATM’ye gitmek gerekir. Ancak dönüşte sıklıkla gasp edilme tehlikesi yaşarlar.

Wacquant(2011: 80), bu mahallelerdeki suç ekonomisini oynamaya değer bir kumar olarak görür. “Gayrimeşruya bedavaya düşmüyor insanlar” (Türkiye Görüşmeci 1). Oynanan kumarda ortaya konan büyük oranda özgürlük olur. Neticede “Çinçinliler kötü olmak zorunda bırakılan insanlardır. Kimse Ulucanlar’ın soğuşunu Sincan’ın soğuşunu çekmek istemez. Çantandan cüzdanını çalarken şu ihtimal hep aklında bu insanların. Yani bir emniyette birinci kısımda çok sağlam bir dayak yiyeceğini biliyor. İki cezaevinde rezillik çekeceğini biliyor. Öyleyken çalışırsa bu adam yani sen mecbur bıraktığın için çalışıyor” (Türkiye Görüşmeci 1). Türkiye Görüşmeci 10 da Çinçin’deki gençlerin işsizlikten dolayı “uyuşturucuya düştüğünü”, iş bulamadığı için “yapacak başka bir şey yok, gidip sağdan soldan çalışıyor” diyerek hırsızlığın nedenini kendi çocuklarını da hesaba katarak anlatır. “Garibanlar Altındağ bölgesinden toplanır. Çünkü kimsenin aşısı ve işi yoktur”, formel sektörde iş bulamamak, enformel sektöre girişi kolaylıkla getirir. Fransa’da enformel ekonominin yeni neferleri ise okullardan toplanır. Bir aile olarak Belle de Mai’de kalınmamalıdır çünkü “çocuk okulda her şeyi görür ve çocuğunu kaybedersin” (Fransa Görüşmeci 11). Eğitim ile iş bulma arasındaki bağ, bu mahallelerde yaşayanların etnik ve dini kökenleri göz önüne alındığında zaten mümkün değildir. “Çünkü iş vermiyorlar o yüzden çalışıyorlar. Bir çocuk çalışmak istiyor, okula gitmek istiyor, ama hiçbir şey yok, vermiyorlar imkan” (Fransa Görüşmeci 7). Haliyle “Çocuklar için güzel değil burası. Okula başlayacaklar ama hep bırakıyorlar. Kötü yola düşecekler burada kalırlarsa. Uyuşturucuya düşüyor mesela çocuklar. Çok kolay iş, çocuklar da çok kolayca bu işe düşüyor. Bu fakirlikle falan çok kolay ona düşmek. Dün 12 yaşındaki bir çocuk gördüm. Cigara içiyordu, alkol içiyordu” (Fransa Görüşmeci 10). Böylece gayrimeşru işler, sistemin açtığı delikten içeri girer ve kendi emek pazarını yaratır. Bir başka örnek de Türkiye Görüşmeci 9’dan gelir:

¹⁵⁹ Yangın çıkararak sigorta şirketinden para almak Fransa’da yaygındır. Öyle ki sigortadan para almak için alt komşusunun çıkardığı yangında dedemi yıllar önce kaybetmişim.

“Benim başıma geldi. Oğluma dedim ki sana ben para veremem git çal dedim ben. Yoksa parası geliyor. Anasını dövüyor. Babasını dövüyor. İlla ki bulmaya çalışıyor para. Hee benim çocuğum camımı kapımı kırıyordu. Ben, sen uyuşturucu içeceksin diye her gün para veremem ben sana diyordum. Git çal diyordum. Gitti orada yakalandı halen içeride yatıyor. Yapmasaydın, içmeseydin, alışmayaydın.”

Böylece tek sahip olunan beden, yaşamak için ortaya konabilir. Kimi durumda Fransa Görüşmeci 12 gibi hapse girmek yerine para cezası ödemek tercih edilir. Ne de olsa işlediği suçlar Quartier Nord’larda işlediği suçlardır. “Hayat orada başka”dır. Hayatını değiştirmek için mekanı değiştirir. Bu defa ise bir kargo firmasında kiralık işçi olmuştur. Ancak cezasının da böyle bir işte çalışarak ödenemeyeceğinin farkındadır. Yine de devam eder. Suç ve mekan arasındaki benzer bir ilişkiyi Türkiye Görüşmeci 12 de kurar. “Çin’in çocuğusun. İster istemez kanın bir ters akıyor. Çin’in dediğin zaman yapmasan da yapıyorsun bazı şeyleri. Bunlar 13-14 yaşımızda vardı. Hırsızlığa gittik mesela. Yankesici olduk. Yani akıl sır ermeyen hareketler yaptık. Ya hırsızlık vardı, torbacılık vardı”. Mekan ve emek piyasası arasındaki ilişki ilgili başlıkta aktarılmıştı. Çoğunlukla emek piyasasındaki ücretlerin düşüklüğü, ödemelerin düzensizliği, yetersizliği ya da emek piyasasına dahil olamamak da gayrimeşru işlere girişin nedenlerini oluşturur. Bariz bir biçimde her iki alan çalışmasında da bu tip işleri “koşturan” kişilerin maddi durumu oldukça iyidir.

“Türkiye Görüşmeci 8, mesela parayı bulmuş para var, sorun yok. Bindığı araba 250-300 milyar. Cebinde parası var, balyası da para kazanıyor. Bir şekilde yolunu buluyor. Hani onun bir sorunu kalmamış, onun gibi kaç kişi var öyle, gayrimeşru olup da biraz parayı bulunca, canlanınca elini ayağını her şeyden çekmiş, keyfine bakıyor. Yiyor, içiyor, geziyor. Biz çalışmak zorundayız. Çocuklarım var” (Türkiye Görüşmeci 11).

Bu nedenle de legal ekonomiden illegal ekonomiye geçiş yapılır. Örneğin insan kaçakçılığı yapan Fransa Görüşmeci 11 mesleki tercihini şu şekilde aktarır:

“Fransa’ya ilk geldiğimde, çalışma için geldiğimde, benim ilk geldiğim gün gidip bir heves içinde ben para kazanacağım, çalışacağım diyordum. Geldim ben buraya, normal şantiyede inşaatta çalışmaya geldim. 2 gün çalıştım. Eee tabi çalışırken burada çek veriliyor para yerine. Bazılarının dinine imanına kalmış parayı vermek. Vermeyebilir de yani. Seni süründürüyor böyle 3 ay 4 ay arkasından koşuyorsun paranın. Paranı vermiyor” (Fransa Görüşmeci 11).

Benzer bir biçimde hırsızlık yapan Türkiye görüşmeci 8 de mesleki tercihini “cebimize para koyalım insan gibi gezelim diye” yaptığını söylemiştir. Uyuşturucu satıcısı Fransa Görüşmeci 15 ise annesine daha iyi bakabilmek için bu işe girdiğini, ayda 5000 Euro’ya yakın gelirinden 1000 Euro’sunu kendi harcamaları için alıp kalanını annesine verdiğini ve kardeşinin hemşirelik okulu masraflarını karşıladığını belirtmiştir.

Gerçekten de legallikten ziyade illegal işlere bulaşmış olanlar için legal işlerin ödemesi düzensizdir ve yetersidir. “İnsan gibi yaşamamanın tek yolu çalıp çırpma”tır (Türkiye Görüşmeci 11). Üstelik iş bulmak da hiç kolay değildir. İlginç olan noktalardan biri de Fransa’da legal ve illegal ekonominin hayatta kalma sürecinde iç içe geçmesidir. Fransa görüşmeci 15, işsizlik yardımı almasının yanında uyuşturucu satışı da yapmaktadır.

Diğer bir nokta ise Fransa Görüşmeci 15’in uyuşturucu satış işi nedeniyle hakim karşısına çıkmış olmasıdır. Ancak hakimın yorumu, durumu daha ilginç kılar:

“Benim nasıl desem hapse girmişliğim var. Hakim dedi ki buna dokunmayın. Buna dokunmayın yani. Uyuşturucu mafyasında en aşağı kademedede zaten. Yani uyuşturucuya fazla etkisi yok. O yüzden rahat bırakın çocuğu dedi. Bir de nasıl desem. Ben sabahları onda uyanıyor, işe başlıyorum, beşte bitiriyorum. Günlük 100 Euro kazanıyorum. Hakim dedi işte boşuna hapse giriyorlar. Öyle bir hukuk. Çünkü burada hapiste bir kişinin günlük maliyeti 375 Euro. Hapishane sağlık konusunda bile dışarıya göre çok iyi yani. Dışarıda olduğunda dişlerini yaptırmıyorsun ama hapisteyken tüm sağlık harcamaların karşılanıyor. Sağlığını komple ilgileniyorlar. Çünkü sen onlara emanetsin. Ve çok pahalı hapishanede kalmak. Kamu için zararı var hapishanede insan kalmasının. Işıklar, televizyon kanalları, her şey, her şey... Yemek de veriyorlar. Yatak parası, yemek parası, sağlık harcaması veriyorlar.”

Bu durum esasen sosyal yardımlardaki yetersizliğe işaret eder. Pek çok kişi için çalışmak ve çalışmamak arasındaki gelir durumu çok sınırlı bir farktır. Tanıştığım pek çok Fransız genç için iki yıl çalışmak ve ardından bir yıl işsizlik yardımı almak oldukça normaldir. İşten çıktığı gün tanıştığım 27 yaşındaki Fransız bir gence planının ne olduğunu sorduğumda işsizlik maaşıyla Euro’nun değerli olduğu ülkelere giderek tatile çıkacağını söylemesi üzerine şaşkınlığımı gizleyememiştim. O ise genel olarak Fransızların hayatta kalma yolunun bu olduğunu ve bunun normal olduğunu söylemişti. Orta sınıf bir Fransız genç için dahi hayatta kalma rotası böyleyken Belle de Mai’de yaşayanlar için elbette ki illegaliteye bulaşmaktan başka yol yoktur. Uyuşturucu satışının çeşitli kollarında Belle de Mai’deki bekar anneler de kendilerine bir yol çizerler. Uyuşturucudan gelen

“Poliste biliyor kim, kimden, ne sattığını, nasıl sattığını, malını nasıl geldiğini de bence biliyorlar. Dedim ki, siz niye engellemiyorsunuz? Sen manyak mısın dedi. Ben dedi, Ankara’da dedi, istersem dedi, hiçbir şekilde mal sokmam buraya. Ama dedi. Bütün eczaneleri yağmalarlar. Binlerce insan vardır uyuşturucu müptelası. Yani bunu engellemenin şeyi bu değil.”

Çinçin’de ise kamusal alanın, mahalleye uyuşturucu girene kadar aktif bir şekilde kullanıldığı görülür. Pek çok görüşmecinin hatırasında “eski Çinçin”de “sabaha kadar insanlar kapıda otururdu” (Türkiye Görüşmeci 9). “Eskiden öyle uyuşturucu muymuş bir şeymiş, hiç görmedik hiç ismini. Eskiden kapımız sabaha kadar açıktı. Kilitlemezdik. Şimdi şuradan aşağı inmeye ben bile korkuyorum” (Türkiye Görüşmeci 10). Mahalin parçalanması esasen uyuşturucu girişiyle olmuştur. Artık kimse sokakta vakit geçirmek istemez. “Şu son Çinçin’de yürümenin bile mümkünatı yok hocam. Her an her köşeden bir şey çıkıyor. Soyulma imkanınız çok yüksektir. Şu anda zaten torbacı var. Hırsızlar, gaspçılar, hepsi orada şuan. Az bir şey kalmış ama şu anda ben bile oradan gitmekten korkarım. Çünkü uyuşturucu girdi, mertlik bozuldu” (Türkiye Görüşmeci 12). Kamusal alan böylece daralır. Sokakta yürürken “façayı çizdirmemek”¹⁶¹ için özen göstermek gerekir. Belle de Mai’de ise kamusal alanda kadın görmek oldukça zordur. Kahve içmek için oturabileceğim bir yer ararken fark ettiğim şey, kamusal alanda kadınların olmamasıdır. Pek de kalabalık olmayan bir kafe bulup oturduğumda ise erkeklerin bakışları oldukça rahatsız edicidir. Ancak arada bir fark vardır. Belle de Mai’de mahalledeki güvensizlik ortamı kimilerince kabul edilmez ki bunlar uyuşturucu satanlar, hırsızlık yapanlar illegale bulaşmış olanlardır. Çinçin’de ise bu grup, Çinçin’in güvensiz olduğuna dair algının oluşmasında kendi paylarının olduğunu kabul eder.

Harvey’e göre uyuşturucuyu ve gayrimenkul örgütlü suçla bağlantılıdır ve çağdaş kapitalizmin ekonomi politığının en büyük iki sütununu oluşturur (Harvey 2002b: 223-4). Uyuşturucu ve gayrimenkul, yalnızca New York’ta değil ilginç bir şekilde Çinçin’de de iç içedir. Özellikle kentsel dönüşümün meşruiyet zeminini oluşturulurken suç ile mücadele söylemine sıklıkla sarıldığını görülür. “Biz dedik ki gecekondular yıkılacak, bu mahalle temizlenecek. Gecekondular yıkıldı. Oradan ne insanlar çıktı, ne güzel insanlar çıktı. Kaldı bozdukların

¹⁶¹ Mülakat için Çinçin’e girmeden önce Doruk Ateş’in bana söylediği söz. Bu söz aslında kimseyle gözgöze gelme, kimseye bir şey söyleme, sadece yürü ve eğer şanslıysak kimse bize bulaşmaz anlamındadır. Yürünecek cadde ve sokak seçimlerimiz ekseriyetle sakın olduğu tahmin edilen yerlerden yapılmıştır. Belle de Mai’de de aynı şekilde sakince yürümek kimseye bulaşmamak gerekir. Fransa alan araştırmasında çevirmenlik yapan Gülsün Mutlu da “inşallah yapacağız bir şey olmayacak. Sen bakma kimsenin gözüne” demiştir. Alan araştırmasının yapıldığı yere ilişkin çekilmiş bir Youtube videosu vardır. Linkten ulaşılabilir. Investigations et Enquêtes, (03.06.2019) “Insalubrité et racket à Marseille” <https://www.youtube.com/watch?v=-ao-0QeUDP4&t=489s>

eline” (Türkiye Görüşmeci 11). Üstelik Çin’in’de kentsel dönüşüm ile hedeflenen suç ekonomisinin dağıtılması olsa da buna engel olunamamıştır. Pek çok satıcı, eskiden gecekondunun dar kulvarları arasında iz kaybettirilirken artık TOKİ blokları arasında gezinilerek iz kaybettirilir. İkametgah başka yere alınmıştır (Türkiye Görüşmeci 8) ancak, satış halen Çin’in’de yapılır. Böylece olası aramalardan kaçınılır. Anlatılar ise Çin’in’e uyuşturucunun planlı bir biçimde sokulduğunu gösterir. Gerçekten de Çin’in için örgütsel çölleşme ile mahalleye uyuşturucunun girmesi tarihsel olarak çakışır. Öncesinde sol geleneğin Çin’in’de yerleşmesi, mahalleye halkevlerinin etkisiyle olmuştur. “Çok iyi bir eğitim alıyordum. Çünkü bütün öğretmenler komünistti. Ben bunu çok severdim. Sol adamları gönderiyorlardı Çin’in’e onlardan. Onlara sanki ceza veriyorlarmış gibi. E Çin’inli okumaya aç zaten. Zaten biz okumayı seven insanlarız. Ama bunun cidden Alevi kültürüyle de alakası var”(Türkiye Görüşmeci 1). 80 sonrasında halkevlerinin gidişıyla “mahallenin bozulmaya başladığı” pek çok mülakatta söylenmiştir. Mahalleye uyuşturucunun girişi ile ülkü ocaklarının açılmaya çalışılması da aynı döneme rastlamaktadır.

“Başlıbozuk bir düzen var. Onlar alışmışlar zaten hırsızlıkla onların geçimlerini sağlamayı, insanlara zarar vermeye... Kendi uyuşturucuları vardı, bilmem şunları, bunları vardı. Zorbalık falan vardı. Sonra bozuldu. Ondan önce iyiydi. Çin’in ne zaman diyeyim işte 90 yılından sonra bozulmaya başladı. Şimdi daha beter oldu. Şimdi artık hayat durdu” (Türkiye Görüşmeci 4).

1990 sonrasında uyuşturucuya dayalı bir yaşam stratejisi izlenmesi çoğu mülakatta “insanlar evlerini geçindiriyor, çocuklarını ancak böyle okutabiliyordu” (Türkiye Görüşmeci 2) denilerek meşrulaştırılır. Tüm bu sürecin sonunda ise artık hapisane, Çin’in’in bir uzantısı haline gelir. “Hapse girdiğinde Ankaralıysan başka Çin’inliysen daha bir başka”dır (Türkiye Görüşmeci 8). Benzer şekilde Fransa’da da Quartier Nord’lardan, Belle de Mai’den gelmek, hapisanede bir koruyuculuk sağlar. Aynı zamanda hapse girildiğinde bulunan örgütün, geride kalanlara yardımcı olacağını bilindiğinden bir anlamda güvenlik de sağlanmış olur. Bu durum her iki ülke için de geçerlidir. Dayanışma noktasında Fransa’da enformel-kriminal sektörde çalışanların kendi aralarında oluşturdukları bağ, daha kuvvetli ortaya çıkmıştır. Sonuçta Fransa Görüşmeci 15’in de annesi oradadır. “Burada aç kalan anne olursa biz zaten biliriz. Gözetiyoruz zaten.” Ancak içerisinde bulunan kısır döngüyü en iyi Türkiye Görüşmeci 8 açıklar:

“Bu aleml koşturan hiç kimse bu yaşı görmemiştir. Ya 20 yaşında ölmüştür, ya 30 yaşında ölmüştür ya 40 yaşında ölmüştür. 50 yaşında ölmüş. Bu aleml koşturuyorsan 60’ı gremezsın çünkü en kötü ihtimal bir yerde vurulup kalırsın zaten, düşersin. Emeklilik dediğim gibi. Bu hayatta bir emeklilik yok. Hadi ekildin kenara şu bu. Hangi kabadayı çekilmiş bir kenarda oturmuş? Dikkat et zaten bu alemde, her zaman ya yanındaki adamı öldürmüştür ya bir kadını öldürmüştür. Bu alem böyle bir alem. Yani emeklilik diye bir şey bulamazsın. Emekliliğin şu: ya girersin mezara ya girersin hapishaneye. Orada rahat rahat keyfine bakarsın. Uzanır yatarsın, ekmek elden su glden diyeceksin.”

Her iki alan araştırmasında da enformel ekonomi söz konusu olduğunda hikayeler özellikle gençler için benzerdir. Kitlemel işsizliğin artışı, enformel ekonominin özellikle de suç ekonomisinin ortaya çıkmasında en büyük neden olarak görülmektedir. Özetle, işçi sınıfının ücretli emek piyasasından dışlanması sonucu bu mekanlar yedek işgücü ordusu rezervi haline gelmiştir. Gelen göçmenlerin bu mahallelerde toplanması da buna eklenir. Böylece buralar yalıtlılmış kent adacıkları haline gelir. Sosyal yardımlar dışında hayatta kalma yolu ise enformel ekonomide bulunan günübirlik işlerden geçer.

3.3.3. Bölgesel Damgalama

Wacquant, bölgesel damgalama kavramını, yoksulluğun uluslararası yüzlerini açıklamaya çalışırken kullanmakta ve bu kavram vasıtası ile kentsel sürgün kavramına gitmektedir (Wacquant, 2011: 191). Bourdieu’nn sembolik iktidar kavramı ve Goffman’ın kusurlu kimliklerin yönetimi analizi ile Wacquant’ın hedeflemeye çalıştığı şey, kentsel sürgün bölgelerindeki sakinlere karşı özel girişimlerin, kamu bürokrasinin ve devlet politikalarının yoksullara olan tavrını belirlemektir.

Bakıldığında Fransa ve Türkiye’de benzer yafta ve sürgünün olduğu görülmüştür. Ortaklaşan nokta ise bir önceki bölümde bahsi geçen emek rejimlerindeki dönüşümün, bu vesile ile kaybolan refah rejiminin, gerçekleşen neoliberal devrimin her iki ülkede görülen etkisidir. Türkiye örneğine bakıldığında 1940’larda gecekondulu, kırdaki yoksulun kentteki görüngüsüdür. Bu bağlamda gecekonduluların her birinin bir i g hikayesi vardır. G ağı zaman içerisinde dayanışma ağını oluşturmuştur. 2000’lere gelindiğinde ise bu

bölgeler suç yuvası, hatta kimi gazete haberlerinde terörle mücadele edildiği gibi mücadele gerektiren mekanlardır. Türkiye’de bu bölgelerde yaşayanlar için kullanılan “varoş” kavramı Fransa’da ise “hassas bölgeler-banliyöler” kavramı ile tanımlanmıştır. Her iki ülke için de açık olan şudur ki, bu bölgeler yoksullaşan işçi sınıfı mahalleleridir. Bunun bedeli ise yafta ve sürgündür. Bu mekanlara girilmek istenmez, haklarında sayısız mistifikasyon vardır. Alan araştırması sırasında dikkat çeken ise her iki bölgeye de gitmeden önce “façamı çizdirmemeye çalışmam” (Türkiye, Görüşmeci 1), “Hiçbir şeyden nasıl korkmadığım” (Türkiye, Görüşmeci 8), oradayken “bir şeylerimi çaldırmamaya” (Fransa, Görüşmeci 10) veya “bıçaklanmamaya” (Fransa, Görüşmeci 12) dikkat etmem gerektiği konusunda sayısızca uyarılmışım. Bölge sakinleri ise “hep olumsuz konuşuyorlar hiç bunlardan, buradaki güzelliklerden bahsetmiyorlar” (Fransa, Görüşmeci 15) demektedir. Öyle ki gönüllü olarak burada yaşayan Fransa Görüşmeci 16, başlangıçta konuta girerken irkildiğini ancak iki hafta sonra bunun sadece önyargı olduğunu ve aslında kadın olarak orada kesinlikle bir risk altında olmadığını anladığını belirtmiştir.

Buralar hakkında oluşturulan söylentiler, medya eliyle inşa edilen çarpıtılmış gerçekler ki daha sonra bunun nedenlerine gelinecektir, bir biçimde bu bölgeleri girilmemesi, gidilmemesi, yakınından dahi geçilmemesi gereken yerler olarak zihinlerde kazınmıştır. “Arkadaşlarım hep korkuyordu. Ben Belle de Mai’i eskiden tanımıyordum ama tanıyanlar korkuyordu. Ben oraya girmem diyorlardı. İlk geldiklerinde çok tedirginlerdi” (Fransa, Görüşmeci 16). Gelmeyenler ise her daim içeride ne olduğunu merak etmektedir “Yani arkadaşlar Belle de Mai’de oturduğumu duyunca “tehlike falan var mı?” diyor. Ben de evet yoksul bir mahalle olduğu için beklentimiz bu olabilir bu mahalleden ama orada yaşayınca farkına varıyorsunuz öyle olmadığını diyorum” (Fransa, Görüşmeci 17). Öyle ki Çinçinli olmak Türkiye’de evlilik için dahi engel olabilir:

“Kayınvalidem benim ilk duydu benim Çinçinli olduğumu yemin ediyorum. Devreleri attı ya. Sen dedi, ya sen Çinçinli olamazsın. Senin elin yüzün düzgün dedi. Yani senin konuşman düzgün dedi. Ben Çinçin’i biliyorum dedi. Anne öyle değil şu bu. Eşimi bana vermediler. Neden yüzünden olduğunu ben bilemiyorum. Ama Çinçinli olmam çok büyük etkendir mesela” (Türkiye Görüşmeci 1).

Hem Fransa hem de Türkiye’de alan araştırmasının gerçekleştiği yerler için “tehlikeli sınıfların mekanı” (Geniş, 2006) kabulü, burada yaşayanlar için çarpıcı olduğu kadar bir noktada ise sahiplenici bir tutum izlenmesine yol

açmaktadır. Çünkü eski Çinçin “normal insanların oturduğu bir yerdir” ve Çinçin söz konusu olduğunda yaşanan dönüşüm nedeniyle “eski Çinçinli olmak bir ayrıcalık” (Türkiye, Görüşmeci 12) olarak nitelendirilmiştir. Mekanın yıkılması zihinlerde inşa edilmiş “ayrıcalığın” da kaybına neden olur.

Mekan gücü ortaya çıkarır ve içeridekiler ile dışarıdakiler arasına sınırı çizerek ilişkisel bir deneyim alanı sunar (Yücel, 2016: 56). Burada ortaya çıkan mekansallık duygusu, dışarıdan damgalanan içeridekiler için ortak bir duygu yaratılmasına neden olur. Hem Belle de Maili olmak hem de Çinçinli olmak gurur kaynağıdır. Giyilen bu kimlikler zorda kalındığında bir can simidi işlevi görür. “Çinçin dediğin zaman adam bir irkiliyor kavgada adama ne diyon lan sen dedim. Ben Çinçinliyim biliyor musun lan sen dedim adam hemen geri attı kendini. Çinçinli olunca hemen geri basarlar. Hemen arabayı aldı gitti. Yeter ki Çinçin kelimesini duysun” (Türkiye, Görüşmeci 3). Ne de olsa “Çinçin çocuğu olmak farklı bir şey”dir (Türkiye, Görüşmeci 12). Bu nedenle “Bir Çinçinli görünce hemen muhabbet ederim, oturur konuşurum. Ama başkasına ben Çinçin’de oturuyorum, dediğim zaman insanlar tedirgin oluyor. Yani pisliğin ana merkezi olarak görüyorlar. Yıllardır böyle. Ne kadar da temizlesen yine böyle. Böyle adı bir kere çıkmış yani. Yapacak bir şey yok “ (Türkiye, Görüşmeci 6). Kentin adına karaçalınmış mahallelerinde yaşayanlar için kamusal onursuzluk genelleştirilir. “O dışarıdakilerin şeyi bize Çinçinli desinler hırsız desinler umurumuzda değil ki” (Türkiye Görüşmeci 1). Bunun sonucunda ise ortaya çıkan kapatma/kapanma hali, kentsel karşılaşmaların imkanını ortadan kaldırır ve kişiler için bu duygu şu şekilde söyleme dökülür; “toplumdan izole edildik, sevgilim olmadı, sevgililerim kaçtı” (Türkiye Görüşmeci 1).

Bu mahallelerin adının çıkması “temizlenmesi gereken bir leke”dir. Öyle ki tarihsel olarak yoksulun pislik ve hastalığın taşıyıcısı olarak yaftalanması halen devam eder. Belle de Mai’de yaşamak demek dışarıdakiler tarafından “çok kirli bir yer” olarak algılanır (Fransa Görüşmeci 18). Benzer bir algı Çinçin için de vardır. “Yani biz şey değiliz. Çinçinliler zannediyorlar ki pis insanlardan. Ben sana söyleyeyim, Ankara’nın en temiz insanlarıdır Çinçinliler.” Lekenin oluşmasında Türkiye Görüşmeci 12, kendi paylarının da olduğuna işaret ederken Türkiye Görüşmeci 11, başka bir noktayı göz önüne sermiştir; “Tedirginlik var. Çünkü dediğim gibi artık burası belirlenmiş bir yer. Burası öcü, kötü. Ama öyle bir durum yok. İnternete giriyor adam, Ankara’nın

en şey yeri şimdi google mıdır ne zıkkımsa orada Çinçin çıkıyor. İşte üç beş kişi var. Onların resimlerini paylaşıyorlar. İşte şunu vurmuş bunu öldürmüş”(Türkiye Görüşmeci 1). Lekeye rengini veren ise toplumun tarihsel ekonomik ve politik kökleri olmaktadır. Bu kökler içeridekileri ve dışarıdakileri belirler. Makbul vatandaşın portresi dışında kalmak bölgesel damgalama ve kentsel sürgüne razı olmaktır. Çünkü:

“Bu toplumun doğası ile ilgili Türkiye toplumundan çok kısacık hemen sana bahsedeyim. Türkiye toplumu, tamamen Sünni Türk İslam teorisine göre şekillendirilmiş ve bu şekillendirme sürecinde tümüyle amorf, yani şekilsiz biçimde kurgulanmış bir toplum. Dolayısıyla temelde aslında faşist olmayan ama faşizan yanlarının çok baskın olduğu bir toplum. Sünni ve Türk olmayan herkesi dışlayan, onları yok sayan, ötekileştiren, azımsayan, aşağılayan bir kültür. Dolayısıyla Çinçin gibi insanların büyük bölümü Kürt, Alevi ve Çingene bireylerden oluştuğu için burada yaşayan insanların aşağılanması, hor görülmesi, dışta sayılması gayet normaldir. Dolayısıyla bugün halen de çoğu insan ben Çinçinliyim diyemez. Söyler” (Türkiye Görüşmeci 2).

Her iki alan araştırmasında da makbul vatandaş portresinin dışına ama ırkla ama etnisiteyle ama sınıfsal konumla itilmek, emek rejimine ve sosyal politikanın rengine bağlı olarak kentsel yaftanın yönünü de belirlemiş, karakterini şekillendirmiştir. Böylece mekansal utanç ilmek ilmek örülür. İlginç olan ise gurur ve utanç duygusunun iç içe geçmesidir. Ortak utançtan yükselen dayanışma ve mahalleyi sahiplenme, her iki bölge için de geçerlidir. Pek çok araştırmada, ötekileştirilmişlerin ve yaşadıkları mahallelerin kötü koşullarının ortaklaşma yaratarak dayanışma ve kimlik mekanı oluşturmalarının yanı sıra sürgün ve yalnızlık mekanı olduklarını göstermektedir (Yücel, 2016: 59). Alpman (2017: 128), bu süreci yoksulluğun etnikleştirilmesi olarak ele alır. Benzer şekilde Belle de Mai de Fransız toplumunun dışındakilerin yaşam yeridir. Yabancıların, göçmenlerin, kolonyal geçmişe sahip Cezayirlilerin sıklıkla yerleştirildiği yerdir. Belki de bu yolla ırkçı ideolojiler ve yabancı düşmanlığının yükselmesi nedeniyle yoksulun cezalandırılması bilinçaltı bir biçimde meşrulaştırılmaktadır. Toplumun dışındakilere, içerdekiler tarafından uygulanan şiddetin yapısal kökleri, maddi yansımaları da beraberinde getirecektir. Bu köklerde ise göçle, ulus kavramının girdiği krizle, ekonomide süre giden postfordist dönüşümün çeşitli yönleriyle, ırkçılık arasındaki tarihsel işlevsel bağlar bulunabilir (Wacquant, 2011: 184).

Çinçin ve Belle de Mai sakinlerine yönelik inşa edilmiş söylemler kimi durumda onları yarı insan durumuna düşürür. Yarı insanın kamusal sınırları dışında olması, cezalandırılmasına imkan tanır. Ona çizilen sınırlardan çıkması durumunda kamusal onursuzlukla baş başa kalmanın anlamı şudur: “Biz az dayak yemedik Aydınlikevler’de polisten. “Vay siz burada ne geziyorsunuz burada insan yaşıyor”. Sanki bizim burada hayvan yaşıyor. P... bak. Niye? Çünkü suçluyuz ya biz hani gözlerinde, potansiyel bir suçluyuz” (Türkiye Görüşmeci 8). Marjinalliğin siyasal üretimi kent sınırları dahilinde bu şekilde gerçekleşir. Çalışma rejimi ve hapisane rejimi birleşir, artık bu bölge sakinleri için kent hakkından bahsedilemez.

3.3.3.1. Mekansal Utanç

Sınırlanmış ayrı mekanlarda yaşıyor olmak, duyulan yaftalara karşı bir mekansal utanç geliştirilmesine neden olur. Eskinin işçi sınıfı mahalleleri de fordizmin parçalandığı gibi post fordizmin parçalı yapısı gereği parçalanır. Belle de Mai’de bölgeye işçi sınıfının ağırlıklı karakterini veren tütün fabrikasının kapatılması veya Çinçin’de daha makro bir şekilde Ankara kentinin büyümesi, kent merkezinin/merkezlerinin değişmesi sonucu her iki yer de kentin hem içinde hem de dışındadır. Bu durumu Yücel (2016) iç varoş olarak adlandırmaktadır. Her iki bölgede yaşayan işçi sınıfının burayı zaman içerisinde terk etmesi, işsizliğin artışı dahilinde bölgeleri dışlanmışların sürgün yerine dönüşmüştür. Böylece korku ve tehdit algısı yayılmıştır. Türkiye için güneydoğudan gelenlerin, Fransa için Arap ve Cezayirlilerin yoğunlaştığı yerler haline gelmiştir.

Değnilmesi gereken diğer bir nokta, varoş sözcüğünün geçirdiği evrimdir. Etöz (2000)’ e göre, varoşu varoş olarak adlandıran, varoş olarak adlandırılanlar değil, hegemonik iktidara sahip olandır. Bu yolla sınır çizilir. Benzer şekilde Fransız banliyölerinin de adı sıklıkla isyanla, uyuşturucu ve olumsuz imge ile doldurulmuştur. Öyle ki burada yaşayanlar dahi burasının “aynı Chicago” (Fransa, Görüşmeci 10) olduğunu vurgular. Fransa’da bu bölgelerdeki Arap ve Cezayirlilere, sosyal konutlarda yaşayanlara, işsiz veya gayrimeşru işlerde çalışanlara kısacası toplumun dışlanmışlarına “*racaille*” denilmektedir. Üstelik *racaille*’lar “*verlan*” olarak adlandırılan

kendilerine has oluşturdıkları bir dil biçimi ile iletişim kurmaktadır.¹⁶² Sözcüklerin tersten okunması olarak kısaca özetlenebilecek bu biçim, konuşulan dilin polislerce öğrenilmesinin önüne geçme amaçlıdır. Benzer bir dil üretimi Çin’indeki gayrimeşru işlerde “koşturan”larda da görülmüştür.

Burada yaşamak utanç kaynağıdır. Geçen zamandan memnun kalınmaz ama mecburiyet orada yaşamı getirir. Öyle ki “Çocuklarım beni burada görmek istemiyor mesela, ben de utanıyorum buradan” (Fransa Görüşmeci 7). Fransa Görüşmeci 4 de başka bir yerden getirilip araştırma yapılan binanın ortasındaki prefabrik evlere yerleştirilen biridir. Aslında mülakat sırasında prefabrik evlerin içini göreceğim için heyecanlıydım ancak utandığı için bizi arkadaşının evine davet etti. Burada yaşayanlar için birini, özellikle çocukları, eve davet etmek oldukça zordur. Çocuklarla buluşmalar kafelerde ya da restoranlarda gerçekleştirilir. Hele ki Fransa Görüşmeci 7 gibi eskiden kendi hesabına çalışarak zenginleşmiş ancak sağlık sorunu nedeni ile “kazara” “buraya düştüyseniz” bu utanç kaynağıdır. İlginç olan ise araştırma yapılan binanın direktörü olan ADOMA yetkilisini çocukluğundan itibaren tanıyor oluşudur. Burası Fransa Görüşmeci 7’den doğrudan aktarılacaktır.

“Çünkü herkes benim patron olduğumu biliyor. Diyorlar bu ne yapıyor burada diye. Buradaki direktör, ADOMA’nın direktörü, benim garajım varken komşumdur. Küçükken bisikletini falan ben tamir ederdim. Annesi de gelirdi. Babası öldü mesela. Ben onun babası gibiydim ya. Mesela bir gün aşağıda gördü beni. Koltuk değneklerimle aşağıda oturuyordum. Direktör geçerken gördü beni böyle baktı sen yapıyorsun burada dedi, geldi öptü beni. Birini görmeye mi geldin buraya dedi. Hayır ben burada yaşıyorum. Bu ne ya dedi. Anlattım, ağlamaya başladı. Hayır, sen burada kalamazsın dedi. Burası senin yerin değil dedi. Ağladı.”

Adı çıkmış mahallelerde oturmak kimi zaman doğrudan insan ilişkilerinin kurulmasının önüne geçer. Türkiye Görüşmeci 5, kadınlarla iletişim kuramamasının nedeninin yanlış anlaşılmaktan korkmasında aramaktadır. Çünkü Türkiye Görüşmeci 1’in de dediği gibi bunun nedeni “çirkin çocuklar olmalarından değil tamamen Çin’inli olmaları”dır. Tanışma aşamasında “gençsin, üçüncü dakikada, onuncu dakikada nerede oturuyorsun? diyordu. Çin’in diyordun, kızı bir daha görmüyordun.” Bu nedenle kentteki karşılaşmalar sırasında ilk etapta Belle de Mai’de veya Çin’in’de yaşanıldığını çoğunlukla saklanılır. Hatta “Aydınlıkevler yakın olduğu için

¹⁶² “La vers.” Bu konuşma biçimi 68 hareketi sırasında polisin anlamaması için kelimeleri tersten söyleyerek veya heceleri bölerek konuşma biçiminde Fransa solu içerisinde yaygındır. Zamanla genelleşmiştir. Güney Fransa’da, özellikle Marsilya’da bazı kelimelerin yapısı bu şekilde kalmıştır. Halen çeşitli kelimeler zaman zaman farklılaşmakta ve değişmektedir.

okul servisinden Aydınlıkevler’de oturuyormuş gibi inip eve yürümek” (Türkiye Görüşmeci 12) gibi stratejiler geliştirilir. Fransa’da ise ebeveynin Belle de Mai’de yaşaması, çocuklarda kırılma etkisi yaratır. Artık yalnızca telefonla iletişim kurulur.

“Telefonla görüşüyoruz çocuklarımla. Bir gün çocuklarım geldiler. Buradaki pisliği, kargaşayı falan gördüler ve bu onları rahatsız etti. Çocuklarım diyor burada kalmanı istemiyoruz. Biz sana para verelim başka bir yerde yaşa. Yani anlamıyorlar. Çocuklarım, Fransızlarla büyüdü. Yani Arapça bilmiyorlar. Fransızca biliyorlar ve burada nasıl yaşayabildiğimi de hiç anlamıyorlar” (Fransa, Görüşmeci 8).

Adresin açıkça yazılmaması gerekir. Bir bölgenin bu şekilde yaftalanması yaşayanların ahlak yoksunu, toplumsal bakımdan işe yaramaz olduğu varsayımını getirir. Simgesel şiddetin görüngüsü burada yaşayanlar için dışarıdakiler tarafından nefret dolu gözlere maruz kalmayı getirir. İçerdekiler ise sessizce karşı çıkmaya çalışsalar da yükselen anlatıya teslim olurlar. Mekansal utanç, kişisel bağların kurulmasının önüne geçer. Sonrasında ise yükselen anlatı yapısal şiddetin maddi unsurlarında somutlaşır.¹⁶³

3.3.3.2. Bedende Yerleşik Mekan

Her kent için yaftalanan bölgelerinde yaşayanların dış görünüşlerine dair genel bir intiba mevcuttur. Bourdieu, toplumsallaşmanın bedenle öğrenildiğini, toplumsal düzenin ise kendisini bedenlere sürekli karşılaşmalar yolu ile kazıdığını belirtir. Harvey (2009) de mekanın bedenle ilişki içerisinde olduğu görelî mekan kavramına başvurmadan çekinmez. Bu intibanın kökeninde belki de mekanın bedeni ve Goffmancı anlamda “vitrin”i (Goffman, 2014) belirlemesi kabulü yatmaktadır. Vitrini beklenmedik olanların, kent içerisinde diğer semtlerden insanlarla karşılaşması dışarıdakiler için şok etkisi yaratır. Bu durumu Türkiye Görüşmeci 6 şöyle ifade eder:

“Ben Çin’in’de oturuyorum diyorum. Hemen soruyorlar “sen de onlardan mısın?” sen hiç onlara benzemiyorsun. Onların kafasında Çin’inlilerin kafalar sıfır, yanlar sıfır. Tabak kafa mesela. Eşofman. Spor ayakkabı. Çin’inlilerin çoğu büyük

¹⁶³ İlgili başlığa gidiniz.

çoğunlukla bunları giyer. Yani Çinçin’de oturanların. Zaten bağırır ben Çinçinliyim diye, her yeri dövmelidir. Bizde de var tabii ama biz saklıyoruz (gülüyor). Canım anam dövmesi vardır bir yerinde mutlaka. Cezaevi işidir o. Her yerde. Canım anam, kalp aşkım.”

Kimi zaman ise mekanın bedendeki yeri görünmez kılınır, gerekli değişiklikler ilişkinin biçimine göre gerçekleştirilir. Alan araştırmasının Fransa kısmındaki görüşmeler sırasında yaşanan, görüşmecinin bedenindeki somut değişikliği açıklamak gerekir. Alana ilk gidilen gün merdiven boşluklarında, elinde silahlarla ve uzun sakallarıyla, eşofmanları ile bekleyen gençler görüldü. İlk gün fotoğraflarını çekmeye cesaret bile edilemedi. Ancak birkaç hafta sonra içlerinden biri mülakat yapmayı kabul etti. Kendisiyle tanışmam da bu şekilde gerçekleşti. İş sırasında ortaya koyduğu performansta inanılmaz korkutucu görünen Fransa Görüşmeci 15, buluşmak için adres olarak eski tütün fabrikası olan Frish Belle de Mai’deki bir barı verdi.¹⁶⁴ Öyle ki, geleceğine asla inanmadık. Mülakatlarda bana yardımcı olan arkadaşla birlikte günlük değerlendirmeleri yaparak onun geleceğine umut bağlamadan oturmayı, dinlenmeyi tercih etmiştik. Görüşmeci geldiğinde şaşkınlığımı gizleyemedim. Bilimsel bir çalışmanın parçası olacağı için sakallarını kesmiş, takım elbise giymişti. Sarmış olduğu sigarasını içmeden izin almayı ihmal etmedi. Karşımda tam bir centilmen duruyordu. İş sırasında gösterdiği performansından çok farklı birisi karşımdaydı. Annesiyle yaşayan, annesini çok seven, Fransa’dan önce Norveç’te lise bitirmiş, mülakatı bir süre İngilizce yürütebilecek düzeyde dil bilen bir uyuşturucu satıcısıydı. Fransa Görüşmeci 15, iş sırasında başka, mülakat için gelirken başka biridir. İzlenim uyandırma stratejisini (Goffman, 2014) iki yönlü olarak bu derece kullanan biriyle daha önce karşılaşmamıştım. Goffman’ın belirttiği üzere sahne ve arka bölgelerde davranış tamamen farklıdır. Arka bölgelerdeki iş ilişkileri, performans sonrasındaki hal ve tavır, seyirci tarafından görünmesin istenir. Ben Fransa Görüşmeci 15 ile konuştuğumda sahne arkasına geçmiş olarak kendimi buldum. Annesiyle kurduğu sevgi dolu ilişki, saygılı tavrı, kıyafet seçimi, her biri benim önümde başka bir performans sergilediğini gösterdi. Aynı şekilde Çinçin’de görüşmeci 1’in sahnelediği performans ile benimle barda oturduğu sırada sahnelediği performans başkadır. Türkiye Görüşmeci 1, Çinçin mekanını yüzünde taşımaktadır. Defalarca estetik operasyon geçirirse de iz kalmıştır. Yüzündeki faça izi, Çinçin dışında kent hayatına katılmasında, barda oturacağı yerin dahi

¹⁶⁴ Ek 5’da nöbet sırasında merdiven korkuluğunda çekilmiş fotoğrafı görülebilir.

değişmesine neden olur. Faça izi olan taraf duvara gelecek şekilde oturulur. Böylece toplumsal kabul inşa edilmeye çalışılır.

Çin'in'de sıklıkla karşılaşılan diğer bir tepki ise görüşmecilerin kentin diğer bölgelerindeki karşılaşmalarda sıklıkla duyduğu “Sen Çin'inli olamazsın” sözüdür. Bunu da anlayabilirler çünkü: “Çin'in farklı bir kültür. Düşünün yani Çin'in'de gecekonduunun içinde yaşıyorsunuz. Arkadaşlarımızın yarısı Kürtçe konuşuyorlar. Hırsız var, psikopatlar torbacılar var, onu var. Hepsi. Hepsinde jilet var. Faça atıyorlar. Boyunları yarık” (Türkiye görüşmeci 12).

Hayali bir biçimde statü yükselmesini, mekan değiştirirken kılık kıyafetin, hal ve tavrın değişmesi yoluyla toplum tarafından kabullenme fantezisi olarak betimleyen Wacquant (2011: 204)'a göre kentin başka yerlerinde kabul görmek adına persona kesinlikle değiştirilir. Standartlara uygun olmak (Goffman, 2014: 117) görünüşteki ufak değişikliklerle, Fransa Görüşmeci 15'in yaptığı gibi sakallarını keserek ya da takım elbise ile sağlanabilir. Ancak değiştirilemeyecek şeyler de vardır. Ten rengi bunların başında gelir. “İnsanların görünümü itibariyle biraz kavruk”, “esmer” olmaları, “konuşma şeklinin farklı” olması Türkiye Görüşmeci 1'e göre bir Çin'inliyi teşhis etmek için gereken kodlardır. Ancak her iki alan da heterojen mekanlar olması bakımından bir ideal tipin oluşması mantıken pek mümkün değildir. Zihinlerde oluşan ideal tipin, medya etkisiyle şekillendiğini iktidarın hegemonik araçlarınca betimlendiğini anlamak zor değildir. Kent yoksulunun bedenine ilişkin üretilmiş hakim bir söylem ve oluşturulmuş beklenti vardır. Mahalleyi kuşatan damga, tek tek bireysel varlıklara sirayet eder (Yıldır, 2014: 81-142). Adı çıkmış mahalleler, suç şöhreti nedeniyle hakim ideoloji tarafından bedensel beklentiye dışarıdan inşa eder. Bu konuda Çin'inli olduğunu söylediğinde sürekli olarak “çok naif görüntüsü” sebebiyle Çin'inli olduğuna kimsenin inanmadığını söyleyen Türkiye Görüşmeci 7 şunları eklemektedir:

“Çin'in de iki tip insan var yani böyle. Hani daha çok okumuş, kültürlü haliyle aynı benim gibi diyebileceğim. Hani böyle daha böyle oturaklı, usturuplu mu diyelim artık ne diyelim, insanlar da var. Ama diğer türlü işte. Hırsız mı, arsız mı? Ağzından küfür eksik olmayanı mı? Yürüyüşü garip, böyle giyim kuşam garip, mesela işte ne bileyim o tarz insanlar da var.”

Beden ve mekan arasındaki bağın Goffmancı anlamda kent sahnesindeki görüntüsü, Çin'in ve Belle de Mai'dekilerce kabul edilmesinin yanında hayali statü yükseltilmesi söz konusudur. Her iki bölgede de giyim

ürünlerinin seçimi oldukça pahalı markalardan yapılır. Özellikle Fransa’da eşofman, günlük kullanımda yaygındır. Yoksulluğun olduğu bu bölgede tekstil ürünlerinin Marsilya’daki bit pazarından alındığına yönelik yaptığım tahmin yanlış çıkmıştır. 300 Euro ayakkabıya düşünülmeden verilir. Ev kirası 225 Eurodur.¹⁶⁵ Wacquant bu durumu, kent hayatına katılmanın tek yolunun tüketim ile sağlanması olarak yorumlamaktadır. Fransa’da *dépouille*’un¹⁶⁶ sıklıkla kullanılması, tüketim mallarına erişmenin tek yolunun şiddet ve suç olarak öne çıkması gerçekleşir.

Kent yoksulunun bedeni, neoliberalizmin tüm şiddetini üzerinde taşır. Dengeli beslenmeye ulaşamama, spor olanaklarından yoksunluk, tekstil tüketiminin biçimi, suçla ilişkilene ile birleşince bedende mekanın taşınması gerçekleşir. Bazen yüzdeki faça, bazen giyilen eşofman takımları ile mekana ilişkin ipucunu yakalamak mümkündür. Bourdieucu anlamda habitusun bedende yerleşik hale gelmesi, kimi zaman kalıcı yara izinde kendini belli eder. Öyle ki kimi durumlarda “kavga çıktığında yüzümdeki iz bile yeterdi dışarıdan bakan için. Yüzünde faça var, bu psikopat derlerdi” (Türkiye Görüşmeci 1).

Kara’ya göre iktidar, kentli bedene bireysel bir kimlik kazandırarak onu kent mekânlarına hapseder ve böylece gizli, fakat kolayca gözetim altında tutar. Dahası kentli bedenden mekana ilişkin beklentilerin oluşmasıyla kent mekanında kayıtlı hale gelen beden, iktidar için bir gözaltı aracına dönüşür (Kara, 2013: 19). Dolayısıyla polis kuvvetinin kent içerisindeki karşılaşmalarda kolaylıkla gözetimi ve GBT sorgulamasının adresinin belirlenmesi kolaylaşır.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Medyaya yansıyan şekliyle de bu bölgelerin gençleri arasındaki eşofman kullanımının yaygınlığı ve ortaklığı ilginçtir.

¹⁶⁶ Üzerinizdeki marka ve pahalı kıyafetlerin silah zoru ile teslim edilmesinin istenmesi. Bunun bir diğer biçimi de kapıp kaçma olarak görülür. Her iki biçimine de yakın çevremde maruz kalanlar olmuştur. O yüzden Marsilya’da pahalı kıyafet giyilmez, bez çanta takılır. Dikkat çekmemek gerekir. Bunları ben söylemiyorum, aksine bana ilk gittiğimde uyarı olarak çevremdekiler söylemiştir. Fransa Görüşmeci 15’in de dediği gibi “burası Marsilya, burada herkes yerini bilecek.”

¹⁶⁷ İlgili başlığa gidiniz.

3.3.3.3. Hayatın Mekansal Sıkışması ve Kentsel Sürgün

Kentsel sürgün, Wacquant'ın (2011) hipergetto olarak adlandırdığı kent yoksullularının yaşadığı mahallelerdeki kamu ve özel kaynaklara erişimin kısıtlı hale gelmesini açıkladığı sürecin başlangıcıdır. Bu mahallerde yaşamak, yalnızca ikamet etmek sınıf ve etnisite bakımından kamusal onursuzluğu sürekli hissetmek anlamına gelir. 90'lar itibariyle gerçekleşen kalkınma ve büyümeden alınan pay, toplumsal sınıflar arasında eşit dağılmamıştır. Bu nedenle “birinci dünya” ülkelerinin en büyük kabusu olan “üçüncü dünyalaşma” ileri kapitalist toplumların tam göbeğinde kent merkezinde, yakınında, kıyısında ama her şekilde rahatsızlık yaratarak vuku bulur (Wacquant, 2011: 38). Belle de Mai, görüşmecilere göre “yoksulluktur, yabancıların çok olduğu yerdir” (Fransa Görüşmeci 16). Yapılan görüşmelerde Belle De Mai tercihinin nedeni sorulduğunda Fransa Görüşmeci 5, Paris'te sosyal danışmaya başvurup göçmenlik başvuru dosyasını doldurduğunu, ardından “Marsilya Belle de Mai”ye gideceksin denildiğini belirtmiştir. Söylediğine göre “Çoğu Afganları da buraya (Belle de Mai) yönlendiriyorlar.” Aynı şekilde Fransa Görüşmeci 4 de göçmenlik başvurusunu yaptıktan sonra Paris'ten Marsilya'ya, Belle de Mai'ye gönderildiğini belirtir. Çin'in'e ise dedeler, atalar gelmiştir. Köyden çıkılmış, iş bulmak için o zamanki kent merkezine en yakın yere konut daha önce gelen akraba ve tanıdıklar ile yapılmıştır.

Kentsel sürgünün inşası için konut bulma süreçleri başlangıç noktasıdır. Fransa'da ev kiralamak için kefil gerekir. Ancak kiralayanlar kadar kefillerin de gelir durumunu belgelemesi beklenir. Fransa Görüşmeci 2 süreçte yılma ve vazgeçme durumunu şu şekilde açıklamıştır:

“İki kuzenimle birlikte evi kiralamak istedik. Kirası 1500 Euro idi. 3 bölünce de 500 oluyor. Ama o zamanlar öğrenciydim. Fransızca dersine gidiyordum dil öğrenmek için. Öğrenci statüm vardı formasyon yapan bir öğrenci diye. Evi tutmak için kefile ihtiyaç vardı ve bizim de 1 kefilimiz vardı. Ve yeterli olacağını düşünüyorduk. Ama ev sahibi dedi ki her kiracı için 1 kefil. Kefil olacak insan da kiranın minimum 3 katı para kazanması lazım. Yani herkesin kefilinin 1500 kazanması lazımdı. Sorun buydu. Sadece 1 tane kefilimiz vardı. Ben öğrenciydim ama diğer kuzenlerim çalışıyordu ama gelirleri çok azdı. Birisi 1200 diğeri 700 ve ben de 300 Euro alıyordum. Kefillerimiz olsa bile başvuramıyorduk. Zaten bütün her şey tam olsa bile 1500 pahalı geldi sonra.”

Bu tip bir benzerlik Türkiye’deki görüşmelerde de görülmüştür. Çin’in’den “çıkmaq” istemiştir. Ancak “depozito istediğinden dolayı, o olmadığı için Basımevlerine gitmeyi çok istemiştım. Çocuklar daha küçüktü ama gidemedim. Mecbur kaldım. 2001’de çıktım. Emekli olduktan sonra çıktım yani” (Türkiye Görüşmeci 3). Mahalleyi sahiplenme noktasında, Cumhuriyet ideolojisinin filizlenme mekanı olarak Ulus’un sunduğu ve Çin’in’e yakın olan devlet tiyatrosu, doğum evi, hastane, üniversite ve opera mahalleden çıkmamayı meşrulaştırır (Türkiye, Görüşmeci 1). Ancak bu olanaklarından faydalanmadıkları görülmüştür. Okuldayken hocalar zorla opera ve tiyatroya götürmüştür, o da işkencedir (Türkiye Görüşmeci 1). Esasen kentle kurumsal ilişkilerin kurulmadığı açıktır. Benzer durum Belle De Mai için de söz konusudur.

Çocukluktan itibaren başlayan hayatın mekansal sıkışması ilk olarak eğitim kurumlarında somutlanır. “Çin’in koleji”¹⁶⁸ ya da Belle de Mai college’i ikamete bağlı olarak seçilir. Eğitim olanaklarının mekansal olarak sınırlandırılmasına ilişkin Harvey’in (2002a: 155) de dediği gibi fırsatlar öyle yapılandırılmış olabilir ki beyaz yakalı işgücü beyaz yakalı bir komşuluk biriminde; mavi yakalı işgücü mavi yakalı komşuluk biriminde vb. yeniden üretilir. Her iki okul da okul demeye bin şahit ister (Türkiye Görüşmeci 8, Fransa Görüşmeci 18). Özellikle Belle de Mai’de okullarda uyuşturucu kullanımı yaygındır. O nedenle başka okullara göndermek için çocuğun ikameti değiştirilir (Fransa Görüşmeci 18). İkamete bağlı olarak okula gidişin mümkün olması başka bir yerde eğitim alınmasını kimi durumda da mümkün kılmaz. Mahalleler nadiren terk edilebilir (Wacquant, 2011: 172). Mahalle dışında bir okula gidilmesi durumunda kent içerisindeki hareketin uzamı da genişler. Kent hayatına katılım artar. Aksi halde kent merkezi Fransa’daki görüşmeciler için “Cannabiere, Viuex Port, La Castellane, Réformés Canebière istersen yürürsün buraya 20 dakikada.”¹⁶⁹ 14. Quartier kentin limitidir” (Fransa Görüşmeci 12). Türkiye’deki görüşmeciler için ise şehir merkezi Dışkapı’dır. 20 dakikada yürüyerek gelinip gidilir. Yücel, kentin kaynaklarından az yararlanma ile beliren simgesel engel kavramı ile hayatın mekansal sıkışmasını açıklar. Her iki alan da kent merkezine oldukça yakındır. Ancak yerleşikler kentlilik kaynaklarına kullanma kılavuzuna sahip değillerdir (Yücel, 2016: 69).

¹⁶⁸ Çin’in’de bulunan Yıldırım Beyazıt Lisesine Çin’inlilerin verdiği ad.

¹⁶⁹Bu durakların hepsi Belle de Mai’den geçen otobüslerden indiğiniz duraklardır.

Her iki alan çalışmasında da kent yoksullarının bulunduğu mekanlara ilişkin soyut sınırlar koyduğu görülür. Kentin içerisinde başka kentler yaratılır. Hayatın mekansal sıkışması ile anlatılmak istenen şudur. Buradaki kent yoksulları nadiren mahallelerini terk ederler. Terk etmek maddi ve sosyolojik olarak zorluklar taşır.

“Kent merkezi Ulustu. Heykeldi. Bir de geyiklerin yukarısı derdik. Biz geyikten yukarı çıktığımız zaman sanki şehir değiştirmiş gibi olurduk. Çünkü bizim eskiden Ulus geyiklere kadar bir varoş bölgesi vardı. 95'lere kadar bu önyargı devam etti. Hatta 2000'lere kadar. Yani bir yara vardır. Geyiklerin yukarısı geyiklerin altı”(Türkiye Görüşmeci 12).

Sınırı ise gelir dağılımı belirler. Çünkü “Marsilya’da orta gelirli aile yok. Ya zengin var ya fakir var. Bu iki dünya ayrı birbirinden. Bir sınır var. Bu sınırın bir tarafında yaşamak çok zor, diğer tarafında yaşamak çok kolaydır. Yani şehir, bu şekilde inşa edildi. Marsilya yüzyıllardır hep böyleydi” (Fransa Görüşmeci 15). Türkiye’de benzer bir sınır vardır. “Çankaya’dakini Ulus’a Ulus’takini Çankaya’ya gönderemezsin” (Türkiye Görüşmeci 12). Çin’in dışına çıkıldığında ise “sanki başka bir şehre, başka bir yere gitmiş gibi” olunur, “insanlar bile değişir” (Türkiye Görüşmeci 12). Öyle ki kentin bu sınırları koyu çizgilerle çekilmiştir çoğu durumda muhite başka bir yerden gelmek mümkün değildir. “Kızılay’dan taksiye biniyon adama diyon ki kardeş Çin’in’e çek. Adam diyor ki gardaş, benim karım hamile diyor. Kusura bakma hastaneye gidicem diyor. Korkuyor. Çankaya’dan biniyon nereye Çin’in diyon. Adam diyor ki baba ben o tarafa gitmiyorum” (Türkiye Görüşmeci 8).

Kentin sınırlarının çizilmesi ve iktidarın farklı gözetim ve denetim formlarıyla sınırların güvenliğinin sağlanması söz konusudur. Kentin bu bölgeleriyle ilgilenilmez. Üstelik “polisın yaptığı, direkt adın soyadın ne sabıkalısın geç la şuraya hooooop paket. Başlıyor dövmeye. Üstünde ne var, ne iş çevirdin? Ne oldu, ne etti? Burada ne geziyon? Biz çocuktuk. Çankaya’ya çıkamazdık” (Türkiye, Görüşmeci 8). Kent hakkı ikametinin yerine göre belirlenir. Sürgün bölgelerinden çıkış denetime tabidir. Çıkış ancak farklı bir yerde eğitim alma şansı ile mümkün olur.

“Ben kendim özelinde çok farklıdır Çin’in halkı özelinde farklıdır. Beni biraz farklı büyüttüler. İyi de yaptılar. Ben liseyi Çin’in’de okumadım. Aydınlikevler’de okudum. Orada okuduğum için sürekli şehir merkezine özellikle Kızılay, Sıhhiye, Çankaya daha bağlı bir hayat geçirdim. Üniversitede Ankara Üniversitesi’nde okudum. Şehir merkezi benim için Sıhhiye’den ötesidir, Kızılay ve Çankaya’ydı. Ama Çin’in’de halkın merkezi Dışkapı’ydı. Dışkapı 1930’lu, 40’lı yıllarda Ankara’nın

merkezi yerlerinden biridir. O yıllardan sonra tükenmiştir. Dışkapı özelliği kalmamıştır. Aynı şimdi Ulus'un olduğu gibi. Ama bizim Çinçin'de halkın önemli bir kısmı Dışkapı'ya gider. Dışkapı'daki yerlerde kahvehanelerde takılırdı. Dışkapı'daki lokantalarda yemek yerdı" (Türkiye Görüşmeci 2).

Hayatın mekansal sıkışmasıyla tüketimin organize edilebildiği yer çoğu durumda kent yoksullarının mahalleleri olur. Gerçekten de bu mahallelerde gıda ürünlerinin fiyatları daha düşüktür. Restoranlar Marsilya genelinden en az yarı yarıya daha ucuzdur. Özellikle Belle de Mai'de helal ürünlerin yoğunlukla satıldığı göze çapar.¹⁷⁰ Mahalleden çıkış ancak kamusal alanlardaki parklardaki piknik etkinlikleriyle mümkündür. Benzer şekilde Çinçin'de kentin Ulus ve Dışkapı çevresine sıkışılmışlık görülür. Çünkü:

"Çinçin fakir yer insanlar evlerinde de içki içemiyor çoluk çocuk var. Tamam işte üç beş arkadaş birleşip bir yerde içmek istiyor. Çinçin'de şu var şimdi bakkal var, bakkal alkol satacak. Bakkal yanda bir tane odası var. Odayı bölüyor insanlar oraya geçiyor. Müzik, hem kitap okuyor hem de hayır işliyor (gülüyor). Sokakta içemedikleri için bira fiyatına kafede oturup hem sohbetini yapıyor hem arandığında bulunabiliyor. Ben babamı hep orada bulurdum çocukken" (Türkiye Görüşmeci 1).

Kent hakkının sınırlandırılmasını hayatın mekansal sıkışmasında görmek mümkündür. Young'ın (1990: 119) iddiasının aksine "herkese açık kamusal mekanlarda ve forumlarda farklıların karşılaşması ve sesini duyurması olağan" değildir. Polis gücü ile mekanın sınırlandırılması sınırların ihlaline yönelik denetim ve gözetim faaliyetleri Harvey'in (2002b: 221) de belirttiği gibi kenti bir baskı ve sömürü alanı olarak açık bir yara durumuna getirir.

Agamben'in (2013: 59) homo sacer olarak adlandırdığı kutsal olmayan insan toplumdan dışlanır ve kamp metaforu ile sürgünü açıklamaya çalışır (Yılgür, 2018). Kutsal olmayan insan bedeniyle fark edilir ve "kamp"ından çıktığında fark edilmesi muhtemeldir.

"Oraya gittiğimiz zaman medeniyet mi diyeyim artık veya insanların şeyliği mi bize ters geliyordu. Alışılmadık bir duygu. Kendimizi bir şey yapıyorduk yani hal ve hareketlerimiz ofsayt. İnsanlar yemek yerken ofsayt. Konuşmamız ofsayt. Hitap şekillerimiz... Biz zaten bir topluma girdiğimizde Çankaya'ya girdiğimizde belli ediyorduk kendimizi. Millet bizden sanki

¹⁷⁰ Wacquant'a (2011: 175-6) göre Fransa'da konuta erişimde etnik ayrımcılık yapıldığının en büyük ispatı Kuzey Afrikalı veya siyahlara ait bir orta sınıf mahallesi bulunmamasıdır. Esasen bu durum Wacquant'ın iddiasını destekleyecek bir biçimde, söz konusu Belle de Mai olduğunda etnik ve dini temelli bir yoğunlaşmaya işaret eder. Ramazan sırasında buradaki dükkanlar kapalıdır. Belle de Mai'de sokakta bir kadının, hele ki Müslüman bir kadının, sigara içmesi hoş karşılanmaz. Bu nedenle araştırmada bana yardım eden arkadaşım sigara içmek için mahalledeki bina aralarını tercih etmiştir. Ancak belirtmekte fayda vardır ki etnik ve dini temelli mekansal yoğunlaşma, işgücü piyasasının ayrımcı yapısından kaynaklanmaktadır.

öcü görmüş gibi kaçıyorlardı. Belli konuşmamız, hal ve hareketlerimiz . Hele bir de yazsa, façalar vücutlar boyunlar belli. İnsanlar gördüğünde kaçıyorlardı. O zamanlar dövme yoktu” (Türkiye Görüşmeci 12).

Bu nedenle hayatın geçirildiği mekandan çıkış istenmez. Öyle ki Paris’e bile gitmek istenmez çünkü “Soğuk bir şehirdir, havasından mı milletinden mi” (Fransa Görüşmeci 18) bilinmez.

Hayatın mekansal sıkışması Davis’in (2007: 125) de öne sürdüğü üzere iktidarın sınıflar arasında farkları dikkate alarak kentsel alanı “sıcak savaş düzenine” sokarak dışlayıcı mekanlar oluşturulmasıyla yaşanır. Kent yoksulları sınırların ötesine geçemez. Sürgün mahallelerine tıkıştırılarak hayatları devam ettirilir. Böylece iktidar “nahış” grup ve bireyleri çalışma ve tüketim alanlarında, ulaşım akslarında yerleştirir (Harvey, 2002b: 222) ve kentsel karşılaşma ihtimalleri azalır.

3.3.3.4. Yapısal Şiddetin Maddi Yansımaları

Sosyal yapının ırkçı, cinsiyetçi, ayrımcı yapısı bazı grupların temel yaşam hakkı içerisinde düşünülmesi gereken hizmetlerden veya haklardan mahrum bırakılmasını doğurur. Bunlar yapısal şiddetin maddi yansımaları olarak belediye hizmetlerinde, konut durumunda, medya söylemlerinde görülür. Yapısal şiddetin maddi yansımaları, mahalle sahiplerinin çeşitli altyapı olanaklarından, belediye hizmetlerinden yararlanamaması olarak ortaya çıkar. Tahmin edileceği üzere bu başlıkta yazılanlar her ne kadar görüşmecilerin ifadelerine dayandırılrsa da bir nebze de etnografik gözlemlerden beslenmiştir. Zira söyleme dökülmese de bir süre sonra mekanın körleştirici etkisi nedeniyle içeridekilerin gözünden kaçan deneyimler söz konusudur. Belle de Mai’e ilk gittiğimde çöplerin çokluğuna şaşırarak belediyenin ne zaman temizleyeceğini anlamak için çektiğim çöp fotoğraflarını 4. hafta geldiğinde çöpteki artışı görmemem üzerine yaşadığım körlük etkisinden mülakatlarda yardımcı olan Gülsün arkadaşın beni uyarmasıyla kurtuldum. Mekan beni içine çekmiş ve 4 hafta sonunda durumu kabullendirip körleştirmişti.¹⁷¹ İlk haftanın çarpıcılığından zihnimde eser kalmamıştı. Şimdi alana dair betimlemeleri paylaşmak gerekmektedir. Çalışma sırasında ortaya çıkan çarpıcı bir benzerlik olarak her iki

¹⁷¹ Ek 6’de ilk ve dördüncü hafta arasında çöpün karşılaştırması görülebilir.

mahallede de ATM bulunmadığı belirtilmelidir. Çinçin'deki en yakın ATM'ler Cebeci Asri Mezarlığı'nın çevresinde konuşlanmıştır. Belle De Mai'de de aynı şekilde gara yakın olan yerlerdedir. Belki de kent yoksullarının yaşadığı yerlere kurumsal hizmetlerin götürülmemesinin en çarpıcı hali budur. Öyle ki Belle de Mai'deki yaşlılar aylıklarını çekmek için garın yakınındaki bankalar ya da ATM'lere gitmek zorundadır. Aylıkların hangi gün çekileceği bellidir. Bu nedenle sıklıkla eve dönerken soyguna maruz kalırlar.

Konutun durumu konusunda dikkat çeken unsur, yerleşiklerdeki sıkışmışlık hissidir. Bu his “biz burada bir tane kuş kafesindeyiz. Onlar büyük yerlerde yaşıyor, biz küçük yerlerde” (Fransa Görüşmeci 5) sözlerine yansır. Konutun durumu için görsel materyaller kullanmak doğru bulunmamıştır. Bunun nedeni yoksulluğu romantize etmekten kaçınmaktır. Ancak yaşanan şiddetin yazıya dökülmesi de oldukça zordur. Yine de görsel materyal olmadan aktarılmaya çalışılacaktır.

Öncelikle bir karşılaştırma yapmak gerekirse Çinçin'deki TOKİ konutları ve gecekondular arasında farklar vardır. Gecekondu hiç sağlam değildir. Bitişik nizam olarak kerpiçten yapılmıştır. “Bir gecede kurulan ev ne kadar sağlıklı olur?” (Türkiye Görüşmeci 3). TOKİ'ye geçmiş bir görüşmeci farkı şu şekilde ifade etmiştir:

“Gecekondu sağlam olur mu? Kendiniz vurduğunuz zaman bile yıkılır. Şimdiki TOKİ daha sağlam, öbürü daha çürük. Çünkü kerpiç de değildi. Pirketti. Pirket de vurulunca yıkılır. Zaten bizim orası dağlık. Altı kaya zaten bizim. Dolayısıyla TOKİ bloklarının yerinin alt zemini kaya olduğu için depreme çok dayanıklı. TOKİ'de özellikle alt ve üstler baya bir ses yapıyor. Bir şey attığın zaman üst kattan alta geliyor. Vurduğu zaman. Yalıtımı iyi değil. Isınma konusunda sıkıntı şuan yok. Doğalgazlı. Aidat parası var” (Türkiye Görüşmeci 12).

TOKİ ile Belle de Mai konutları karşılaştırıldığında, TOKİ konutlarının daha büyük olduğu söylenmelidir. Fransa'daki konutlar oldukça küçük, tek bir oda içerisinde mutfak ve banyonun olduğu yerleşkelerdir. Tek pencere vardır. Kiraya dahil edilen elektrik faturası nedeniyle konut içerisinde klima ya da vantilatör kullanmak yasaktır. Ancak Fransa Görüşmeci 13 ve 10 gizli olarak çamaşır makinesi sokmuştur. Ayrıca Fransa Görüşmeci 10, bunun yanında gizlice vantilatör ve kahve makinesi de getirmiştir. Klima veya vantilatör, Marsilya sıcaklığında bir ihtiyaç olarak öne çıkar. Görüşmecilere nasıl bir ev hayalleri olduğu sorulduğunda duyulan en çarpıcı yanıt “iki pencereci bir ev” (Fransa Görüşmeci 6) olmuştur. Tek pencere ile odanın havalanması mümkün olmadığı için pek çok kişi, evinin kapısını açık tutarak hava akımı yaratmaya çalışmaktadır.

Yoksulluğun metalaştırılması kısmında derinlemesine incelenecek olan özel firmalara sosyal konutun satılması sürecinde ise sadece başlangıç aşamasında konutun durumuna ilişkin iyileştirici yatırımlar yapılmıştır. 20 yıldır aynı yerde oturan Fransa Görüşmeci 18, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“ICF Mediterrane¹⁷² çalışanının belli bir sorumluluğu vardır. Mesela bir kişi vardır o binanın sorumlusudur hatta o bölgenin sorumlusudur. O mesela bütün kiracıların derdini dinleyip sorunlarını çözmesi gerek. Birkaç defadır ona söylüyorum. Her yerde böcek var kocaman kocaman. İlilenmiyorlar. Yani kontun dayanıklı olup olmadığına dair ölçüm hiç görmedim hiç. ICF satın alırken gelip bütün yani o sitedeki bütün evleri tamirat etti. İşte boyası olsun, lavabosu olsun, yerleri olsun, kapılarını, hatta en iyi kapıları taktılar. Yani öyle tamiratlar çok yaptılar. Mesela bahçe, arka tarafta bahçe vardı büyük büyük ağaçlı çocuklar için orayı hepsini yeniden komple düzelttiler. Ekstradan sandalye, ondan sonra masa falan kurdular çocuklar için. Böyle kadınların oturması için falan. Ama sonra ilgilenmediler.”

Gidecek yeri olmayanlar ise konutundan memnun olmasa bile hiç yoktan iyi olarak durumu tanımlamaktadır. Fransa Görüşmeci 12, ergenlik döneminde Quartier Nord'da yaşarken kendi ifadesiyle “orada yaşamının verdiği durumla” hırsızlık yapmış, ailesinin parçalanmasının ardından uzun süre sokakta yaşamış, ardından sosyal hizmetler aracılığı ile çocuk bakım evine yerleştirilmiş ancak oradaki taciz ve tecavüz vakaları nedeniyle kendini güvenli hissettiği yere, sokağa, dönmüştür. “Başını sokacak bir yer” olması onun için yeterlidir. “Fazla ümit bağlamamak” gerekir. İlginç bir şekilde çalışırsa kendisi için daha iyisini bulacağına dair ümit beslemektedir. Öte yandan yolların durumu da içine hiç sinmez.

“Yani biz orada yoksulluk içinde büyüdük. Zorluklarla büyüdük. Merkez gibi değil oralar. Burada yardım falan da bir şekilde geliyor ama Quartier Nord'lar gerçekten her şeyden uzak olduğu için bizi oraya terk etmişler gibi. Güya 5 senedir Quartier Nord'ların yollarını tamir ediyorlar. Bir ara yollar o kadar kötüydü ki motorum bozulacaktı o yollardan geçerken. Burası da öyle. O kadar bakımsızlık ve yoksulluk içerisinde terk edilmiş durumda ki. Her şey için çok geç diyemem ama gençlik umudunu terk etti artık.”

Fransa Görüşmeci 12, aynı zamanda belediye hizmetlerinin de buraya verilmediğini sürekli vurgular. Sokaktaki ışıkların senelerdir yenilenmediğini, bazı uyuşturucu satıcılarının bilinçli olarak ışıkları kıldığını belirtmiştir. Ancak yine de “belediye burayı terk etmemeliydi yatırım yapmalıydı” diye de eklemiştir. “Çöpleri almalıydı. İşini yapmalıydı.” Belediye hizmetlerinin iyi olmamasını ise herkesin akrabasını burada işe soktuğu için aile işi

¹⁷² Adoma gibi başka bir şirket.

gibi olduğunu kimsenin denetlenmediğini ileri sürmüştür. Benzer şekilde Çin'in'de de sokaklar aydınlatılmıyordur. Çünkü “Çin'in çocuklarının hepsinde sapan vardır. O yüzden, sapan olduğu için lamba takıldığı gün lambaları patlattılar. Dolayısıyla ışıklandırma yoktur”. “Tam karanlığın ne olduğunu bilir misiniz bilmiyorum. Tamamen ışıksız ve Çin'in'de biz onu çok yaşadık... Elm sokağı gibiydi. Gotham şehiri vardı ya Batman'de” (Türkiye Görüşmeci 2).

Böcek büyük bir problemdir. Hamam böcekleri, karafatmalar ev yaşamının doğal bir parçasıdır. Tahtakuruları ve bedbug denilen böcek türü nedeniyle yataklar sürekli olarak çöpe atılır. Çöpün kenarında çok fazla yatak vardır. Ancak belediye çöp almayı sadece konteynıra indirmediği için etrafta böcekli yataklar ve bitmek bilmez bir böcek sorunu yaratır. Pire sürekli olarak görülür. Fareler kedilerden daha büyüktür. Fransa genelinde fare sorunu olsa da Belle de Mai'deki kadar büyük fareleri hayatım boyunca hiç görmemiştim. Fransa görüşmeci 7 bu durumu şöyle açıklamıştır.

“Çünkü Belle de Mai Mahallesi çok eski bir mahalle. Ve belediye işini yapmıyor. Yabancılar çok geliyor buraya. Pis, temizlemiyorlar burayı. Apartmanlar pis. Hamamböceği, kene bütün mahalleyi sarmış durumda. O yüzden çöp yanında yatak görüyorsun, hep atıyorlar kene var böcek var. Boulevard National'den buraya kadar kene var. Hamamböceği mikrop kene her tarafta var. Çünkü Belle de Mai'de yaşayanların imkanı yok. Belediye hiçbir şey yapmıyor. Burayı yıkıp yeniden yapmak istiyorlar, o yüzden ilgilenmiyorlar.”

Alt yapı hizmetlerine erişememek kimi görüşmeciler için yoksula yapılan ayrımcılık ve yoksulu cezalandırmak ile birleşir.

“İlla ki devlet ayrımcılık yapıyor yoksula. Şimdi ben sana bir şey diyeyim. Burada bir Fransız mahallesine git, bir ermeni mahallesine git. Onların yaşam biçimiyle olsun, daha farklı şeylerle olsun, bambaşka bir önem var fark edersin. Temizlik olsun. Belediyenin o muhitlere yaklaşımı bakışı olsun. Farklı. Bunlar bizden daha üstte tuttuklarının göstergesi yani. Belediye hizmetleri için mesela gidin Prado'yla burası aynı değil yani görürsünüz. Geliyor adam buraya tam temizlemiyor. Lüks semtlerde daha farklı onu görürsün mesela” (Fransa Görüşmeci 11).

Bu durum terk edilme hissiyle birleşir:

“Belle de Mai terk edilmiş bir yer. Fransa'da mesela bütün fakir bölgeler terk edilmiş halde yani. Mesela Prado'ya gitsen sokakta yollarda, bir eğim ya da kırık olursa onu hiç o şekilde bırakmazlar. Hemen yaparlar tamir ederler. Ama Belle de Mai,

bu alan, terk edildi. Çünkü Prado’da zenginler yaşıyor. Yani oradaki zengin insanların parasının olduğunu bildiği için oraya çok önem veriyorlar. Oradaki insanlar bir tadilat olduğu zaman ödüyor. Ama fakirler ne ödeyecek ki?” (Fransa Görüşmeci 12).

Benzer bir durum Çin için de söz konusudur. Fare ve böcek mezarlığının yakınında konuşlanıldığı için oradan gelir. Kent yoksulları her iki ülkede de belediye hizmetlerinden dışlanırlar:

“Çin’le ilgili çok garip bir şey var. Sol parti de hiçbir şey yapmamış, sağ parti de hiçbir şey yapmamış. Yani hiç şey yok. Zaten belediye başkanı CHP’liydi. Adama gittik dedik ki böyle böyle. Ali Rıza bilmem neydi adı, Çubukluydu. Adam dedi ki “ya siz nasılsa bizim adamısınız. İmarı geçiririz.” Bu sefer seçime girip seçimi kaybetti. Biz yine kaldık ortada. Yani sağ da geldi vurdu solu da geldi vurdu bize. Orayı zaten oy deposu olarak gördüklerinde hiçbir şey yapmıyorlar. Top oynamak için iki tane kale alamadı belediye bize. Oyun parkı bulamadık yani. Nasıl olsa oy veriyor bunlar diye düşündüler hep” (Türkiye Görüşmeci 3).

Fransa Görüşmeci 16’ya göre “Belle de Mai’i kötü eden aslında yoksulluk”tur. Marsilya genelinde kent yoksullarının yaşadığı alanlarda genel olarak terk edilmişlik hakimdir. Sadece Belle de Mai’de değil Quartier Nord’larda, 15. Marsilya’da da temizlik konusunda belediye hizmeti götürülmez. Fransa Görüşmeci 18 bu durumu “böyle yabancıların oturduğu yerler, turistik yerler olmadığı için fazla, tamam yapmıyorlar demiyoruz yapıyorlar. Yapıyorlar ama nasıl diyeyim böyle üstten diyelim. Ama mesela şimdi sen birinci Marsilya, dokuzuncu, onuncu Marsilya çok temiz tutuyorlar” olarak açıklamıştır. Bahsi geçen 1. ve 9. Marsilya görece varsılların yaşadığı, turistik bölgelerdir. Çöp toplama konusu, burada yaşayanların ortak rahatsızlık meselesidir. İlk gün alana gidildiğinde mahalledeki çöp durumu, yolların bozukluğu, ışıklandırmanın azlığı şaşkınlık yaratmıştır. Burada yaşayan kadınlar, ışıklandırmanın az olduğu sokaklara girmeyerek bir korunma stratejisi geliştirmişlerdir (Fransa Görüşmeci 6). Burada yaşamak bir kadın için kendini hapiste hissetmek gibidir:

“Kapıyı açıyorum. Her tarafta erkek, bir kadın yok. Zaten binanın hali hapis gibi ya giriyorsun binaya, hapis gibi. Kapı yani bir tane kod gibi anahtar lazım. Böyle demir şeyler. Görünüş çok korkutucuydu gerçekten... Nasıl desem? Yaşanır mı burada diyorsun. Prekar mahallelerde yaşadım. Hiç bu hissi yaşamadım hiç. Ben hep HLM’lerde sosyal konutlarda yaşamış bir insanım. Kendimi böyle kötü hissetmemiştim” (Fransa Görüşmeci 16).

Tek edilmiş binaları, molozlar ve çöp yığılı alanlarıyla çürümeye bırakılmış bir mekandır Belle de Mai. Mahalledeki dükkanlar sadece gıda tüketimine yöneliktir. Bu durumu Fransa Görüşmeci 8 şöyle açıklamaktadır:

“Belle de Mai Fransa’nın en fakir bölgesi. O yüzden bu mahallede sadece kafe, restoran, snack¹⁷³ bulursun. Çünkü insanların işi yok. Gidecekleri tek yer orası. Sadece bu var bu mahallede. Çok hırsızlık var. Yani iş yok. Bir de medeniyetsiz hareketler var. Yani yüksek sesle konuşma. Yere tükürmek, balkondan çöpü aşağıya fırlatmak, insanlarla nazik olmamak... Suça girmiyor ama saygısızlık. Komşuluğa ya da mahalleye saygı yok. Orada haşhaş satanlar “aha aha aha” diye bağırıyor mesela. Hiç komşular rahatsız olur mu diye düşünmüyorlar. Gece 2’de mesela motorla böyle önünü kaldırarak, ses çıkararak geçiyorlar.”

Benim Ekim 2019’da Belle de Mai’ye ilk gittiğim zaman gördüğüm yol boyunca bütün arabaların camlarının kırıldığı, arabaların içerisinden eşyaların alındığıydı. Eski tütün fabrikası olan Frish Belle de Mai’de bir konsere gitmek için girdiğimiz yolda Lübnanlı ve uzun zamandır Marsilya’da yaşayan arkadaşım, aslında garın altından gitmenin daha güvenli olacağını ama yolu çok uzatacağı için buradan gitmemiz gerektiğini, çantama dikkat etmem gerektiğini söylemişti. Kimseyle göz göze gelmeyin diye de eklemişti. Wacquant, şiddetin aşağıdan gelen ve bir hipergetto sakinlerinin anlamsız patolojilerinin bir sonucu olarak değerlendirilmesi yerine devletin bu alanlara ne kadar girdiğinin ve kaderine terk etme politikasının bir yan ürünü olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur (Wacquant, 2011: 69). Şiddet sonunda yaşanan itibar kaybının sorumluluğu yine kent yoksullarının muhitlerinde yaşayanlara atılır. Dahası, cezası da kamusal onursuzluk olur. Yapısal şiddetin üstten inşası medya eliyle yapılır. Fransa Görüşmeci 9 bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Ben gerçek bir Marsilyalıyım. Mesela Bordeaux’nun, Marsilya gibi kötü bir ünü yok. Ama orada mesela bıçakla falan saldırıya uğrayan insanlar çok. Mesela köylerde “küçük şirin köylerde” pedofili çok oluyor ama Marsilya’da hiç olmuyor. Marsilya’nın adı çıktı. Çünkü Fransa’da bir program var. Adı Criminal. Bu tip programlarda Marsilya çok konuşuluyor ve insanlar hep Marsilya’yı öyle sanıyor. Marsilya, suçun baskın olduğu bir yer değil. Onlar o şekilde baktıkları için öyle.”

Benzer şekilde Çinçin’e ilişkin medya eliyle oluşturulan çarpıtmalar vardır. Bu çarpıtmalarda kimi zaman polisin kahramanlık hikayesi yazılır. “Polis Çinçin’i bastı şu kadar kişiyi gözaltına aldı. Şu kadar adamı şey

¹⁷³ Fransa’da döner, hamburger tacos satılan, fast food satan dükkanlara verilen genel isim.

yaptı... Yalan, yalan! Biliyoruz çünkü kimseyi almadı, alamadı, giremedi bile. Girdiyse de 2 çatapat. Kavga dövüş, alabildiği 3-5 tane hırsız aldı gitti o” (Türkiye Görüşmeci 1).

Bakış açısı Fransa Görüşmeci 15’in dediği üzere Belle de Mai’yi nasıl gördüğünü değiştirir. Haberlerde bu bölgenin adının çıktığını ve bunların yalan olduğunu belirten Fransa Görüşmeci 15 ekler: “Ben sana ne dedim. Belle de Mai... istersen bunu “mayıs güzeli” diye anlarsın istersen “güzel ama...” diye anlarsın. Gelip bakmanız lazım... Burası çok güzel. Burayı pisletmek istiyorlar.”

Medyanın oluşturduğu imgenin aksine günlük hayatta karşılaştığım Belle de Mai farklıdır. Evet, şiddet olayları görülür, evet, hırsızlık vardır. Ancak 2018-2019 yıllarında sıklıkla Paris’in bir başka adı çıkan mahallesi Saint Ouen’de geçirdiğim zamanla Paris’in Saint German gibi lüks tüketimin ve beyaz üst sınıfa yönelik yerlerinde geçirdiğim zamanı kıyasladığımda aynı oranda, hatta Paris’te daha fazla, hırsızlık teşebbüsüne maruz kalmış olabilirim. Üstelik göçmen olmak Paris’te bir koruyuculuk sağlamıyorken Marsilya’da göçmenlik derhal içerilmenize sebebiyet verir. Ancak medya eliyle inşa edilen karamsar ve güvensizlik dolu bir duygu durumu Marsilya’da yaygındır. “Yani diyorlar ya medyalarda, Marsilya’da falan silahlı atışlar oluyor. Tehlikeli falan diyor ya. Yapmayın Paris’te daha çok oluyor yani. Buradansa Paris’te daha çok oluyor.” (Fransa Görüşmeci 15). Aslında bu söylem Fransa İstatistik Ofisi tarafından da doğrulanmaktadır. SSMSI’nin polise rapor edilen şiddet suçları araştırmasında yayınlanan istatistiklerde 2020 yılında Île-de-France, Paris’in sadece merkezinde¹⁷⁴ meydana gelen suçlar 1000 kişi başına %24 olarak gerçekleşmiştir. Marsilya’nın bağlı olduğu Provence-Alpes-Côte d’Azur bölgesinde ise bu oran %18’dir. Fransa genelinde ise %11 olarak istatistiklerde belirtilir (SSMSI, 2021). Bu durum Wacquant’a (2011: 229) göre, Fransa’da yalıtılmış toplu konut projelerindeki genel durumdur. Marsilya’nın geneline bu durum öyle sirayet etmiştir ki metro veya tramvaya bilet ile binmek Marsilyalıların gözünde neredeyse bir suçtur. “Beyaz” bir kadın olarak bilet almaktan ilk hafta vazgeçtim. Çünkü bilet aldığımda üzerimdeki bakışları hissediyordum. Fransa görüşmeci 17’nin de dediği gibi “Marsilya bir köydür. Herkes birbirini tanır.” Bu nedenle de “herkes yerini bilmelidir, dikkat çekmemelidir” (Fransa Görüşmeci 15).

¹⁷⁴ Banliyölerin dahil edildiği Grand Paris değil, sadece merkezin yer aldığı bölge

Benzer bir şiddet, Çin'in'de de görülür. Ancak burada farklı olan alt yapı hizmetinden dışlanmanın yarattığı öfkenin bir ifadesi olarak ortaya çıkar. Marjinalliğin siyasal üretimi en basit haliyle çöp toplama sorumluluğunda somutlanır. Devletin cezalandırıcı eli, Çin'in'deki sol örgütlenmelerin hesabını bu şekilde 80'lerde keserken, 90'larda belediyenin Refah Partisi eline geçmesiyle hizmeti tamamen kesmeye işi vardır. Türkiye Görüşmeci 1, 2, 5, 10 bunun nedenini alevi olmalarıyla ilişkilendirmiştir. "Siyasal İslamcılar ne yapsın? Yüzde 90 Alevi olduğu, solcuların olduğu yere zaten bir şey yapmazlar adamlar. Siz bir şey yapmadınız ki adamlar yapsın" (Türkiye Görüşmeci 1). Yarı insanlaştırılan kent yoksulu kamusal onursuzluk ve çöp, böcek ve pis koku yaftalarını üstünde taşıyacaktır. Tepki gecikmez:

"Zorluğu vardı. Yolları kötüydü. Toprak da yoldu. Ama bu temizlik tamamen insanın kendisiyle alakalı bir şey. Aile ile alakalı bir şey. Sen temizsen evin barkın da temizdir. Bizim mahalleye çöpçü diye bir şey gelmezdi ama ben sana söyleyeyim cidden. Yani süpürgeli çöpçü gelmez, çöp kamyonu da ayda bir belki 15 günde bir gelirdi. SHP döneminde bir ara iyi gelmeye başladı. Altındağ Belediyesi Refah'a geçtikten sonra benim ergenlik döneminde hiç gelmiyordu. 15 günde bir geliyordu. At arabalarıyla çöp atıyorduk biz ana caddeye. Ana caddeden geçiyordu. Neymiş? Bahaneleri de hazır. Biz dövüyormuşuz. Döveriz tabi abla niye dövmeyelim 15 günde, 20 günde bir geliyorsan. Bir defa çöpçünün tekini rehin aldılar. Müdürün gelsin dediler. Polis geldi, polise dediler. Bu adamı biz buradan bırakmayız. Alabiliyorsanız alın, bu adamın müdürü gelecek" (Türkiye Görüşmeci 1).

"Şehrin, modern yaşamın olduğu yerde 3 ev tek tuvalet ve banyoya bağlı yaşam" sürer. Banyo yapılmak istenmez çünkü kazan kaynatılıp sıcak su hazırlanır (Türkiye Görüşmeci 2). Altyapı hizmetlerinin geliştiği Çin'in'de çok sonraları olmuştur. Öyle ki;

"Su sonradan geldi evlere. Önceden suyu şeyden getirirdik mezarlıktan. Onun da Elmadağ'dan geldiği söylenirdi mezarlık çeşmelerine. Duvar yoktu zaten. 50 santimlik bir duvar vardı. Mezarlıktan getirdik yani ihtiyacımız kadarını. Sonradan belediye su getirdi. Sonra elektrik getirdi. Kanalizasyon da sonradan. Bir bahçede, bir tane olurdu tuvalet. Bir bahçede beş tane ev vardı, beş ev orada idare ederdi. Banyoyu da orada yapardı her şeyi de" (Türkiye Görüşmeci 3).

Koşullar içerisinde günlük hayatın organizasyonu, dayanışmanın biçimine dair ipucu verir. "Sonuçta alt yapı denen bir şey çok iyi olmadığı için bir lağım temizlenecekse lağımı da temizledik. Hani ne biliyim bizim çatımız onarılacaksa gelirdi çocuklar yardım ederdi. Kiremit mi taşınacak gelir taşırdı. İşte kömür mü gelmiş? Hemen herkes ucundan alıp bir şekilde kovayla" (Türkiye Görüşmeci 7). Zorlu koşullar içerisinde yaşam, Belle

De Mai'den farklı olarak dayanışma ile hayatta kalma mücadelesinin verilmesine neden olmuştur. Buradaki temel fark şudur. Çin'in'e gelenler aynı aileden, akrabalık, tanışıklık gibi yollarla göç etmiş ve yerleşmişlerdir. Mülakatlarda sıklıkla bu vurgulanır. Haliyle mekanik dayanışmanın yaygın olduğu bir mekandır. Konutun inşa edilme biçimi de bu dayanışma ve tanışıklığı artıran bir etki yaratır, mahalle kültürü beslenir. Çünkü "evler bitişik nizamdır. Güney ve batı doğuyu bir anda camlar ve arkada camlar güneş alsın diye bütün evler sıralı. Yan yana ne olup bittiğini biliyorsun. Onun da bir şeyi de var yani. O yüzden karşı komşun anlatmasa da evindeki sıkıntısını da biliyorsun" (Türkiye Görüşmeci 1). Hayatta kalma mücadelesi Çin'in'de böyle şekil alırken Belle de Mai'de şüphecilik ve güvensizlik hakimdir. Irksal, dinsel ve etnisiteye dayalı bölünme ve dayanışma görülmüştür. İlgili başlıkta incelenmiştir.

3.3.3.5. Polis Kontrolü

Alan araştırmasının yapıldığı mahallelerdeki polis kontrolü 19. Yüzyıldaki işçi meskenlerinde - konut aracılığı ile gerçekleştiren doğrudan sömürünün farklı bir varyantını sunar. Konut, kimi durumda sosyal baskı ve gözetim kurmanın bir aracı olarak yönetim kademesinde öne çıkar. Haussman'ın ikinci imparatorluk döneminde işçi sınıfı hareketini kırmak adına Paris'i baştan aşağı geniş bulvarlar ile donatması ve işçi sınıfını buralardan uzaklaştırması kent literatürü ile ilgili olanların bildiği bir durumdur (Harvey, 2013a; Smith, 1996). Hegemonyanın kent yoksulları üzerindeki kontrol ve gözetim işlevi, Fransa'da olduğu kadar Türkiye'de de polis kontrolü ile gerçekleşir. Bu bağlamda polis denildiğinde doğrudan devletin zor kullanma tekelinin aracı olarak somut polis gücünü anlamak, tartışmayı sınırlı bir çerçeveye hapsedecektir. Çerçeveyi genişletmek için ise Foucault'un işaret ettiği üzere otokontrolün ve zımnî olarak gerçekleşen güç egzersizlerinin davranış kalıplarına, bedene ve hatta mekana verdiği yön düşünülmelidir. Rancière (1999: 29), tartışmada bir başka boyutu açarak polisi görünür ve söylenebilir olanın ve olmayanın belirlendiği düzen olarak ifade eder. Polis Belle de Mai'de ve Çin'in'de bu iki soyut düzlemde hiç ATM olmaması ile somutlanır. Her iki mahallede beyaz yakalı olarak söylenen işler yoktur. Belediye hizmetleri gitmez. Bu durumların tümü polis gücünün

yönetişim (governmentality) ile ortaya çıkmasının başka bir yoludur. Yoksul bu biçimde cezalandırılır. Diğer açıdan polis gücünün varlığının, bu biçimde yoklukta tezahürü Wacquant'ın yoksulu cezalandırmak dediği noktada ortaya çıkar. Belle de Mai, belki de içinde yoksulluğun olduğu ve bu yoksulluğun şirketlere devredilerek metalaştırıldığı koca bir fabrika halini almıştır. Çin'in'de ise çıplak polis gücü her yerde görülür. Aynı şekilde çıplak polis gücü, kimi zaman geceleri aniden evlere girerek Belle de Mai'de yaşayanları oldukça tedirgin eder. Uyuşturucu satıcıları arasında polisin yaklaştığına yönelik uyarılar, bağırtılar aracılığı ile verilir. Ses kayıtlarının bazılarında uyarı mahiyetindeki bu bağırırlar da yer almaktadır. Konuta giriş neredeyse hapis haneye giriş gibi kontrol altında kimi dönemlerde tutulur.

“Bir gün sabahın beşinde polis geldi, kapıya vuruyorlar. Şaşırdım. Ben açmak istemedim önce. Biraz tedirgin oldum. Yine çalışıyorlar. Polis açın diyor. Uyandım böyle bir şeyi giydim, kapıyı açtım, böyle simsiyah, böyle yüzü kapalı, elinde büyük bir tane silah, filmlerdeki gibi böyle ellerinde eldiven falan evinizi kontrol edeceğiz dedi. Herhalde birisini arıyorlardı. Kaçak saklanan falan. Orada evime girdiler. Baktılar sağa sola. Kağıdımı istediler. Kağıtlarıma baktılar. Bütün bilgilerimi aldılar. Sadece benim kulvarımda 50 tane polis vardı ve sonra çıktığımda bütün mahalle, polis arabasıyla doluydu. Bütün mahalle. Biliyon mu ne oldu? Polis her gün kontrol ediyordu. Kapının önünde kalıyordu. Bir ay sürdü. Güvenlik vardı kapının aşağısında. Polis de devamlı geliyordu. Sürekli kimlik sordular. Orada yaşamayan birisini de getiremiyordun eve. Yasaklanmıştı. Böyle kontrol ediliyorduk sanki hapse giriyoruz. Kira veriyon her ay rahat olman lazım. Niye bu muameleye maruz kalıyoruz anlamadım ki? Orası bizim evimiz değil mi? Bir de şey var gerçekten nasıl desem oranın yaşayanı olarak var ya hiç böyle haber verilmiyor. Niye bize haber vermiyor? Bizim de belki de canımız tehlikede, bilmek, istemek hakkımız değil mi?” (Fransa Görüşmeci 16).

Ancak uyuşturucu satıcısı olan Fransa Görüşmeci 15, polis ile yapılan anlaşmalardan bahsetmiş, kendilerini Belle de Mai'de kalmaları koşuluyla rahat bırakacaklarına dair taahhüt aldıklarını söylemiştir. Öte yandan Belle de Mai'ye girerken herhangi bir polis kontrolü görülmez. Ancak Çin'in'e giriş için sadece tek bir sokak bırakılmıştır. Diğer sokaklarda polis barikatı ile özellikle taksiler durdurulur ve yolcular indirilir. Bu konuda özellikle taksiciler çok zor zamanlar yaşar. Taksi durağında yapılan görüşmede ekseriyetle diğer taksiciler tarafından da bu konuda dert yanılmıştır.

“Zaten polis ilk olarak taksicilere hedef alıyor. Yani kim götürdü, şu plakalı taksi götürdü, gel taksici buraya. Yani asıl işi yapana değil dışarıdan bakana. Tabii ki bu polisin görevi soracak, soruşturacak ama davranış şekilleri zorluyor insanları.

Hele ki düzgün çalışan insanları çok zorluyor. Alışık olmadığı şeyler rahatsız oluyor. Sonuçta ekmeğim için diyemezsin, GBT sorma şansın yok. Binen müşteriye “buyrun nereye gidiyorsun” derken götüreceğim yeri hitabıyla nereye gidiyorsun dersin. Ama öbür türlü ne iş yapacak, nereye gideceğim deme şansımız yok. Zaten o işi yapacak adam sana nereye gideceğini hiç söylemiyor. Biniyor abi düz diyor, sağa dön, sola dön. Böyle gidiyorsun yani gideceğin yere. Sen de bilinçsizce gidiyorsun” (Türkiye Görüşmeci 11).

Üstelik taksicilere bu konuda çoğu kere ceza kesilmiştir. Kurulan polis drajeti ile açık hapisane gibi mahalleye giriş ve çıkış kontrol edilir.

“Ben öyle burada geziyorum falan anlamaz. Sen buraya uyuşturucu almaya gelmişsin der sana. Yapacağı işlem bu. Yani direk o gözle görüyor, seni başka bir gözle görmüyor ki adam. Aha desinler bak bütün bu taksiciler, müşteri taşıyan insanlar. Öyle olmuyor mu abi arabanızdan niye indiriyorlar müşteriye? Sen burada ne geziyorsun diyorlar. Bir de şimdi bu adam müşteri almış. Taksimetresini açmış. Kardeşim bu adam müşteri taşıyor adı üstünde taksici. E işte taksicileri böyle bezdiriyorlar. Bu insanları almayın getirmeyin diyorlar. Ya kardeşim bu adamlar evine ekmek götürüyor” (Türkiye Görüşmeci 8).

Uyuşturucu satışını önlemek için yapılan uygulama nedeniyle Çinçin’de yaşansa dahi “taksiyle gelemezsin” (Türkiye Görüşmeci 11). Ayrıca Çinçin dışında da polis kontrolü devam eder. Bu bağlamda Belle de Mai fiziki koşullar bakımından daha çok hapisaneye benzese de yapısal olarak Çinçin’de sürdürülen politika, giriş ve çıkışın sıkı denetime tutulması bakımından soyut bir hapisanedir. Sadece Çinçin dışında olmak dahi cezalandırılmaya neden olabilir.

“Buradaki insanlara, çocukluğumuzdan beri bize yaklaşımları farklı. Şimdi bir Çankaya’ya çıkmak, bir Kızılay’a çıkmak bizlerin de hakkı. Gidebiliriz. Ama biz bu semtin dışına çıktığımızda oranın polisleri bizi potansiyel bir suçlu görüyor. Sanki biz oraya suç işlemeye geldik. Ya kardeşim, suç işleyecek olsam avare avare niye gezim senin semtinde veya Çankaya’da ne işim var? Kızılay’da ne işim var? Ha yapan var mı, var. Abi tamam suç işliyor bu adamlar ama sen her insanı aynı kefeye koymazsın ki” (Türkiye Görüşmeci 8).

Çinçin’de en çok dile getirilen diğer bir durum ise mahallede çıkan tartışmalarda aranılan polisin geç gelmesi ya da hiç gelmemesidir. Bunun nedeninin ise sıklıkla “Bırak birbirlerini yesinler, sonra biz gider alırız” (Türkiye Görüşmeci 3) yaklaşımı olduğu konusunda ortaklık söz konusudur. Mahalle halkında, Çinçin’deki polislerin deneyimli ve doğuda görev yapmış, özellikle psikolojik rahatsızlığı olanlardan seçildiğine dair algı

yaygındır. “Güneydoğu'da böyle aklını yitirmiş de orada savaşmış. 80'lerde, 90'larda eski özel harekâtçıları Çin'in Seğmenler Karakoluna gönderilirdi, kafayı yemiş adamlar. Çünkü Çin'inliyle uğraşmak zor” (Türkiye Görüşmeci 1). Gerçekten de medyaya yansıyan haberlerde Çin'in ile mücadele neredeyse terörle mücadele haline getirilmiştir. Eski Çevre ve Şehircilik Bakanı Bayraktar (2006: 132)'a göre, “eğitim ve kültür sorunu” olan gecekondu, “uyuşturucu ve terör gibi suç odakları” mekânıdır ve mutlaka mücadele edilmelidir. Yoksulluğun terör gibi algılanarak mücadeleye tabi tutulması, yoksulu cezalandırmanın başka bir varyantını sunar. Görüşmeciler tarafından da alınan önlemlere ilişkin dikkat çekici benzetmeler yapılır.

“Buradaki polisler şunu ezberlemiş, taksici bunlara mal çözüyor. He taksicinin işi gücü yok bunlara uyuşturucu çözecek... Senin ne işin var kardeşim burada. Sen burayı ne zannediyon. Kolombiya mı burası, veya Arjantin mi ne zannediyon. Oralarda öyle olabilir. Bura öyle bir yer değil ki. Burası Türkiye. Sen daha düne kadar bu Çin'in'in bütün girişlerini kapattın... Polislerle. Giriş çıkış yasak. İkametgahı olmayan hiçbir insan buraya giremedi. Ya daha hala devam ediyor görmedin mi? Gidersen görürsün. Bir tek sadece şurayı açmışlar. Şuraya git benzinliğin orası da hala kapalı polisler duruyor hala. Dışkapı'nı içeriye çekmişler. Onunkini buraya çekmişler. Diğerini biraz daha üste almışlar. Bir tek sadece sizin girdiğiniz yeri kaldırmışlar gazinin ora. Bura Suriye mi? Kobane mi? Bura nere? Bura Ankara'nın göbeği yani” (Türkiye Görüşmeci 8).

Mekanın bariz bir sınır hattıyla çizilmesi neredeyse abluka içerisine alınması nedeniyle mahalleli arasında polise güven söz konusu değildir. Öyle ki “Mahalledeki çocuklar bile polisi şöyle uzaktan gelirken görsün, hemen içeri kaçarlar. Korkuyorlar. Çünkü polis babasını dövdüğü için gözünün önünde, çocuk korkuyor”dur (Türkiye Görüşmeci 10). Türkiye Görüşmeci 1, 2 ve 9 da benzer biçimlerde doğrudan polis şiddetine maruz kalmışlardır. “Polis, Çin'in'de kolay kolay kimseyi çevirmez. Ha ama çevirirse döver mutlaka” (Türkiye Görüşmeci 2). Polisin bu tavrının nedeni, mahalle halkınca sınıfsal pozisyonlarının yanında etnik ve mezhep farklılığının da etki ettiği şeklinde açıklanır. Damgalamanın yarattığı genel algı ile “Çin'in'in adı kötü ya polis de aynı. Küfür eder bağırır” (Türkiye Görüşmeci 9). Damgalama ile sınıfsal pozisyon bir araya girer ve isyan edilir “Garibanız ya ondan kötü davranıyorlar. Gariban adamdan sen ne istiyorsun kardeşim. Bir avukat tutacaksın mesela, dünya kadar para istiyorlar. Yav adam haklı yani haklı. Ama para yok, pul yok çevresi yok. Zenginler karakola düşmeden işini bağlar. Biz garibanız da adımız çıkmış” (Türkiye Görüşmeci 10). Kimi zaman, polis şiddetinden kaçmanın yolu öğrenci kimliği göstermek (Türkiye Görüşmeci 1), düzgün giyinmek

(Türkiye görüşmeci 5), para sahibi olmak ve avukat tutmak (Türkiye Görüşmeci 8), ya da kamuda çalışıyor olmak (Türkiye Görüşmeci 3) olarak öne çıkar. Yapılan görüşmeler sırasında cebimde ne kadar para olduğu soruldu. 90 TL var dediğimde ise şu yanıt verildi: “Senin o 90 TL benim cebimde olsun, beni alsınlar direktmen ne diyorlar biliyon mu? Uyuşturucudan temin edilen para... Bir insan cebinde ne kadar parayla gezer? Ama niyeyse bu semtte oturanların cebinden bu para çıktığında uyuşturucudan temin edilen para diyor” (Türkiye Görüşmeci 8). Bunun gibi pek çok keyfi sürece ilişkin tepki gösterilmektedir. Polise hırsızlıkla ilgili ihbar yapıldığında “akrabalarına sor sizinkiler almıştır” (Türkiye Görüşmeci 9), hırsızın tespit edildiği durumlarda bile “Allahtan belanı mı istiyorsun, git adama para ver malını al” (Türkiye Görüşmeci 5), tepkileri verilir ve hatta “bir terazi bir makas bir de poşet... Bu kadar. Suçsuz yere yatarsın. Burada çok var öylesi” (Türkiye Görüşmeci 8) denilerek keyfiyete dikkat çekilir. Eğer keyfiyet sonrası tepki gösterilirse “hem döverler hem de darp raporu tuttururlar kendilerine, dövdükleri daha çok ceza alsın diye” (Türkiye Görüşmeci 1, 8, 9, 10) ya da medya eli ile karalamaya yeni bir boyut eklenebilir:

“Ama sen polisken ben seni vurursam terörist oluyor. Bu ülkede bu var. Veya da geldi polis beni dövdü. Ben çektim sinirlendim sıktım polise. Ne oldu? Diyecekleri kelime şu: “uyuşturucu satıcısı polisi vurdu, polis şehit oldu”, ne şehidi kardeşim. Polis bunu hak etti. Benim anama avradıma sövecek ben o polise bir şey yapmayacam. Öyle bir dünya mı bu? Adaletli olun. Madem bu kadar bu ülkede adalet var diyonuz, adaletle yargılayın herkesi adaletle. Sen polissen bir suç işlersem bana işlem yaparsın, işlemediğim halde bana gelip cebir kullanamazsın, beni darp edemezsin. Bana hakaret edemezsin. Tövbe haşa Allah değilsin, bu senin işin. Sen de benim verdiğim vergilerden faydalanan bir polissin yani. Ben bir suç işlersem gel yakala kardeşim. Yapabiliyorsan, ispatlayabiliyorsan ispatla. Ama yapamadığım bir şey. Bana kalkıp da çamur atma. Yok, istihbari bilgi milgi... Senin istihbari bilgi dediğin bu semtte bunu yapıyor polisler. Polisler bunu çok iyi de biliyor, bunu devlet de” (Türkiye Görüşmeci 8).

Belle de Mai’de ise yapılan görüşmelerde ekseriyetle polisle karşı karşıya gelinmemek adına otokontrolün baskın biçimde kelime seçiminde, davranışta, hatta tüm bedende uygulandığı görülmüştür. Üstelik her polis konusu açıldığında çoğunlukla arkadaşları tarafından “göze batma”, “sessiz ol”, uyarısı yapıldığını belirten Fransa Görüşmeci 1 için şimdilik beklemesi ve iltica başvurusunun kabul edilmesi için varlığını minimuma indirmesi gereklidir. Bu nedenle sadece Fransızca kursuna gidilir, Belle de Mai dışına çıkılmaz, herhangi bir olaya karışılmak istenmez ve hatta yardıma ihtiyaç duyan birine yardım dahi edilmez. Ancak Cezayir kökenli

Fransız vatandaşları ile yapılan mülakatlarda ise polis algısının daha geniş olarak Rancier'in belirttiği şekilde bir organizasyon biçiminde ele alındığı görülür. Polis ve Fransız Devleti, Fransa Görüşmecisi 8, 14, 15 için sosyal yardım başvurularında, işe alımlarda, eğitime erişimde, konuta yerleştirmede, kısacası ayrımcılık uygulanan her anda görünür olur. Fransa Görüşmecisi 15'in polis konusunda değerlendirmesi ise suç ekonomisi ile bağlantılı ve iç içe oluşudur. Çin'in'e ilişkin yapılan haberlerin benzeri Belle de Mai için de yapılır. Ancak pek çok görüşmecisi medyanın polis işini yapıyor algısı yaratılması için kullanıldığını belirtir. Dikeç'in de dikkat çektiği üzere 2002 yılında "cumhuriyetçi değerlerin yeniden tesisi"ni gerçekleştirme iddiası ile yola çıkan Fransa İçişleri Bakanı Nicolas Sarkozy, suça ilişkin verilerin daha sık yayınlanmasını istemişti (Ceaux, 2002). Böylelikle Fransa sağının içi rahatlatılmak istendiği gibi, her geçen gün de polis gücü artırılmıştır. Ancak Fransa Görüşmecisi 15'e göre, suç ekonomisi görüntünün aksine polisle iç içe ilerler. "Buradaki polisler satılmış polisler"dir (Fransa Görüşmecisi 8 ve 15). Dikeç, bu durumu polis ve siyaset mekanlarının iç içe geçmesi olarak adlandırır. Bu nedenle siyaset, yönetim rejimleri tarafından normalleştirilen polisin dağılımlarını, onun bölünmüş alanlarını sorguladığından, doğası gereği mekânsaldır (Dikeç, 2007: 21).

3.3.4. Umudun Kaybı ve Uzamsal Yabancılaşma

Geleneksel örgütlenmenin parçalanması ve dayanışmanın değişken yapısı nedeniyle eskinin alışlageldik koruyuculuğunun yok oluşu kent yoksullarının, Simmel'in (2012) "blasé" kavramına benzer bir duyguya itilmesiyle sonuçlanır.

Neoliberalizmin kent yoksulları üzerindeki en derin etkisi umutsuzlukla görülür. Her iki alan araştırmasında da gözlemlenen derin umutsuzluk halidir. Neoliberalizm, verdiği sözleri gün be gün yerine getirmeye hale gelmiştir. Eğitim daha iyi bir hayatın kapısını açmaz, fırsatlar eşit değildir, istenince yapılamaz, sınıfsal ve mekânsal engeller vardır. Bu duygu durumunun sonucunda ise artık çaba göstermeye değer bir hayat formu yakalanamaz. "Yoksulluk üstüne çöker". Amaç ve umut kaybolur:

“Yoksulluğu görmek... Her gün sabah uyanıyorum. Yoksulluk akşam uyanıyon yoksulluk. Gerçekten yani içini karartıyor ve o ambiyans, o çevren. Nasıl desem? Tabii ki insanın her şeyi kafasında bitiyor ama etki ediyor be insanın moraline. Nasıl anlatayım. Bir çöküntü var üstünde. Her sabah sanki başka seçenek yokmuş gibi. Gelecek yokmuş gibi. Daha iyisine layık değilsin gibi” (Fransa Görüşmeci 16).

Buradan çıkmak çok az insana nasip olur. Kimileri çıkmayı başarsa da çok geçmeden geri döner. “Her seferinde buradan kaçtım ama yine buraya düştüm” (Fransa Görüşmeci 9). Gerçekten de Adoma ile yapılan görüşmede tutulan konuttan ayrılanların gittikleri yerler tablosunda da ölüm bir ayrılış nedeni olarak göze çarpar. Oysa Adoma için burası geçici bir konuttur.

Tablo 3. 1 Ocak 2019 İle 31 Aralık 2019 Tarihi Arasında Konuttan Çıkanların Gittikleri Yerler

Yerler	Sosyal Lojman	Özel konut	Atılanlar	Sığınma evi	Diğer şirketin konutu	Ülkesine dönen	Ölenler	Evi tamirde olanlar
Sayı	6	6	0	0	10	6	10	22

Bakıldığında konuttaki devrin artırılması hedeflense de¹⁷⁵ aşağıda yine Adoma görevlisi ile görüşülerek alınmış tabloda ortalama kalış süreleri dikkat çeker.

Tablo 4. ADOMA Sosyal Konutlarından Yararlananların Ortalama Kalış Süresi 2019

Ortalama kalış süresi	Sayı
6 aydan az	13

¹⁷⁵ Ki bu durum yoksulluğun metalaşması kısmında anlatılmaktadır.

6 ay 1 yıl arası	17
1-2 yıl	28
2-5 yıl	52
5-10 yıl	55
10 yıldan fazla	143

Bu bağlamda gerçekten de yerleşiklerin gözünde hapis olarak konutun görülmesi anlamlıdır. Çünkü gerçekten de:

“Marsilya’da 18 senedir yaşıyorum. Belle de Mai’de de. Burası bir hapis... Girdin mi çıkamazsın nereye gidersen git geri çeker seni. Ben Marsilya’ya geldiğimde ilk hissettiğim Marsilya’dan çıkarmayacağım düşüncesi idi. Öyle de oldu” (Fransa Görüşmeci 15).

Çinçin ile karşılaştırıldığında ise sınıfsal olarak yukarı tırmanan aileler Çinçin’i terk etmiştir. Gidenler “İncirli’ye Keçiöğren’e taşındılar. Batıkent’te gittiler. Ezgin insanlar yine burada”dır (Türkiye Görüşmeci 9). Arkada kalanların başa çıkmaya çalıştığı, sönümlenmiş bir mekanda geriye kalan atipik işlerdir. 1940’larda gelenlerin Çinçin tercihi işe yakın oluşu, Siteler ve o dönemki kent merkezine yürüyerek gidip gelebilme medeniyle Çinçin seçilmiştir. Türkiye Görüşmeci 11’e göre “Çinçin o zamanlar kaliteli bir semt”tir. Pek çok görüşmeci de eskiden Çinçin’de hakimlerin, savcılarının, öğretmenlerin oturduğunu ancak zaman içerisinde bu kesimin gittiğinin altını çizer. Onlara göre “mahalleden iyi insanlar çıkmış gitmiş geriye hep bozuklar” kalmıştır (Türkiye Görüşmeci 9). Haliyle kalanların sahip olduğu eğreti ve enformel işler buradadır. “İşimiz gücümüz burada, biz başka yere gidemeyiz” (Türkiye Görüşmeci 9). Başka muhite taşınmak, sürgünden kopmak, geçmişi geride bırakmak artık vatandaşlık bağının kurulmasını sağlar ve gidenler için ülkenin parçası olmak anlamına gelebilir.

“Ama ben bir şey yapmıyorum. Çünkü Çin’in geçmişimi tümüyle geçmişte bırakmak istiyorum. Çocuklarım için de eşim için de benim için de onu yaşadık. Bitti. Biz artık bu ülkenin bir parçasıyız. İyi bir şeyler yapmaya çalışıyoruz” (Türkiye Görüşmeci 2).

Kentsel sürgün öyle sistematik kurgulanmıştır ki “başka bir yerde ev bakmaya imkan yok”tur (Fransa Görüşmeci 12). Hayalin olmaması günübirlik yaşamayı ve hatta fevri davranışları doğurur. Öfke ile birleşen umutsuzluk hali kızgınlık yaratır, şiddet eylemlerinde kendini bulur.

“Çünkü oradaki insanların yaşama sebebi yok. Hayali yok. Günübirlik yaşadıkları için günübirlik yiyorlar. O yüzden de çoğunun sabıkası var. Atıyorum dört kişi mesela. 10 yıl 15 yıl 8 yıl yatarı var... Kesilmiş cezaları var. Bunlar yakalanır mı, yakalanmaz. Hepsinin cebinde silah var. Böyle insanlar sıkır geçer. Muhatap bile olmazlar. Çünkü aranması var. Hayattan bir beklentisi olmayan insanlar, yıkanmış, uyuşturucuyla yıkanmış insanların bir beklentisi yok. Hayattaki yaşam şeyi yok. Hayat görüşü mü derler buna. Böyle bir şey yok, sıfır. Günübirlik ya hiç günübirlik hırsızlık, gasp. Hepsi var onlarda” (Türkiye Görüşmeci 12).

Umutsuzluk halini esas doğuran ise emek piyasalarındaki atipik istihdam sonucunda güvencesizliğin bir norm haline gelmesidir. Vasfın ve umudun kaybı el ele ilerler. Örneğin Fransa Görüşmeci 3, geldiği ülkede üniversitede çalışan, dil alanında doktora olan biridir. Ancak Fransa’da yalnızca fayans ustalığı işini yapmaktadır. Fransa Görüşmeci 8 de hemşirelik diplomasının tanınmamasından dolayı inşaat işinde çalışmıştır. Benzer bir durum da geçirdiğim sürede arkadaşlık kurduğum üniversitede ders veren medya ve kültürel çalışmalar alanında Fransa’dan bir okuldan doktora mezunu Türkiyeli bir göçmenle olan temasımda dikkatimi çekmişti. İş bulma kurumuna kayıt olan arkadaşıma, işsizlik maaşı karşılığında gelen iş, pizza kutusu katlama işi olmuştur. İşsizlik maaşını almaya devam etmek için işi neden reddettiğini bir temele oturarak açıklaması gereklidir. Türkiye Görüşmeci 7 ise arkeoloji mezunu olmasına rağmen toplum yararına programında kendisine ancak yer bulmuştur. Sözleşmesi ise Haziran ayında bitecektir. Durum akademik eğitimi tamamlamış olanlarda bile böyleyken halihazırda eğreti işlerde çalışan güvencesizler için daha çarpıcı olur. Hayal kurulsa bile ilk etapta yapısal engellerin aşılması için efor sarf edildiği fark edilir.

“Hayalim olsaydı para biriktirdim. Şu anda tek amacım danışmanımla konuşmak ehliyetimi geçmek. Yani kontratım yok şu anda. Ben enterimdeyim (kiralık işçi). Bu nedenle de gelirim sabit değil yani. Bazen 400, bazen 2000, hep değişiyor. Sabit gelirim olunca kolayca para koyabilirim ve projelerime odaklanabilirim” (Fransa Görüşmeci 12).

Wacquant'ın değerlendirmesiyle dışarıdakilerin, kent yoksullarının yaşadığı mahallelere ilişkin değerlendirmeleri içerdekileri bunaltıcı bir etkiye sahiptir. Bu nedenle mahalle ortamı betimlenirken bunaltıcı, i karartıcı, umut kırıcı gibi betimlemeler kullanılır (Wacquant, 2011: 199). Bu sıkışmışlık kimi zaman sözlerde isyan duygusuna yer verilmesine yol açar.

“ok büyük bir karışım Marsilya. Güzel bir hayat istiyorum. Burası değil. Hayır! Burası değil! Ben iyi bir hayat istiyorum. İş hayatımda daha çok genişlemek istiyorum. Bir evim olsun, param olsun. İyi bir hayatım olsun istiyorum ve Marsilya'da sabit bir hayatın olamaz. Genişleyemezsin burada. Burada kalmamam lazım. Bir şey yapmam lazım. Marsilya'da sadece kiranı ödeyebilirsin. Yiyeceğini alabilirsin. Artık sadece yaşayabilecek kadar param oluyor. Ben bunu istemiyorum... Benim için bunu istemiyorum. Ama kendimi burada kalmaya zorluyorum. Mecburum” (Fransa Görüşmeci 10).

Genel anlamıyla alan araştırmasında ortaya çıkan his, kapana kısılmışlık hissidir. Harvey (2008: 187), günümüz toplumundaki var olan kaynakların yoksulları, imtiyazsızları, marjinalize edilenleri banliyölere, kapalı sitelere kilitler der. Bu hapsolma hali ise deneyimleri sınırlar, istekleri de kısıtlamaya tabi tutar. Bir sosyal hizmet çalışanı olan Fransa Görüşmeci 16'da bu durumu fark etmiştir:

“Kişiliğine veya özelliklerine uygun işler orada kendini başarılı hissettiği, verimli hissettiği işler, formasyonlar, imkanlar vermek. Ufuk açıklığı önemli. Başka dünyaların, başka hayatların farkında olmak önemli. Yani dünya sadece onların küçük dünyasına kadar değil, başka şeyler de var. Yani insanlar bazen ne istediğini bile bilmiyor çünkü bir şey görmediler. Benim annem babam böyle yaptı, etrafındaki insanlar böyle yapıyor. Bu insanlara başka şeyler görme imkanı da verilmiyor aslında. Ya da o ümit bile yeşermiyor onlar görseler bile. Yani bize göre değil. Yeşermiyor o ümit. Yani yeşerse bile diyelim. Kendine güveni az oluyor, ait hissetmiyor, hissetse bile ümit olsa bile böyle güvensizlik falan. Yani. Benim demek istediğim bu yani. Ufuk açıklığı. Ya bunlara karşı savaşmak lazım ya. Umutsuzlukla savaşmak lazım.”

Her iki alanda da ortaya çıkan yaşama sebebi ve hayalin olmaması, gelecekte beklenisizliğin yapısal şiddetin farklı bir biçimi olarak ortaya çıktığıdır. Artık iş değil, sabıka kaydı vardır.

3.3.5. Hinterlandın Kaybı

Neoliberalizmin yarattığı dönüşüm sonucunda emek süreçlerinde yaşanan savrulma ve işsizliğin, güvencesizliğin kural haline gelmesi ile birlikte mahalleler içerisindeki dayanışmanın boyutunun zaman zaman değiştiği, direniş biçimlerinin farklılaştığı görülebilir. Her iki mahalle için yapılan inceleme aşağıdadır.

3.3.5.1. Dayanışmanın Farklılaşması

Mahalin çözülmesi ve yerel agoranın yok oluşu, dayanışma biçimleriyle bağlantılıdır. Bu mekanlar, kent yoksulları için hem sürgün hem de dayanışma mekanıdır. Piyasanın saldırısından mahalleli ancak dayanışma ile sıyrılabilir. Kent yoksulları, dayanışma geliştirdikleri bu mekanları yuva olarak tanımlar. Hayat burada öğrenilir. “Hayatı Çinçin, ama basa basa, ama kafana vura vura sana öğretir” (Türkiye Görüşmeci 1). Özellikle Çinçin’de dayanışma duygusunun çok gelişmiş olduğu görülür. “Çinçin’de intihar eden biri duyulmamıştır. Çünkü mutlaka bir çözüm bulunur” (Türkiye Görüşmeci 1). Çinçin özelinde konuşurken en çok öne çıkan kelime, kendini güvende hissetmektir. “Kimse aç kalmazdı” (Türkiye Görüşmeci 2).¹⁷⁶ Çinçin’in dağılması adeta bir yuvanın dağılmasıdır. Yuva dağılır. Sonunda geriye, o günlere ilişkin bir nostalji ve bugüne ilişkin güvensizlik duygusu kalır. Hayatın birlikte öğrenilmesi mekanı, dayanışma ve mücadele mekanı haline getirir, ortaklıklar kurulmasını sağlar. Konutun el birliğiyle yapılması da Çinçin’de dayanışmayı ve direnişi artıran bir özelliktir. “Ahbap çavuş ilişkisi çok fazla olduğu için insanlar bir gecede birbirini kalkındırır. Bir gecede evi dikiyorsun yani çatıyı matıyı da yaparsın. Ama mesela geliyordu belediye, köşesini yıkıyor gidiyordu. Bir gecede hemen yapıyorduk. O yıkardı sen yaparsın. O yıkardı sen yaparsın derken, en sonunda onlar da bıktı” (Türkiye Görüşmeci 3).

¹⁷⁶ Türkiye Görüşmeci 2 bunu Cici Bacı’nın hikayesiyle aktarır: “Kesinlikle tabii canım kimsede açlık diye bir şey yoktu... Çinçin’de bir teyze vardı, bu teyzenin adını bilmiyorum ama o teyzeye Cici Bacı derlerdi. Cici Bacı dilencilik yapardı. Para almazdı ama. Her zaman bütün evleri gezerdi, evlerde ekmek peynir zeytin şu bu bütün mahalle buna verirdi Cici Bacı bunları toplayıp kendi evine giderdi. Muhtemelen o da çocuğuna çocuğuna torununa onları yedirdi. “

Esasen Çin'in'de mahali dayanışmanın dönüşümü, üç uğrakla değişmiştir. İlk olarak kırdan kente gelen işçi sınıfının, akrabalık ve hemşerilik nedeniyle daha çok aile içi dayanışma formuna sahip oldukları görülür. İkinci olarak, Çin'in'in 80 öncesinde artan politikleşmesi Halkevlerinin Çin'in'de örgütlenmesi ile gerçekleşmiştir. Öyle ki bu dönemde “Çin'in'li bilir kimin borcu olduğunu. Arayanın icra memuru olduğunu da bilir öyle biri yok der. Ama bu 80 öncesi sol kültürle alakalıdır” (Türkiye Görüşmeci 1). 80 döneminde mahalle halkının anlatımıyla bir sabah uyandıklarında mahalle sessizliğe gömülmüş, çoğu gideni bir daha görememişlerdir. Ardından ise mahalle içerisindeki dayanışma devam etse de sendikal ya da parti örgütlenmesi görülmez. Daha sınıfsal bir dayanışma sergilenir. Günümüzde ise neoliberalizm, sosyal politikalara saldırısı sonunda sosyal politika alanın finansallaşması gerçekleşmiş ve muktedir birey vurgusu dayanışmanın boyutunu azaltmış, heterojen bir mekan haline gelen Çin'in'de tanışıklıklar azalmıştır. Dayanışma halen devam etse de hacmi ve ölçüsü tanışıklıkla sınırlıdır. Çin'in'de dayanışmanın TOKİ girişiyle birlikte kısmen de olsa parçalandığı görülür. “Ben zaten hep birbirimize el açıyoruz diyorum. Nerede sıkışırsak kime gideceğiz? Mesela benim kredim o gün geldi Param yok. Mesela x abiye geldim x abi verdi sağolsun. Ondan aldım. Öyle öyle döndürüyoruz. Ama orası... (TOKİ) biz oraynan baş edemeyiz” (Türkiye Görüşmeci 9). Günümüz hipergettosunda öne çıkan işsizlik ve örgütlenmenin imkansızlığı, sakinlerin geçmişe nazaran ihtiyaçlarını dayanışma temelinde gidermesini kısmen engeller (Wacquant, 2011: 76). Türkiye’de kentin yoksulları aralarında işbirliği ve dayanışma çıkar. Halen aile içi dayanışmanın sarsılmadığını söylemek mümkündür. Ek olarak mahali dayanışma da zaman içerisinde değişse de uzun zamandır Çin'in'li olanlar arasında sürer. Ancak TOKİ’ye geçenler veya Çin'in’e yeni gelenler arasında bir “komşuluk”tan bahsedilemez. Hatta TOKİ’ye geçenler veya uzak bölgeye taşınanlar, kalanları kimi zaman tanımamazlıktan gelir.

Tekeli (2008), bu bölgelerdeki gayrimeşru örgütlenmelerin meşruiyetini, mahalle içerisindeki dayanışmanın biçimiyle alakalı olarak ele alır. Çin'in'de eskiden yoksullukla mücadelede “ağır abi”lerin koruyuculuğu vurgulanır.

“Ağır abiler vardı yardım ederdi. Yoksulu, fakiri, garibi, gelirdi, yardıma ihtiyacı olanlar. Onlar ağır ağabeylerdi, onlardan kalmadı şuanda. Onlar kabadayı değillerdi, ağır abilerdi. Yoksulun yanında olurlardı. Haksızlığın karşısında dururdu. Öyle insanlardı. Elinden geldiği kadar verirdi. Onlar da şimdi zaten yok. Nesli bitti zaten onların” (Türkiye Görüşmeci 12).

Dayanışma noktasında enformel kriminal sektörde çalışanların kendi aralarında oluşturdukları bağ, daha kuvvetli ortaya çıkmıştır. Gayrimeşru örgütlenmelerin yalnızca mahallede değil, suçun sabit olması ceza alınması durumunda da koruyuculuğu devam ettiğinden pek çok kişi için tercih edilebilir bir iş olarak uyuşturucu satışı ortaya çıkabilir. “Sen diyelim torba tutuyorsun. Sen girdin cezaevine, orada zaten o sana bakılıyor. Zaten ailene de bakılıyor” (Türkiye Görüşmeci 6). Burada mahallenin dağıtılmasının ardından biten mahali kontrol ve devletin güvencesizlere ilişkin bir koruma politikası geliştirememiş olması sonucu boşalan iktidar alanının başkalarınca doldurulduğu görülür. Açıkçası kent yoksulu, sosyal yardımların düzensizliği, belirsizliği, azlığı gibi nedenlerle gayrimeşruya kaçınılmaz olarak yönelir. Yasa dışı işlere bulaşmaktan başka bir geçim stratejisi kalmaz (Wacquant, 2011: 77). Buna rağmen “Eski Çinçin”, görüşmeciler tarafından güvenli bulunur. Çünkü güvenlik algısı, dayanışma ile ortak zeminden hareket eder. O nedenle gayrimeşru işlere, hırsızlığa pek kafa yorulmaz. Mekanın sınıfsal olarak bir araya getirişi, suni bir ailenin oluşmasını sağlamıştır. Orada “Bir yaşam var. Dışa kapalı, dıştan gelen tehditlere karşı bir koruma mekanizması var. İçeride ne olduğunu da herkes bilir” (Türkiye Görüşmeci 1). Öyle ki:

“Çinçin güvenli yerd, Evet, Çinçin şöyle güvenliydi. İnsanın karısına, kızına laf atma yoktu. Birisi, yabancı geldiği zaman ona saygı gösterilirdi. Bir başkası gelip senin kızına karına bakamaz. Yani baktığı zaman, o iş kötü olurdu. Yani o yüzden süperdi yani. Her yönden dört dürtlüktü” (Türkiye Görüşmeci 3).

Hayatta kalmanın bir diğer yolu da aşevleridir. Her iki alan çalışmasının yapıldığı yerde de aşevleri vardır. Belle de Mai ise tamamen heterojen bir mekan olmasının yanında dar bir alanda, 348 kişi yaşıyor olsa da dayanışmanın aynı kattaki komşuluklar üzerinden değil, etnik ve benzer göç deneyimine sahip olanlar arasında olduğu görülür. Dini temelli dayanışma da ayrıca yaygındır. Şu anda ekseriyetle komşusunun adını, ne iş yaptığını, nereli olduğunu tam anlamıyla bilen olmasa da ırksal veya dini açıdan yakın grupların birbiriyle dayanışma içerisinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Wacquant’ın söylediği dayanışmanın olmaması değerlendirmesinin aksine dayanışma biçiminin form değiştirdiği söylenmelidir.

En çarpıcı fark ise şudur: “Fransa’da biri açlıktan ölebilir. Buradaki insanlar seni kendi haline bırakır” (Fransa Görüşmeci 11). Çünkü “burada herkes kendi işine bakar” (Fransa Görüşmeci 11). İşgücü piyasasından dışlanmak, eğer bir aile veya hemşerilik bağınız yoksa Marsilya için olağandır. Etnisite ve din temelinde

tanışıklık, iş bulmayı kolaylaştırır. Oysa “Paris’te tanıdığa gerek olmadan istediğin işte çalışırsın.” Marsilya ise “akdenizin kapısı”dır. “Karışık çok aile var, çok insan var, çok ırk var, mezhep var. Sadece kendi aralarında yaşıyor ve yardımlaşıyorlar. Bu nedenle de tanımadığını almak istemiyor. Bu sonucu veriyor” (Fransa Görüşmeci 3).

Gayrimeşru ekonominin dayanışma biçimi Fransa’da da ortaya çıkmıştır. Eskiden hırsızlık ve uyuşturucu satıcılığı yapan Fransa Görüşmeci 12, niyetlerinin mahalleye para getirmek olduğunu belirtir. “Çocuklara yemek falan veriyorduk. Yani biz kötülük yapmak istemiyorduk. Bizler bizimkilere dokunmuyorduk. Zenginlere dokunuyorduk. Herkesin bir alanı vardır. Hırsızlık alanı, uyuşturucu alanı vs gibi. İşler paylaşılmıştır”. Bunun yanında mahallenin bazı kodları da bu kesimlerce inşa edilmiştir. Mesela “bir kadını asla dövemezsiniz, büyüklerinize saygısızlık edemezsiniz. Saygı vardı, yani dine, kültüre saygı vardı. Her şeye saygımız vardı. Bizim eğitimimiz sertti. Bize ne öğrettiler? Bir şeyi istiyorsan hayattan, onu hak etmen lazım” (Fransa Görüşmeci 12).

Belle de Mai’de daha sonra da yoksulluğun metalaşması kısmında bahsedileceği üzere sivil toplum örgütlerinin gönüllüler aracılığı ile sağladığı dayanışma mekanizmaları mevcuttur. Buranın sakinlerine bilgisayar kursları verilir. Fransızca atölyeleri düzenlenir. İnternette, CAF, *pôle emploi*¹⁷⁷, sağlık sigortasını yenileme, sosyal yardım başvurularının nasıl organize edileceği derneklerde öğrenilir. İş başvuruları için CV hazırlanır. Böylece ADOMA tek bir sosyal çalışan istihdam ederek maliyeti minimuma düşürür. “Herhangi bir ödeme yapmazlardı. Biz gönüllüydük” (Fransa Görüşmeci 16).

Bunun yanında başka gönüllü organizasyonlar tarafından marketlerden tarihi geçmek üzere olan ürünler alınarak hazırlanır ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Psikolojik danışma dernekleri de mevcuttur. Kolektifler, genellikle göçmenleri, “*sans papier*”leri¹⁷⁸ hedef almıştır. Aynı zamanda iş bulma süreçlerinde de yardımcı olunmaya çalışılır. Fransa Görüşmeci 17, haftada iki defa kendilerine ulaşan insanları ziyarete giderek ihtiyaç listesi aldıklarını belirtmiştir. Kolektifin amacının ise çare üretmek olduğunu söyler.

¹⁷⁷ Türkiye’de iş ve işçi bulma kurumuna tekabül eder.

¹⁷⁸ Kağıtsız göçmenler

Yaygın güvensizlik hali mahalledeki dayanışmanın altını oyar. Geriye kalan şüphecilik ve mahalleyi sahiplenme arasında gidip gelmedir.

3.3.5.2. Şüphecilik ve Mahalleyi Sahiplenme

Gücün somutlandığı alanlar olması bakımından mahallelerde içeridekilere ve dışarıdakilere yönelik sınır hattının çekilmesi mahallenin sahiplenildiği, biz ve onlar ikiliğinin görüldüğü mekanlarda daha yoğundur. Dayanışmanın mekansal bağı Çiğin’de baskın bir biçimde kurulmuştur. Örneğin: “Bizim semtimizde yardım ederler, dışarıda etmezler” (Türkiye Görüşmeci 8) sözlerinde dayanışmanın mekansal bağı vurgulanır. Bu nedenle “Çiğin içeridekiler için güvenli ama dışarıdan gelen için korkunç bir yer”dir (Türkiye Görüşmeci 12). Özellikle Çiğin’de tarihsel olarak ortak hikayeye sahiplik vardır. Mahalleli kendi içerisinde başka bir dil ile konuşur, lakaplar gündelik ve olağandır. Araştırma sonrasında anlamadığım kelimeler için “Çiğince öğretmek lazım sana hoca” denilmiştir. Damgalamanın yarattığı utanç duygusu “Çiğimli” olmanın olumsuz imajına, yer yer sahip çıkılır. Kimi durumda da yapı sökümü uğratılarak başka bir Çiğin yaratılır. Çünkü Çiğimli için orası dayanışmanın ve komşuluğun ruhunun sindiği, korunaklı bir mekandır.

“Bazı arkadaşlar Ankaralıyım der şey der ama Çiğin’de yaşayan adam Ankaralıyım demez. Ben Çiğimliyim der. Çiğimliyim dediğim zaman da insanlar şey oluyor “oooo” falan diye. Hemen bir ağız burun eğmeye başlıyorlar işte ne kadar tehlikeli biri diye. Hatta biraz önce gene aşağıda memur arkadaş var. Çiğimliyim dediğim zaman Ankara’nın en pis yeri, en tehlikeli yeri diyip irkildi. Benim için dünyanın en güzel yeri orası yani” (Türkiye Görüşmeci 7).

Mahalle çoğu zaman öyle sahiplenilir ki “başka yerde nefes” alınamaz (Türkiye görüşmeci 9). Tanışıklığın uzun zamana yayılması, mekansal sabitleşen kent yoksulunun tüm hayatını kuşaklar arasında Çiğin’de devam ettirmiş olması bunda etkindir. Yeni tanışılan kişilerin hikayesini “kafalar almaz” ama “Çiğin’den biri konuşsa atasına dedesine kadar kafası gider”, her şeye hakim olunur, acı da neşe de bilinir, beraber büyünölmüştür (Türkiye Görüşmeci 9). Kentin diğer bölgelerine taşınmak ise ulaşamaz, ulaşılrsa bile mutlu olunamayacak bir hayaldir. Çiğin’e dair en çok özlenenin komşuluk olması, dayanışma ile bağlantılıdır ve bu anlamda tutarlıdır.

Üstelik komşuluğun kaybıyla “her şey değişmiş, her şey pislenmiş”tir (Türkiye Görüşmeci 10). Komşuluk, kırdan kente göç edenlerin kente tutunma aracı olarak öne çıkar. Aynı zamanda güvenlik ihtiyacı da komşuluk ile doyuma ulaşır. Burada “parmaklık seni korumaz abla, seni mahalleli korur” (Türkiye Görüşmeci 1). Mahalleli arasındaki dayanışmanın boyutu, sınıfsal pozisyonlardaki ortaklık ile de görünür hale gelir.

“Biz her zaman sentimizde herkese yardım ederiz. Nasıl ederiz? Biz çünkü yokluktan gelen insanlarız. Biz yokluğun ne olduğunu da biliyoruz. Varlığın ne olduğunu da. Yeri geldi, hiç cebimizde paramız olmadı. Karda kışta yalınayak yürüdüğümüzü biliriz. Ama şu var, bizim bir lokma ekmeğimiz varsa paylaşmasını severiz. İçimizde paylaşımcılık vardır. Hani biz Çankaya'da veya Maltepe'de şurada burada büyümedik ki Batıkent'te. Git orada kapıya” (Türkiye Görüşmeci 8).

Mekansal gurur ve mekansal utancın bu denli iç içe görülmesi kent yoksullarının dışlanma ile baş etme stratejisi olarak öne çıkar. “Çinçin’de yaşamının dezavantajları da vardır avantajları da. Aç kalmazsın, para bulursun” (Türkiye Görüşmeci 1). Mahallenin bu derece sahiplenilmesi, korumacılığın sebep olduğu bir illüzyon yaratır. Illüzyonun kaynağı ise dayanışmanın kuşaklar arasılığıdır. Illüzyon ancak mahalleden çıkıldığında, alışlageldik korumacılıktan uzaklaşıldığında parçalanır. Nostaljideki Çinçin’e ilişkin yargıların çarpıklığı ancak başka bir muhite taşınıldığında anlaşılır. Uzaktan bakıldığında görülen şey hayret verici olur.

“Yani o kadar insan nasıl o belirli yerde yaşamış? Hayret... O kadar dar bir alan ki yıkıldıktan sonra bakıyorsun dar bir alan. Nasıl o kadar insan 3 ev 4 ev bir bahçede evini sığdırmış hayret yani. Çok kötü. Belediye yarısını falan aldı. Belki de ondan öyle küçük gözüküyor bilemiyorum yani” (Türkiye Görüşmeci 3).

Mekanın dağıtılması, yıkılıp yerle bir edilmesi sonucu bu dayanışma biçimi eskide kalmıştır.

“Çinçin’e niye giremediler? Girdiğin zaman haklı haksız olsan da komşuluk had safhadaydı. O yüzden Çinçin’in adı bu şekilde çıktı. Hiç kimse gelip de Çinçin’de seni kimse evinden alamaz. O şekilde Çinçin, Çinçin oldu. Korktular. 10-12 yıl önceki Çinçin’den korkmaları lazımdı. Ama şimdi bitti zaten TOKİ’yle. Eski Çinçin’den korkmaları lazım. Onu yavaş yavaş yok ettiler” (Türkiye Görüşmeci 12).

Ancak dayanışma orada halen yaşayanlar arasında sürer. Benzer sınıfsal ve etnik kompozisyonlara sahip olmak mahalleli arasında yatay ilişki kurulmasını kolaylaştıran bir etmendir. Türkiye Görüşmeci 10’a göre “herkesin atasının hep doğudan gelmesi” mahalle kültürüne saygının yerleşmesinde büyük etki yaratmıştır. Türkiye

Görüşmeci 9 da mahallede kimsenin birbirine yukardan bakmadığını, aşağılamadığının üstünü çizer. Türkiye Görüşmeci 1 ise 80 öncesi sol siyasetin mahalle üzerindeki etkisine dikkat çeker ve ekler:

“Çinçin’e gelenlerin çoğu, can havliyle gelen adamlar. Yani bir umut için Çinçin’e geliyorlar. Mesela dikkat ettiysen şu var. Çinçin’e inanılmaz bir özlem duyuyorlar. Evet. İnanılmaz bir özlem var. Çünkü Çinçin’de hayat çok kolaydı hocam. Cidden çok kolaydı. Ya aç kalmıyorsun, işsiz kalmazsın, iş bulurlar yani. Sen işsizsin, eve bakamıyorsun, Mutlaka sana birileri bir şekilde iş bulur. Yani şimdi koruyucu bir toplum var. Bir de şey var. O zamanki sol siyaset var, o da tutuyor “

Ancak her görüşmede çarpıcı olarak ortaya çıkan dışarıdakiler içeridekiler ikiliğinde mahalleye “Her şey dört dörtlüktü. Birkaç sene içinde her yer yıkıldı. Bizim içimize yabancılar geldi, mahalle bozuldu” (Türkiye görüşmeci 10) cümlesinde vurgulanır. Mahalledeki fiziki yıkım ve TOKİ’nin gelişi, mahalledeki dayanışmayı büyük oranda tahrip etmiş gibi görünür. Yalnızca TOKİ de değil, üstelik emek rejimlerindeki dönüşüm ile birlikte güvencesizliğe itilen kitleler için dayanışmanın biçimi, enformel olarak tanımlanan alanlara kaymaktan da kaçınmaz.

“Ben şu an hayatımda yüz kızartıcı bir suçum yok. Mesela 4 kere silah yakalattım, 2 kere çatışmaya girdim. Şu an devam ediyor, zaten mahkeme bitmek üzere. Yaşamış olduğumuz bu şeyler Çinçin’in bana vermiş olduğu özgüven. Bizler akıllı insanlarız. Yetişme tarzımız, biz sokakta büyük. Caddede yetiştik. Yaşaya yaşaya öğrendik, darbe yedik. Hep söylüyorum mesela liseye, askere, gurbete gittiğin zaman cezaevine girdiğinde bile Türkiye’deki herhangi bir cezaevine git. Ankaralıysan baş tacısın. Hele Çinçinliysen oooo...Mesela İstanbullu bir şey değildir. Ama Ankara Çinçinliysen baş tacısın. Hele bir de oturman konuşman ağırsa, racon biliyorsan... İnsanlarda da o korku var” (Türkiye Görüşmeci 12).

Çinçin ve Belle de Mai arasındaki en büyük farklılık ise Çinçin’de yeni tanışılan insanlarla çok kolay derinlemesine mülakat yapılmış “sen yabancı değilsin” denilerek içten yanıtlar alınmıştır. Ancak Belle de Mai’de mahalleye şüphe sinmiştir. İlk hafta yapılan görüşmelerde tam olarak kimseye ulaşamadığımı hissettim. Aslında olan şeyin, uyuşturucu satıcıları tarafından güven kazanana kadar geçen bir zaman olduğunu ikinci hafta idrak ettim. Gerçekten de kafamı her çevirdiğimde, biriyle her konuştuğumda beni izlediklerini görüyordum. Üstümde gözleri hissederek mülakata devam ettim. Sonrasında aralarından birinin yanına oturdum. Konuşmaya başladık ve ertesi gün artık takip edilmiyordum. Ardından geçirdiğim zamanda

selamlaşmaya ve hatta denize gitmeye başladık. Fransa Görüşmeci 10, bu yaşadığım durumu şu şekilde dile döker:

“Marsilya’ya geldiğinde insanlar hep senin kim olduğunu biliyorlar. Öğrenci misin, gezgin misin bilirler. Çünkü bilgi kazanmakta çok güçlüler. Seni hemen öğrenirler. Mesela sen iyi yapıyorsun, sen kendini gösteriyorsun insanlara ne olduğunu. O yüzden bu uyuşturucu satıcısı gençler geliyor, soruşturuyor seni. Sonra oradaki uyuşturucu satanların hepsine söylüyor. İşte bu iki kız öğrenci falan bunun için buradalar o yüzden sorular soruyorlar. Onları rahat bırakalım diye öğrenci falan diye. Kendini göstermen ve ne yaptığını söylemen senin için iyi yani.”

Çinçinliler için Çinçin, herhangi bir güvensizliğin olmadığı, kimsenin geleni rahatsız etmeyeceği bir mekanken Belle de Mai bunun aksidir. Onlara göre Çinçin’e herkes gelebilir, Ancak Belle de Mai için söylenen bazı şeyler yerleşiklerce doğrulanır. “Bazı şeyler doğru mesela. Belle de Mai gezilecek bir yer değil, gidilecek bir yer değil. Hele ki hiç tanımadığın yerse ve sen hiç kimseyi tanımıyorsan gelmemelisin. Tanıyorsanız sorun yok” (Fransa Görüşmeci 12). Belle de Mai’de verilen öğüt sürekli olarak aynıdır: “İnsanlara biraz mesafeli olun. Şüpheli olun, kimseye güvenmeyin” (Fransa Görüşmeci 12).

Dayanışma konusunda etnik ve dini temelli yardımlaşmanın olduğu söylenmelidir. İlginç noktalardan biri de Fransızların yaşadığı mahallelere ilişkin dayanışma ve yardımlaşmanın olmadığına ilişkin yargıdır. Fransa Görüşmeci 2’ye göre, Belle de Mai’de “seni tanıyan birisi seni rahatsız etmez konuşmaz ama tanımazsa kötü bir yaklaşımı olabilir. Başına bir şey gelse yabancı olan mahallelerde yardım ederler ama Fransızların olduğu mahallede yardım etmezler.”¹⁷⁹ Sorulduğunda çarpık olacak biçimde Belle de Mai’de yardımlaşma olduğu söylenir. Ancak hakikatin söylemle kurulamayacağı gibi yardımlaşma da sözde kalır, gerçekleşmez, gerçekleşse de etnik ve dini temelli olur.

“Farklı bir dayanışma var. Bununla ilgili çok büyük bir saygı var. Birbirimize yardım ediyoruz. Dayanışma var, ama Marsilya’da mesela. Kimse kimsenin işine karışmayacak ama birbirimize de yardım ediyoruz. Burnunu sokmuyorlar. İnsanlar burada birazcık da yakın olmayı sevmiyorlar. İnsanlar şüpheli yaklaşıyorlar. Çok fazla soruları sevmezler. Kimseye soru sormak istemeyiz, kimse de bize sorsun istemeyiz” (Fransa Görüşmeci 10).

¹⁷⁹ Bu iddianın aksine Fransız üst sınıflarının yaşadığı mahallede komşuluk ve yardımlaşmanın daha gelişkin olduğu yıl boyunca gözlemlenmiştir. Mahalleli her hafta Pazar günü bir araya gelir, sırasıyla birinin evinde havuz başında barbekü yapılır, çocuklar ve kediler mahallede özgürce diledikleri eve girip çıkarlar. Oysa Belle de Mai’de birinin kedi veya köpek ev arkadaşı olması oldukça zordur. Tek ev arkadaşı olan Fransa Görüşmeci 12’dir. O da çoğu zaman köpeğini gözünün önünden ayırmaz, birileri zehirler diye endişelenmektedir.

“Burada mesela herkes birbirine güvenemiyor. Yani eşleri olsun yani diyelim nasıl diyeyim ister yabancı olsun ister aynı kültürdeki kişiler de olsa kimse birbirine çok fazla güvenemiyor” (Fransa Görüşmeci 12).

“Köpeğim var diye kendimi tamamen güvende hissetmiyorum. İnsanlardan biraz daha uzak durmaya çalışıyorum. Benden bir şey isteyince varsa var, yoksa yok. Ama insanlarla çok konuşmam” (Fransa Görüşmeci 12).

Mahalle kültürü gelişmemiştir. Çünkü hem Adoma şirketi hem de yerleşikler için sosyal konutlar, geçici bir yer olmalıdır. Dolayısıyla Çin’in aksine burada mahallenin fiziki yapısını güzelleştirmek adına hiçbir şey yapılmaz. Çiçek bile ekilmez. Belle de Mai’de şüpheliğin yaygın oluşu, açık bir biçimde enformel ekonominin mekanı olmasıyla da ilişkilidir. Şüphe ve güvende olmama hali hırsızlar ve uyuşturucu satıcılarınca yayılır. Örneğin Fransa Görüşmeci 5, sekiz ay evvel buraya taşınmıştır. Başka bir HLM’den buraya gelmesi nedeniyle daha eleştirel gözle bakmaktadır. “Çok sorun var burada. Mesela alkol içen, çok ses yapanlar, uyuşturucu satıcıları, hırsızlar. Bu yüzden memnun değilim” demektedir. Ancak oradaki insanların pek çoğu için bunlar sorun değildir. Fransa Görüşmeci 2 için, uyuşturucu satıcılarına mahalle genelinde bakış şöyle özetlenebilir: “Şimdi biz kabul ettik onları, bu bir iş diye. Biz alıştık artık. Tamamen alıştık. Dekorun bir parçası oldular artık. Ama şu anlamda rahatsız ediyor. Buraya alışık olmayan bir insan gelince ya da arkadaşlar gelince öyle “aha aha aha” diye bağırımlarından rahatsız oluyorlar, tedirgin oluyorlar. Ondan biraz rahatsız oluyorum.”

Enformel ekonomide “iş tutan” birisi olan Fransa Görüşmeci 15, Belle de Mai’de bir uyuşturucu satıcısı olma halini yapısal şiddetin boyutunu hem mekansal sınırlanma hem de enformel ekonomi bağlamında şöyle özetlemiştir: “Yani insanlar bizi hapiste sanıyor ama biz özgürüz. Ya burası bizim evimiz, polis bile çıkaramıyor bizi buradan. Polis bile diyor, onlar kendi evlerinde bırakın onları uğraşmayın. Corona mı bırak ya kendileri ölsün demek istiyorlar. Bırak göçmenler, Afrikalılar ölsün diyorlar.” Mahalleyi sahiplenme duygusu ise utançla iç içe geçen bir boyuttur. “Ekonomik ya da proje konusunda geri kalmış olabiliriz, Fransa’nın genelinden. Ama buradayız ya, iyiyiz. Kafamız rahat” (Fransa Görüşmeci 15).

3.3.5.3. Yerel Agoranın Durumu

Ev yalnızca bir barınak değil, birçok ilişkiyi barındıran mekandır. Konutlar arasındaki ilişkiler mahalleye ruhunu verir. Türkiye’de mahalin parçalanmasına neden olan izlenen konut politikasıdır. Yoksulun cezalandırılması, konutun çerçevesi olduğu güvenlik ağı olan komşuluğu da hedef alır. Türkiye’de işçi sınıfının komşuluk birimlerinde sergilenen karşılıklılık, büyük ölçüde, eski bir ekonomik bütünleşme biçiminin kapitalizm altında dönüşümü karşısında geliştirilen savunmacı bir aygıttır (Harvey, 2009). Fransa’da ise tam bir parçalanma söz konusu olmuştur. Aynı katta yaşayanların birbirini tanımaması, dayanışmanın ırk temelli olması bir araya gelmenin imkanının kalmaması söz konusudur. Öyle ki Fransa’da bu parçalanma “social mix” adı altında yapılmış, ardından mahallelerin etnik yapısı bozulmuştur. Üstelik social mix adı altında mekanın etnisiteye dayalı bölünmesinin engellenmesi hedeflense de sonuçta pek çok yoksul, etnik kökenine dayalı olarak başvuru aşamasında konut olsa dahi etnik karışım ilkesi gereğince reddedilmektedir. Böylece etnik topluluklar Fransa’da parçalanır. Sosyal konutların devredildiği özel şirketler ise mahalleli arasında güvenin tesis edilmesi için sosyal projeler yaptırmıştır. Ancak gönüllü organizasyonların yaptıkları etkinlikler yalnızca bir gerekliliği karşılamak adına desteklenmektedir (Ball, 2009: 319). Fransa Görüşmeci 16, AFEV aracılığıyla gerçekleştirdiği “mahallede komşuluğun ve güvenin inşası” için bulunduğu projeyi anlatmıştır. Projenin en önemi ayağının, mahalleliye eksiklerini sormak ve beraber proje üreterek sorunları gidermek olduğunu söyler. Ancak konuşmadan ileri gitmeyen bir tutum olduğunu da altını çizer. “Göstermelik” olarak nitelendirir. Projeler ile konutun sahiplenilmesi sağlanması da başka bir amaçtır. ADOMA bu şekilde konutun ortak alanlarına verilen zararı azaltmak istemiştir. Ancak Fransa Görüşmeci 16’nın da dediği gibi halihazırda “binalar çok eski, çok kırık dökük var. Çöpler her yerde. Haliyle de saygı duyulmuyor”dur. Her ne kadar komşuluk ve güven inşası için sosyal projeler yapılsa da Fransa’da karşılıklı olarak kişisel sınırlar çizilir, “Marsilya’da herkes kendi işini görür” (Fransa Görüşmeci 10). Görüşmecilerin neredeyse tamamına yakını zor durumda kaldıklarında kimsenin yardım etmeyeceğine emindir. Bir darp, şiddet durumunda “kendi başımasıdır” (Fransa Görüşmeci 12). Belle de Mai özelinde, Fransa’daki banliyölerin genelinde, yaşanan post fordist dönüşüm sonrasında ortaya çıkan

derin yoksulluk sonucu ortak duygu ve amaçların kaybolması olağandır (Wacquant, 2011: 266). Bireylere sirayet eden güvensizlik hissi, şüphecililiği de beraberinde getirir.

Türkiye’de ise Çinçin’e duyulan özlem öne çıkar. Çinçin bir “kutsal bölge” (Türkiye Görüşmeci 5) haline gelmiştir. Mekansal utançtan sonraki gelen psikososyal bir aşama olarak Çinçin üzerinden kendini tanımlama hakimdir. Yerleşiklerin Çinçin ile olan etkileşimi, ortak hikayeler ve geleneksel dayanışma örüntüsü dışında daha mekanik biçimlerde dayanışmanın gösterilmesi, mekanla bağın kurulmasını sağlar. Dışarıdakiler tarafından sürgün edilen ve yalnızlaştırılan Çinçinli, kendisini bir tek Çinçin’de rahat hissetmektedir. Çinçin’i ve orada geçirilen zamanları tanımlarken en çok kullanılan iki sözcük “özlem” ve “özgürlük” olmuştur. “Orada kimin ne olduğu” bellidir. Apartmanlarda ise kimse tanınmaz (Türkiye Görüşmeci 12). Bu nedenle aslında söylenenin aksine “Çinçin’de yaşamak güvenlidir, ama dışarıdakine değil.” Ama hüznü bir şekilde artık “Çinçin diye bir yer kalmadı, bir şey kalmadı”, kalmamıştır (Türkiye Görüşmeci 12). Bu ifade aslında mahalleye duyulan özlem ve nostalji duygusunun kesişiminde, kendi bildikleri mekanın bertaraf edilip dağıtılma duygusudur. Çinçin’in dağılmasına yönelik olan anlatıda komşuluğun, dayanışmanın bitişi aynı aksta yer alır. Çinçin olarak kabul edilen bölgede halen yerleşim vardır. TOKİ blokları bütün haşmetiyle mahallede konumlanmıştır. Yer yer gecekondular ve apartmanlar da bulunur. Çinçin’in kaybolması, dağılması, temizlenmesi gibi kelimelerle kullanılması esasen dayanışmanın ve mahalle kültürünün aşınmasına, yok olmasına işaret eder.

Mahalleden gitme ve kalma arasındaki çelişki, taşınma arzusunun bulunan mekanın “aynı eski mahallem gibi” (Türkiye Görüşmeci 11) olması durumunda gerçekleştirilebilir kılar. Komşuluk hayatta kalma stratejisi olarak ön plana çıkar. Tüm gün birbiriyle vakit geçiren mahalleli, aynı zamanda mekanın kurulması aşamasından itibaren birliktedir. Birisinin gecekondusu yapılır, ola ki yıkılırsa bir gecede halledilir, lağımlar birlikte temizlenir, kömürler birlikte taşınır, yemek birlikte yenir. Eğer ihtiyaç varsa mahalleli yoksuluna sahip çıkar. Kuşaklar arasında süren tanışıklılık 50 yıllık dostluklara “dededen kalma komşuluklara” (Türkiye Görüşmeci 2) evrilmiştir. Belki de Fransa ile aradaki fark tam da mekanın örgütlenmesindeki dayanışmanın olmamasında ortaya çıkar. Türkiye’de mekan birlikte inşa edilir. Fransa’da ise konut hali hazırda yapılmıştır. Yücel (2016:

72), benzer bir çalışma yapan Sayad'ın da Fransa'daki sosyal konutlardaki yabancılaşmaya karşın teneke mahallelerde dayanışma ortaya çıkmasının nedeni şöyle açıklar;

“Eğer teneke mahalle bir “Arap Konutu” olarak görülüyorsa bunun nedeni Araplar tarafından kendileri için inşa edilmiş olmasındandır. Teneke mahalledeki konut ikamet için yapılan sosyal konut ise bir Arap konutu değil, “Arap için yapılmış konut”tur” (Sayad'dan aktaran Yücel, 2016: 72).

Sonuçta “oralarda komşuluk vardı, diyalog vardı, buralarda ölsek kimsen haberi olmaz” (Türkiye görüşmeci 4, 5). Komşuluk ilişkilerine yapılan vurgunun bu denli ön plana çıkması aslında şaşırtıcı değildir. Bu durumun esas nedeni için kurumsallaşmış sosyal politikaya bakmak gerekir. Kanaatimce Türkiye ve Fransa arasında böylesi bir farkın oluşmasının nedeni devlet erkinin mikro alanlardaki etkisinin bir belirtisi olarak da görülmelidir. Fransa'da sosyal yardımların kurumsallaşması ve kitleselleşmesi Türkiye'den çok önce gerçekleşmiştir. Haliyle barınma, vatandaşlık hakkı temelinde devletin karşılaması gereken bir ödev olarak daha önce de bahsedilen 1945 yılındaki harekette ortaya çıkmıştı. Ancak Türkiye'deki emek rejimi dönüşümü ve barınma sorununa getirilen çözümlerde kendine yardım politikası izlenmesi, kente gelen işçi sınıfı için yeterince konut olmaması nedeniyle konut açığının işçi sınıfı tarafından kendiliğinden çözümü olarak gecekondunun ortaya çıkması da bir etkidir. Wacquant'ın gözden kaçırdığı nokta tam da buraya isabet eder. Dayanışmanın yok olduğuna dair yapılan analizde gözden kaçırılmaması gereken ülkelerin kurumsallaşmış yapıları arasındaki farkların mekanla kurduğu ilişkidir. Özetle mekanın inşasındaki farklar ve sosyal politikaların kurumsallaşma biçimleri, kent yoksullarının sürgün bölgelerinde dayanışmayı farklılaştırır.

İlginç bir bulgu da mahallede kalanlar ve mahalleden taşınanlar arasındaki gerilim hattı olmuştur. Bazen kabir ziyaretlerinde karşılaşılır ancak Türkiye Görüşmeci 10'un de ifadesiyle “eskiden o kadar iyilik yapmışım dönüp selam vermeden gidiyor, arkasını dönüyor tanımayayım diye”. Bunun nedenini Türkiye görüşmeci 10 “sosyete oldular artık” diyerek açıklamış Türkiye Görüşmeci 9 ise eklemiştir “Ya artık onlar apartmanda oturuyor ya lüks yerlerde. Bizi beğenmiyorlar”. Bakıldığında apartmana taşınan, giden, geçmişin lekesini üstünde taşımak istemez. “Pis” mahalleden çıkışla gömlek değiştirilir, geçmiş unutulur. “Çocuklara da geçmişi unutun” (Türkiye Görüşmeci 11) denilir. Geride kalanlar için nostalji özlemi ve oradan kurtulma umudu birleşir. Ama “yine de gecekondun daireye değişilmez”, çünkü “Çin'in de sokak evden daha sıcaktır” (Türkiye Görüşmeci 6).

3.3.6. Yoksulluğun Metalaşması

Konut krizi, alan araştırmasının yapıldığı iki ülke de dahil olmak üzere her yerde görülen ve konutun metalaşması üzerinden finansallaşmasına giden bir sürecin parçasıdır. Hane halkları, her geçen gün reel ücretlerdeki düşüşün aksine konut ve yaşam giderlerindeki artış ile mücadele eder. Bu mücadele, aynı zamanda eski işçi sınıfı mahallelerinde, kent yoksullarının hayatında, neoliberalizmin yaşam hakkına saldırmasıyla gerçekleşir. Uzun zamandır barınma hakkından söz edilemez hale gelinmiştir. Kentteki rant getirmesi planlanan alanlara el koyma, mahallelerin soylulaştırılması, zorla boşaltma, yerinden etme/yeniden yerleştirme uygulamaları küresel anlamda neoliberalizmin kent hakkı ve barınma hakkına saldırıları olarak düşünülebilir. Madden ve Marcuse (2016: 9)'ye göre, ikamet politiktir. İkamet politiktir; çünkü konut sistemi, her zaman toplumsal gruplar ve sınıflar arasındaki çatışmanın bir ürünü olarak ortaya çıkar. Ülkelerin ekonomik sistemleri, Wacquant'ın işaret ettiği şekliyle devletin sağ ve sol eli arasındaki çekişmeleri konut sorununun rengini belirler. Konut sorunu eşitsizlikler ve toplumsal antagonizmaların bir ürünüdür. Engels (2003) konut sorununu, sınıflı toplumun yapısı içerisinde gömülü ve temel mücadele alanlarından biri olarak ele alır. Bu nedenle konut, kapitalizmin yeniden üretim alanlarından biridir. Mücadele de konut hakkından başlamalıdır. Kentsel devrim (Lefebvre, 2013) için kentte ikamet gereklidir (Lefebvre, 2015: 119-135). Madden ve Marcuse (2016: 12) de konut sorunu mücadelesini sosyal değişime açılacak bir kapı olarak görür. Bu nedenle konut sorunun ele alınış biçimi metalaşma/metadışılaştırma arasında çekişmenin ürünüdür.

Konutun sunulma biçimi, neoliberal devrimin kent yoksulları için öngördüğü yaşam hakkının ipucudur. Konutun metalaşması sürecinde konut, kullanım değerinden “ev”, “yuva”, “barınak” olmaktan çıkıp kar getiren yatırım aracına dönüşmüştür. Ülkelerdeki gelirin, gücün, karın dağılımının izleği olarak konutun piyasalaşması kent yoksullarının kaderini de belirler.

Kimin nerede, nasıl, hangi koşullarda yaşayacağı kullanım değerinden ziyade değişim değeri üzerinden spekülasyon etki yaratacak kurumlara kazanç sağlamak üzerinden işlemektedir (Harvey, 2012b). Hal böyleyken günümüz kenti, alt gelir gruplarının, kent yoksullarının, göçmenlerin, bekar annelerin, emekçilerin kovulması

(Sassen, 2014) ile ranta açılır. Bu nedenle kullanım değeri savunusu günümüz kentinin, kent hakkı bağlamında inşası için önemlidir ve vatandaşlık ile sosyal politika arasındaki çizgi ile belirginleşir. Yoksulun tarihsel olarak kent hakkından pay almasından bir değişiklik yoktur: “Babamdan hatırlıyorum bundan 20 sene önce bana Belle de Mai’in sorunlarından, Marsilya’nın sorunlarından bahsediyordu ve hala bugün aynı sorunlardan bahsediyoruz. Yoksul mahallelerde yaşayan insanlara çok yardım etmiyorlar. Çünkü biliyorlar ki o insanlardan kar edemezler” (Fransa Görüşmeci 12) serzenişi kuşaklar arasında sürdürülür.

Ülkelerin tarihleri içerisinde ekonomi politikalarının konuta yansması, sosyal haklar ve politikaların incelenmesini gerçekten kolaylaştırır. 19. yüzyıl kentinde kent proletaryası için ev ve iş birleşik bir mekansal durumu ifade etmekteydi. 20. yüzyıl kenti Sovyet Bloğunun da etkisiyle Avrupa’da işçi mahallelerinin kurulduğu, devletin konut sahipliği yaptığı bir kent iken, 21. yüzyılda konutun uluslararası ölçekte küreselleşmesi ve likiditeye dönüşmesi ile devletin, neoliberalizmin daha az kontrol ile işlerin daha iyi olacağı iddiasıyla bu alandan çekilir gibi yapmasıyla devam eder. Madden ve Marcuse (2016)’nin hipermetalaşma adını verdikleri süreç sonunda konut, ev olmaktan çıkar, konuta yabancılaşma gerçekleşir. Kendini evinde hissedememe, oradan bir an önce gitme hayali vuku bulur. Mahalle olgusu parçalanır, tanışıklık azalır, dayanışma parçalanır.

Konut alanındaki hipermetalaşma olgusu zaten farkında olunan ve gündelik hayata da yansımış bir biçimde Fransa’da alan araştırması sürecinde apaçık görülmüştür. Marsilya’nın eskiden oldukça “tehlikeli” olarak adlandırılan Rue de Republic caddesi Amerikalı yatırımcılar tarafından alınarak mutenalaştırılmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde “Le Panier” bölgesi eskiden uyuşturucu çetelerinin silahlı çatışmalarına sahne olan, sinemaya da çokça yansımış tarihi bir bölgedir. Bu bölge uzun zaman önce yine mutenalaştırılmış, burada yerleşik olan halk tarafından duvarlara “turists go home, refugees always welcome”, “Airbnb nik de ambiance” yazıları yazılmıştır.¹⁸⁰ Ancak farkında olunmayan ve alan araştırması sırasında ortaya çıkan farklı bir durum

¹⁸⁰ “Turistler evinize dönün, göçmenler siz her zaman hoş geldiniz”, “Airbnb mahallenin ambiyansını s.kti”. Le Panier alan araştırması sırasında 1 yıl süreyle ikamet edilen yerdir. İlk hafta turist sanıldığım için mahalleli tarafından köpeklerle kovalanmış, takip edilerek rahatsız edilmişim. Ancak iki ay sonra mahalle barında tanışıklık sağlanmış, devamında ise ilk gördüğümde bende tehdit uyandıran mahalleli tarafından gece eve dönerken yardım edilmiş, mahalle barında Olympic Marseille maçları izlenmiş, birbirimize bira ısmarlayarak paylaşımlar gerçekleştirilmiştir. 1 yıl sonra döndüğümde dahi hala oradaki dostlar aracılığıyla özlemleri ve selamları tarafıma ulaşmaktadır.

vardır. Evet, konut alanı özelleştirilmiştir. Evet, devletin konut sahipliği görünürde azalmıştır. Ancak Madden ve Marcuse'nin konuta yabancılaşma olarak adlandırdıkları süreçte, yoksulluğun metalaşmasının gözden kaçırıldığı tarafımda fark edilmiştir. Böylesi bir farkındalık ise tez boyunca metodolojik olarak konumlanan düşünümsellik ilkesi sayesinde kazanılmıştır. Pozisyon olarak düşünümsellik ile konumlanmak içerisinde bulunulan süreci kişiselleştirmek ve nesneleştirmek arasındaki ince çizgiyi çekebilmek sayesinde mümkündür. Şimdi bu durumu tezin bir ara başlığı olarak el verdiği ölçüde genel anlamıyla açıklamaya çalışacağım.

İddia edilen yoksulluğun metalaşması gözlemlendiği üzere 4 adımda gerçekleşir.

- Metalaşmanın 1. Adımı: Kent alanının metalaşması

Bölgelerin merkezi konumu, kentin merkez sayılan alanlarına görece yakınlığı, sermaye birikiminin kent alanı içerisinde sıkışmış olması medya eliyle inşa edilen “kötü şöhretli” mahallerin yaratılmasıyla ilk adımda suç yuvası olarak adlandırılır.

“Tam Çinçin’e özgü bir şey hikaye. 2003 2004’e kadar Çinçin hep böyleydi. Sonra işte baktılar ki bu AKP’yle olmaya başladı. Ankara’nın en güzel yeri şehre 3 dakikalık bir mesafede. Adamlar gecekonduda oturuyor, biz burayı niye rantla dönüştürmüyoruz dediler. Ondan sonra Çinçin’i yıkmaya başladı. Yani zaten Çinçinli de yorulmuştu, bıkmıştı ve artık teknoloji de çok ilerledi. Eskisi gibi hırsızlık da yapamıyorlardı. Ne yapmaya başladılar? Uyuşturucu satmaya başladılar. Benim bir ton arkadaşım ya cezaevinde ya mezarda. Sebebi de ya polisle çatışma ya da kendi içlerinde çatışma” (Türkiye Görüşmeci 1).

Rantın sağlanması için bölgelerdeki uyuşturucu satışı ile yoksulluk arasında zoraki kurulan bir bağ vardır. Wacquant’ın masal kavramları arasında yer alan yoksulluk kültürü ile bu bağ çoğu araştırmacı tarafından açıklanmaya çalışılır. Bir masal kavram olarak yoksulluk kültürü, ahlak yoksunluğu ve bağımlılık kültürü ile örülür. Müdahalenin meşruiyet zeminin kurulması ve böylece mülakatlarda sıklıkla geçen bölgenin “temizlenmesi” için neoliberalizmin kent alanını metalaştırması gerçekleşir. Özellikle Çinçin’de tapu bölgelerinin belirsizliği, parsellerin karmaşıklığı söz konusudur. Buradaki kent alanının metalaşması ve yerinden etme şu şekilde gerçekleşmiştir:

“Belediyeden adam geliyor diyor ki yol geçecek diyor. Şöyle bir şey tutuyor, gidiyorlar. İmar Müdürlüğü'nde çiziyorlar, ediyorlar diyelim Demirciler sitesine şey yapacağız site olacak. Bir imar geçirdiği zaman 25 30 metreyi kesiyor. Niye kesiyor bu 25-30 metreyi camiye, yola, okul için. Her insandan kesiyor. Diyelim uymadı, kabul edilmedi, sil baştan bina yapılsın diyorlar. Aynı şeyi bir daha yapıyor. Senin arsan paramparça olup gidiyor. Böyle böyle değerini düşürüyor. Mesela şimdi bizim Çalışkanlar mahkemelik. Şimdi Ankara'nın göbeğinde olan bir arsa 750 lira metrekaresi diyor. Dağın tepesinde bir arsa var adamın 2000 lira diyor. E ulusa yakın merkezi yer şimdi. Aynı zamanda çok güzel bir yer. Ama sana 50 lira veriyor.” (Türkiye Görüşmeci 3)

- Metalaşmanın 2. Adımı: Emek piyasası yasalarında deregülasyon

Eşitsizliğin dünya genelinde artışı Gini katsayıları üzerinden alan çalışmasının yapıldığı iki ülke baz alınarak gözlemlenebilir. Eğreti işler ve prekaryalaşma sonucunda tüketime dayalı olarak sağlanan büyüme, borçlanma vasıtasıyla gerçekleştirilir. Neoliberalizmin en temel ve genel iki etkisi gelir dağılımında yarattığı olumsuz etki, bu bağlamda dünyanın daha eşitsiz bir yer haline gelmesi ve bireysel sorumluluğa ve piyasaya duyduğu güvene dayalı olarak sosyal politikalara küresel olarak duyduğu antipatidir (Fine, 2009: 3). Emek piyasalarında yaşanan deregülasyon ve güvenceli işlerdeki azalma, hizmet sektöründeki artışı takip eder. Yalnızca Türkiye için değil Fransa için de konumuz bakımından inşaat sektöründeki büyüme dikkat çeker.

Emek piyasalarındaki deregülasyon ve prekaryalaşma her iki alanı da suçla kolaylıkla ilişkilendiren egemen söylem ile bu mahalleler üzerinde oluşturulan yafta konutların yenilenmesi, mahallenin soylulaştırılması, konutların yıkılıp mahalle halkının dağıtılması ile sonuçlanır. Marjinalliğin siyasal ve iktisadi üretimi ile bölgeler ele geçirilir. Emek piyasalarında deregülasyon ile parçalı hale gelen sınıf yapısı, geleneksel anlamda bilinen örgütlenme biçimlerinin parçalanmasıyla sonuçlanır. Sınıfsal olarak bu mahallelerde ortaklık gözlenemez. Ancak dayanışmanın farklı biçimleri ortaya çıkar. Her ne kadar bu şekilde olsa da Gramsci'ci anlamda hegemonyanın neoliberalizm ile uyumlu kodları mahallelere girer. Sivil toplum örgütleri, gönüllü dernekleri ile yapısal değişikliklerden ziyade sermayeye yeni alanın sorunsuz bir biçimde açılması da hızlanır. Böylece kent yoksulları yerinden edilir, ya da bir bölgede toplanır. Fransa'da sosyal konutlara ilişkin yapılan düzenlemede birçok gönüllü örgüt ile buralardaki gerilim hattının boşaltılması, yerleşiklerin isteklerine kulak veriliyor gibi yapılması söz konusudur. Üstelik sivil toplum ile emek piyasası iç içe geçen bir yapı arz etmiştir.

Belle de Mai’de AFEV aracılığı ile gönüllülük esasında yardımcı olan sosyal hizmet çalışanı pek çok kişiye gelen iş tekliflerini değerlendirir, konut yardımını uzatmaya, belgelerini düzenlemeye çalışır. Gösterilen bu çaba tamamen karşılıksız gerçekleştirilir. Öte yandan düşük ücretlere razı edilen Belle de Mai sakinleri için hayat mekansal olarak sıkışır, Belle de mai’den taşınmak düşünülemez. Alınan ücret ancak orada yaşamaya yeterlidir.

- Metalaşmanın 3. Adımı: Konutun metalaşması

1990 sonrasında gerek TOKİ gerekse Fransa’daki sosyal konutların özelleştirilmesi, özel şirketler vasıtası ile inşası başlamıştır. Neoliberalizmin istediği daha az kural koyan devlet, görünürde sağlansa da örtük bir biçimde sermaye, kent ve konutun metalaşmasında devletlerin yaptığı düzenlemeler aracılığı ile kamusal gelirin aktarılmasına ihtiyaç duymuştur. Dahası bu sektördeki şirketler, finans piyasalarındaki borç kağıtları aracılığı ile fiktif bir büyüme gerçekleştirir.¹⁸¹¹⁸² Bunun yanında yasaların gevşetilmesi, ipotekli konut kredilerinin serbestleştirilmesi, borçlandırma pratiklerindeki dönüşüm, kamunun sahip olduğu konutların satışa çıkarılması özelleştirilmesi (Adoma örneğinde olduğu gibi), enformel konut alanlarını, gecekondu mahallelerini, işçi sınıfı mahallelerini, etnik azınlıkların bulunduğu bölgeleri hedef alan kentsel dönüşüm (Çinçin) pratikleri görülür (Geniş, 2018: 484).

Devletler kendi konut stoklarını 2000 sonrasında özel şirketlere satmaya başlamıştır. Sosyal konutlarda ve kira düzenlemelerinde yaşanan bu dönüşüm yarı metalaşmış olan bir alanın tamamen küreselleşmesine ve özelleştirilmesine açılması anlamına gelir. Fransa’da sosyal konuta girmek şehrin diğer bölgelerinde yerleşmekten daha kolaydır. Böylece kent yoksulları bir alana toplanmış olur.

“Oraya girmek için kefil istemiyorlar. Oraya girmek için kontratlı çalışmanı istemiyorlar tabii. Yani girmek için bir büyük kolaylık var ve gerçekten bu büyük bir şey nasıl desem. İhtiyaç yani bazı insanların evet düzenli olarak çalışma kontratları yok veya güvенеbileceği bir kefil olanları da yok. Ne yapsın? Ama insanlar onlara sunulmuş bir imkan.”(Fransa Görüşmeci 16).

¹⁸¹ Özellikle ABD’deki mortgage piyasasının 2008 krizi bu borç kağıtlarının elden ele satılarak hanehalkalarının borçlarını ödeyemez hale gelerek evsiz kalmasından ibarettir.

¹⁸² Lapavitsas (2013), finansallaşma ve sömürü ilişkisi temelinde yaptığı analizde kamu kaynaklarının eşit olmayan bilgi düzeyi ile finans sermayeye düzenli ödemeler yolu ile aktarılmasına hane halklarının sömürüsü olarak bakılması gerektiğini belirtmiştir.

Fransa’da sosyal konutların özelleştirilmesi sonrasında artık kent yoksulları için sosyal konut desteği, bir sosyal politika olmaktan çıkar. Bunun yerine kent yoksulluğu metalaşır.

- Metalaşmanın 4. Adımı: Yoksulluğun metalaşması

Esasen bu başlık oldukça iddialı olmanın yanında aşağıda yaşanan dönüşümü açıklaması bakımından da tek çare olarak ortaya çıkıyor. Madden ve Macuse (2016) süreç içerisinde kent yoksullarının yaşadığı duygu durumunu konuta yabancılaşma olarak tanımlamıştır. Ancak gözden kaçırılmaması gereken kent yoksulluğunun bir “şey” olarak alınıp satılabilir metaya dönüştürülmesidir. Her iki alan araştırmasında yoksulluğun metalaşması önce Belle de Mai sonra Çin’in temele alınarak açıklanmalıdır. “İleri marjinalliğin her yerde aynı kumaştan dikilmediği” (Wacquant, 2011) gibi yoksulluğun metalaşmasında da ülkeler arasında farklar mevcuttur.

Bir şeyin metalaşması için klasik anlamda öncelikle bir kullanım değerine sahip olması beklenir. Bir şeyin yararlığı ise onu kullanım değeri haline getirir (Marx, 2009: 48). Yoksulluğun metalaşmasından konuşuyorsak eğer, sorulması gereken soru yoksulluğun kullanım değeri bağlamında nasıl, hangi koşulda ve kime yarar sağladığıdır. Marx, kullanım değerinin ancak bir kullanım veya tüketim ile değişim değeri haline geleceğini belirtir. Kullanım değeri olan ürün, bir başkasına değişim yoluyla devredilmelidir (Marx, 2009: 50-53). Kullanım değerinin değişim değerine evrilmesi için alınıp satılabilir hale gelmesi gerekir. Yoksulluğun metalaşması kavramı açıklanırken öncelikle yoksulluğun kullanım değerinin ne olduğu yukarıdaki soruları temele alarak belirtilmelidir.

İktidarın yoksulluğu himaye ihtiyacı ilk iki bölümde tarihsellik içerisinde anlatılmıştı. Güç ilişkisinin temele alınarak sömürü kavramının açıklanması gerekir. Wright’ın sınıf kuramını oluştururken sömürüyü hakimiyet ilişkileri ile ele alması, yoksulluğun metalaşmasındaki süreci açıklama şansı verir. Sömürünün, sermaye varlıkları temelinde analizi, aynı zamanda sermayenin araçları açısından da kullanım değerin oluşturulmasını sağlar. Basit bir anlatımla alt yapı kurumlarının etkisi ile üst yapının belirlenmesi, siyaset ve ekonominin farklı katmanlardaki birlikteliği uzun dönemde yoksulluğun kullanım değerini üretmiştir.

Yoksulluk, toplumsal değer haline uygulanan politikalar sonucunda getirilir. Buradan oluşturulan kullanım değeri sosyal politikalarda üretilir, siyaseten somut hal alır. Pek çok durumda popülist politikalar ve özellikle konumuz bağlamında getirilen imar afları seçim sonuçlarında arkasının kollanmasını isteyen iktidarlarca savunulmuştur (Buğra, 1998). Kamu yardımlarının hedef kitlesi olma hali yoksulluğun kullanım değerini ortaya çıkarır. Bu durum yoksulun, yardımların edilgen hedef nüfusu haline gelmesine neden olur.

“Kömür olsun, para olsun. Zaten şuraya gelen (kaymakamlık) yardıma gelenlerin de çoğu Çinçin, Yenidoğan. Biz eskiden kimsenin sosyal yardım aldığını falan görmezdik. Abi işte bu Çinçin dağılınca bitti. AKP ile başladı işte bu dağılma da yardım da. Ne zaman başladıysa o zamandan beri de alıyor işte adamlar Çinçin’e geliyor. 15-20 tır kömür geliyor” (Türkiye Görüşmeci 6).

Sosyal politika ve vatandaşın müşteri haline gelmesi, klientalist ilişki daha önce de defalarca dikkat çekilmiş bir husustur. Ancak neoliberal ideolojiye gömülü halde araçsallaştırılarak kullanılması (Fine, 2009: 2) yoksulluğun metalaşmasının kapısını açmaktadır. Burada mahali dayanışmanın son bulması ve Çinçin’de yaşanan dönüşümü hızlandırmak adına meşruiyet kurma amacının da kullanım değerine eklenmesi gerekir. Yoksulluk, çoğunlukla pazardan, tüketimden, işgücü piyasasından dışlanma hali olarak ele alınır. “Yok hükmünde” muamele gören yoksul şeyleştirilir. Kent alanının piyasa gereklerine tabi olarak dönüşümü hususu o kadar vahşi bir hal almıştır ki yoksulluğu ve hatta yoksulu dahi alıp kent rantının ve sermayeleştirmenin öznesi haline getirir ve metalaştırılır. Sermaye birikiminin bir unsuru haline gelen yoksulluk, kapitalist birikim dinamikleri çerçevesinde dışlanan bir unsur değil tam tersine sermaye birikiminin merkezine ve gerçek tahakkümüne tabi bir kategori olarak ortaya çıkar. Yoksulluğun kullanım değeri bunu ifade eder.

Yoksulluk sermaye için yeni bir dolaşım alanı haline gelmiştir. Sermaye için yoksulluktan değer üretilmiş, kamu kaynağı aktarılmıştır. Yoksulluğun metalaşmasının adım adım anlatılması gerekir. Yukarıdaki aşamaların tek tek kat edilmesi sonucunda, Fransa’da özellikle, geriye eski sosyal konutların özel şirketlere satılması kalır. Fransa devleti CAF (konut yardımı) olarak bir sosyal politika uygulamasına başlamıştır. Bu uygulamada eskiden konutun sahibi kamu iken artık özel şirketlerdir. Araştırma yapılan yerdeki konutların sahibi ADOMA şirkettir. Sosyal konuta yerleşmek için gereken süreç şu şekilde aktarılmıştır:

“İnternette önce aradığınız lojmanın tipini falan her şeyi bilgilendiren bir seçim yapıyorsunuz. Sonra istenen belgelerin listesini gönderiyorsunuz. İnternette listeyi gönderdikten sonra mesaj geliyor. Numara geliyor sana, o senin istek numaran. Sizin aradığınız tipte bir lojman olduğunda sizi arıyorlar ve 48 saat içerisinde cevap vermeniz lazım. O 48 saat içinde gelip yeni evi ziyaret etmeniz lazım ve eğer size uygunsa dosya yapılıyor ve işlemler başlıyor. İnternette bir istek gönderince o istek sadece 6 ay geçerli. 6 ay sonra yeni bir istek yapmanız lazım. O yüzden 6 aydan uzun istek bilginiz yok. İsteğe eskilik yok. Hani ben 3 senedir bekliyorum. Niye yok diyemezsin. Çünkü her 6 ay yeni bir istek oluşturman lazım.” (Fransa Görüşmeci Adoma)

Şimdi bir de Adoma gelmeden önce de orada yaşayan Fransa Görüşmeci 18’in kira konusundaki değişikliğe ilişkin aşağıdaki ifadesine dikkat etmeliyiz.

“Ya önceden şeydi, HLM’ydi. 2007’de ADOMA orayı satın aldı. Onun için mesela burada yardım parası vardır. Kira için CAF parası vardır. Ekstradan mesela CAF parasını fazlalaştırdılar. Yani 300 küsur veriyordular, bu sefer 400 küşüre çıkarttılar. Yani devlet orayı sattığı için bu sefer devlet kira olarak yardımcı oluyor. Kira inmedi ama bu sefer CAF parası çıktı. Bu sefer kira yani aylık aynı kalıyor ama devlet ekstradan 100 Euro yardım ediyor. 700 Euro nasıl ben sana cebimden, 212 Euro ödüyorum. Diğerini hepsini devlet ödüyor.”

Adoma yetkilisi ile yapılan görüşmede binaya ilişkin çıkarılan istatistiklerin matbu bir kağıtta edinilmesi mümkün olmadı. İstatistik tutma amaçlarının gelecek yıl bütçesini hazırlamak olduğunu söyleyen yetkili için en büyük müşteri CAF yardımı yaptığı için devlettir:

“Size 6 konutun istatistiklerini söyleyebilirim ama veremem. Her sene bilanço yapıyoruz. Ve o bilanço bizim için o konutta neler olup bittiğini görmemize imkan veriyor. Bizim en büyük müşterimiz CAF. 309 lojman başvurusu var şuanda. Sadece departmana verebiliriz bilanço, başka insanlara veremeyiz. 308 lojmanla ADOMA ilgileniyor. 342 lojman var. Diğerleriyle başka derneklerin ilgilendiği lojmanlar. Diğerleriyle sosyal ve konut yaşamı yardımı ilgileniyor”

Bu iki mülakat bir arada düşünüldüğünde yoksulluğun şekleştirelerek metaya dönüşümü ve ardından özel şirketlere yoksulluğun satılması söz konusu olduğu fark edilir. Konut gibi emeğin yeniden üretim alanı olan bir mekanda yoksulluğun metalaşması gerçekleştirilir. Esasen daha önceleri sermayenin eğitim, sağlık, altyapı gibi ekonomik ve sosyal hayatın pek çok hücreğine sızdığı bilinmektedir. Fine (2009)’a göre bu dönemin farkı piyasa ve özel sermayeye güvenin arttığı bir neoliberal kültürün pompalanması yoluyla özel sektörün kazanımlarının kamu kaynaklarınca savunulması ve finanse edilmesidir. Yapılan mülakatta görüşmeci kira

olarak herhangi bir artışın olmadığını belirtmiştir. Ancak derinlemesine bakıldığında ADOMA'nın sosyal konutları satın almasının ardından CAF yardımının arttığı görülmektedir. Görüşmecinin ödediği kira 212 Euro olarak sabit kalmıştır. Ancak 2007 öncesinde CAF yardımı 388 Euro iken 2007 sonrasında 488 Euroya çıkarılmıştır. Burada ise sosyal yardım olan ve vergilerle finanse edilen CAF'ın 2007 öncesinde kamuya geri dönmesi söz konusuysa 100 Euro artış ile özel bir şirkete sosyal konutun devri gerçekleştirilmiştir. Bu oldukça absürd bir durum.

Neoliberalizmin iddiası piyasanın girdiği her alanda daha iyi, daha uygun ve hızlı hizmet verileceği, devletin hantal olduğu ve bu nedenle anında müdahale ile sorunların çözüleceği anlatısıdır. Ancak yukarıdaki durumda daha uygun olmasından ziyade kamunun birikiminin özel şirketlere konut eliyle aktarılması söz konusudur. Yoksulluk devlet tarafından ADOMA benzeri özel şirketlere satılmaktadır. Adoma için artık en büyük müşteri CAF'tır. Caf yardımı alan yoksullar ise görünmezdir.

Buradaki sorumluluğun topyekun devri beklentinin aksine çeşitli hizmetlerde aksaklıklara yol açmaktadır. İlk olarak çöp konusunda karışıklık meydana gelmektedir. Yaklaşık 400 kişinin yaşadığı bu yerde yalnızca 2 konteynır vardır. Çöpler her zaman toplanmaz. Bu konuda yerleşiklerin rahatsızlıkları sürekli dile getirilir:

“Bu ara sokak bu binanın sahibiyle konuşmuşlar bu sorunla ilgili. Bu ara sokak onlara ait dolayısıyla buradaki çöpler ile onlar ilgilenmeli yani şirket. Çöp konteynırı koyup çöplerle ilgilenmesi lazım. Ben de dedim yani e koyun o zaman yani temizlensin ara sokak. Onlar da hayır veremeyiz çünkü belediye izin vermez. Çünkü iki sokak sonrası konteynır var ve o yüzden bize izin vermezler. Hemen sorumluluktan kaçındılar yani. Adoma sorumluluklarını üstlenmek istemedi ve sokağı bu şekilde bıraktı. Belediyenin sorumluluğu değil Adoma'nın sorumluluğuymuş yani burası. Belediyeye ait sokaklara koyuyorlar. Burası bu sokak tamamen şirkete ait. Adoma kendi cebinden para koyup geri dönüşüm konteynırı koyup belediye kamyonla geçip çöpleri alabilir. Yani onların görevi bu. Belediye kamyonu geçiyor ama konteynır az olduğu için insanlar yere atıyor mesela. Hep taşıyor çöpler yani. Belediyenin daha sık gelmesi lazım çünkü hemen doluyor. Çok insan yaşıyor sadece 2 konteynır var.” (Fransa Görüşmeci 6).

Bu durum Madden ve Marcuse'nin (2016: 28) hiper metalaşma konusundaki söylediklerini doğrular:

“Tüm bu durum konutun hiper metalaşmasını işaret eder: kar odaklı şirketler kendilerini ikamete dahil ederler ve kaynakları cebe indirerek halihazırda var olan konutları ikamet edenlerin ihtiyaçlarına dair herhangi bir şey yapmadıkları halde daha pahalı hale getirirler.”

Adoma’nın burada yaşayan insanlar için sosyal çalışan istihdam etme yükümlülüğü bulunur. Ancak bunu gönüllü derneklerin organizasyonları ile çözmeye çalışmıştır.

“ADOMA derneklerle çalışıyor çünkü sosyal konut amacına varmak için hizmet vermek zorundalar, onların bir zorunluluğu bu. Bilanço verdiklerinde ne yaptılar, kim geldi? Ne için? Verilerini sunmaları lazım. ADOMA’nın bir sosyal bir bölümü olduğu için. Çünkü bir şirket ADOMA. Bunu da unutmamak lazım. Bir şirket, hem kira alanla gelen parayla çalışıyor, hem devletten gelen işte sosyal kesimleri de var ya hem şirket kesimi hem sosyal kesim. İşte sosyal kesim için devlet ona para veriyor. Hani dedim ya sosyal bir çalışan ona yardım ediyor. O kesim için devlet para veriyor. O şirket kısmı için de kira giriyor. Yani 430 euro geliyor bir insan için de unutmamak lazım (Fransa Görüşmeci 16).

Ancak sosyal bir amacı gerçekleştirmek iddiasıyla yola çıkan bu yapı için “önem vermeniz gereken kişi sayısı değil kaç kişinin girip çıktığı”dır (Fransa Görüşmeci Adoma). Sosyal konutun bir makine gibi düşünülmesi ve daimi çıktı olarak, belki meta olarak, yoksulun devri fikri göze çarpar. “Tabii ki biz rezidans sosyal geçici olarak bir tane konut değil de kalıcı hale geldiyse kendi fonksiyonunu gerçekleştirmemiş olur” (Fransa Görüşmeci Adoma). Böylece bu bölgenin sakinleri barınmaya yabancılaşır. Çünkü kaldıkları konutun ev olmaktan çok sürekli olarak devredilmesi gereken bir mekan olarak kabulü söz konusu olur. Konuta başvurular 3 ayda bir yenilenir. Yaşanılan yer sahiplenilemez. Hal böyleyken düzenli ve sürekli bir konuta erişim, “ev”, “yuva” sahipliğinin sınıfsal bağı kurulmuş olur. Yoksulluğa yatırım yapan bir firma olarak ADOMA için kısa dönemde elde edeceği kazanç önemlidir. Bu nedenle de ADOMA oradaki yerleşiklerin ihtiyaçlarına uygun adımlar atmak yerine daha sıkışık, daha dar, “tek pencereli” odalar inşa eder. Sosyal olarak yerleşiklerin isteklerine kulak vermekten uzaktır.

“Çünkü orada yaşayınca biraz nasıl desem oranın çalışanların bazı muameleleri falan. Yani sosyal konut olduğunu unutmamak lazım. Bir sosyal çalışan eşlik etmeli oradaki yaşayan insanlara. Çünkü o konutun amacı insanlara daha düzenli bir hayata yol açmak. Oranın amacı o. Yani daha sabit bir ev, sabit bir iş, sabit bir durum duruma getirebilmek için yapılan bir konut ama 350 kişiye tek kişi bakıyor. Bir kişi en fazla 10 kişiyi takip etmeli. Bunu yapmıyor. Çünkü çalışan kişiye,

sosyal çalışana para, aylık parası verilmeli. Gerçekten o yüzden kıymet verilmiyor ki gibi sanki sadece paramı ver sen gibisine. Ya şirket haline geldi sanki sadece. Sanki hizmetlerini unutmuşlar gibi” (Fransa Görüşmeci 16).

Dahası bu konutlarda yaşayanlar da bunun farkındadır. Adoma’ya devredildikten sonra konutun durumuna ilişkin iyileştirici herhangi bir yatırım yapılmamıştır. Adeta market raflarında ürün değiştirilir gibi insanlara sorulmadan, onayları alınmadan halihazırda 348 kişinin yaşadığı yerde ortada bulunan “spor alanı” kısmına başka bir sosyal konutun yıkılarak daha büyüğünün yapılması amacıyla boşaltılan yerden getirilen insanlar prefabriklere yerleştirilmiştir. Yaklaşık 3 yıl sürmesi planlanan inşaat için oldukça sıkışık dar bir alana 70 kişi daha getirilmiştir.

“Spor yapmak için bir alanımız vardı. Bize haber vermeden orayı yıkıp, konteynırlar yerleştirip 70 yeni komşu getirdiler. Zaten sıkışık bir yer. Nasıl desem bunaldım. Bir yer ve tek sporu alanımızı yani bize haber vermeden gerçekten hiç. İnsan yerine koyulmuyoruz be. Kiramız, tek önemli olan sadece kiramız. Bizim ne hissettiğimiz fikirlerimiz hiç soruşturulmadı. İstenilmedi. Alakadar bile olmadılar. O yüzden kendimi nasıl desem. Hiç de insan gibi hissetmiyorum, orada. Sonra bizim ben mesela atölyeler yaptığımız işte yer vardı. O atölyeyi de pat aldı ellerimizden. Bir işte spor alanımız vardı orada nefes alabildiğimiz. Bir de atölye kurabileceğiniz bir ortak alanımız vardı. Gerçekten oradaki insanlar için bir şey yapılmıyor. Mesela sosyal hizmet verecekleri yerde AFEV’le partner olmayı kabul ettiler. Yani suçluluk hissini kapatmak için mi artık? Hadi 5 tane gönüllü bu işi yapsın. Ki 5 gönüllü bile bu iş için yetmez.” (Fransa Görüşmeci 16).

Gerçekten de bakıldığında Polanyi’nin de vurguladığı üzere görünmez el fikri ve piyasanın kendi dengesini sağlaması bir ütopyadır. Bu ütopya toplumun insani ve doğal özünü yok etmeden uzun süre yaşayamazdı (Polanyi, 2005: 36). Esasen bakıldığında Adoma konutlarındaki ilgisizlik, yapısal olarak yaşanan sorunlar piyasa mekanizmasının bölgelere girdiğinde düzeleceğine dair umudun aksini yansıtır. Çünkü Madden ve Marcuse (2016: 34) için bunlar piyasa başarısızlığı değildir; aksine tam da piyasanın işleyiş biçimidir. Konutun durumu kısmında da anlatıldığı üzere konutlarda duvarların incedir, konutlar bakımsızdır. Böcek, pire ve fare sorunu yaygındır. Mobilyaların eski ve kırık olması, elektrik ve kanalizasyon sisteminde ciddi sorunların olduğu dile getirilmiştir. Tüm bu sorunlarla, 348 kişi ile ilgilenen ise 1 kişidir. Piyasanın işleyiş biçimine duyulan öfke ise binalara zarar vermek, apartman koridorunda ateş yakmak, çöplerin balkonlardan atılması gibi davranış kalıplarını getirmektedir. Hal böyleyken sosyal konut sakinleri suç, pislik ve halihazırda kent hayatına uyum sağlayamayan insanlar olarak yaftalanır, yarı insanlaştırılır.

“Gerçekten insan gibi yaşamıyorduk, yani insanlıktan çıkıyorduk. Nasıl desem? Tamam, bir sorun var, insanlar niye böyle? Niye böyle? Oradaki çalışanlarla ve orada yaşayanların arasında irtibat çok fazla yok ve nasıl desem? Kira veriyorum ben kiracıyım sözümü yani beni dinlemek zorundasın. Sosyal konut orası. İnsan yerine koymuyorlar. Kulak verilmemesi de bir kızgınlık yaratıyor. Fazla ilgi yok. İlgi olmadığı için kızgınlık yaratıyor herhalde. Her tarafta çöp, her tarafta fare. Koca koca kedi gibi fareler. Ya sıçan değil fare. Saygı duymuyorsan sen bana benden de sana saygı yok” (Fransa Görüşmeci 16).

Yoksulluğun metalaştırılmasını kolaylaştıran etkenlerden biri de Fransa için ZUS yasasıdır. Bir diğeri ise La politique de peuplement”tir.¹⁸³ 2015’ten beri olan bu yasa aracılığı ile mahallelerdeki etnik ve sınıfsal dayanışma social mix adı altında kırılır. Adoma yetkilisi de bunu özellikle dikkate alarak yerleştirmelerin yapıldığını belirtir. Bu yasal düzenlemeler dikkate alındığında Madden ve Macuse’nin (2016) dikkat çektiği devlet yapılanmasının konut sorununa çözüm üretmekten çok refah, konut ve emeğe ilişkin talepleri etkisizleştirmeye çalışılarak sistem sürekliliğini sağlamaya yönelir.

Yoksulluğun mekansal olarak çevrelenmesi, yoksulluğun damgalanmasına neden olur. Bu damgalama kimi zaman mekansal utanç kimi zaman ise mahalleyi sahiplenme olarak çarpık bir duygu durumuna yol açar. Devlet ve sermaye ortaklığı ile gerçekleşen kentten sürülme, mekanın/mahallenin dağıtılması sonucunda konuta yabancılaşma gerçekleşir. Geride kalan ise “eski Çin’in” günlerine duyulan özlemdir. Fransa ve Türkiye’de alan araştırması sırasında ortaya çıkan yoksulu metalaştırmanın iki biçiminden birincisi yukarıda belirtildi. İkinci ise kentsel dönüşüm vasıtası ile Türkiye’de yoksulun metalaştırılmasının biçimidir.

Çin’in dönüşümünde el koyma sürecinde yaşananlarda sistemin devamlılığı için devletin ara bir tampon görevi işlevini yerine getirmesi dikkat çekmiştir. Özellikle de TOKİ’nin yetki verdiği inşaat firmasının adı kesinlikle bilinmemektedir. Görüşmeciler içersinde bilen çıkmamıştır. Aslında bu kadar önemli ve temel bir bilginin bilinmemesi ilginçtir. Sorumlunun belediye ve TOKİ olarak görülmesi, muhatabın bu kurumlar alınması, özel şirketlerin sınırsız yetki ve sınırsız sorumsuzluk içerisinde hareket etmelerini sağlamaktadır. Pek çok kişi dönüşüm sürecinde sahip oldukları alandan daha küçüğüne razı edilmiştir. Örneğin Türkiye Görüşmeci 2 “Bütün herkesten yani babamdan dedemden kalan 400 metrekaare gözükiyordu tapudaki yeri.

¹⁸³ Detaylı bilgi için bkz: Lecointre D., (12.11.2016), “Qu’est-ce qu’une « politique de peuplement »” <https://cremaschiblog.wordpress.com/2016/11/12/quest-ce-quune-politique-de-peuplement-d-lecointre/#:~:text=D%C3%A8s%20lors%2C%20une%20politique%20de,r%C3%A9duire%20la%20concentration%20des%20populations>

Parsele bölünce 130 metre yer kaldı” demiştir. Benzer süreç Çin’in’de yapılan mülakatların tamamında görülmüştür. El koyma sürecini kolaylaştıran ise Çin’in’deki dayanışmanın halihazırda parçalanmış oluşu, kendilerini “ezgin insan” (Türkiye Görüşmeci 10) olarak değerlendirmeleri ve hukuk yolların işleyişi hakkında yasal mevzuatı bilmemek, dava açma ve hak arama süreçlerinde avukat ücretini karşılamaktan yoksun kalışlarıdır.

“Gariban adam neye gücü yetecek? Avukat parası yok. Bir yere gidip başvuracak adamı yok. Arkasından gelecek adam yok. Yani konuşmadır sadece evdeki aynı senin. Benim şu an konuştuğum gibi onlar konuşur bu TOKİ meselesine ilişkin ama ileri gitme şansı olmamıştır” (Türkiye Görüşmeci 11).

Böylece el koyma hızlı ve kolay bir biçimde Çin’in’de gerçekleştirilmiştir. Devlet güvenceli firmalara yoksulluk satışa çıkarılmıştır. Dönüşüm sürecinde evi olmayanlara ise kira desteği yalnızca bir yıl süre ile sağlanmıştır. Bakıldığında burada aktarılan bir kamu geliri olduğu da açıktır. İnşaat şirketlerine kar, kamu kaynaklarından sağlanmış, maliyet minimuma indirilmiştir.

Kamu geliri inşaat firmalarına iki biçimde aktarılmıştır. Birincisi, kira desteği adı altında 18 ay süre ile verilen destektir.¹⁸⁴ Bu destek kapsamında mahalle boşaltılmıştır. Kentsel dönüşüm hızlandırılmıştır. İkincisi ise konutların özel sektöre devridir. Yoksulluk, kamu kaynağı aktarılarak mahalleden taşınmış, metalaştırılmıştır. Bu durumu Türkiye Görüşmeci 2 şu şekilde dile getirir:

“Ya ben onu çok iyi bilmiyorum. O TOKİ şöyle geldi. Bu devlet politikası ile ilgili biliyorsun. Zaten 2002'den sonra Türkiye komple değişti ve bu Türkiye'nin değişmesiyle birlikte değişti. Büyük sermaye var. 5 tane gerici sermaye grubunun yaptığı inşaatlar evler patladı. İlk başta Refah Partisi geldi. Aktaş'ta TOKİ de değil. Toplu konut, kendi kafasına göre arazi sahibinden alıyor. Bina yapıyor. Aktaş'ta başladı. Sonra işte 2007 sonrası da tamamen oraları yıktılar. Hasköy protokol yolunu nasıl temizliyorlarsa Çin'in'i de öyle temizleyelim dediler. Amaç, daha çok para kazandırmak.”

Bu bölgenin temizlenmesine ilişkin yapılan çalışmalarda en çok adının değiştirilmesi politikası öne çıkar. Çin'in olarak bahsedilen bölgenin adı Gültepe olarak değiştirilmiştir. Bu değişikliğin sebebi de “polis bile zor

¹⁸⁴ Çevre ve Şehircilik bakanlığının kira yardımı klavuzu Madde 11(4) bkznz. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/altyapi/icerikler/kira-yardimi-klavuzu-20190513095551.pdf> Bu klavuz, 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un 5 inci maddesi ile 6306 sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliği'nin 16 ncı maddesi hükümleri kapsamında riskli yapılarda kira yardımı yapılmasının usul ve esaslarını düzenlemektedir.

girdiği mahalle olarak anılan Çinçin”¹⁸⁵ fikrinden kurtuluş umududur. Ancak sahada gözlenen ise bunun aksidir. “İnsanları dağıtalım dediler insanlar binaya toplandı. Çinçinli adam nereye gidecek? Başka nereye gider yani. Çinçinli adam nereye gitse 30-40 hane gidecek orayı da Çinçin yapacak”(Türkiye Görüşmeci 6).

İsim değişikliği ile süre giden yıkımla beraber dikilen TOKİ bloklarındaki havuz, sauna vb. olanaklar aracılığı ile mahallenin görüntüsünün değişmesi amaçlanmıştır. Ancak, “süper binalar ama gelen yok. Adı değişmediği için. Çinçin dediğin zaman insanlar biraz ürküyor... TOKİ tarafı da aynı vaziyette. Adam evi almış ama oturmuyor kiraya vermiş” (Türkiye Görüşmeci 2).

Yoksulun kent merkezindeki alandan sürülmesi ise yıldırma yolu ile el koyma ile gerçekleşir. Esasen konutun ulaşılabilir olması üzerinden söylem kurulsa da mahalleli için TOKİ’de oturmak çok masraflıdır. “Valla TOKİ’ye gidenler oldu ama onlar da hep geri dönüp çıkacaklar. Memnun değiller. Masrafı çok. 1100 her ay ödemek gerek. Ben oraya niye ödeyeyim. Bir de aidat var, 450 TL. Nasıl ödeyeceksin?” (Türkiye Görüşmeci 9). Çünkü Türkiye Görüşmeci 10’un da dediği üzere:

“Bizim mahalledekilerin durumu yoktur zaten ödeyecek durumu yoktur. Kim verecek parayı onlara zaten. Ne yaptılar kendi adamlarını buldular. Gel şurada bir yer var. Şu kadar para ver senin olsun diye dağıttılar evleri. 500 bine satıyorlar alanlar şimdi evleri. Valla alan oluyor, gelen oluyor ama bizler alamıyoruz. Bak biz mal sahipleriyiz. Biz gidemiyoruz başkaları hep 500-400 den aldılar. Yani ne yapıyor şimdi? Evlerimiz de gitti işte. Evlerimizin yerine de ev yaptılar. Belediye ne yaptı? Herkes kendi tanıdığına sattı.”

Türkiye Görüşmeci 9 ise süreci şu şekilde aktarmaktadır:

“Benim iki evim vardı. Ayrı ayrı insanlardan aldım. Bir bahçede değildi. Evler yıkılınca tek hissen var dediler. İster kabul et ister etme. Oraya gittim 75 milyar getir dediler. Ben ayrı insanlardan alınca ben niye bu kadar bir evi yok ediyorlar. Birini sana borçlandırıyorlar. Artık ben de kabul etmedim. Valla dediler artık ne zaman yaparsak çağırırsak o zaman gelirsiniz. Yoksa gidip bizi mahkemeye verin başka şeyiniz yok dediler. Mahkemeye vermedim. Herkese dedim toplanalım gidelim ama devlette devleti atmaz ki yine biz şey olacağız. Bir de benim aldığım ev, 2 gecekond, bir tanesini de aşağıdan aldım. İkisinin de neymiş, tapusu yok. Şey varmış, toprak arsası.. Ama ben dedim ki niye benden o zaman iki tarlaya ayrı ayrı vergi aldınız? Dediler ki o zaman ödemeseydin. Ama bana vergi kağıtları geliyo ayrı ayrı ödüyorum, şahıslardan ayrı ayrı aldım.

¹⁸⁵ <http://www.ankarahaberleri.net/ankara/ankara-da-cincin-adi-artik-tarih-oluyor-h11691.html> haberde isim değişikliği ile kötü algı ve görüntüsünden çinçinin kurtulduğu iddia edilmektedir.

Hak vermiyorlar. 75 bin lira önden ödeme istediler. Ayda da 1100 lira. 10 yıl boyunca. aidat 300 lira. ödeme durumumuz yok. TOKİ'nin masrafı çok. Kendi adamlarını koyuyorlar oraya görevli koyuyorlar sigortalı adam koyuyorlar. Yani sen illa 300'ü her ay verecen. Paran olsun olmasın. Ben oraya nasıl ödeyeceğim? Zaten ev kendimin bir de beni borçlandırıyor., iki yerden ayrı ayrı vergi aldılar. Yok bak şimdi mesela benim 2 tane evim vardı. Benden vergi 2 tane ayrı ayrı aldı bana şimdi hak bir tane ev veriyor ve onu da borçlandırıyor. İster al ister alma diyor. Mahallenin insanları, ev sahipleri hep kiralarda. Hakkı olmayanlara satıldı bizim yerlerimiz. Onlar oturuyor. Bizim mahalle oturmuyor. Hepimiz oyuna geldik. 2 evim vardı, gitti. Dedi oturduğuna say. Ben belediyeye müdüre çıktım dedi oturduğuna say. Tapun yok dedi...”

Çinçin'in çehresini değiştirmek amacıyla yola çıkılan konut projelerinde çehre değiştirmenin en önemli adımı olarak mahallelinin uzaklaştırılmasıdır. Prekarya koşullarında çalışan, güvencesiz, hali hazırda yoksul olan insanlardan daha sıhhi, düzenli, sağlam konut iddiasıyla yaşam alanlarına el koyma konut için ödenecek taksitler aracılığı ile gerçekleşir. Türkiye Görüşmeci 9, 2 gecekondusu olan ve yıkım aşamasında kendisinden talep edilen parayı ödemek yerine gidip kredi çekip yine Çinçin'de yeni gecekondusu alan biridir. Süreci şu şekilde aktarmıştır:

“Ben mesela dulum apartman süpürüyorum, kapıcılık yapıyorum. Ben orayı o aidatı nasıl ödeyeceğim? Sonra bana dedi getir 75 milyar senin evini hemen vereyim. Benim ödeyecek durumum yok deyince iyicene de şey yapıyor. Hani benim daha yapacak bir şeyim yok diyor. Zaten sana dedim. Benim çocuklarım mahkum. Ben dul kadını apartman süpürüyorum. Benim zaten ev kendi yerim. Hatta ben müdüre dedim ki bak benden iki tane ayrı ayrı vergi alıyorsunuz o zaman benim bir tanesini sil borcunu bir taneyi bana borçsuz ver. Kabul etmedi Git beni istediğin yere şikayet et dedi. Benim hakkım bu yani. İstediyiğin yere de adımı vererek anlatabilirsin. Benim ödeyecek durumum yok yani. İki oğlum mahkumdu biri yeni çıktı biri yatıyor. Bir de kızım var. O da 35 yaşında. İşte binalardan süpürdüğümle topladığım parayla bu evin kredisini ödüyorum. Yani bana kalan bir şey yok yemek için”

Konutun kaybedilmesinin diğer bir biçimi de yıkımdan önce evden çıkıldığında konutta meydana gelen tahribat nedeniyle haklardan mahrum kalınmasıdır:

“Bir de şu var. Evlerini X abinin kızkardeşi öyle kaybetti, annesi öyle kaybetti. Onlar bize haber verdiler. Evleri boşaltın dediler. Biz yıkıyoruz şu tarihte mahalle yıkılacak. Boşaltın dediler. X abinin annesi ev buldu çıktı, bacısı buldu çıktı. Hani o zaman da mahallenin gençleri çoluk çocukları gidiyordu, mal içmeye, şunu içmeye her tarafını yakıyorlardı boş evlerin. Şimdi belediye de geldi kepçeyle. “E ben geldiğimde bu ev zaten önceden yıkılmıştı.Biz yıkmadık” dediler. Tabi bunun bacısı, annesi pay almadı hiç bu yüzden. Hatta ben çıkmıyordum evimden. Yıkım ekibi bana dedi ki ben gider 2 polis

getiririm. Derim ki bu kadın evden çıkmıyor. O zaman bu başka işler çeviriyor burada derim diye. Ben ondan çıktım. Yoksa ben çıkmıyordum evimden. Çoğumuzun gücü yetmedi, çoğumuz gitmedik TOKİ'ye” (Türkiye Görüşmeci 9).

“Gücü yetmemek” temel olarak kent yoksullarının sosyal güçten, Bourdieucu anlamda kültürel ve sosyal sermaye yoksunluğunu anlatır. Bu yoksunluk yoksulların benliğine ve özgürlüğüne saldırıya varır. Yoksul kimliksizleşir yığın haline gelir. Yığın olarak metalaşır. Sömürüye açık hale gelen yoksulluk başkaları tarafından kontrol edilebilir haldedir. Yoksulluğun metalaşması bu politik ve ekonomik sistem içerisinde beklenen bir sonuçtur. Konut sorunu her daim sınıflar, kurumlar ve devlet arasındaki çatışmadan karakterini kazanır. Bu nedenle konut sorunu ele alınırken sınıf, patriarka, ırkçılık gibi yapısal şiddet formlarına karşı örgütlü mücadele gerekir. Metalaştırma sermaye birikimi için sadece bir strateji değil aynı zamanda ekonomik ve politik süreçlerin yönetim tekniğidir (Madden ve Marcuse, 2016: 59). Dahası konut politikası ideolojik bir yapıdır, gerçek bir kategori değildir, bu nedenle konut politikaları konut sorununu çözmek için değil aksine ekonomik ve politik sistemin devamlılığını sağlamak için yapılır (Madden ve Marcuse, 2016: 73). Konut sorununun çözülme biçiminin tarihine bakıldığında da açıkça politik düzenin devamlılığı ve sermayenin kar ve birikiminin hedeflendiği görülür. Özellikle TOKİ yapılanması konut sorununu gerçekten çözmek isteseydi başka bir yöntem izlerdi. Fransa da sosyal konuta ilişkin yatırımlarını sermaye birikim rejimine uygun hale getirmekten çekinmemiştir. Artık yoksulluk dahi metalaşmış, konut finansallaşmıştır. “Devletin siyasal bir strateji olarak yeniden ölçeklenmesinin” (Brenner, 2009: 127) en çıplak biçimi, yoksulluğun metalaşması olarak ortaya çıkmaktadır. Kapitalizmin bekası için müdahalenin sınırları değişmiş, krizlerinden çıkışı için yepyeni bir kapı daha bulunmuştur. Fine (2009)’un da öne sürdüğü şekliyle neoliberalizm karşı olduğu sosyal politikayı araçsallaştırmış, kendini yeni bir form içerisine sokarak başkalaşmış, sonundan uzaklaşmıştır.

3.3.7. Sosyo-Sembolik Parçalanma: Direnişin İmkânı Kalmadı Mı?

Sosyo-sembolik parçalanma Fransa’da “social mixity” ile Türkiye’de ise kentsel dönüşümün mahallelere girmesiyle başlar. Fransa’da kent politikası 1977’de HVS ile başlar denilebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında

Fransa'nın altın 30 yılının artık sonuna gelmiştir ve elbette ki işsizlik artışı yavaş yavaş başlar. Bu durumda altın 30 yıl boyunca ihtiyaç duyulan emek arzını karşılayan göçmenler, işsizliğin günah keçisi ilan edilmiştir. Hatta 1974 yılında göçmenlerin istihdamı yasaklanmıştır (Brubaker, 2009). 1981 yılına kadar banliyölerde ufak tefek bağımsız ayaklanmalar meydana gelmiş ancak bu ayaklanmaların nedeni çoğunlukla konutların fiziki yapısında aranmıştır. Bahsedilen HVS yasası ardından Fransa işçi sınıfının ve orta sınıfın HLM'leri terk etmesi ile birlikte geride banliyölere ilişkin negatif imaj kalır. Esasen Dikeç'in 1970 sonrasında yaşanan krizler ardından göçmen işçilerin istihdamının azaltılması ve işsizliğin artışının işçi hareketinin radikalliğinde azaltıcı bir etkide bulunduğunu belirtir. Banliyölerde kalanların bu bağlamda verdikleri verginin azalması banliyölere ilişkin yapılan yatırımların azalmasını ve çökmeye terk edilmesini beraberinde getirmiştir (Dikeç, 2007: 41-2). Ardından gelen Fransa'nın "1981 sıcak yaz"¹⁸⁶ ayaklanması banliyölere ilişkin düzenlemelerin artmasına neden olur.¹⁸⁷ Dikeç (2007: 11)'in de dikkat çektiği üzere Fransa kent politikası 1990 sonrasında cumhuriyetçi-milliyetçi ideolojinin kentsel alanda hayata geçirilmesi üzerine kuruludur. 1991 yılında *Loi d'Orientation pour la Ville* (anti getto yasası- LOV) yasası ile sosyal konutlardaki demografin değiştirilmesini, açıkça ifade edilmese de etnik grupların bir yerde toplanmasının önüne geçilmesini ve dağıtılmasını hedeflemişti. Bu yasa ile 200.000 den fazla yerleşim olan yerlerin %20'si sosyal konuta dönüştürülmek üzere tasarlanmıştır. Böylece aslında sosyal konutun kümелendiği yerleri dağıtmak, sosyal konutun olmadığı yerlerde ise karma yapıların elde edilmesi amaçlanmıştır. Her ne kadar görüntüde kent hakkı bağlamında temellendirilmiş olsa da zaman içerisinde asıl hedefin "hassas-problemlili" mahallerin dağıtılması olduğu görülmüştür.¹⁸⁸

Fransa için banliyö teriminin geçirdiği dönüşüm Türkiye için ise gecekondu anlamını ve bağlı olarak varoşun anlamının geçirdiği dönüşüm kentin paylaşımına ve bu mahallelerin nasıl parçalandığına ilişkin fikir verir. Fransa'da banliyö terimi yeni bir terim değildir "*quartiers sensibles*" (hassas mahalleler) tanımı 1980'de Fransa kentlerindeki kent krizinin başlangıcıyla ortaya atılmış 80'lerin ortasında ise "*quartiers difficiles*"

¹⁸⁶ Özellikle Lyon merkezine gien Minguettes banliyö gençleri yaklaşık 250 lüks aracı çalarak daha sonra ateşe vermişlerdir. Minguettes'in özelliği eski Fransız kolonilerinden gelen ailelerin yerleştirildiği bir muhit olmasıdır. Marsilya, Lyon, Paris olayların gerçekleştiği başlıca şehirlerdir. Bu olaylar "Marche des Beurs" (Arapların yürüyüşü) olarak da adlandırılır.

¹⁸⁷ Öyle ki Mitterand göçmen işçilere oy hakkının en azından yerel idareler için verileceği sözünü tutmamış, "halkın buna hazır olmadığı" gerekçesiyle ertelemiştir (Dikeç, 2007: 42).

¹⁸⁸ Jobard 1981-2004 arasında Fransa'daki sokak hareketlerini incelediği çalışmasında bu tarihi iki ayrı döneme ayırır. 1992-1996 arasındaki gösteriler çoğunlukla banliyö gençleri ve polis arasındaki çatışmalar şeklinde vuku bulurken, 1997-2004 arası istihdam koşullarının ve hayat standartlarının kötüleşmesi nedeniyle mahallelerin giderek ırk temelli olarak radikalleşmesine sebep olmuş, ırklar arası çatışmalar artmıştır. Bknz: Jobard, 2009: 30-31.

(problemli mahallelere) dönüşmüştür. Her halükarda adlandırma ekonomik temelden hareket etmiş, emek piyasasıyla, göçle, Fransa sağ aklıyla doğrudan bağlantılı olarak ele alınmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere varoş, Türkiye’de başlangıçta fiziksel olarak kentin çeperinde olma halini tanımlasa da zaman içerisinde yabancı olan dışlanan ve hatta 80 sonrasında terör ve suçla iç içe anılmaya başlayan bir damgalamaya da maruz kalan gecekondu mahallelerini kapsar. 2000’lerde ise artık varoş, terörle aynı düzlemde ve kent içerisindeki suçların “kent kültüründen zerre nasbini almayanların” (Sabah, 2000) kente verdikleri zararı konu edinir (Bali, 2002; Yücel, 2016).

Bugün ise social mixity kararının Fransa’da hızla ve kararlılıkla uygulandığı görülür. Adoma yetkilisi ile görüşürken etnisite ve köken ülke bağlamında daha heterojen yapılar meydana getirmeye çalıştıklarını söylemiştir. Bu da aslında 2005-2010’da çıkan banliyö ayaklanmalarının etkisiyle olmuştur. Gerçekten de yapılan araştırmalarda social mixity uygulamasının etnisite ve din odaklı olduğu belirlenmiştir.

“İzlediğimiz politika şu: Yani rezidansların da bir etnisitenin ağırlıkta olmaması için çaba gösteriyoruz. Yani her insandan insan koyuyoruz her binaya ki gettolaşma olmasın diye. Mesela Félix Piyat’ta yani hiç Çinli yok yani. Elimizden geldiği kadar yapabiliyoruz. Yani insanları ona göre yayıyoruz binalara ki Faslıdan daha çok Cezayirliden daha çok olmasın diye. Normalde ulusal bir politika olması lazım ayrımcılığı engellemek için¹⁸⁹. Ulusal bir politika olması lazım. Mecburi değil... Sadece kanunlara saygı duyuyoruz bir öneri niteliğinde yani. “La politique de peuplement”¹⁹⁰ bu yasa var 2015’ten o yüzden.

“ (Fransa Görüşmeci, Adoma)

Türkiye’de yapılan mülakatlarda ise açık bir şekilde 80 sonrasında Çin’in karakterin dönüştürülmesi için çabaladığına dair anlatılar bulunmuştur. 80 öncesinde Çin’in Halkevlerini örgütlenmesi nedeniyle belirli bir politik pozisyona “devrimci bir nama” (Türkiye Görüşmeci 2) sahip olduğu görülür. Çoğu görüşmeci için Çin’e ilişkin leke ilk olarak “devletin hırsız uyuşturucu takımı enjekte etmesiyle bir şekilde Çin’i

¹⁸⁹ Fransa Konuttan Sorumlu Bakanı Emmanuelle Wargon, “I faut en finir avec les ghettos, avec l’entre-soi!” (Gettolara ve getto dışındakilerin yalıtılmışlığına son vermek gerek!) diyerek 2025’e kadar her belediye deki sosyal konutların %25’e çıkarılmasını, uymayan belediyelere ise ceza verilmesini gündeme getirmiştir. Dahası bazı belediyelerin mahallelerde “güvencesiz, problemli” nüfusun yoğunlaşmasını reddetmiş ve sosyal konut yapmaktansa ceza ödemeyi tercih ettiklerini beyan etmişlerdir. Bknz: Errad, G., (20.04.2021), “Mixité sociale dans les HLM: où en est-on?” https://immobilier.lefigaro.fr/article/mixite-sociale-dans-les-hlm-ou-en-est-on_c7483544-4139-11eb-a82d-f5279ceea477/

¹⁹⁰ Bu yasa 2015’te banliyölerde gettolaşma riskine karşı social mixity yaratma çabasının ürünüdür. Özellikle 2005 sonrasındaki büyük banliyö ayaklanmaları ardından yasanın çıkarılması doğrudan direnişin engellemesine yönelik bir araç olarak sunulduğunu akıllara getirir. Bknz: <https://cremaschiblog.wordpress.com/2016/11/12/quest-ce-quune-politique-de-peuplement-d-lecointre/>

mücadeleden düşürmesi” (Türkiye Görüşmeci 2) ile çalınmıştır. Pek çokları için 80 darbesi sabahında mahalledeki sessizlik ve kimsesizlik unutulmaz. O devrimci ağabeyler ortadan kaybolmuştur.

“Halkevleri, üç beş tane okumuş büyük abilerimizle geldi. Çünkü mahallemizin çocuklarıydı. Mahallemizin çocukları tanıdığımız gençlerdi, abilerdi biz büyüklerimizdi onların vasıtasıyla geldi. Çinçin’de bir tane halkevi vardı... Oradan genelde gelirlerdi, milleti örgütlerlerdi. En önemli gün de Sezai’nin öldürüldüğü gün. Cenazesi oradan Siteler yolundan geçeceği için hemen arka tarafımızda. O zaman bizim mahalleye saldırmak için Türkes emir vermişti. Yani bizde çok kıyımlar oldu sol döneminde. Gençleri bütün yere yatırdılar suyun içine. Yoktan yere isimden şundan bundan çok insanlar gitti, cezaevinde yattı, idamla yargılandı. Mesela benim abim, idamla yargılandı solculuktan. Birinin iftirasından beş ay yattı. Yani o günler çok berbattı, yani faili meçhul olanlar çok vardı ” (Türkiye Görüşmeci 3).

80 dönemi Çinçin’de kuşaklar arasında aktarılan bir toplumsal travma yaratmıştır. “Zaten 80 döneminde de Çinçin kurtarılmış bölgedir. Tamamen şeyden, faşizmden arındırılmış bölge. Yani Çinçin’de 90'lara kadar birçok mahallesine, sokağına polis giremezdi. Çinçinliler askerden çok ciddi anlamda eziyet görmüştür. 80 darbesinde birçok insan tutuklanmış gidip gelmeyen var bir ton insan. O yüzden asker de polis de sevmez Çinçinli” (Türkiye Görüşmeci 1). Mahalledeki dayanışmanın örüntüsü daha önce aktarılmıştı. Tekrara düşmemek adına direnişin imkanını sorgulamaya geçilmelidir.

Wacquant (2011: 270)’a göre etrafta birleşecek, kapsayıcı bir söylem ve hareket yokluğu, kent yoksullarının parçalanmasını şiddetlendirir. Ancak parçalanma bir günde oluşmuş değildir. Üçüncü dünya, Dirlik’e (1994: 353-4) göre ekonomik yaptırımlar aracılığı ile küresel sermaye ile işbirliği içerisindeki uyumlu sınıfların yaratılmasıyla denetlenir. Denetimin biçimi ise konumuz açısından kent yoksullarının yaşadığı mekanların damgalanması ile başlar, yoksulluğun metalaşmasıyla da zirveye ulaşır. Tüm kurumlar denetim için seferber edilir. “Böylece toplumun bütününün varoluşsal koşullarının iktidar tarafından işgali derinleşir” (Negri, 2008: 164). Hatta öyle ki kapitalizmin yaratıcı yıkımları ulus devlet önderliğinde gerçekleşir. Hardt ve Negri’nin analizinde madun grupların, ulus devlet yapısı içerisinde direnişi örgütleyebileceklerine yönelik öngörüsü kent yoksulları ve konut sorunu söz konusu olduğunda milliyetçi tınılar barındırması bakımından mümkün değildir. Her ne kadar Hardt ve Negri (2002: 127-130), ulus devlet içerisinde ilerici bir örgütlenme ile farklılıkların silinerek çokluk değil halka doğru bir gidiş öngörse de alan araştırmasında Türk veya Fransızlıktan ziyade

göçmenliğin, sömürge geçmişinin vurgulandığı açıktır. Üstelik alan çalışmasının yapıldığı her iki mekan da heterojen, Wacquant'ın adlandırmasıyla hipergetto alanlarıdır. Karmaşık ve teklikten uzak, tek ortaklığın etnisite ve ırk ayrımcılığı ile inşa edilmiş kent yoksulluğu olduğu mekanlardır. Her iki alan çalışmasında da hem Fransa hem de Türkiye için kent yoksullarının inşa edilmiş “makbul vatandaş” sınırı dışında kaldıklarına dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla ulus devlet altında birleşme direnişin bir imkanını sunmaz denilmelidir.

Ancak Hardt ve Negri'nin zaman içerisinde genişlettiği çokluk kavramının içerisine kent yoksullarının dahil edildiğini de söylemek gerekir. Dolayısıyla çokluk, “ortak hareket eden tekillikler”dir (Hardt ve Negri, 2004: 119). Bu nedenle çokluk halktan farklıdır, heterojendir ve proletarya kavramına en geniş tanımını kazandırır (Hardt ve Negri, 2004: 239). Böylece mülksüzler, yoksullar, işsizler ve hatta “Fransa’da sans eki ile ifade edilen üçleme olan evsizler, işsizler, kağıtsızlar” da (Wacquant, 2011: 270) dahil edilerek sermayenin altında acı çeken herkes kapsanabilir. Daha önce sosyal ve mekansal olarak ayrımla baş eden etnik kategorilerin social mix altında konuttan dışlanmaları, hayatlarını daha da zorlaştırmıştır¹⁹¹ (Ball, 2009: 327). Buralardaki dönüşüm ve uygulamalar etnik dayanışmaların ve mahalle kültürünün parçalanmasını amaçlamaktadır. Öyle ki “Fransa gelecekte sivil savaş istemiyorsa bunu anlaması lazım. Bu gençlerin Fransa'nın geleceği olacağını kabul etmesi lazım. Yani iyi veya kötü. Bu gençler Fransa'nın geleceği ve hiçbir şey yapmazsa birbirine gidecekler. Sivil bir savaş da olabilir. İş bulmak lazım” (Fransa Görüşmeci 8). Ne de olsa “yoksul, hiçbir şeyi olmayanı değil, sosyal düzen ya da mülkiyet gözetmeksizin toplumsal üretim mekanizmalarına dahil edilenlerin oluşturduğu geniş çokluktur” (Hardt ve Negri, 2011: 147)

Bayat (1997: 56-7), haklardan mahrum kalanların kentte işgal ettikleri yeri artırmak üzere sürekli olarak gizli bir saldırganlıkla hareket ettiklerini belirtir. Elbette her iki muhitte de sokak lambalarının kırılması, kamusal alana zarar veren davranışlar oldukça sıklıkla görülür. Daha önce orta sınıf Fransız bir aileden gelen ancak Müslümanlığı seçtikten sonra ailesinin görüşmeyi bıraktığı Fransa Görüşmeci 6 için kamusal alanda zarar verme hali gayet anlaşılabilir: “Bu tür mahallelerde yaşadım daha önce ve tanıyorum nasıl olduğunu fakirliğin, ne tür kızgınlık yaşatacağını da biliyorum. O kızgınlığı nasıl dışa vuracağını da türlü hali var. O halleri de

¹⁹¹ Dahası Ball (2009:329) yaptığı araştırmada özellikle verdiği örnek ile dikkat çeker. Bir başvuru sahibinin soyadı nedeniyle Afrika ülkelerinden gelen bir Müslüman olduğu düşünülmüştür. Müslümanların çok eşli ve çocuklu olmalarına bu nedenle gürültülü olmalarına dair önyargılar sebebiyle başvurularının doğrudan reddedildiğini bildirir.

anlayabiliyorum.” Ancak böylesi bir ele alış, konu açısından oldukça basit ve geneli kaçırma tehlikesini barındırmaktadır. Oldukça postmodern direniş biçimi olarak yorumlanan bu tür hareketler, kendi içerisinde psikososyal süreçlerin bir yansıması olarak çıksa da konumuz açısından daha kapsamlı hareketlerin inşasına ihtiyaç vardır. Sistematik ve planlı bir süreç olarak “neoliberal devrim”, emek rejimindeki dönüşüm ile kentlere neoliberal saldırı sonucu ortaya çıkan bir parçalanmadır. Geleneksel anlamdaki örgütlenme ve direniş biçimlerinin zayıflaması, direnişin ve örgütlenmenin tamamen yok olduğu anlamına gelmez. Yakından bakıldığında öznelerin parçalanmış kimlikler etrafında Lefebvre ve Soja’nın Lefebvre ile Foucault’un teorik çerçevesinin harmanlanmasıyla ortaya çıkan üçüncü alanda örgütlenmenin ve sembolik direnişin izleri elbette sürülebilir. Lakin konumuz bu değildir. Konut sorunu bağlamında direnişin imkanının sorgulanması gerekir. Ulus devlet ölçeğinde ele alınan direnişin, Hardt ve Negri’de karşı çıkışı bir noktada iktidar algımızda kesişir. Foucault’un cinselliğin tarihinde iktidarın her yerden geldiği için yayılımcılığına benzer olarak Hardt ve Negri de direnişin her yerde olması gerektiğini vurgular.

Wacquant için ileri marjinalliğin öznesi olan gruplar, sınıf bilincine parçalı yapısı gereği ulaşamadığında güvencesizlerin sadece kendisini yok etmek üzere bir varlık koyabileceğini bu nedenle de direnişin imkanı kalmadığını savunduğu görülür (Wacquant, 2011: 271). Hal bu ki ben, bunun tam da aksini savunuyorum. Her iki alan çalışmasında da ortaya çıkan kent yoksullarının toplandığı ve sürekli saldırı altında olan mahallelerin bir araya gelmesi sadece konut hakkı üzerinden bile yeterlidir. Bu bağlamda Hardt ve Negri’nin işaret ettiği şekilde çokluğun¹⁹², Wacquant’ın işaret ettiği şekliyle ileri marjinallerin, Standing’in işaret ettiği prekaryanın, kent yoksullarının hangi temelde örgütlenmesi gerektiğine ilişkin sorunun cevabını aramamız gerekir.

Ben bu sorunun cevabını konut hakkı temelinde yükselen bir kent mücadelesi olarak görüyorum. Eğer örgütlenmenin temeline ihtiyaçları koyarsak, barınma en temel insan haklarından olarak karşımıza çıkar. Mahallelerde kendini mahalle üzerinden tanıma yaygındır. Mekansal utanç ve gururun içiçeliğinin yanında mülakatlarda yer yer ırkçı yer yer cinsiyetçi tınılar dikkat çekmektedir. Ancak herkes yoksul olduğu, mekanın yoksulları cezalandırma amacı güttüğünü bilir. Burası belki de direnişin çıkış noktası olmalıdır. Böylece kimlik

¹⁹² Hardt ve Negri için Çokluk’un üç talebi olmalıdır: Küresel yurttaşlık, toplumsal ücret ve yeniden sahiplenme. Ancak Rancière(2010: 90) bu taleplerin sistem içi talepler olduğu noktasında eleştiri getirir. Bknz: Ranciere, Jacques (2010), “The People or the Maltitudes?”, Dissensus içinde (Çev: Steven Corcoran), Londra: Routledge.

bazında değil direnişin daha geleneksel ve kimi durumda daha kapsayıcı olması sağlanabilir. Tek bir direniş biçimi öngörmüyorum. Aksine, her ülkedeki vatandaşlık yapısının, hak arama süreçleri ve biçimleri üzerindeki etkisi farklıdır. Ancak önerdiğim şey, bir nihai nokta olarak yoksulluğun, konutun ve kentin metadışlaştırılmasını sağlaması bakımından barınma hakkı mücadelesidir. Bu mücadele kendi içerisinde yeni bir sosyal politika formülasyonu oluşma ihtimalini barındırır.

Madden ve Marcuse konut sorununa ilişkin dünya genelinde görülen genel eğilimleri üç döneme ayırmıştır. 1930-1940 arası dönem sol siyasi partilerin dünya genelinde konut hakkı politikalarını destek vermesi ve kiracılar hareketin ağırlığı olduğu dönemdir. İkinci dönem sınıf, etnisite – ırk meselelerinin ön plana çıktığı 1960-1970’lerdir. Üçüncü dönem ise günümüzü kapsayan mutenalaştırmaya karşı, yerinden edilmelere karşı, sürgünle sonuçlanan konut politikalarının kendi kavramlarıyla hipermetalaşmanın gerçekleştiği dönemdir (Madden ve Marcuse, 2016: 95-114). Bu sebeple mücadelenin öznesinin tüm çabayla konut hakkı üzerine çekilmesi gerekir. Temel gelirden daha kapsayıcı, kapitalizmin yarattığı vahşeti ve saldırganlığı daha azaltıcı bir mücadele biçimi olması bakımından konut sorununa getirilecek yanıtlar, aşamalı ve tarihsel bir dönüşüm beklentisini gerçekleştirebilir. Madden ve Marcuse (2016: 59), konut politikasının makbul vatandaşlığın inşasında baskı ve ödül olarak ortaya çıkmasını hapisane metaforu ile açıklamaktadır. İyi konutlar, bağlılığın bir sembolü olarak sunulur. Eğer isyan edilirse bu muhitlere hizmet verilmez. Konut sahipliğinin artırılmak istenmesi de makbul vatandaşların oy vererek sistemin devamlılığını sağlama arzusuyla örülür (Madden ve Marcuse, 2016: 59-60).

BM Ekonomik ve Sosyal Kültürel Haklar komitesi 4 (1991) ve 7 (1997) konut hakkını kullanım değeri üzerinden tanımlamış ve kullanım değerine işgali de dahil etmiştir. Yoksullar, yoksulluğun metalaşmasına izin vermemeli. Aksine kentte ikamet BM ilgili sözleşmelerine dayanılmalıdır. Bu hakkın savunusu temel gelir tartışmalarından da daha öncelenmelidir. Kapitalizmin içersindeki metadışı alanların başında konut ve barınma hakkı gelmelidir. Sosyal politika yoksulluğun sömürülmediği, sadece yaşamaktan kaynaklı bir hak olarak konutun içirildiği boyutlara çekilmelidir. Bu durum böylece kentlerdeki ikametinin sahiplerinin kimler olacağını ve bunun sonucunda da mücadelenin nereye yöneleceğini tayin edebilir.

SONUÇ

Bu çalışmada Fransa ve Türkiye’de kent yoksulluğu, ileri marjinallik kavramı çerçevesinde tarihsel olarak incelenmiş olup Belle de Mai ve Çinçin mahalleleri özelinde makro ve mikro anlamda yaşanan dönüşümler, özdüşünümsellik pozisyonundan etnografik gözlem ve derinlemesine mülakat metodları ile araştırılmıştır. Özellikle sosyal politika ve çalışma ilişkilerinde yaşanan dönüşümün konut sorunu ile bağı kurularak mülksüzlerin, yoksulların, prekaryanın yaşam deneyimleri aktarılmaya çalışılmıştır. Böylesi bir çaba ile sosyal politika disiplinine yeni bir bakış açısı kazandırılmak hedeflenmiştir. Disiplinler arası çalışma konusunda ısrarlı olunması sonucunda kent sosyolojisi, sosyal politika ve çalışma ilişkilerinin kesişim noktasında konut sorunu incelemeye tabi tutulmuştur. Bunun yanında art zamanlı olarak mekansal zamansal eksen üzerindeki iktisadi ve toplumsal şekillenme de çalışmanın odağına oturtulmaya çalışılmıştır.

İktisadi ve toplumsal şekillenmeyi açıklarken devletin sağ ve sol eli arasındaki bitmeyen mücadele de önemli bir noktadır. Devletin sol elini eğitim, sağlık, konut hakkı, refah harcamaları, iş yasalarındaki sosyal harcamalar ve kamu odaklı politikalar belirler. Sol elin konusu, ne kadar metadışılırsa o kadar sağ elden uzaklaşır. Sağ eli ise yeni ekonomi politikaları, bütçe kesintileri, mali teşviklerin yapısı, deregülasyon politikaları, ceza kurumlarındaki- ki bu oldukça geniş ele alınmalıdır- değişikliklerdir. Bu kurumlar arasındaki çekişme doğrudan kent yoksullarını, işçi sınıfını, ileri marjinalleri hızlı ve çarpıcı biçimde etkiler. 80 sonrasında keynesçi toplumsal sözleşmenin bitişiyle sağ elin, neoliberal ekonomi politikaların maşası ile ön plana çıkışı her iki ülkede de ileri marjinalleştirilen grupların kapana kısılmasına, ikincil işgücü piyasasına itilmesine, “gayrimeşruya düşmelerine” neden olmuştur. Böylece gözleme, izleme, yaftalama ve cezanın farklı biçimleri uygulamaya konulmuştur. “Welfare”- “workfare” arasındaki dönüşüme giden yolun inşası, cezanın anlamının dönüştürülerek uygulamaya konulmasının sonucu ortadadır.

Çalışmanın temel sonucu yoksulluğun ülkelerde her ne kadar aynı kumaştan dikilmemiş olsa da benzer kumaşlara sahip olduğudur. Farklıların yanında ortaklaşan yönleri de dikkat çekilmiştir. Tarihsel bağlamda bakıldığında yoksulun nasıl yönetileceği sorusunun cevabı aranırken her daim mekanla bağı bir şekilde kurulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın yapılma amacı olarak sorulan soruların cevaplarının çalışma içerisinde

bulunması mümkün olmuştur. Örneğin tarihsel olarak kent mekanında yoksullar, mülksüzler sınırlanmış, kent alanı içerisindeki fiziki ya da zımni sınırlar her daim çizilmiştir. İkinci bölümde bahsi geçen tarihsel analiz halen ilkel formülasyonlar ile yoksula bakışın devam ettirildiğini gösterir. Özellikle yardım-çalışma arasındaki çimentosunun yüzyıllar önce karıldığı söylenmelidir. 16. yüzyılda yardım karşılığında kent çeperinde kanalizasyon işlerinde çalıştırılan yoksul günümüzde aktif istihdam politikası adı altında eğitiminden bağımsız işlerde aynı güvencesiz çalışmaya devam etmektedir. Diğer bir benzerlik ise 16. Yüzyıl yoksulu çalışma evlerine hapsedilirken günümüz yoksulu marjinalleştirilmiş, bölgesel olarak görünmeyen sınırlar içerisine hapsedilmiştir. Bu hapis ulaşım ve iletişim kanallarının tıkanması ve kentsel karşılaşma ihtimallerinin sınırlanmasıyla yapılmıştır.

Çalışma için yapılan derinlemesine mülakatlarda iki ülke arasındaki temel benzerlik yoksulluğun mekansal yoğunlaşması olmuştur. Denetimin kent mekanına yansımalarının araçları adı çıkmış mahallelerdeki çalışma ilişkilerinin dönüşümünde aranmalıdır. Bir anlamda tecrit haline işaret eden kentsel sürgüne eşlik eden mekansal damgalama ise emek piyasasında yaşanan ayrımcılıklara bir de mekan boyutunun eklenmesi gerekliliğini göz önüne sermiştir. Mekan boyutunun yanında ırk ve cinsiyet temelli ayrımcılıkların halen her iki ülkenin emek piyasasında güçlü bir biçimde ayrımcılık faktörü olarak öne çıktığı da ayrıca tespit edilmiştir. Kent mekanına yönelik saldırılar ve neoliberalizmin kent mekanını şekillendirici gücü açısından emek piyasalarındaki dönüşüm kritik öneme sahiptir. Saldırı altındaki formel emek piyasasında yerinden edilen veya halihazırda hiç yer bulamayanları bekleyen ise alternatif emek piyasası olarak enformel piyasalardır.

Aynı zamanda ülkeler arasındaki vatandaşlık algısı, eşitlik, haklar ve sivil siyaset açısından var olan farklılıkların emeğin sosyal kazanımlarına yönelik saldırıların sınırlarını belirlediğine dair vurgu da atlanmamalıdır. Her üretim sisteminin kendine özgü sistemsel bir mantığı olduğu açıktır. Mülkiyete sahip olanlar bu sistemsel mantığı belirmesi karşısında öznelerin alacağı tavır da sınırları çizer. Hakların talep edilme biçime etki eden tarihsel geçmiş, gelenekler, iktidarın sınırını belirlediği gibi sosyal haklara saldırıların sınırlarını belirlemektedir.

Kent mekanına yönelik olan saldırının hamurunda ise değişen makro iktisadi politikaların emek piyasalarına yansması sonucunda işsizliğin artışı, bölgesel damgalamanın medya veya söylemsel düzeyde inşasını kolaylaştırır. Bu inşa kimi durumda mekanın bedende taşınmasını, kentin görünmeyen sınırlarının aşılması anında tehdit algısının yayılmasına neden olur. Eski işçi sınıfı mahallelerinin içi her iki ülkede bu şekilde boşaltılır, yerleşikler yaftalanır, işgücü piyasasından dışlanır ve bu bölgeler “işe yaramaz”, “tehlikeli” insanların oturduğu suç yuvası olarak algılanmaya başlanır. Yavaş yavaş çürümeye terk edilen bu mahallelerde mekanın fiziki yapısında meydana gelen bozukluklar umursanmaz, yapısal şiddetin maddi yansması açıkça görünür hale gelir. Polis gücünün artırılması ise bu mekanların iyiden iyiye tekinsiz olduğu imgesini yaratır. Tekinsizliğin salınımı sonucunda komşuluk ilişkilerinde parçalanma, geleneksel dayanışmanın kaybı meydana gelir. Her iki bölgede de yaşayanlar açısından en çarpıcı tespit umutsuzluktur. Umutsuzluk içerisinde güven duygusu ancak, ırk, cinsiyet, etnik ve dini köken temelinde bulunabilir. Umutsuzluk içerisinde ise yepyeni dayanışma formları keşfedilir. Bu parçalı ve bağlantılı yapı sermaye için yepyeni bir alan açar. Artık yıkım ve talan için yeter koşullar oluşturulmuştur. Sırada yoksulluğun metalaştırılması gelir.

Çalışmanın geliştirilmeye en açık bulgusu yoksulluğun metalaşması bulgusu olmuştur. Özellikle sosyal politika alanından konut krizine bakıldığında mülakatlar sırasında fark edilen konut sorununun sermaye için yeni bir birikim alanı haline geldiğidir. Alan araştırması yapılan her iki mekanın kent merkezlerine yakınlığı sermaye için yeni bir rant alanı haline gelmesine neden olmuştur. İddia edildiği üzere yoksulluğun metalaşması dört temel adımda gerçekleşir. İlk olarak yoksulluğun ahlak yoksunluğu ve bağımlılık kültürü ile bağı örülmesiyle kötü şöhretli mahaller olarak eski işçi sınıfı muhitlerine saldırılır, temizleme adı altında kent alanı metalaşır. İkinci olarak emek piyasalarında yaşanan deregülasyon hayatın burada mekansal olarak sıkışmasına neden olur. Bu bölgelerden “çıkma”, “kaçma”, “gitme” istenir ancak kentin başka bölgelerinde yaşamaya yeter gelir kazanılamaz. Yoksul mekana hapsedilir. Üçüncü olarak konut metalaşır. Her iki ülkede alt gelir gruplarına yönelik olarak konut sorununa getirilen çözümler kamusal bir hizmetin özelleştirilmesiyle, sermayenin etki alanını genişletmesiyle sonuçlanır. Son olarak ise yoksulluk metalaşır. Mekana hapsedilen yoksul mekansızlaştırılmaya çalışılır. Bulunduğu mekana müdahale edilir. Kent yoksulu “şey” haline gelir, metalaşır, alınır ve satılır, varlığı kar getirir. Yoksulun yönetim ve denetimi piyasa mekanizmasına böylece bırakılır. Bu

noktada konut sorununa verilen yanıtın devletin sağ ve sol eli arasındaki halat çekme yarışına benzer şekilde gidip gelen mücadelesi etkilidir.

Hal böyleyken direnişin imkanı ve hedefinin sorgulanması gerekmektedir. Ortak bir hareketin geliştirilmesinin imkanı ilk bakışta mahallelerdeki geleneksel dayanışmanın çözülmesi nedeniyle mümkün olmadığına dair bir algı yaratması normaldir. Kent yoksullarını birleştirecek söylem ise konut hakkı üzerinden geliştirilmelidir. Konut hakkı üzerinden geliştirilen mücadele kent yoksullarının metalaşmasının da önüne geçecektir. Bu noktada temel vatandaşlık gelirinden daha ulaşılabilir, daha makul, mücadelesinin daha kapsayıcı olması bakımından barınma hakkı temelinde bir konut hakkı savunusu uzun zamandır iddia edilenin aksine örgütsel çölleşmenin aksine, direnişin yeniden uyanmasına neden olacağı gibi kazanım sağlaması bakımından da daha yüksek bir ihtimal olarak ön plana çıkmaktadır.

Ben, yaptığım çalışmada yerellikler ve tikelliklerin öneminin ve farkının ayırdında olmakla birlikte çok önemli olan evrensellikler ve ortaklıkların olduğunu açıkça gözlemledim. Evet, kent yoksulluğunun kumaşı her yerde aynı dikilmemiştir ancak tarzı aynıdır. Benzer sömürü biçimleri ve ortak acılar ülkeler arasında mevcuttur. Sonuç olarak direnişin imkanı her ay verdiğimiz kiralarda, giremediğimiz sokaklarda, sıkıştığımız mahallelerde bulunabilir. Bu sıkışıklıktan kurtulduğumuzda karşılaşma imkanlarımız artacak, kent hakkının tüm sınıflara, tüm halklara yayılması sağlanacaktır. Sanırım son söz olarak bu kapsayıcılığa dikkat çeken mülakatlardan bir parça ile bitirmek uygun görünüyor. Bir görüşmecinin de dediği gibi: “Hepimiz aynı dünyada yaşıyoruz. Hepimiz aynı şeyi istiyoruz. Yaşamak. Daha iyi yaşamak...” (Fransa Görüşmeci 16).

KAYNAKÇA

Agamben, G., (2013), **Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat** (Çev. İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ağaoğulları, M. A., Zabcı, F. Ç., ve Ergün, R., (2009), **Kral-Devletten Ulus-Devlete**, Ankara: İmge.

Akçaoğlu, A., (2014), “Loic Wacquant’la Söyleşi: Kentsel Marjinalleşme ve Devletin Sağ Eli”, **Birikim**, S.298, s. 67-72.

Akpınar T., (2018), "Türkiye'de İşsizliğe Resmi Çözüm Önerileri Bağlamında Beşeri Sermaye Teorisine İlişkin Bir Yeniden Değerlendirme", **Çalışma ve Toplum**, C.57, s.787-799.

Alkan, A., Duru, B., (2007), “Türkiye’de Kent Çalışmalarının İzinden Giderken “Toplumsal Adalet, Eşitsizlik ve İktidar” Nereye Düşer?”, **Kent ve Planlama – Geçmiş Korumak Geleceği Tasarlamak** içinde, Ankara:İmge Yayınevi, s. 87-111.

Alkan, M., (2016), “27 Mayıs, Resmi Tarih ve Resmi İdeoloji”, **Birikim**, S.326-327, s. 208-2016.

Alpman, P. S., (2017), “Yoksulluğun Kimliği, Mekanı ve İdeolojisi”, **Current Debates in Sociology & Anthropology** (Editör Ş. Aslan, C. Cinemre), London: IJOPEC.

Anlı, Ö., (2017), “Bilim, Sosyal Bilim ve Coğrafya: Bilgi-kuramsal Bir Yeniden Ziyaret”, **Kilikya Felsefe Dergisi**, C.3, s.34-73. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kilikya/issue/31938/359600>

Arabacı, E., (2015), “Kapitalizmin Victoria Çağı'nda Bursa'da Hukuksuzluk, Mülksüzleştirme ve Bir Şehir Ayaklanması”, **Tanzimat'tan Günümüze Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi 1839-2014: Yeni Yaklaşımlar, Yeni Alanlar, Yeni Sorunlar**, (Ed. Çetinkaya D., Alkan M.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 56-120.

Arendt, H., (2014), **Totalitarizmin kaynakları 2/Emperyalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ashcraft, R., (1996), “Lockean Ideas, Poverty, and the Development of Liberal Political Theory”, **Early Modern Conceptions of Property**, (eds. John Brewer and Susan Staves), London, Routledge, s. 43-61

Asiliskender, B., (2002), “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Mimaride ‘Modern’ Kimlik Arayışı; Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ FBE, İstanbul.

Averitt, R. T., (1968), **The Dual Economy: The Dynamics of American Industry Structure**, NewYork: Norton.

Aytekin, A., (2007), **Tarlalardan Ocaklara Sefaletten Mücadeleye, Zonguldak-Ereğli Kömür Havzası İşçileri 1848-1922**, İstanbul: Yordam.

Balaban, U., (2011), Conveyor belt of flesh: urban space and proliferation of the industrial labor practices, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Binghamton University State University of New York).

Balaban, U., (2011b), “The Enclosure of Urban Space and Consolidation of the Capitalist Land Regime in Turkish Cities”, **Urban Studies**, C.48, S.10, s. 2162–2179. <https://doi.org/10.1177/0042098010380958>

Ball, J., (2009), “Insiders and outsiders in French social housing allocation: How conflicting rights exclude disadvantaged people”, **European Journal of Housing Policy**, C.9, S.3, s.313-335.

Balzac, H., (2013), **Paris** (Çev: Gül Kutluğ) İstanbul: Kafe Kültür Yayıncılık.

Barker, M. J., (1981), **The New Racism: Conservatives and the Ideology of the Tribe**, Junction Books.

Başaran, B., (2008), “III. Selim ve İstanbul Şehir Siyaseti, 1789-1792”, içinde **Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza:18.-20. Yüzyıllar**, (editör Noémi Levy-Alexandre Toumarkine), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.116-134.

Baudrillard, J., (2015), **Tüketim Toplumu: Söylenceleri/Yapıları**, (Çev: Alaaddin Şenel), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z., (1999), **Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar** (Çev: Ümit Öktem), İstanbul: Sarmal.

Bauman, Z., (2014), **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bayat, A., (1997), "Un-civil Society: The Politics of the "Informal People", **Third World Quarterly**, C.18, S.1.

Bayraktar, E., (2006), **Gecekondu ve Kentsel Yenileme**, Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

BBC News, 23.11.2002. "France Approves Tough Crime Bill" <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2353429.stm> erişim tarihi 19.05.2021.

Beck, U., (2011), **Risk toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru**, (Çev: Bülent Doğan), İstanbul: İthaki Yayınları.

Beier, A. L., (1983), **The Problem of the Poor in Tudor and Early Stuart England**, London: Methuen.

Boelhouwer, P. ve Van der Heijden, H., (1992), **Housing Systems in Europe: Part I, A Comparative Study of Housing Policy**, Delft: Delft University Press.

Bonefeld, W., (2014), "Önsöz", (Editör Ö. Göztepe), **İlkel birikim: Sermayenin kaldırıcısı** içinde Ankara: Notabene Yayınları, s.6-9.

Bookchin, M., (2012), **Devrimci Halk Hareketleri Tarihi: Köylü İsyanlarından Fransız Devrimine**, (Çev: Sezgin Ata), Ankara: Dipnot Yayınları.

Bora, T., (2015), **Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Boratav, K., (2013), **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009**. Ankara: İmge Kitabevi.

Bourdieu, P., (1985), “The Social Space and the Genesis of Groups”, **Theory and Society**, C.14, S.6, s.195-220.

Bourdieu, P., (1999), “Toplumsal Uzam ve Sembolik İktidar”, (Çev. Işık Ergüden), **Cogito**, S.18, s.16-32.

Bourdieu, P., ve Wacquant, L., (2014), **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, (Çev: Nazlı Ökten), İstanbul: İletişim.

Bourdieu, P., (2015), **Devlet üzerine: Collège de France Dersleri (1989-1992)**, (Çev: Aslı Sümer), İstanbul: İletişim.

Bourdieu, P., (2018), “Social Space and the Genesis of Appropriated Physical Space”, **International Journal of Urban and Regional Research**, C.42, S.1, s.106-114.

Bozdoğan, S., (2002), **Modernizm ve Ulusun İnşası**, Metis, İstanbul.

Braudel, F., (2014), **Kapitalizmin Kısa Tarihi** (Çev: İsmail Yerguz), İstanbul: Say Yayınları.

Brenner, N., (2009), “Open Questions on State Rescaling”, **CJRES**, C.2, s. 123-139.

Brubaker, R., (2009), **Fransa ve Almanya’da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu**, (Çev: Vahide Pekel), Ankara: Dost Kitabevi.

Budak, A., (2016), “İmaret Kavramı Üzerinden Erken Osmanlı Ters T Planlı Zaviyeleri İle Aşhanelerin İlişkisi: Osmanlı Aşhanelerinin Kökenine Dair Düşünceler”, **METU Journal of the Faculty of Architecture**, C.33, S.1, s.21-36.

Buğra, A., (1998), “The Immoral Economy of Housing in Turkey”. **International Journal of Urban and Regional Research**, C.22, S.2, doi: 10.1111/1468-2427.00141.

Buğra A., Savaşkan, O., (2014), **Türkiye’de Yeni Kapitalizm:Siyaset, Din ve İş Dünyası**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Buğra A., (2015), **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ceaux P., (31. 05. 2002), “Le ministre veut publier plus fréquemment les chiffres de la délinquance”
https://www.lemonde.fr/archives/article/2002/05/31/le-ministre-veut-publier-plus-frequeemment-les-chiffres-de-la-delinquance_4234327_1819218.html adresinden alınmıştır.

Cengizkan, A., (2009), **Fabrikada Barınmak: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de İşçi Konutları**, Ankara: Arkadaş.

Crafts, Nicholas F., (1977), “Industrial Revolution in England and France: Some Thoughts on the Question," Why was England first?." **The Economic History Review**, C.30, S.3, s.429-441.

Castells, M., (1968), “Is There an Urban Sociology”, **Sociologie du Travail**, C.10, S.1, s.72-90.

Cooper, F., (2019), **Africa Since 1940: the Past of the Present**, Cambridge University Press.

Coulon, A., (2010), **Etnometodoloji**, (Çev.Ümit Tatlıcan), İstanbul: Küre Yayınları.

Çadırıcı, M., (1993), “Tanzimat döneminde çıkarılan men'-i mürür ve pasaport nizamnameleri”,
Belgeler, 15(19), 169-81.

Çelik, A., (2010), “Muhafazakâr Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım Yükümlülük Yerine Hayırseverlik”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.42, s.63–81

Çokuğraş, I., (2016), **Bekâr Odaları ve Meyhaneler: Osmanlı İstanbul'unda Marjinalite ve Mekân, 1789 – 1839**, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

Davis, M., (2007), **Gecekondu Gezegeni** (Çev: G. Koca), İstanbul: Metis Yayınları.

Dean, H., (1999), **Begging Questions: Street-Level Economic Activity and Social Policy Failure**, Policy Press.

Debord, G., (2016), **Gösteri Toplumu** (Çev: Ayşen Ekmekçi ve Okşan Taşkent), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

De Maddalena, A., (1974), Rural Europe 1500–1700. **The Fontana Economic History of Europe II**, C.2, s.273-353.

Demirarslan, D., (2007), “Batılılaşma Sürecinde Türk Barınma Kültüründeki Değişim ve Konuttaki Yansımaları”, **38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, 10-15 Eylül, Ankara, s.209-220

Demiren, Ş. (1949), “Le Corbusier ile Mülakat”, **Arkitekt**, S.215-216, s.230-231, <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/167/2086.pdf>.

Devlet Planlama Teşkilatı, (2000), **Uzun Vadeli Strateji Ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001 – 2005**, Ankara: DPT. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Sekizinci-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2001-2005.pdf>

Devlet Planlama Teşkilatı, (2007), **IX. Kalkınma Planı: Yerleşme-Şehirleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: DPT. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Dokuzuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2007-2013%E2%80%8B.pdf>

Dikeç, M., (2007), **Badlands of the Republic: Space, Politics and Urban Policy**, Oxford: Blackwell Publishing.

Dikeç, M., (2016), “Two Decades of French Urban Policy: From Social development of neighbourhoods to the Republican Penal State”, **Antipode**, Wiley, s.59-81.

Dilik, S., (1988), “Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** , C.43, S.1, DOI: 10.1501/SBFder_0000001496

Dirlik, A., (1994), “The postcolonial Aura: Third World Criticism in the Age of Global Capitalism”, **Critical Inquiry**, C.20, S.2.

Doeringer, P. B.ve Michael J. P., (1970), **Internal Labor Markets and Manpower Analysis**, USA Department of Labor: Eric.

Drake, C. S. ve Cayton, R. H., (1970), **Black Metropolis: A Study of Negro Life in A Northern City**. University of Chicago Press.

Du Boff, R. B., (1966), “Economic Thought in Revolutionary France, 1789-1792: The Question of Poverty and Unemployment”, **French Historical Studies**, C.4, S.4, s.434-451.

Duchêne, F., Langumier, J. ve Morel Journel, C., (2013), “Cités ouvrières et patrimonialisation : d'un modèle à ses multiples transformations”, **Espaces et sociétés**, C. 152-153, S.1, s.35-50. DOI:10.3917/esp.152.0035

DuPlessis, R. S., (2019), **Transitions to Capitalism in Early Modern Europe** (Vol. 60), Cambridge University Press.

Durkheim, E., (2014), **Toplumsal İşbölümü**, İstanbul: Cem Yayınevi.

Eldem, H. E., Eldem, E., Goffman, D., Masters, B., (2001), **The Ottoman City Between East and West: Aleppo, Izmir, and Istanbul**, New York: Cambridge University Press.

Eldem, E., (1999), **French Trade in Istanbul in the Eighteenth Century** (Vol. 19), Brill.

Eldem, E., (2010), “İstanbul: İmparatorluk Payitahtından Periferileşmiş Bir Başkente”, **Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul** içinde, (çev: Sermet Yalçın), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 165-247.

Ener, M., (2003), **Managing Egypt's Poor and the Politics of Benevolence, 1800-1952**, Princeton University Press.

Engels, F., (2007), **İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu**, Ankara: Eriş Yayınları.

Engels, F., (2003), **Konut sorunu**, Ankara: Eriş Yayınları.

Errad, G., (20.04.2021), “Mixité sociale dans les HLM: où en est-on?”
https://immobilier.lefigaro.fr/article/mixite-sociale-dans-les-hlm-ou-en-est-on_c7483544-4139-11eb-a82d-f5279ceea477/

Erdoğan, S., ve Kutlu, D., (2014), “Dünyada ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme, **Çalışma ve Toplum**, C.41, S.2.

Eres, Z. ve Akın, N., (2010), “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kurulan Planlı Kırsal Yerleşmeler”, **İTÜ Dergisi**, C.9, S.1, s.79-90.

Esin P., (2013), “Yabancılaşmadan Sosyal Politikaya”, **Mülkiye Dergisi**, C.37, S.3, s.251-271.

Etöz, Z., (2000), “Varoş: Bir istila, Bir Tehdit!”, **Birikim**, S.132, s.49-53

Farnam, H. W., (1888), “The State and the Poor”, **Political Science Quarterly**, C.3, S.2, s.282-310.

Farooqi, S., (2011), **Osmanlı Kültürü Ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla**, (Çev: Elif Kılıç), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Faulkner, N., (2012), **Marksist Dünya Tarihi: Neandertallerden Neoliberallere** (Çev: Tuncel Öncel), İstanbul: Yordam.

Feldblum M., (1994), “Commentary: Reconsidering the “Republican” Model”, (Editör: Cornelius W. A., Tsuda T., Martin P. L. ve Hollifield J. F.) **Controlling Immigration: A Global Perspective içinde**, s.177–179, Stanford: Stanford University Press.

Feldman, M., (1978), “Manuel Castells' The Urban Question A Review Essay”, **Review of Radical Political Economics**, C.10, S.3, s. 136-144.

Fine, B., (2009), “Financialisation and Social Policy”, **UNRISD**, Geneva.
<https://eprints.soas.ac.uk/7984/1/unrisdsocpol.pdf> Erişim Tarihi: 20.05.2021.

Foucault, M., (2005), **Büyük Kapatılma**, (der. Işık Ergüden ve Tuncay Birkan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M., (2013), **Deliliğin Tarihi**, Ankara: İmge Kitabevi

Foucault, M., (2020), **İktidarın Gözü**, (Çev: Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fraser, N., (2013), **Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to NeoliberalCrisis**, Verso Books.

Geniş, Ş., (2006), “Review: İstanbul’da Kentsel Ayrışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutlar”, **European Journal of Turkish Studies**.

Geniş, Ş., (2018), “Barınma hakkını Savunmak”, **Mülkiye Dergisi**, C.42, S.3, s.481-488.

Geremek, B., (1994), **Poverty, A History**, Oxford: Blackwell.

Goffman, E., (2009), **Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity**, Simon and Schuster.

Goffman, E., (2014), **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu**, İstanbul: Metis.

Gorz, A., (2014), **Yaşadığımız Sefalet: Kurtuluş Çareleri**, (Çeviren: Nilgün Tural), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Göktepe, K., (2018) “Osmanlı Madencilik Sektöründe İşgücü Yetersizliğine Bir Çözüm: Mahkûm Emeği (1839-1918)”, **International Journal of History**, C.10, S.5, s.55-82, Doi: 10.9737/hist.2018.621.

Göral, Ö. S., (2008), “19. Yüzyıl İstanbul’unda Suç, Toplumsal Kontrol ve Hapishaneler Üzerine Çalışmak”, içinde **Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza:18.-20. Yüzyıllar** (eds. Noémi Levy-Alexandre Toumarkine), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.17-32.

Gülhan, S. T., (2019), “Toplumsal Mekân ve Düşünsel bir Kent Sosyolojisinin İnşası: Bourdieucülüğün Mekâna Müdahalesini Sorunsallaştırmak”, **İdealkent**, C.10, S.26, s.83-127.

Gülmez, M., (1983), “İşçi ve Memur Statüleri Arasındaki Yakınlaşma Olgusu: Dünyadaki Gelişmeler ve Ülkemizdeki Durum”, **Prof. Dr. İbrahim Yasa’ya Armağan**, Ankara: AÜSBF yayını.

Güzel, Ş., (2016), **Türkiye’de İşçi Hareketi**, İstanbul: İmge.

Habermas, J., (2012), **‘Öteki’ Olmak, ‘Öteki’yle Yaşamak**, (Çev. İlknur Aka) İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

Hagen, E. E., (2003), “British Personality and the Industrial Revolution: The Historical Evidence”, içinde **Social Theory and Economic Change**, (Editör: T. Burns ve S. B. Saul), Newyork: Routledge, s. 35-66.

Hardt, M., (1994), **Labor of Dionysus: A Critique of State-Form** (Vol. 4), Minneopolis: University of Minnesota Press.

Hardt M. ve Negri, A., (2002), **İmparatorluk**, (çev.: Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Hardt M., Negri, A., (2004), **Çokluk** (çev: Barış Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt M. ve Negri, A., (2011), **Ortak Zenginlik** (çev: Barış Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Harman, C., (2016), **Halkların Dünya Tarihi: Taş Çağından Yeni Binyıla** (Çev: Uygur Kocabaşoğlu), İstanbul: Yordam Kitap.

Harvey, D., (1997), **Postmodernliğin Durumu**, (Çev. Sungur Savran), İstanbul: Metis.

Harvey, D., (2002a), “Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı”, içinde **20. Yüzyıl Kenti**, (Der. ve Çev. Ayten Alkan, Bülent Duru), Ankara: İmge Yayınevi, s. 147-172.

Harvey D., (2002b), “Sosyal Adalet, Postmodernizm ve Şehir”, içinde **20. Yüzyıl Kenti**, (Der. ve Çev. Ayten Alkan, Bülent Duru), Ankara: İmge Yayınevi, s.215-248.

Harvey D., (2008), **Umut Mekanları**, (Çev:Zeynep Gambetti), İstanbul: Metis.

Harvey D., (2009), **Sosyal Adalet ve Şehir**, (Çev: Mehmet Moralı), İstanbul: Metis.

- Harvey D., (2012a), **Sermayenin Sınırları**, (Çev: Utku Balaban) Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Harvey D., (2012b), **Sermaye Muamması: Kapitalizmin Krizleri** (Çev: S. Savran), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey D., (2013a), **Paris, Modernitenin Başkenti** (Çev: B. Kılınçer), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey D., (2013b), **Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru** , (Çev.:Ayşe Deniz Temiz), İstanbul: Metis.
- Harvey D., (2015a), **On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu** (Çev: Esin Soğancılar), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey D., (2015b), **Neoliberalizmin Kısa Tarihi** (Çev.:Aylin Onacak), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hayek, F. A., (1994), **Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük** (Çev. Atilla Yayla), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Himmelfarb, G., (1985), **The Idea of Poverty. England in the Early Industrial Age**, New York: Alfred A. Knopf.
- Himmelfarb, G., (1991), **Poverty and Compassion. The Moral Imagination of the Late Victorians**, Newyork:Vintage Books.
- Hoad P., (08.06.2017) “Corrupt, dangerous and brutal to its poor – but is Marseille the future of France?”<https://www.theguardian.com/cities/2017/jun/08/corrupt-dangerous-brutal-poor-marseille-future-france> adresinden alınmıştır.
- Hobsbawm, E., (2008), **Devrim Çağı: Avrupa 1789-1848** (Çev: Bahadır Sina Şener), Ankara: Dost Kitabevi.
- Hoekstra, J.S.C.M., Haffner, M.E.A., Oxley, M., Van Der Heijden, H.M.H (2009), **Bridging the Gap Between Social and Market Rented Housing in Six European Countries?**, IOS Press.

Hoekstra, J., (2013), “Affordable rental housing produced by private rental landlords: The case of France” içinde **Boosting The Supply of Affordable Rented Housing: Learning From Other Countries**, Leicester: Centre for Comparative Housing Research De Montfort University.

Hugo, V., (2014), **Sefiller**, İstanbul: Sis Yayıncılık.

INSEE, **Insécurité et délinquance en 2020: bilan statistique**, 29.04.2021 link: <https://www.interieur.gouv.fr/Interstats/Actualites/Insecurite-et-delinquance-en-2020-bilan-statistique>

Investigations et Enquêtes, (03.06.2019) “Insalubrité et racket à Marseille” <https://www.youtube.com/watch?v=-ao-0QeUDP4&t=489s>

Jobard, F., (2009), “An overview of French Riots, 1981–2004”, içinde **Rioting in the UK and France: A Comparative Analysis** (Editör: D. Waddington, F. Jobard and M. King), Cullompton: Willan, s. 27–38.

Jütte, R., ve Robert J., (1994), **Poverty and Deviance in Early Modern Europe** (Vol. 4), Cambridge University Press.

Kara, Z., (2013), “Kentli Beden: Mardin’de Dokunma Eşikleri”, **İdealkent**, C.4, S.9, s.10-41.

Karaman, O., (2013), “Urban Renewal in Istanbul: Reconfigured Spaces, Robotic Lives”, **International Journal of Urban and Regional Research**, C.37, S.2, s.715-733.

Kaya, A. Y., (2009) “19. Yüzyıl Ortasında İzmir’de Mülkiyet, Emniyet ve Zabtiyeler”, içinde **Jandarma ve Polis: Fransız ve Osmanlı Tarihçiliğine Çapraz Bakışlar** (derl. Noémi Levy, Nadir Özbek, Alexandre Toumarkine), İstanbul:Tarih Vakfı Yayınları.

Keleş, R., (2019), **100 soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu**, İzmir: Cem Yayınevi.

Kırlı, C., (2000), **The Struggle Over Space: Coffeehouses of Ottoman Istanbul, 1780- 1845**, yayımlanmamış doktora tezi, Binghamton Üniversitesi.

Kıvanç, Ü. (2021), “16 Tons: A movie about conscience and free market”, <https://vimeo.com/541557740> .

Kirkland, S., (2013), **Paris Reborn: Napoléon III, Baron Haussmann, and the Quest to Build a Modern City**, Newyork: St. Martin's Griffin.

Koray, M., (2013), “Akademik Alanda Sosyal Politika Nereye?”, **Çalışma ve Toplum**, S.1, s.15-40.

Kovancı, O., (2003), **Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları**, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.

Kuhnke, L., (1992), **Lives at Risk, Public Health in Nineteenth-Century Egypt, Kahire**, Berkley: University of California Press.

Laferrière, A., (2013), “Pauperization and Polarization of French Social Housing”, **Revue économique**, S.64, s.805-832. <https://doi.org/10.3917/reco.645.0805>

Lapavitsas, C., (2013), **Profiting Without Producing: How Finance Exploits Us All**, London: Verso.

Lecointre D., (12.11.2016), “Qu’est-ce qu’une: politique de peuplement” <https://cremaschiblog.wordpress.com/2016/11/12/quest-ce-quune-politique-de-peuplement-d-lecointre/#:~:text=D%C3%A8s%20lors%2C%20une%20politique%20de,r%C3%A9duire%20la%20concentration%20des%20populations>

Lefebvre, H., ve Enders, M., (1976), “Reflections on the Politics of Space”, **Antipode**, C.8, S.2, s.30-37.

Lefebvre, H., (2013), **Kentsel Devrim**, (Çev: Selim Sezer), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H., (2015), **Şehir Hakkı**, (Işık Ergüden), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Levy J., (2001), “Partisan Politics and Welfare Adjustment: The Case of France”, **Journal of European Public Policy**, C.8, S.2, s.265–228.

Lévy, N., (2017), **Osmanlı İstanbulunda Asayiş, 1879-1909** (Çev: S. A. Gönen), İstanbul: İletişim Yayınları.

Lévy-Vroelant, C., Reinprecht, C. ve Wasseberg, F., (2008), “Learning From History: Changes and Path Dependency in The Housing Sector in Austria, France and The Netherlands (1889–2008)”, içinde **Social Housing in Europe II. A Review of Policies and Outcomes**, London: LSE Press.

Lewis, B., (2001), **The Emergence of Modern Turkey**, Oxford University Press.

Lewis, M. D., (2007), **The Boundaries of the Republic: Migrant Rights and the Limits of Universalism in France, 1918-1940**, Stanford: Stanford University Press.

Linebaugh, P., (2003), **The London Hanged: Crime and Civil Society in the Eighteenth Century**. Verso.

Lis, C. ve Soly, H., (1979), **Poverty and Capitalism in Pre-industrial Europe**, NJ: Humanities Press.

Madden, D. ve Marcuse, P., (2016), **In Defense of Housing: The Politics of Crisis**, New York: Verso.

Makal, A., (1997), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920**, Ankara: İmge Kitabevi.

Makal, A., (1999), **Türkiye’de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946**, Ankara: İmge Kitabevi.

McStay A. T., (1990), **Bureaucrats and Beggars: French Social Policy in the Age of the Enlightenment**, Oxford: Oxford University Press.

Marshall, T. H., (2013), “Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf”, içinde **Sosyal Politika Yazıları**, (der. Ayşe Buğra, Çağlar Keyder), İstanbul: İletişim.

Marx, K., (2009), **Kapital, Birinci Cilt**, Ankara: Sol Yayınları.

Mason, P., (2009), **Çalışarak Yaşamak ya da Savaşarak Ölmek** (Çev: Gözde Orhan ve Mehmet Ertan), İstanbul: Yordam Kitap.

Mazower, M., (1999), **Dark Continent: Europe's Twentieth Century**, Penguin Books.

Mingione, E., (1993), “The New Urban Poverty and the Underclass: Introduction”, **International Journal of Urban and Regional Research**, C.17, S.3, s.324-326.

Montesquieu, (1963), **Acem Mektupları** (Çev: Muhiddin Göklü), İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.

More, T., (2014), **Utopia** , (Çev: Günyol V., Urgan, M. Eyüboğlu S.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Munck, T., (1997), “Forced Labour, Workhouse-Prisons and the Early Modern State: A Case Study”, **Institute of Historical Research, University of London School of Advanced Study**.
<http://www.history.ac.uk/resources/e-seminarsimunck-paper> Erişim tarihi: 05 Mayıs 2020

Nasiali, M., (2014), “Citizens, Squatters, and Asocials: The Right to Housing and the Politics of Difference in Post-Liberation France”, **The American Historical Review**, C.119, S.2, s.434-459.

Negri, A., (2008), “Postmodernity and Liberty”, **Empire and Beyond** içinde, (çev. Ed Emery), Cambridge: Polity.

Newsome, W. B., (2002), **The Struggle for a Voice in the City: The Development of Participatory Architectural and Urban Planning in France, 1940-1968** (Doctoral dissertation, University of South Carolina).

Newsome W. B., (2009), **French Urban Planning, 1940–1968: The Construction and Deconstruction of an Authoritarian System**, New York: Peter Lang Publishing.

Noiriel, G., (2001), “The Identification of the Citizen: the Birth of Republican Civil Status in France”, içinde **Documenting Individual Identity: the Development of State Practices in the Modern World** (Editör: Caplan, J., Torpey, J., ve Torpey, J. C), Princeton University Press, s.28-48.

Nord, P., (1994), “The welfare state in France, 1870-1914”, **French Historical Studies**, C.18, S.3, s.821-838.

OECD, 2021, “Youth Unemployment Rate” <https://data.oecd.org/chart/6qd8>

Oxley, G. W., (1974), **Poor Relief in England and Wales: 1601-1834**, David & Charles.

Özbek, N., (1999), “İkinci Meşrutiyet İstanbul'unda Serseriler ve Dilenciler”, **Toplumsal Tarih**, C.11, S.64, s.34-43.

Özbek, N., (2002), “Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet”, **Toplum ve Bilim**, C.92, s. 7-33

Özbek, N., (2016), **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet: Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet 1876-1914**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özcan, K., (2006), “Anadolu'da Selçuklu Kentler Sistemi ve Mekânsal Kademelenme”, **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C.23, S.2, s.21-61.

Özkazanç, A., (2009), “Toplumsal Vatandaşlık ve Neo-liberalizm Sorunu”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.64, S.01, s. 247-274.

Özügür, Me. ve Güngör, F., (1997), “İngiliz Yoksul Yasaları: Paternalizm, Piyasa ya da Sosyal Devlet”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri 3**. <http://www.manevisosyalthizmet.com/wp-content/uploads/2015/10/ingiliz-yoksul-yasalari.pdf>

Özügür, M., (2003), “Sosyal Politikanın Dönüşümü”, **Mülkiye**, C. XXVII, Ankara.

Paine, T., (2008), **Rights of Man, Common Sense, and Other Political Writings**, Oxford University Press.

Palier, B., (2005), “Ambiguous Agreement, Cumulative Change: French Social Policy in the 1990s”, içinde **Beyond Continuity, Institutional Change in Advanced Political Economies** (Editör: In K. Thelen ve W. Streeck), Oxford: Oxford University Press.

Palier, B., (2010). “The dualizations of the French welfare system”, içinde **A long goodbye to Bismarck: The Politics of Welfare Reform in Continental Europe**, Amsterdam: Amsterdam University Press, s. 73-99.

Parker, D., (2003), **Class and State in Ancien Régime France: The Road to Modernity?**, Taylor & Francis e-Library.

Piven, F. F., and Cloward, R.,(1972), **Regulating the Poor: The Functions of Public Welfare**, London: Tavistock.

Polanyi, K., (2005), **Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri** (Çev: Ayşe Buğra), İstanbul: İletişim.

Quataert, D., (1983), “Social Disintegration and Popular Resistance in the Ottoman Empire, 1881-1908”, **Ottoman Manufacturing in the Age of the Industrial Revolution**, New York, s.93-179.

Quigley, W. P., (1997), “Five Hundred Years of English Poor Laws, 1349-1834: Regulating the Working and Nonworking Poor”, **Akron Law Review**, C.30, S.1.

Ramadan, T., (2012), “The Cancer of Populism is Devouring the West”, **ABC Religion and Ethics**, 03.05.2012 <http://www.abc.net.au/religion/articles/2012/05/03/3494679.htm> Erişim tarihi: 19.05.2021

Rancière, J., (1999), **Dis-agreement: Politics and Philosophy**, (Çev. J. Rose) Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ranciere, J., (2010), “The People or the Multitudes?”, **Dissensus içinde** (Çev: Steven Corcoran), Londra: Routledge.

Robert, P., (1991), “The Sociology of Crime and Deviance in France”, **The British Journal of Criminology**, C.31, S.1, s.27-38.

Rosanvallon, P., (2004), **Refah Devletin Krizi** (Çev: Burcu Şahinli), Ankara: Dost Kitabevi.

Procacci, G., (1978), “Social Economy and the Government of Poverty”. **Ideology and Consciousness**, C.4, s.55–72.

Sack, R. D., (1980), **Conceptions of Space in Social Thought: a Geographic Perspective**, London: Macmillan International Higher Education.

Saner, Y., (2008), “Osmanlı’nın Yüzlerce Yıl Süren Cezalandırma ve Korkutma Refleksi: Prangaya Vurma”, içinde **Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza:18.-20. Yüzyıllar** (editör: Noémi Levy-Alexandre Toumarkine), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.163-190.

Saner, M., ve Severcan, Y. C., (2009), “Fabrikada Zorunlu Sorumlu Olarak Barınmak: Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Konutları”, içinde **Fabrikada Barınmak, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Türkiye’de İşçi Konutları; Yaşam, Mekan ve Kent**, Ankara: Arkadaş Kitabevi, s.45-76.

Sarı, M., (2015), **Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi’nde İmar İskan Faaliyetleri (1923-1938)**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Sassen, S., (2014), **Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy**, Harvard University Press.

Scanlon, K., ve Whitehead, C., (2011), “French Social Housing in an International Context”, **OECD Economics Department Working Papers No. 862**, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5kgcd9s0q8f8-en.pdf?expires=1627127113&id=id&accname=guest&checksum=634B5227A3604D8222F3C7A603911819>

Schull, K., (2008), “Tutuklu Sayımı: Jön Türklerin SistematiK Bir Şekilde Hapishane İstatistikleri Toplama Çalışmaları ve Bunların 1911-1918 Hapishane Reformu Üzerine Etkileri”, içinde **Osmanlı’da Asayiş**,

Suç ve Ceza:18.-20. Yüzyıllar (editör Noémi Levy-Alexandre Toumarkine), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.212-238.

Schofield, R.S., (2000), “Short-run and secular demographic response to fluctuations in the standard of living in England, 1540-1834”, içinde **Population and Economy. From Hunger to Modern Economic Growth**, (editör: Tommy Bengtsson, Osamu Saito), Newyork: Oxford University Press, s.49-71.

Sen, A., (2001), **Development as Freedom**, Oxford Paperbacks.

Sennett, R., (2005), **Saygı: Eşit Olmayan Bir Dünyada**, (Çev. Ümmühan Bardak), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R., (2014), **Otorite**, (Çev: Kamil Durand), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Shepard T., (2006), **The Invention of Decolonization: The Algerian War and the Remaking of France**, Ithaca: Cornell University Press.

Silver H., (1993), “National Conceptions of the New Urban Poverty: Social Structural Change in Britain, France and the United States”, **International Journal of Urban and Regional Research**, C.17, S.3, s.336–354.

Simmel, G., (2012), **The Metropolis and Mental Life** Routledge, s.37-45.

Singer, A., (2006), “Soup and Sadaka: Charity in Islamic Societies”, **Historical Research**, S.79, s.306-24.

Slater, T., (2016), “Loïc Wacquant”, içinde **Key Thinkers on Cities** (Editör: R. Koch), London: Sage, s. 237-242.

Smith, A., (2009), **Ulusların zenginliği** (M. Saltoğlu, çev.), Ankara: Palme Yayıncılık.

Smith, N., (1996), **The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City**, London: Routledge.

Smith, N., (2017), **Eşitsiz Gelişim: Doğa, Sermaye ve Mekanın Üretimi**, (Çev: Esin Soğancılar), İstanbul: Sel Yayıncılık.

Sohn-Rethel, A., (1972) “Mental and Manual Labour in Marxism”, **Situating Marx**, s.44-71.

Spierenburg, P., (2007), **The Prison Experience: Disciplinary Institutions and Their Inmates in Early Modern Europe**, Amsterdam University Press.

Standing, G., (2015), **Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf** (Çev: Ergin Bulut), İstanbul: İletişim.

Stewart, M., (1989), **Women, Work, and the French State: Labour Protection and Social Patriarchy, 1879-1919**, McGill-Queen's University Press.

Stovall, T., (2012), **Paris and the Spirit of 1919: Consumer Struggles, Transnationalism and Revolution**, Cambridge University Press.

Şen, H., (2008), “Osmanlı’da Hapishane Mefhumu”, içinde **Osmanlı’da Asayiş Suç ve Ceza 18-20. Yüzyıllar**, (Derleyenler, Noemi Levy, Alexandre Toumarkine), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şengül, T., (2009), **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Şişman, Y., (2017), “Türkiye’de Sosyal Politikanın Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması mı? Gelişim mi?”, **Optimum: Journal of Economics & Management Sciences/Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, C.4, S.2.

Talas, C., (1990), **Toplumsal Politika**, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Tankut S. G., (2013), “Özgürlüğün Coğrafyası: Mekansallığın Triyalektik Praksisi ve Bütünsellik Arayışına Dair Bir Tahlil”, **Mülkiye Dergisi**, C.37, S.1, s.31-69.

Tanyeli, U., (1996), “Klasik Dönem Osmanlı Metropolünde Konutun “Reel” Tarihi: Bir Standart Saptama Denemesi”, **Prof. Dr. Doğan Kuban’a Armağan**, s. 55-71.

Tanyeli, U., (1999), “Türkiye’de Modernleşme ve Vernaküler Mimari Gelenek: Bir Cumhuriyet Dönemi İkilemi”, **Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti’nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi I. Cilt**, (ed. Zeynep Rona), İstanbul, s.283-290.

Tapan, M., (1996), “Toplu Konut ve Türkiye’deki Gelişimi”, içinde **Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme** (Derleyen: Y.Sey), İstanbul: Tarih Vakfı, s.366-378.

Tekeli, İ., (1980), “Anadolu Kentsel Yaşantısının Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar”, **Toplum ve Bilim**, C.9-10, s.224-251.

Tekeli, İ., (1982), **Türkiye’de Kentleşme Yazıları**, Ankara: Turhan.

Tekeli, İ., (1998), “İnsan ve Çevre”, **Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim: Bilanço 1923-1998 Ulusal Toplantısı I. Kitap**, c. I, Ankara: TÜBA.

Tekeli, İ., (1999), “Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”, **Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik** içinde, (Editör: S. Bozdoğan ve R. Kasaba), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ., (2008), **Göç ve Ötesi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ., (2011), **Anadolu’da Yerleşme Sistemleri ve Yerleşme Tarihi Yazıları**, İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tissot, S., (2008), “"French Suburbs": A New Problem or a New Approach to Social Exclusion?”, **Center of European Studies Working Paper Series**, S.160, s.1-10

Topalov, C., (1989), “A History of Urban Research: the French Experience Since 1965”, **International Journal of Urban and Regional Research**, C.13, S.4, s.625-651.

Treanor, D., (2015), **Housing Policies in Europe**, M3 Housing Ltd.

Tuncer, K., (1998), **Tarihten Günümüze Zonguldak'ta İşçi Sınıfının Durumu: Kumpanyalar Dönemine Geri Dönüş**, İstanbul: Göçebe Yayınları.

TÜİK, (2021), İşgücü İstatistikleri, II. Çeyrek: Nisan - Haziran, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-II.-Ceyrek:-Nisan---Haziran,-2021-37546> Erişim tarihi 01.09.2021.

Uca, O., (2014), “Düşünsel Sosyolojide Yapı Eylem Etkileşimine Yönelik Bir Örnek Olay Araştırması”, **Sosyoloji Dergisi**, S.30, s.105-128.

Üstel, F., (2016), **Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Türkiye'de Vatandaş Eğitimi**, İstanbul: İletişim.

Van Leeuwen, M., (1994), “Logic of Charity: Poor Relief in Preindustrial Europe”, **Journal of Interdisciplinary History**, C.24, S.4, s.589-613.

Veschambre, V., (2018), “Renewal and Deverticalization'in French Social Housing: The Emblematic Case of the Rhône-Alpes Region”, **Built Environment**, C.43, S.4, s.620-636.

Vorspan, R., (1977), “Vagrancy and the New Poor Law in Late-Victorian and Edwardian England”, **The English Historical Review**, C.92, S.362, s.59-81.

Wacquant, L., (1993), “Urban Outcasts: Stigma and Division in the Black American Ghetto and the French Urban Periphery.” **International Journal of Urban and Regional Research**, C.17, s.366–83.

Wacquant, L., (2001), “The Penalization of Poverty and the Rise of Neoliberalizm”, **European Journal on Criminal Policy and Research**, C.9, s.401-4012.

Wacquant, L., (2002), “The Rise of Advanced Marjinality: Notes on its nature and implacations”, içinde **Of States and Cities: The Partitioning of Urban Space** (Der: Marcuse, P. Ve Kempen R.), Newyork: Oxford University Press, s.221-239.

Wacquant, L., (2007), “Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality”, **Thesis Eleven**, C.91, s.66-77.

Wacquant, L., (2008a), “Relocating Gentrification: The Working Class, Science and The State in Recent Urban Research”, **International Journal of Urban and Regional Research**, C.32, S.1, s.198-205.

Wacquant, L., (2008b), “The Militarization of Urban Marginality: Lessons from the Brazilian Metropolis”, **International Political Sociology**, C.2, S.1, s.56-74.

Wacquant, L., (2008c), “Ghettos and Anti-ghettos: An Anatomy of the New Urban Poverty”, **Thesis Eleven**, C.94, S.1, s.113-118.

Wacquant, L., (2011), **Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi** (Çev: Mehmet Doğan), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Wacquant, L., (2012), **Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity**, New York: Guilford Publication.

Wacquant, L., (2014), “Marginality, Ethnicity and Penalty in the Neo-liberal City: An Analytic Cartography”, **Ethnic and Racial Studies**, C.37, S.10, s.1687-1711.

Wacquant, L., (2016), “Revisiting Territories of Relegation: Class, Ethnicity and State in the Making of Advanced Marginality”, **Urban Studies**, C.53, S.6, s.1077-1088.

Wacquant, L., (2019), “Sürgün Bölgelerini Yeniden Düşünmek: İleri Marjinalliğin Teşkilinde Sınıf, Etnisite ve Devlet” (Çev: Aksu Akçaoğlu), **İdealkent**, C.10, S.26, s.128-143.

Wahl, A., (2015), **Refah Devletinin Yükselişi ve Düşüşü**(Çev: Haldun Ünal, Baran Öztürk), İstanbul: H2O Yayınları.

Wakeman, R., (1999), “Reconstruction and the Self-Help Housing Movement: the French Experience”, **Housing Studies**, C.14, S.3, s.355-366.

Wallerstein, I., (1974), “The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis”, **Comparative Studies in Society and History**, C.16, S.4, s.387-415.

Wallerstein, I., (2012), **Tarihsel Kapitalizm ve Kapitalist Uygarlık** (Çev: Necmiye Alpay), İstanbul: Metis.

Weber, E., (1976), **Peasants into Frenchmen: the Modernization of Rural France, 1870-1914**, Stanford University Press.

Yaman, K., (2007), **Yoksulluk Hukuku: Modernleşme Sürecinde İngiltere -Osmanlı İmparatorluğu Karşılaştırması** (Basılmayan Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku.

Yıldırım, E., (2000), “Türkiye’de Toplam Kalite Uygulamaları”, **Toplum ve Bilim**, C.86, s.260-280.

Yıldız, G., (2002), **Osmanlı Devleti’nde Hapishane Islahatı (1838-1908)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.

Yılgür, E., (2012), **Nişantaşı Teneke Mahallesi: Teneke Mahalle Yoksulluğundan Orta Sınıf Yerleşimine**, İstanbul: İletişim.

Yılgür, E., (2014), **Geç-Peripatetik Roman Tütün İşçilerinde Ücretli İstihdam ve Politizasyon Süreçleri**, yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul:Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Yılgür, E., (2015), “Son Dönem Osmanlı İstanbul’unda Kent Yoksulluğu”. **Toplum ve Bilim**, C.134, s.119-55.

Yılgür, E., (2017), “Kumkapı Hisarında Bir Teneke Mahallesi: 19. Yüzyıl İstanbul’unda Erken Modern Kent Yoksulluğu”, **İdealkent**, C.8, S.22, s.538 - 577.

Yılgür, E., (2018), “Bir Biyopolitik Süreç Olarak Mekansal Damgalama: Hacıhüsrev Örneği”, **METU Journal of the Faculty of Architecture**, C.35, S.1, s.111-138.

Yalgür, E., (2019), “19. Yüzyıl İstanbul’unda Teneke Mahalleler: Kumkapı-Kadırga ve Nişantaşı-Taşocağı Örnekleri”, **Açık Alan Sanat ve Tasarım Yazıları**, s.90-114.

Young, I.M., (1990), **Justice and Politics of Difference**, Princeton University Press, Princeton, NJ.

Yücel, H., (2016), “Varoşun Üç Hali: “İç varoş”, “Parçalanmış Varoş” ve “Bütünleşik Varoş””, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.4, S.1, s.53-84.

Yücesan-Özdemir, G. ve Özdemir, A. M., (2008), **Sermayenin Adaleti: Türkiye’de Emek ve Sosyal Politika**, Ankara: Dipnot Yayınları.

Zubritski, Y., Mitropolski, D., Kerov, V., (1979), **İlkel Topluluk, Köleci Toplum, Feodal Toplum**, Ankara: Sol Yayınları.

Yazar İsmi Belirtilmemiş İnternet Kaynakları

Ankara Haber, (12.05.2018), “Ankara’da Çiçin adı artık tarih oluyor!”, <http://www.ankarahaberleri.net/ankara/ankara-da-cincin-adi-artik-tarih-oluyor-h11691.html>

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2019), “Kira Yardımı Klavuzu”, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/altyapi/icerikler/kira-yardimi-kilavuzu-20190513095551.pdf>

Directorate for Legal and Administrative Information (Prime Minister), (29.06.2020), “Right to Opposable Housing (Dalo): assert his right to housing”, <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F18005?lang=en>

l’Union sociale pour l’habitat, “L’histoire du logement social”, <https://www.union-habitat.org/frise-historique>

HLM Archives, “Les modèles : hôtel populaire hommes” <https://musee-hlm.fr/discover/focus/19#/s-1482244877331>

HLM Archives, “La Loi loucheur 1928 remède à la crise du logement” <https://musee-hlm.fr/discover/focus/30#/s-1489396751940>

HLM Archives, “Mal-logement et taudis” <https://musee-hlm.fr/discover/focus/45#/s-1522413495518>

Tellerreport, (27.11.2018), “Les Restos du Coeur. From 8 million meals served in 1985 to 130 million today”, <https://www.tellerreport.com/life/--les-restos-du-coeur---from-8-million-meals-served-in-1985-to-130-million-today-.SkqgAWnqAQ.html>

EKLER

Ek 1: Marsilya’da Bulunan 16. Yüzyılda İnşa Edilmiş Olan Yoksul Evi ve Hücreler

Ortasında kilise olan bu yapı sağıdaki hücrelere bölünmüş ve çalışma karşılığında yoksulların burada barınması sağlanmıştır.

Ek 2: Fransa’da Araştırmanın Yapıldığı Sosyal Konut Binasının Dışarıdan Görünüşü.

Tek odalı haneler olması nedeniyle kalabalık bir yerleşim yeri olan konutların kalabalıklığına dair fikir posta kutularının sayısından edinilebilir. Prefabrikte gelen 70 kişinin posta kutusu buraya dahil değildir. Her bir pencere bir hanedir. Yaşayanların iki pencereli ev hayali kurması buradan anlaşılabilir.

Ek 3: Binadaki Koridorların Durumu

Konutların binası görüşmecilerin de yakındığı üzere oldukça bakımsız bırakılmıştır. Katların numarasını gösteren sayıların boyanmasını ise komşuluk ilişkilerini geliştirmek için yapılan bir proje kapsamında gönüllüler aracılığı ile bir sivil toplum derneği gerçekleştirmiştir.

Ek 4: Prefabiklerin Yerleştirildiği Alanın Üstten Görünüşü

Oldukça dar bir alana başka bir sosyal konutun yenilenmesi gerekçesiyle yerleştirilen 70 kişinin kaldığı prefabrik evlerin görüntüsü yukarıdaki gibidir. Hem alt hem de üst katta farklı kişiler barınmaktadır.

Ek 5: Fransa Görüşmeci 15'in Nöbet Sırasında Merdiven Korkuluğunda Çekilmiş Fotoğrafı

İzlenim uyandırma stratejiyle işini yapan Fransa Görüşmeci 15, anlatıldığı üzere mülakat için başka bir kıyafet ve traşlı olarak gelmiştir. Onayı olsa da mülakat sırasındaki fotoğrafına yer verilmemiştir.

Ek 6: Yapısal Şiddetin Maddi Yansıması Olarak Çöp

Saoldaki fotoğraf alana çıktığım ilk güne aittir. İkinci fotoğraf ise 4 hafta sonrasına aittir. Dikkat edilirse yataklara yenisi eklenmiştir. Sarı kartonun üstünde ise “Adomerde pédes enculés” yazmakta. Türkçesi “Adoma b.ku, o.ospu çocuğusun” olabilir. Adoma ve “merde” kelimeleri iç içe geçirilerek yapılmış söz oyunu binanın ve muhitin çeşitli yerlerine yazılanmıştır.

Ek 7: Görüşmeci Listesi

Fransa Görüşmeci Listesi

Görüşmeci	Yaş	Cinsiyet	İş	Meslek	Eğitim	Köken	Medeni hal	Yaşadığı yer
1 numara	23	Erkek	Yok	Yok	Yok	Pakistan	Bekar	Sosyal konut
2 numara	22	Erkek	yok	Fırıncı	Ortaokul	Afganistan	Bekar	Sosyal konut
3 numara	29	Kadın	Eczacı yardımcılığı (Mesleki eğitimAİP P)	Eczacı yardımcılığı	Lise	Cezayir asıllı Fransız	Bekar /2 çocuğu var boşanmış.	Sosyal konut
4 numara	28	Erkek	Yok	Matematik Öğretmeni	Üniversite	Afganistan	Evli Çocuk var.	Prefabrik(Sosyal konut)
5 numara	30	Erkek	İnşaat (ÖİB)	İnşaat	Lise	Afganistan	Bekar	National (Sosyal konut Taşınan)
6 numara	31	Kadın	Yok	Sosyal ve Kültürel Çalışmalar	Üniversite	Fransa	bekar	Sosyal konut
7 numara	62	Erkek	Yok	Araba tamirciliği, mekanik	Üniversite	Tunus	Bekar, 3 çocuğu var	Sosyal konut
8 numara	64	Erkek	Emekli	Hemşire	Üniversite	Cezayir	Bekar 5 çocuk	Sosyal konut
9 numara	27	Kadın	Yok	Kasiyerlik	Lise	Fransa	Bekar 2 çocuk	Sosyal konut (Bell de mai'de başka evden geldi yeni)
10 numara	34	Erkek	İnşaat (ÖİB)	İnşaat	Üniversite	Madagaskar	Bekar	Sosyal konut

11 numara	47	Erkek	İnsan kaçakçılığı	İnşaat	Lise	Türkiye	Evli 2 çocuk	Bell de mai Apartman
12 numara	23	Erkek	Kargocu (ÖİB)	Araba tamirciliği	Lise	Corsica	Bekar	Sosyal konut
13 numara	41	Kadın	Temizlik işçisi	-	Lise	Cezayir	Bekar	Sosyal Konut
14 numara	36	Kadın	Temizlik işçisi (interim)	Muhasebe bölümü	Lise	Cezayir	Bekar/2 çocuk	Sosyal Konut
15 numara	27	Erkek	Uyuşturucu	Elektirik elektronik	Lise	Cezayir	Bekar	Bell de mai apartman
16 numara	29	Kadın	Sosyal Hizmet	Sosyal Hizmet	Üniversite	Türkiye /Fransa doğumlu	Bekar	Le Panier (yeni taşındı sosyal konuttan)
17 numara	28	Erkek	Müzisyen	Müzik teknolojileri	Üniversite	Fransa	Bekar	Sosyal konut (Ama sanatçılar için olan)
18 numara	33	Kadın	Market	Market	Ortaokul	Türkiye	Evli	Bell de mai apartman
19 numara	45	Erkek	Adoma	Sosyal Hizmet	Üniversite	Fransa	Evli	Prado

Türkiye Görüşmeci Listesi

Görüşmeci	Yaş	Cinsiyet	İş	Meslek	Eğitim	Köken	Medeni hal	Yaşadığı yer
1 numara	40	Erkek	Memur	Yazar	Üniversite	Erzincan	Evli	Muğla
2 numara	41	Erkek	Öğretmen	Öğretmen	Üniversite	Erzincan	Evli	Sancak Mah.
3 numara	66	Erkek	Emekli	Şoför/Terzi	Ortaokul	Erzincan	Evli	İncirli

4 numara	59	Kadın	Çalışmıyor	Temizlik	Ortaokul		Evli	Altındağ
5 numara	65	Erkek	Emekli	Temizlik işçisi	Ortaokul		Evli	Altındağ
6 numara	47	Erkek	Kaymakamlıkta evrak kayıt	Barmenlik	Ortaokul	Ankara	Evli	Çinçin TOKİ
7 numara	38	Erkek	TYÇP ile Kaymakamlıkta	Arkeolog	Üniversite	Ankara	Bekar	Altındağ
8 numara	38	Erkek	Hırsızlık	Hırsızlık	Üniversite	Ankara	Bekar 1 çocuk	Çinçin
9 numara	55	Kadın	Apartman Görevlisi	Yok	İlkokul	Haymana	Evli 3 çocuk	Çinçin Gecekondu
10 numara	62	Erkek	Kahvehane işletiyor	Yok	Ortaokul	Haymana	Evli	Çinçin Apartman
11 numara	46	Erkek	Taksici	Taksici	Üni terk		Evli 2 çocuk	İncirli
12 numara	45	Erkek	Emlakçı	Yok	Lise		Bekar	Çinçin TOKİ

Ek 8: Mülakat Soruları

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ

CANSU TEKİN'İN KONUT SORUNU HAKKINDA HAZIRLADIĞI DOKTORA TEZ
ARAŞTIRMASI MÜLAKAT SORULARI

Yaş: Cinsiyet: Medeni Hal: Çocuk sayısı:
İstihdam yılı: Meslek: Eğitim durumu:
Göç: Cezaevi/tutukluluk süresi:
Sendika/siyasi parti üyeliği: Konut kira mı sahibi mi?:

Bir gününüz nasıl geçer? Kısaca anlatır mısınız?

I. Çalışma Yaşamı

1. Nerede çalışıyorsunuz? İşyeriniz hangi semtte?
 - 1.1.İşinizden memnun musunuz?
 - 1.1.1. Ne zamandır bu işte çalışıyorsunuz? Haftada kaç saat çalışıyorsunuz?
 - 1.1.2. Çocuklarınız da bu işi yapsın ister miydiniz? Neden?
 - 1.1.3. Başka işler yapmayı düşündünüz mü? Neden?
 - 1.1.4. Bu işi bana önerir misiniz? Neden?
 - 1.2.Sizce kolayca işten çıkarılabilir misiniz? Neden?
 - 1.2.1. İşveren sizi istediği zaman işten çıkarabilir mi?
 - 1.2.2. İşverenin ve çalışma arkadaşlarınız ile ilişkiniz nasıl?
 - 1.3.Evde başka çalışan var mı?
2. Düzenli gelire sahip misiniz?
 - 2.1.Aldığınız ücret sizce yeterli mi? Neden?
 - 2.2.Ortalama aylık gelirin nedir?
 - 2.3.Birikim yapabiliyor musunuz? Nasıl?
3. Yıllık izin hakkınız var mı?
 - 9.1.İstediginizde izin alabiliyor musunuz?
4. Emekli olabilecek misiniz? Emekli olduğunuzda ne yapmayı hayal ediyorsunuz?

II. Konutun Durumu

5. Yaşadığınız konuttan memnun musunuz? Neden?
 - 5.1.Konutunuzun dayanıklılığı ile ilgili ne düşünüyorsunuz?
 - 5.2.Kamu görevlileri gelip konutunuzun durumunu kontrol ediyor mu?

6. Taşınmayı düşündünüz mü? Taşınmama kararınıza ne etki etti?
7. Kiracıysanız eğer, kiranız ne sıklıkla artıyor?
8. Ev almak için kredi çekmeyi düşündünüz mü? Neden?
9. Nasıl bir evde oturmak isterdiniz? Eve ilişkin hayaliniz var mı?
10. Hiç başka yere ev bakmaya gidip vazgeçtiğiniz oldu mu? Neden?

III. Semt Hayatı

11. Kaç yıldır bu kentte yaşıyorsunuz? Kaç yıldır bu semtte oturuyorsunuz? Daha önce semt değiştirdiniz mi? Evetse neden? Ne zaman değiştirdiniz?
12. Semtinizi güvenli buluyor musunuz?
 - 12.1. Hiç sokak kavgası oldu mu?
 - 12.2. Evinize hiç hırsız girdi mi?
 - 12.3. Gece burada yürürken ne hissediyorsunuz?
 - 12.4. Sokakta birisi yardıma ihtiyaç duyarsa yardım eder misiniz? Bu konuda çekinceleriniz/ korkularınız var mı?
 - 12.5. Sokakta başınıza bir şey gelse komşularınız yardım eder mi?
 - 12.6. Evinizde kamera, demir parmaklık gibi önlemler var mı?
 - 12.7. Sokakların yeterince aydınlatıldığını düşünüyor musunuz?
 - 12.8. Belediye hizmetlerini çöp toplama sıklığı/sokakların temizliği vs hakkında ne düşünüyorsunuz?
13. Semtiniz hakkında siz ne düşünüyorsunuz?
 - 13.1. Semtinize ilişkin önyargılar olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
 - 13.2. Bu şehirde en zenginler nerede en fakirler nerede yaşarlar?
 - 13.3. Oturduğunuz yeri duyunca insanlar nasıl tepkiler veriyor? Sizinle olan ilişkileri olumlu/olumsuz olarak nasıl etkileniyor?
 - 13.4. Buraya taşınmamı önerir misiniz? Neden?

IV. Komşuluk ilişkileri

14. Komşularınızı tanıyor musunuz?
 - 14.1. Komşularınızla bir araya geliyor musunuz? Cevap evetse; ne sıklıkla bir araya geliyorsunuz?
 - 14.2. Komşularınıza güveniyor musunuz? Neden?
 - 14.3. Zor durumda kaldığınızda komşunuzdan yardım isteyebiliyor musunuz? Neden?
 - 14.4. Eski konutunuzda komşuluk ilişkileriniz nasıldı? Taşınmayı düşünüyorsanız yeni konutunuzda komşuluk ilişkileri nasıl olmalı?

V. Kent Mekânının Kullanımı

15. Şehir merkezi neresi?
 - 15.1. Buradan şehir merkezine kaç dakikada gidilir?
 - 15.2. Otobüs, metro, tramvay sıklığı nedir?
 - 15.3. Siz en çok hangi ulaşımı tercih ediyorsunuz? Neden?
 - 15.4. Gittiğiniz en uzak yer neresi?
16. İşe nasıl gidiyorsunuz? Araba/otobüs/tramvay/metro/yürüyerek?

VI. Sosyal Politikalar

17. Sosyal güvenliğe sahip misiniz? Bu neleri kapsıyor biliyor musunuz?
 - 17.1. Konut yardımı alıyor musunuz?

- 17.2. Evinize sosyal hizmet uzmanları geliyor mu? Bütçenizi kontrol etmede yardım alıyor musunuz?
- 17.3. Düzenli olarak sağlık kontrolüne gidiyor musunuz? Neden?
- 17.4. Çocuklarınızın eğitimi için yaptığınız harcamalar nelerdir?
18. Yardım alıyor musunuz? Bu yardımları nerelerden alıyorsunuz? Ben başvurmak istersem yapmam gereken ilk şey nedir?
- 18.1. Size yardım eden başka dernekler/sendikalar/oluşumlar var mı?
- 18.2. Son 20 yılda yardımlarda ne gibi değişiklikler oldu? Arttı mı azaldı mı? Başvurmak kolaylaştı mı zorlaştı mı?

VII. Genel duruma ilişkin sorular

19. Ailenizle ilişkiniz nasıl? Neden?
20. Köyünüzü/ geldiğiniz ülkeyi özleyiyor musunuz? Neden?
21. Buraya ilk geldiğinizde ne hissettiniz?
22. Zenginlerle nasıl farklarınız olduğunu düşünüyorsunuz? Sizce fakirler neden fakir zenginler neden zengin?
23. Gezmek için nerelere gidiyorsunuz?
24. Kendinize almak için para biriktirdiğiniz bir şey var mı?

Ek 9: Etik Kurul Onayı

 T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : 56786525-050.04.04 / **227-25** 11.12.2020
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

Sayın Cansu TEKİN
Sosyal Bilimler Enstitüsü

İlgi: 10/11/2020 tarihli başvurunuz.

"Konut Sorununa Çözümde Bir Sosyal Politika Aracı Olarak İgci Meskenleri" başlıklı doktora tezi ile ilgili Ankara Üniversitesi Etik Kurulunun 07/12/2020 tarihli toplantısında alınan 09/165 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

EKLER:
Karar Örneği (1 sayfa)

Ankara Üniversitesi Rektörlüğü 06100 - Etiler/ANKARA
Telefon : 0 (312) 69 40 2104
Faks : 0 (312) 212 60 49

Ayrıntılı Bilgi İçin

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 07/12/2020
Toplantı Sayısı : 9
Karar Sayısı : 165

165-Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi Cansu Tekin'in "Konut Sorununu Çözmede Bir Sosyal Politika Aracı Olarak İgci Meskenleri " başlıklı doktora tezi ile ilgili "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi Cansu Tekin'in "Konut Sorununu Çözmede Bir Sosyal Politika Aracı Olarak İgci Meskenleri " başlıklı doktora tezi ile ilgili araştırmaya protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIQIR
07/12/2020

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

ÖZET

Tekin, Cansu, Kent Yoksulluğunu Konut Sorunu Çerçevesinden Karşılaştırmak: Fransa ve Türkiye’de İleri Marjinallik, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Metin Özügürlü, s.280.

Kent sosyolojisi ve çalışma ekonomisi disiplinlerinin kesişim noktasında konumlanan bu çalışma, konut sorununu temele alarak Fransa ve Türkiye’de ileri marjinalliğin izlerini sürmektedir. Neoliberal müdahalenin erken ve geç kapitalistleşmiş iki ülkede emek piyasalarının, kamu politikalarının, devletin rollerinin ve sosyal politikaların mekan üretimindeki rolünü kent yoksullarını temele alarak açıklamak amaçlanmaktadır. İleri marjinalliğin karşılaştırmasını yapabilmek için özdüşünümsellik ilkesiyle hareket edilerek etnografik gözlem gerçekleştirilmiş, her iki ülkede derinlemesine mülakat yapılmıştır. Özellikle sosyal politikanın bir kolu olarak konut sorununa verilen yanıtın iki ülkede farklılaşması, kent mekanının emek rejimlerine göre yeniden biçimlenmesi ve sonunda konut sorununa verilen cevapların iktisadi dönüşümlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Tarihsel olarak emek rejimlerindeki dönüşümün kent yoksullarının durumuna doğrudan etki ettiği görülmüştür. Fransa’da Belle de Mai’de Türkiye’de ise Çiğir’de çalışma gerçekleştirilmiştir. Yapılan saha çalışmasında toplam 31 kişi ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Çalışmanın temel olarak dört sonucu vardır: i) kent yoksulluğu evrensel olarak benzeşmektedir. ii) kentin sürgün bölgeleri devlet eliyle izlenen ekonomi politikalarına bağlı olarak geliştirilen emek rejimine dayanarak inşa edilmiştir. iii) Yoksulluğun metalaşması sermaye için yeni bir alandır. iv) Konut hakkı mücadelesi örgütsel çölleşmenin önüne geçebilir ve evrensel olarak talep edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kent Yoksulluğu, Konut Sorunu, Sosyal Politika, Emek Rejimlerinde Dönüşüm

ABSTRACT

Tekin, Cansu, The Comparison of Urban Poverty in The Axis of Housing Question: Advanced Marginality in France And Turkey, Doctorate Thesis, Supervisor: Prof. Dr. Metin Özuğurlu, p. 280.

Located at the intersection of urban sociology and labor economics disciplines, this study traces advanced marginality in France and Turkey, based on the housing problem. It is aimed to explain the role of labor markets, public policies, state and social policies in the production of space in the two early and late capitalist countries of the neoliberal intervention, based on the urban poor. In order to be able to compare advanced marginality, ethnographic observation was carried out using the principle of self-reflexivity, and in-depth interviews were conducted in both countries. The differentiation of the answer given to the housing question as a branch of social policy in the two countries, the reshaping of the urban space according to the labor regimes, and finally the answers to the housing problem were tried to be explained with economic transformations. Historically, it has been seen that the transformation in labor regimes has a direct impact on the situation of the urban poor. The study was carried out in Belle de Mai, France and in Çiğir, Turkey. In-depth interviews were conducted with a total of 31 people. The study has four main results: i) urban poverty is universally similar. ii) the exile areas of the city were built on the basis of the labor regime developed in line with the economic policies pursued by the state. iii) The commodification of poverty is a new field for capital. iv) The struggle for the right to housing can prevent organizational desertification and should be universally demanded.

Key Words: Urban Poverty, Housing Question, Social Policy, Transformation of Labor Regimes